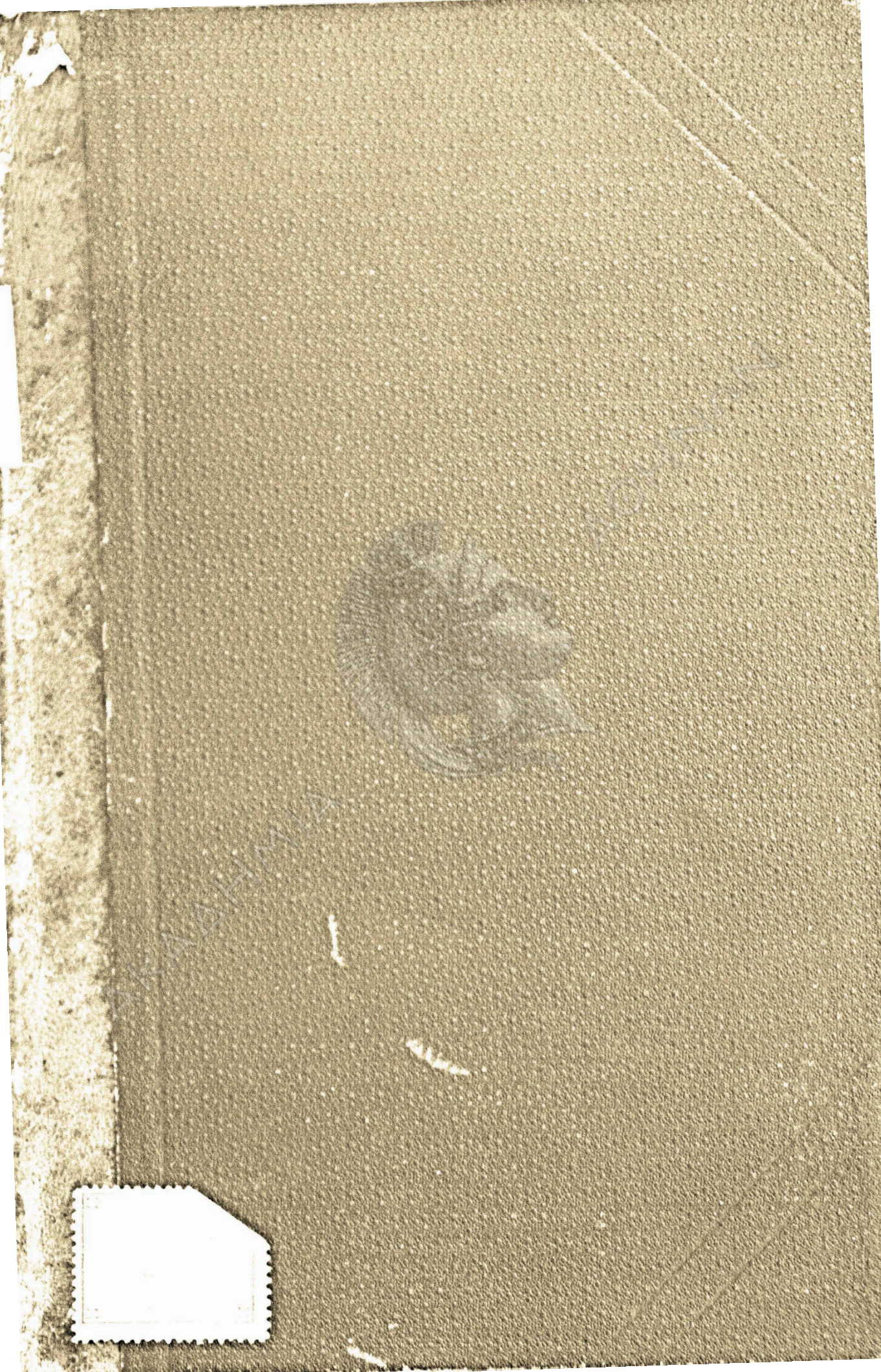

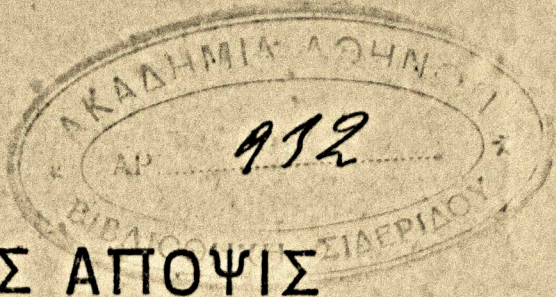

α
δ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΦΕΛΗΣ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΑΕΙΩΣΕΩΝ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΑΙΣ ΛΟΙΠΑΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ

ΥΠΟ

Ι. Ι. ΡΥΦΕΡΒΕΡΚ

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ,

1883

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΙΩΑΚΕΙΜ Γ΄

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ,

ΠΑΤΡΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗ, ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ,

ΜΕΤ' ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ ΚΑΙ ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΑΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΦΕΛΗΣ ΑΠΟΨΙΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΑΙΣ ΛΟΙΠΑΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ

« Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, στύλος καὶ ἑ-
δραίωμα τῆς ἀληθείας » (Α΄ Τιμοθ. Γ΄ 15).

ΟΥΔΕΙΣ χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ὁ Χριστὸς ἐθεμε-
λίωσε ΜΙΑΝ ἐκκλησίαν καὶ μόνον μίαν.

Οὐδεὶς χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη
ἔμελλε ν' ἀποδῇ καθολικὴ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἥτο
προωρισμένη νὰ περιλάβῃ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Οὐδεὶς χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη
εἶναι ἁγία, χορηγοῦσα τὰ μέσα τοῦ καθαγιασμοῦ τῷ
πιστεύοντι.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ συμφωνία παύει, οὐκ ὀλίγων προ-
τεσταντῶν ἀρνούμενων τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ τετάρτου
χαρακτηριστικοῦ τῆς ἐκκλησίας γνωρίσματος, δηλαδὴ
τῆς ἀποστολικότητος. Διςχυρίζονται ὅτι ὁ Παῦ-
λος δὲν ἐκήρυξε τὴν αὐτὴν τῷ Πέτρῳ διδασκαλίαν, ἀμ-
φότεροι δὲ οὗτοι διέφερον τοῦ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου· καὶ,
ὥς ἔπος εἰπεῖν, διςχυρίζονται ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς ἀπο-
στολικοὺς χρόνους ἡ δογματικὴ διαφθορὰ ἤρξατο νὰ
διασπείρῃται ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ διετέλει

ἐν αὐτῇ ἔκτοτε, ἕως οὗ οἱ οὕτω καλούμενοι ἀναμορφωταί, ὡς καὶ οἱ ὀρθολογισταὶ διάδοχοι αὐτῶν, ἔταξαν ἑαυτοὺς πρὸς καθαρισμόν αὐτῆς ἀποτινάσσοντες ὅ,τι δῆποτε κό-
νεως καὶ ἀράχνης νομίζουσιν ἔτι ἔνθεν κἀκεῖθεν ὑπάρχον.

Ἡ ἀτομικότης βεβαίως καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν ἀπο-
στόλων ἦσαν διάφοροι, ὥπως δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ θὰ
ὑπάρξωσι δύο πρόσωπα καθ' ὅλα ὅμοια κατὰ τὸν τρόπον
τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ ἐκφράζεσθαι. Καὶ οἱ ἀπόστολοι
λοιπὸν, καίπερ κατέχοντες τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, βλέπου-
σιν ὅμως αὐτὴν ἐκ διαφόρων σημείων ἀπόψεως, ὥπως δύ-
ναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἀντικείμενόν τι ἐκ τῶν διαφορῶν
αὐτοῦ πλευρῶν. Οὕτω σοφῶς ὠκονομήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀλήθειά Του κατὰ τὸν μᾶλλον θαυμάσιον
τρόπον. Κατὰ ταῦτα ὁ ἀπόστολος Παῦλος δεικνύει τὴν
ὑψίστην ἀξίαν τῆς πίστεως, μὴ ὑποτιμῶν ὅμως τὰ
καλὰ ἔργα, ὡς τοὺς γνησίους καὶ ἀναγκαίους καρποὺς
τῆς πίστεως· ἐν ᾧ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ἀποδίδει ἰδιαιτέ-
ραν σπουδαιότητα εἰς τὰ καλὰ ἔργα, καθόσον ταῦτα προ-
έρχονται ἐκ τῆς «πίστεως» καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ πί-
στις ἢ ταῦτα παραγαγοῦσα δὲν ἦτο πομπόλυξ ἀλλ' οὐ-
σιώδης πραγματικότης. Τὸ βάθος τῆς ἀληθείας δὲν δύνα-
ταί ποτε νὰ ἐξαντληθῇ, διότι αὕτη εἶναι ὁμοιος τῷ
Θεῷ, ὅστις εἶναι ἡ ἀλήθεια (Ἰω. ΙΔ' 6). Ὁ νοῦς ἡμῶν
ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ περιλάβῃ τὸ πλῆρες μιᾶς
θείας ἀληθείας.

Κατὰ φυσικὸν νόμον τὸ πεπερασμένον ὃν ἀδυνατεῖ νὰ
κατανοήσῃ τὸ ἀπείρον ὃν ἢ ἀπείρόν τινα ἀνεξάντλητον
ἀλήθειαν· διότι ἄλλως τὸ πεπερασμένον περιλαμβάνον τὸ
ἀπείρον ἤθελεν εἶσθαι μεγαλείτερον τούτου καὶ συνεπῶς
ἡμφοτέρα ἤθελον μεταβάλλει κατάστασιν· τὸ ἄτομον ἤθελε
γίνει Θεὸς καὶ ὁ Θεὸς δημιουργήματα τοῦ ἀτόμου. Ἀλλ' ὅ,τι
ἐννοοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, εἶναι ὅτι τὸ ἄτομον ὀφείλει
νὰ μορφώσῃ ὀρθὴν ἰδέαν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς εὐερ-

γείαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας. Μεγάλη ὑφίσταται διαφορὰ μεταξύ ὀρθῆς ἰδέας καὶ τελείας ἰδέας. Ἡ ὀρθὴ τῆς ἀληθείας ἰδέα ἀποβαίνει ἡμῖν ἀπαραίτητος πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἡμῶν, διότι ἡ ἐσφαλμένη ἰδέα εἶναι σχολιὰ ὁδός, ἣτις δὲν δύναται νὰ φέρῃ ἡμᾶς πρὸς τὸν προορισμὸν ἡμῶν. Ἡ κατὰ πάντα τελεία ἰδέα τῆς θείας ἀληθείας εἶναι ἀδύνατος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἡ πεπερασμένη αὐτοῦ ἱκανότης δὲν εἶναι σύμμετρος τῇ ἀπείρῳ τῆς θείας ἐννοίας περιεκτικότητι. Οἱ ἀπόστολοι λοιπὸν δίδουσιν ἡμῖν διαφόρους (ἀλλ' οὐδαμῶς ἀντιμαχομένους) τῆς αὐτῆς ἀληθείας ὅψεις, αἵτινες (ὡς αἱ ἐν τῷ αὐτῷ κέντρῳ συμπίπτουσιν ἡλιακαὶ ἀκτῖνες) οὕσαι ὀρθαί, τείνουσι πρὸς τὸ συμπληρῶσαι τὴν μόνην ἀκαταμέτρητον ἰδέαν τῆς θείας νοήσεως (εἰ ἔξεστιν οὕτως ἀνθρωπίνως περὶ θείων ἐκφράζεσθαι). ἀλλ' ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν βλέπει τὴν ἁρμονίαν ταύτην τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, διότι ὁμοιάζει πρίσματι, οὗτινος αἱ ἀποκεντρωτικαὶ δυνάμεις διατέμνουσι τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτός, ἐν ᾧ ἡ ὀρθοδοξία συνενοῖ τὰς διαφόρους τοῦ ἐνὸς φωτός ἀκτῖνας καὶ ἐπαναφέρει αὐτάς εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐνότητός των. Ὁ ὀρθολογισμὸς, ἡ γνησία ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους μεταρρυθμιστικῆς ἀρχῆς «τῆς ὀρθότητος τῆς ἀτομικῆς κρίσεως» οὐ μόνον ὑπέσκαψε τὸ θεμέλιον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' οὐδὲ σκιὰν ἀφῆκε τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης διδασκαλίας. Ἀπαντὰ τὰ θαύματα καὶ αἱ προφητεῖαι ὥχοντο· ἡφανίσθησαν δὴλ. ἐνώπιον τοῦ αἰεὶ αὐξάνοντος φωτός τῆς νεωτέρας ἀναπτύξεως, ἣτις ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ αὐτὰ ἀπάτας, ὑποκρισίας ἢ καρποῦς τῆς τυφλότητος καὶ τῆς ἀμαθίας. Ὁ Χριστὸς, ἀφαιρεθεὶς τὴν θεότητα, κατεβιβάσθη εἰς τὴν τάξιν τοῦ Σόλωνος, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Κομφυκίου. Ὁ Ἡθικὸς αὐτοῦ Νόμος, τὸ μόνον τεμάχιον τῆς ιδιοκτησίας τὸ ἐνκαρλωφθὲν αὐτῷ, ἐπικινεῖται μετ' ἐν-

θουσιασμοῦ, ἵνα καθησυχάσῃ οἶονεὶ καὶ παρηγορήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν στέρησιν τῶν λοιπῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπίσης ὁ «Ἠθικὸς Νόμος» εἶναι ἀπηρχαιωμένος, ἀφ' οὗ βασίζεται ἐπὶ καθαρᾶς καὶ διακεκριμένης περὶ Θεοῦ ἰδέας, ὡς ἀπεκαλύφθη τῷ Μωϋσεῖ, τοῖς πατριάρχαις καὶ τοῖς προφήταις. Ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ τοιοῦτον Θεόν, ἀλλὰ μόνον συγκεχυμένην τινὰ τῆς θεότητος ἔννοιαν, τιθέμενος κατὰ μέρος τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι προσωπικότης ἢ ἀπλῶς ἡ ζωτικὴ δύναμις ἢ διὰ τῆς φύσεως διήκουσα. Ἐντεῦθεν αἱ ἀμιμιβολίαι καὶ αἱ δυσπιστίαι περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.

Ἡ περιγραφή αὕτη δὲν εἶναι ὑπερβολικὴ, καίτοι πάντες οἱ ὀρθολογισταὶ δὲν φθάνουσι μέχρι τοῦ αὐτοῦ σημείου. Ἀληθῶς ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ἤθελον ἐκπλαγῇ, ἐὰν ἔβλεπον τὴν ἄβυσσον, πρὸς ἣν σπεύδουσιν· ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς λογικῆς εἶναι ἀκαταμάχητος καὶ ἐφελκύει καὶ ἐκείνους, οἵτινες ἅπαξ ἐφρικήσαν εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν νῦν κατέχουσι καὶ ἰσχυρῶς ὑπερασπίζουσι.

Τὸ χριστιανικὸν πρόσχημα καὶ ἡ προσωυμία διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ κλήρου χάριν εὐκοσμίας ἢ ὡς δέλεαρ διὰ τὸν ἀμαθῆ καὶ μὴ ὑποπτευόμενον ὄχλον. Ἀλλὰ, φεῦ, οἱ τεχνικοὶ ὅροι εἶναι κενοί. Ἡ βίβλος δὲν εἶναι ἄλλο, εἰ μὴ ἀνθρώπινον φιλολογικὸν ἔργον, ὑποκείμενον εἰς τὰς κριτικὰς ἰδιοτροπίας καὶ εἰκοτολογίας τῶν φιλολόγων, τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν φυσιολόγων. Ὁ κύριος κριτὴς καὶ ὁδηγὸς πρὸς τοῦτο εἶναι αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἐντεῦθεν ἡ καταφρόνησις πάσης ὑπερφυσικῆς ἀληθείας. «Γνωρίζομεν μόνον τὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ὑποπίπτοντα. Πάντα τὰ πέρα τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἀπλῆ ὑπόθεσις καὶ εἰκασία». Ἴδου τὸ κύριον τοῦ ὀρθολογισμοῦ, καίτοι δὲν φαίνεται ἐν τῇ στυγερᾷ ταύτῃ μορφῇ, ἥτις ἤθελεν εἶσθαι καθ' ὑπερβολὴν ἀηδὴς εἰς πολ-

λους, οἵτινες πρῶτον ἤδη πρόκειται νὰ ἐκπαιδευθῶσιν ἐν μᾶλλον προηγμένη μορφῇ τῆς ἐλευθέρας σκέψεως.

Ἑκατομμύρια προτεσταντῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν θρησκείαν ταύτην· δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν· ἀλλ' εὐχαριστοῦνται νὰ διαμένωσιν ἐνθα εὐρέθησαν, εἴτε ἐν τῇ λουθηρανῇ, εἴτε ἐν τῇ ἀναμορφωτικῇ, εἴτε ἐν τῇ πρεσβυτεριανῇ, εἴτε ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἢ ἄλλῃ τινὶ προτεσταντικῇ ἐκκλησίᾳ. Οὗτοι εἶναι ἡ διαλυτικὴ δύναμις, ἣτις ἀφεύκτως θὰ διαλύσῃ τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' οὗ δὲν εἶναι ἑτερογενὲς στοιχεῖον παρειαφρῆσαν ἐν τῷ σώματι αὐτῆς, ἀλλ' ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἀρχῆς. Οἱ μᾶλλον ἀπωτέρω βλέποντες ἐν τοῖς οὐνιταρίοις* διακηρύττουσιν ἐλευθέρως ὅτι προτιμῶσιν ἵνα οἱ συμπαθοῦντες αὐτοῖς μὴ ἐγκαταλείπωσι τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ἀλλὰ χρησιμεύωσιν ὡς ζύμη βραδέως ζυμοῦσα τὸ φύραμα. Καὶ τῷ ὄντι ὁ νῦν χριστιανισμὸς τοῦ συρμοῦ, ὁ χριστιανισμὸς τῶν ἡθοποιῶν, τῶν συγγραφέων, τῶν τεχνιτῶν, εἶναι τι διάφορον τοῦ ἄρτι περιγραφέντος; Πόσον ὁ χριστιανισμὸς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς θρησκείας ταύτης, καθίσταται δῆλον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ νεωτέρα τῶν ἀναμορφωτῶν Ἰουδαίων σχολὴ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μετὰ τῶν οὐνιταρίων καὶ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις προτεσταντικαῖς ἐκκλησίαις διεσπαρμένων ὁμοίων αὐτοῖς ἐνώσεως. Γάμοι μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν δὲν ἀποκαλοῦνται πλέον σκάνδαλα, ἀλλὰ τούναντίον τελοῦνται ὑπὸ κληρικῶν, οἵτινες ἐπικαλοῦνται τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν ἐπὶ τοιούτων ἐνώσεων· πρόσωπα δὲ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς κοινωνίας τιμῶσι τὴν τελετὴν διὰ τῆς παρουσίας των. Σημεῖα εὐγλωττότερα χιλιάδες ἐπιχειρημάτων πρὸς ταύτην δει-

* Περὶ τούτων καὶ περὶ τῶν κατωτέρω ἀπхνωσῶν αἰρέσεων ἴδε τὰ ἐν Β' τόμῳ σελ. 450 τῆς Ἑκκλ. ἱστορίας τοῦ κ. Δ. Κυριακοῦ ἐν συνόψει λεγόμενα. Θὰ πραγματευθῶμεν κατόπιν ἐν ἐκτάσει τὰ περὶ τούτων ἐν τῇ « Ἑκκλ. ἀληθείᾳ ». — Σ. Μ.

κνύοντα τὴν διεύθυνσιν: ἡ προτεσταντικὴ ἐκκλησία φέρεται πρὸς τὴν δυσπιστίαν (unbelief) οὖσαν πλησιεστέτην γείτονα τῆς ἀπιστίας (infidelity). Ἀλλ' ὅπερ χείριστον, τὸ φυσικῶς καὶ ἀναποφεύκτως ἄγον αὐτὴν πρὸς τὴν δυσπιστίαν δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἡ φυσικὴ καὶ ὁρμητικὴ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους προτεσταντικῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς κρίσεως.

Μόνον δι' ἀσυνεπείας καὶ αὐταπάτης δύναται ὁ προτεστάντης ν' ἀποβῇ πιστεύων. Ἐὰν ἀποφεύγῃ νὰ ἐξάγῃ τὰ ἀναγκαῖα τῶν προτάσεών του συμπεράσματα, διότι ἡ συνείδησίς του ἀποτρέπει αὐτὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημά του, κατεξανίσταται κατὰ τοῦ λογικοῦ συμπεράσματος, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀρχὴν του καὶ ν' ἀπορρίψῃ αὐτὴν ἀντὶ νὰ τὴν πρεσβεύῃ, μὴ ἀκολουθῶν μάλιστα αὐτὴν μέχρι τοῦ πικροῦ τέλους. Τοῦτο εἶναι προφανὲς ἀσυνέπεια. Ἐὰν, πρὸς τούτοις, ἡ ἀτομικὴ αὕτη κρίσις γεννᾷ ἀπειρίαν διαφόρων γνωμῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ὁ κοινὸς νοῦς ὑπαγορεύει ἡμῖν ὅτι τὸ πολὺ πολὺ μία μόνον δύναται νὰ ᾔῃ ὀρθή, αἱ δὲ ἄλλαι πλανῶσιν. Ἀλλὰ ποῦ τὸ δικαστήριον νὰ κρίνῃ, τίς ἔχει δίκαιον καὶ τίς ἀδίκον; Τὸ δισχυρίζεσθαι ὅτι οἱ χριστιανοὶ συμφωνοῦσιν εἰς πάντα τὰ θεμελιώδη δόγματα, εἶναι πρόφασις εὐωνος καὶ ἐπιπόλαιος· ἡ ἱστορία λέγει ἡμῖν ὅλον τὸ ἐναντίον, καὶ μόνον ὁ θὲλων νὰ τυφλώττῃ δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ τοιαύτην γνώμην. Ἀλλ' ἄς ἐνδώσωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν ἰσχυρισμόν. Τίς τότε θὰ κρίνῃ ὅποια δόγματα ἔδει νὰ θεωρηθῶσι θεμελιώδη; Ὁ καλὸς προτεστάντης Κλάους Χάρμς (Claus Harms) ἀποφαίνεται ὅτι τὰ δόγματα, εἰς ἃ οἱ προτεστάνται συμφωνοῦσι, δύνανται νὰ γραφῶσιν ἐπὶ τοῦ ὄνυχος τοῦ δακτύλου. Τοιαύτη κατήντησεν ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀτομικῆς κρίσεως.

« Ἡ Βίβλος, μόνον ἡ βίβλος, καὶ οὐδὲν ἐκ-

τὸς τῆς Βίβλου» εἶναι τὸ ἐπινόημα καὶ τὸ σύμβολον τοῦ πιστεύοντος προτεστάντου. Αὐταπάτη καὶ οὐδὲν πλέον ὥθει αὐτὸν εἰς τὸ πρεσβεύειν τὸ δόγμα τοῦτο. Διότι παρὰ τίνος ἔλαβε τὴν Βίβλον καὶ τίς μαρτυρεῖ τὴν αὐθεντίαν αὐτῆς καὶ ἀκεραιότητα; Ἡ βιβλικὴ ἔρευνα καὶ ἡ κριτικὴ ἔσχε τοῦλάχιστον τὸ καλὸν ἀποτέλεσμα ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τυφλῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐπίστευσαν ὅτι ἡ Γραφὴ ἐτοιμασθεῖσα, ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ ἔχουσα ἕκαστον γράμμα θαυμασίῳ τῷ τρόπῳ γεγραμμένον διὰ τοῦ δακτύλου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἡ μετάφρασις; ἦτο ἄρά γε ἐπίσης ἀλάνθαστον τοῦ Θεοῦ ἔργον; τί δὲ ἡ νωστὶ ἀναθεωρηθεῖσα; Ἐὰν ὑπάρχῃ τι, ὅπερ ὀνειδίζει τὸν προτεσταντισμὸν, εἶναι ἡ ἄλογος αὕτη λατρεία τῆς Βίβλου, ἡ βιβλιολατρεία. Ἡ Βίβλος οὐσιωδῶς εἶναι ἐν ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον· τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνεπιστεύθη αὐτὸ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ ἐκκλησία ἐτήρησε καὶ τηρεῖ αὐτὸ ἀμόλυντον· ἡ ἐκκλησία γνωρίζει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ μαρτυρεῖ τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ καὶ ἀκεραιότητα· ἡ ἐκκλησία οἶδει αὐτὸ τοῖς τέκνοις αὐτῆς καὶ ἐρμηνεύει τὴν ἔννοιάν του· ἡ ἐκκλησία διὰ τῆς ἀλανθάστου ὁδηγίας τῆς καθιστᾷ αὐτὸ πλουσιωτάτην εὐλογιῶν πηγὴν διὰ τὰ τέκνα τῆς. Ἀλλ' ἡ Βίβλος κλαπεῖσα καὶ ἀρπαγεῖσα ἐκ τῶν χειρῶν τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀποβῇ ἄρᾳ εἰς ἐκείνους, εἰς οὓς ἦτο εὐεργεσία, καὶ ἤδη ἀπέβῃ ἡ γόνιμος μήτηρ τῶν χιρέσεων, τῶν μωριῶν καὶ τῶν φαντασιοπληξιῶν. Ἐὰν οἱ προτεστάνται οὐδὲν ἦττον εὐρίσκωσι πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐν τῇ βίβλῳ διδοσκαλίας, ἐδανείσθησαν αὐτάς ἀπλῶς, καίτοι ἴσως ἀνεπαισθήτως, ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡρμήνευσαν αὐτάς ἐν τῇ Βίβλῳ καὶ κατὰ συνέπειαν εὗρον αὐτάς ἐν αὐτῇ. Οἱ προτεστάνται ἀγνοοῦσι πόσον αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας συνετέλεσαν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐννοῆσαι τὴν γραφὴν. Δὲν εἶναι «μόνον ἡ γραφὴ», ἥτις ὁδηγεῖ αὐτοὺς, ἀλλ' ἡ παράδοσις καὶ ὁμῶς πείθουσιν

ἐαυτοὺς ὅτι εἶναι ἢ γραφὴ καὶ οὐχὶ ἢ παράδοσις. Ἴδου ἡ αὐταπάτη τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Καίτοι κατὰ φυσικὸν λόγον θεωροῦμεν σφάλμα τὴν ἀσυνέπειαν ταύτην καὶ τὴν αὐταπάτην τοῦ πιστεύοντος προτεστάντου, οὐχ ἥττον θεωροῦμεν ταύτην καὶ ὡς εὐλογίαν διὰ τὰς πτωχὰς ἐκεῖνας ψυχὰς, αἵτινες διὰ τοῦ μέσου τούτου διετήρησαν θησαυροὺς τινὰς τῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἄλλως θὰ εἶχον πέσει εἰς δυσπιστίαν.

Ἄλλ' ἐπανελλθωμεν εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ λεγόμενα.

Ὁ πιστεύων προτεστάντης ἀναγνωρίζει τὸ τέταρτον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκκλησίας γνῶρισμα, δηλ. τὴν ἀποστολικότητα. Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ ἐννοῶμεν διὰ τῆς λέξεως ταύτης; «Φυσικῶ τῷ λόγῳ, θ' ἀπαντήσῃ ὁ ἀναγνώστης, τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ἐφ' ἧς ὠκοδομεῖται ἡ ἐκκλησία». Ἄλλ' ἰδου οἱ ἱρβιγγῆται βαίνουσι πορρωτέρω, διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς τοιαύτης παρανοήσεως: «ἂφ' οὗ χρῆζομεν πραγματικῶν καὶ ζώντων ἀποστόλων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν». Στηρίζουσι δὲ τὰς δοξασίας των ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἀποστολικῶν χωρίων. «Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφῆτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. Δ' 11—13), «καὶ οὕς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἴτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν» (Α' Κορινθ. ΙΒ' 28). Πῶς γὰρ οὐ ὡς γνήσιοι προτεστάνται προσκολλῶνται εἰς τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς μὴ φροντίζοντες τὸ παράπαν πῶς ἡ ἐκκλησία ἐνόησε τὰ χωρία ταῦτα, καὶ τὸ γράμμα

ἄνευ ἄλλου εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀλλὰ τίνος ἔνεκεν τότε τὸ πλῆθος τῶν προτεσταντῶν δὲν ἠκολούθησεν αὐτοὺς (ἢ μᾶλλον δὲν προηγήθη αὐτῶν) εἰς τὸ συνηγορῆσαι ὑπὲρ τοῦ «ἀποστολικοῦ» ὑπουργήματος; Ἀναμφιβόλως ἡ λανθάνουσα αἰτία ἦτο κυρίως ἡ σιωπηλὴ καὶ ἀνεπαίσθητος ἐπιρροή τῆς κατὰ παράδοσιν ἐρμηνείας τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ «ἀποστολική» θεωρία διὰ τοσούτων ἦτο περιβεβλημένη δυσκολιῶν, ὥστε ἄνθρωποι νηφάλιον ἔχοντες τὸν νοῦν ἀμέσως κατενόησαν τὸ ὅλως ἀκατόρθωτον αὐτῆς. Μετὰ τοὺς πρώτους δώδεκα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐκλεγέντας καὶ τοὺς ἁγίους Ματθίαν καὶ Παῦλον θεία ἀποκαλύψει προχειρισθέντας καὶ ἀναγνωρισθέντας ὡς τοιούτους ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, οὐδέποτε ἀνεφάνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπόστολος, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τοιαύτη ἀπαίτησις. Καὶ πῶς ν' ἀποκτήσωμεν αὐτοὺς ἤδη; Ἀφ' οὗ «οἱ ἀπόστολοι δὲν εἶναι οὔτε ἐξ ἀνθρώπων, οὔτε παρ' ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς ἐκπεμφθέντες ἀμέσως καὶ κατ'εὐθείαν» (ὡς διαλαμβάνει ἡ τῶν ἱρδигγитῶν κατήχησις), πῶς ἡδύνατό τις, ἀξιῶν ὅτι ἔχει θείαν ἀποστόλου κλῆσιν, νὰ παρουσιάσῃ τοιαῦτα διαπιστευτήρια; ἔδει ἀπλῶς νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸν λόγον του, ἢ ἡ ἀξιῶσίς του ἔδει νὰ βεβαιωθῇ διὰ θαυμάτων καὶ προφητειῶν; Ἀλλ' οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ θαυμάτων τελεσθέντων ὑπὸ τῶν ἱρδигγитῶν ἀποστόλων. Καὶ ὡς πρὸς τὰς πολυαρίθμους δὲ προφητείας αὐτῶν, αὗται ἀπεδείχθησαν εἰς τὸ ὑψιστον ἀτυχεῖς. Ἀλλὰ δὲν ἐμαρτύρησαν οἱ «προφῆται» τὴν θείαν τῶν νέων ἀποστόλων κλῆσιν; Ἐπ' ἀληθείας! Ἀλλὰ πῶς καὶ οἱ «προφῆται» ἀπέδειχναν τὴν ἑαυτῶν κλῆσιν καὶ ἀποστολήν; Κατηντήσαμεν ἤδη εἰς ὁδὸν ἀδιέξοδον· αἱ δὲ ἀξιῶσεις τῶν ἀποστόλων ὅσονδῆποτε ἀπρόσβλητοι καὶ ἂν ᾧσι, καθὼς καὶ οἱ χαρακτῆρές των ὅσονδῆποτε ἅγιοι καὶ ἂν ᾧσι, πίπτουσι πρὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ.

Καὶ ἡ καταδίκη αὕτη καθίσταται ἔτι αὐστηροτέρα, ὅταν παρτηρήσωμεν ὅτι ὁ νέος ἀπόστολος διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ἀρχαίου. Οἱ ἱρβιγγίται ἀπόστολοι δὲν ἀπέρχονται πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴν διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν· δὲν ἀξιοῦσι προσωπικὴν ἀναμαρτησίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ των (ἦν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι ἀπόστολοι), οὔτε θεοπνευστίαν εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτῶν καὶ τὰς ἐγκυκλίους.

Τοῦναντίον περιορίζοντες τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, ἀπέφυγον φρονίμως τὴν εὐθύνην τῶν πλανῶν καὶ τῶν ἀσυνεπειῶν. Ἀλλ' οὕτω πάλιν πράττοντες, δὲν κατενόησαν ὅτι ἐδημιούργησαν νέον ὅλως σύστημα ἀποστολικότητος, νεωτερισμὸν ἀνήκουστον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ πρὸ τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔτους.

Ἀλλ' ἡ συνετὴ τῶν ἱρβιγγιτῶν ἀσυνέπεια εἰς τὸ περιορίζειν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προτερήματα τῶν ἀποστόλων αὐτῶν δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν προτεσταντῶν, ἥτις ἐπίσης ἀξιοῖ ὅτι κέκτηται ἀποστόλους, τῆς αἵρέσεως δηλονότι τῶν Μορμώνων. Ἡ αἵρεσις αὕτη, σημαντικῶς πολυαριθμοτέρα, ἀλλ' ἦτον τῆς προτέρας ἀξία λόγου, ἀνεφάνη ἐπίσης κατὰ τὸ 1830. Εἶναι δὲ μᾶλλον ἢ συνεπής! Αἱ ἀγίαι Γραφαὶ αὐτῶν δὲν περιλαμβάνουσι μόνον τὴν Βίβλον, τὸ βιβλίον τοῦ Μόρμωνος, τὰς ἀποκαλύψεις τὰς περιλαμβανομένας ἐν τῷ λεγομένῳ «πολυτίμῳ μαργαρίτῃ», ἀλλὰ πάσας τὰς λοιπὰς ἀποστολικὰς ἀποκαλύψεις καὶ διατάξεις παρελθούσας, παρούσας καὶ μελλούσας. Ἡ περιοχὴ καὶ ὁ μνηχανισμὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν ἐργοστατίου εἶναι πλουσιώτερα καὶ περιεκτικώτερα ἢ ἄλλης τινὸς ἐκκλησίας. Μὴ εὐχαριστοῦμενοι εἰς μίαν ἱερωσύνην, ἔχουσι δύο τὴν τάξιν Ἀαρὼν καὶ τὴν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Μὴ εὐχαριστοῦμενοι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ πνευματισμοῦ ἐν τῷ θεολογικῷ αὐτῶν συστήματι, προσθέτουσιν αὐτῷ καὶ

τὸν νεώτερον ὕλισμόν. Ὁ Θεὸς αὐτῶν εἶναι τι ψηλαφητὸν καὶ καταμετρητὸν ὄν· ἕκαστος δὲ τῶν πιστῶν πρόκειται νὰ γείνη Θεός· ἡ ὕλη εἶναι αἰώνιος καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὕλη.

Ἡ συνέπεια τῆς πλάνης ταύτης ἄγει θετικώτατα εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν αὐτήν. Καὶ λοιπὸν βλέπομεν τὸν μορμωνισμόν ἀποβιβαζόμενον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ ὕλισμοῦ, ἀπαραλλάκτου ὄντος τῷ ἀθεϊσμῷ, ὡς ἐπίσης βλέπομεν τὸν βουδδισμόν, τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀπτικήν ἀπάτην μιᾶς ὑψηλῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, βυθιζόμενον ἐν τῷ Νιρβανᾷ* τοῦ ἀθεϊσμοῦ.

* Σ. Μ. — Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ τί ἐστὶ *Νιρβανᾶς*, μὴ γνωρίζων τι περὶ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Βουδδισμοῦ διδασκαλίας. Ὡς γνωστὸν, ἡ περὶ Θεοῦ ἰδέα δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Βουδδισμῷ, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἡ κοινὴ πολλαῖς ἀνατολικαῖς θρησκειαῖς ἰδέα περὶ καθολικοῦ τινος πνεύματος. Τὸ σύμπαν εἶναι μία πρόσκαιρος ἀπάτη ἄνευ τινὸς πραγματικότητος. Τὸ μόνον ὄν, ὅπερ δύναται νὰ ἀξιοῖ πραγματικὴν ὕπαρξιν, εἶναι τὸ σκεπτόμενον ὑποκείμενον, ἥτοι ὁ ἄνθρωπος, δι' ὃν καὶ εἰς ὃν τὸ σύμπαν φαίνεται ὑπάρχον. Καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου αἱ ἰδέαι δὲν εἶναι ἄλλο εἰ μὴ ἀπάται, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας. Ἡ ὕπαρξις λοιπὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ λύπη, ἀθλιότης καὶ ἀνησυχία. Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις δὲν περιορίζεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, οὔτε κλείεται διὰ τοῦ θανάτου· πρὸ τῆς ζωῆς ταύτης ὁ ἄνθρωπος διήλθε διὰ πλήθους καταστάσεων ὑπάρξεως πάντων τῶν εἰδῶν, καὶ δυνατόν νὰ διέλθῃ μετὰ ταῦτα δι' ἀπείρου ἀριθμοῦ οὐ μόνον ἐμφύχων ἀλλὰ καὶ ἀψύχων, καὶ ἐν γένει διὰ πασῶν τῶν μορφῶν παντὸς εἶδους. Αἱ μεταμορφώσεις κανονίζονται διὰ τῆς διαγωγῆς τῶν ὄντων ἐν ταῖς διαφόροις αὐτῶν καταστάσεσιν· ἡ ἀρετὴ ἀνταμείβεται, ἡ κακία τιμωρεῖται· δὲν ὑπάρχει ποσῶς μέσον τι ἀποφυγῆς τῶν συνεπειῶν τῶν πεπραγμένων, ἐφ' ὅσον ἡ ὕπαρξις ὑρίσθεται· ὁ ἄνθρωπος πάντοτε φαίνεται ἐκ νέου ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς μορφῆς ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ τῆς ἀθλιότητος, τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπάτης. Τὸ μέγα τέλος λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ν' ἀπὸλλυχῇ τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῆς αἰτίας τῆς. Ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως εἶναι «προσῆλωσις» — μία κλίσις πρὸς τι, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τινος ἐπιθυμίας. Ἡ ἐπιθυμία εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἀντιλήψις, ἐπαφῆς· ἡ ἐπαφή αὕτη περιλαμβάνει τὴν ὕπαρξιν τῶν αἰσθήσεων. Ἐπειδὴ αἱ αἰσθήσεις δύναται νὰ παρατηρήσωσι μόνον ὅ,τι ἔχει μορφήν καὶ ὄνομα, δηλ. ὅ,τι εἶναι διακεκριμένον, ἡ διάκρισις εἶναι ἡ πραγματικὴ αἰτία ὅλων τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅπανα περαινόνται ἐν τῇ ὑπάρξει, γεννᾷ καὶ πόνον. Αὕτῃ ἡ διάκρισις εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἐννοιῶν ἢ

Διὰ τῶν περὶ τῶν νεωτέρων ἀποστόλων λεχθέντων καθάρισαντες τὴν ὁδὸν ἡμῶν, δυνάμεθα ἄνευ ἀντιλογίας ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν πιστευόντων χριστιανῶν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται ἀποστολική, ὡς κατερχομένη ἀδιαρρήκτως ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ πρεσβεύουσα τὰς ὑπ' αὐτῶν διδαχθείσας διδασκαλίας, οὔτε προσθέτουσα οὔτε ἀφαιρουσά τι.

Ὅρισθέντων οὕτω τῶν τεσσάρων χαρακτηριστικῶν τῆς ἐκκλησίας σημείων, ὑπολείπεται τὸ δυσκολώτερον, τί δηλονότι ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως CHURCH.

Ἐξετάζοντες τὴν λέξιν Church ἢ Kirk ἐτυμολογικῶς, εὐρίσκομεν ὅτι ὅλαι αἱ τευτονικαὶ, αἱ σκανδιναυικαὶ καὶ αἱ σλαβωνικαὶ γλῶσσαι (ἐκτὸς τῆς μοναδικῆς ἐξαιρέσεως τῆς πολωνικῆς Koscioi) παράγουσιν αὐτὴν ἐκ τῆς

ἰδεῶν· αἱ ἰδέαι εἶναι ἀπλᾶι ἀπάται, ἀποτελεσματ τῆς ἀγνοίας. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀγνοια εἶναι ἡ ἀρχικὴ αἰτία πάσης τῆς φαινομένης ὑπάρξεως. Τὸ γνωρίζειν τὴν ἀγνοίαν ταύτην, ὡς τὴν ῥίζαν παντὸς κακοῦ, εἶναι ἀπαράλλακτον τῷ καταστρέφειν αὐτὴν καὶ μετ' αὐτῆς πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς προερχόμενα. Τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τῆς εἰς τὸν Νιρβανᾶν ἀφίξεως, ἡ τῆς ἀποσβέσεως, ἥτις πράγματι εἶναι ὑψίστη μηδένισις (ἄφηνισμός)· ἀφ' οὗ τὸ ὑπάρχειν εἶναι ἀθλιότης, τὸ μὴ ὑπάρχειν πρέπει νὰ ᾖ εὐδαιμονία (εὐτύχημα). Ἡ ἀληθὴς σοφία συνίσταται ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Νιρβανᾶ· ὁ Νιρβανᾶς εἶναι ἡ ἀμοιβὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τῆς ὁδονηρᾶς ἀρετῆς, ἣν οἱ Βουδδισταὶ διάγουσι. Τὸ μέσον τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην εἶναι σκέψις καὶ ἔκστασις. Ἡ σκέψις αὕτη ἔχει 4 σταθμούς· ἐν τῷ πρώτῳ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι ἐκτὸς τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Νιρβανᾶ, μία αἴσθησις τῆς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐλευθερίας καὶ γνῶσις τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ ἐν τοιαύτῃ ὄν καταστάσει ἔχει ἔτι αἴσθησιν τινα εὐχαριστήσεως· δύναται νὰ συλλογίζηται, νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκλέγῃ μεταξὺ τοῦ ἄγοντος πρὸς τὴν τελειωτικὴν κατάστασιν καὶ τοῦ ἀπάγοντος ἀπ' αὐτῆς. Ἐν τῷ δευτέρῳ παύει ἡ χρῆσις τῶν δυνάμεων τούτων, καὶ μένει μόνον ἡ ἐπιθυμία τοῦ Νιρβανᾶ καὶ ἡ ἱκανοποίησις ἡ προερχομένη ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς αὐξάνουσης τελειότητος. Ἐν τῷ τρίτῳ ἡ ἱκανοποίησις ἐξαλείφεται, καὶ διαδέχεται ταύτην καθαρὰ ἀδιαφορία· ἀλλ' ἔτι μένει αὐτοσυνειδησία τις καὶ ποσότης μικρᾶ φυσικῆς ἡδονῆς. Ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀπαλείφονται· τὸ μνημονικὸν ἐξηλείφθη· πᾶσα ἡδονὴ καὶ πόνος ἀπῆλθεν· οὐδὲν μένει ἐκτὸς τῆς ἀπολύτου ἀπαθείας. Ἡ κατάστασις αὕτη

ἐλληνικῆς κυριακῇ (δηλ. οἰκία), ἤτοι τὸν «οἶκον τοῦ Κυρίου»· ἀρχικῶς ἐσήμεναι τὴν πρὸς συνέλευσιν τῶν πιστῶν οἰκοδομὴν, ἀλλὰ ταχέως ἔλαβε τὴν δευτερεύουσαν σημασίαν τῆς «οἰκογενείας τοῦ Κυρίου» τῆς συναθροισμένης ἐν τῇ οἰκοδομῇ. Ἡ λέξις καίτοι ἐλληνικὴ, δὲν εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ· ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἡ ἐλληνικὴ, ἡ λατινικὴ, αἱ Romance**, ἡ οὐαλικὴ καὶ ἡ ἀρμενικὴ γλῶττα μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ἐκκλησία (ecclesia), ἣτις σημαίνει «συνάθροισιν κληθεῖσαν διὰ κύρους».

Καὶ λοιπὸν βλέπομεν ὅτι πανταχοῦ, ἐνθα ὁμιλοῦνται αἱ Aryan ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὰ γλῶτται, ἡ ἔννοια «τῆς ἐκκλησίας» (Church) ἐκφράζεται διὰ δύο συγγενῶν καὶ λίαν ἐμφαντικῶν ἐννοιῶν συμπληρουσῶν καὶ τελειουσῶν ἀλλήλας: τῆς κυριακῆς, ἤτοι «τῆς οἰκογενείας τοῦ λαοῦ

εἶναι ὁ ἀτελής Νιρβανᾶς, πλησιάζων τὴν κατάστασιν, ἣτις εἶναι ἐφικτὴ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ καὶ ὧν ἐχέγγυον τοῦ μέλλοντος καὶ τελείου Νιρβανᾶ. Ἐν τῇ κατὰστάσει ταύτῃ ἀποκτᾶται ἐπίσης παντογνωσία καὶ μαγικὴ δύνამις· ἀλλ' ὑπάρχει τις ἔτι ὑψηλοτέρα κατὰστασις, ἣν ἀποκτᾷ τις διερχόμενος διὰ τῶν 4 χωρῶν τοῦ ἀμόρφου κόσμου, δηλ. τῆς ἀπειρίας τοῦ διαστήματος, τοῦ ἀπείρου τῆς νοήσεως, τῆς χώρας τοῦ μηδενὸς καὶ ἐν τέλει τῆς χώρας, ἐνθα οὐδὲ κἄν ἡ ἰδέα τοῦ μηδενὸς ἐναπελείφθῃ καὶ οὐδὲ κἄν ἡ ἰδέα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἰδεῶν, ἐνθα ὑπάρχει τελεία ἀνάπτυσις μὴ ἐνοχλουμένη ὑπ' οὐδενὸς ἢ ἐκείνου, ὅπερ δὲν εἶναι οὔτε μηδέν. Ἰδοὺ ὁ τέλειος Νιρβανᾶς. Ὁ Μάξ-Μόιλερος (Max-Müller) ἐν τῷ αὐτοῦ «Buddhist-Nihilism» 12—14 σημειοῖ: «ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Νιρβανᾶ ὡς μηδενίσεως, εἶναι ἔργον τῶν τελευταίων φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων, καὶ δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Βουδδᾶ, ὅστις φαίνεται ἐκτιμᾶσθαι τὸν Νιρβανᾶ ὡς τὴν ἀπορρόφησιν τῆς ψυχῆς ἐν ἐαυτῇ, περιλαμβάνουσιν ἀνάπτυσιν, ἐλευθερίαν ἀπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν ὑπάρξεων» (ἴδε καὶ λεξικὸν τῶν αἰρέσεων ὑπὸ Blunt).

* Σ.Μ.—Ἐν ταῖς σκῆταις τοῦ Ἀγ. ὄρους ἡ κοινὴ ἐκκλησίᾳ καλεῖται κυριακὸν, καθόσον ἐνθυμούμεθα, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως σημασίαν.

** Σ.Μ.—ὑπὸ τὰς Romance γλώττας ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ πάσας τὰς ἐκ τῆς ἀρχίας λατινικῆς προχουμένας, δηλ. ἰταλικήν, ἰσπανικήν, πορτογαλικήν, γαλλικήν, ρουμανικήν καὶ Rumansh ὁμιλουμένην εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλβετίας.

τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ», καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἥτοι «τῆς συναθροίσεως τῆς συγκληθείσης διὰ τοῦ κύρους τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκείνων, εἰς οὓς αὐτὸς ἔδωκε κύρος».

Εἶναι λίαν ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῶν σημητικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐβραϊκῇ καὶ τῇ συρο-χαλδαικῇ (ἥτις ὠμιλεῖτο ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν) (;), ἡ αὐτὴ ὑπάρχει διακλάδωσις τῶν ἐκφράσεων. 1] Τὸ ἐβραϊκὸν qahal (coelus, congregatio) παράγεται ἔκ τινος ῥίζης ἀπαραλλάκτου τῷ ἑλληνικῷ καλέω, τῷ ὀλλανδικῷ Kallen, καὶ τῷ ἀγγλικῷ to call καὶ σημαίνει «πλῆθος κληθὲν ὁμοῦ» (congregation called together) ἔχον ἐπιρροὴν ἢ κύρος δυνάμενον νὰ καταστήσῃ τὴν κλῆσιν ἀποτελεσματικὴν. Ἡ λέξις ἀπαντῶσα ἐν Δευτερονομίῳ (31,30) μεταφράζεται ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τῆς λέξεως ἐκκλησία συμφώνως τῇ ἡμετέρᾳ ἐρμηνείᾳ. 2] Τὸ ἐβραϊκὸν edah καὶ τὸ συροχαλδαικὸν idta σημαίνουνσι πλῆθος συνελθὸν ἐν τινι ὠρισμένῳ τόπῳ· ἐντεῦθεν πλῆθος συνδεόμενον ὁμοῦ διὰ τινων δεσμῶν. Τὸ ἐν Ἰωβ (14, 7 καὶ 15, 34) εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς οἰκογενείας (family household), ὡς ἡ δευτέρα σημασία τῆς κυριακῆς. Ἡ συριακὴ Πεσχιτὼ καὶ ἡ τοῦ Κυρετωνίου ἐστὶ ἀρχαιοτέρα μετάφρασις τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου μεταχειρίζονται διαρκῶς τὴν λέξιν idta διὰ τὴν ἐκκλησίαν (Church), καὶ δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι ταύτην τὴν λέξιν μετέχειρίζετο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

Τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἐτυμολογικῆς ταύτης ἐρεῦνης εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἐκκλησία (Church) περιλαμβάνει δύο τινὰ· σημαίνει 1] πλῆθος συγκληθὲν καὶ τηρούμενον ὁμοῦ διὰ κύρους, καὶ 2] οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ οἰκογένειαν τοῦ Χριστοῦ* (the household of God and Christ's family).

* Ὁ συγγραφεὺς γράφει ἡμῖν ἐρωτήσασιν ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ περι-

Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι προῖον ἱστορικὸν καὶ οὐχ ἀπλῶς φιλοσοφικὸν σύστημα. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψίστη σημασία τῆς παραδόσεως, ἥτις ὀρθῶς ἐννοουμένη δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ διάφορον ὄνομα τῆς ἱστορίας. Εἶναι κατάχρησις τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸ ἐρμηνεύειν τὴν λέξιν «παραδόσιν» διὰ τῶν «διηγήματα τῆς τροφῆς», «διδασκαλίες μῦθοι», «εὐθύθη πράγματα εἰς μάτην ἐπινυθθέντα». Ὁ ἱστορικὸς λοιπὸν ἢ ὁ κατὰ παράδοσιν (traditional) χριστιανισμὸς προῆλθεν ἐξ ἀναμφισβητήτων γεγονότων πολὺ ὑπὲρ τὴν δύναμιν καὶ τὰς μικρολογίας τῶν κριτικῶν τοῦ συρμοῦ. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ὤμεν χριστιανοί, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τὸν χριστιανισμὸν ὡς τι τραχὺ καὶ ἀκατέργαστον γεγονὸς, οἷον ἡ ἱστορία, ἡ ἀδιάφθορος ἱστορία παρέδωκεν ἡμῖν καὶ οὐχ ὡς ἀπαλήν τινα ἐπεξεργάσιμον καὶ μορφώσιμον μάζαν, ἐξ ἧς ἡ ἐπιτηδεῖα τοῦ τεχνίτου ἢ τοῦ σχεδιαστοῦ χεὶρ νὰ δύνηται νὰ σχηματίσῃ ὅτιδήποτε ἐπινόημα τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Εἰς χιλιάδας χριστιανῶν ἡ Βίβλος κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀκατασκευάστου ταύτης μάζης, ἐξ ἧς οἰκοδομοῦσι διάφορα καὶ πολυάριθμα φρούρια ἐπὶ τοῦ ἀέρος καὶ τιτλοφοροῦσιν αὐτὰ «ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ». Ὀλίγος κοινὸς νοῦς δεικνύει εἰς τὸν εὖ φρονοῦντα πόσον καθ' ὑπερβολὴν ἐπιπόλαιοί εἰσιν αἱ ἀξιώσεις αὗται· δὲν θὰ ὑπῆρχε δὲ τοιοῦτο νέφος μνηστήρων ἀξιούντων τὴν κατοχὴν τῆς «ἀληθοῦς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας», ἐὰν ὁ προτεσταντισμὸς δὲν εἶχε διδάξει αὐτοὺς τὸ λαμπρὸν ἀπόφθεγμα σκέπτεσθαι δι' ἑαυτοὺς, δηλ. ἐνεργεῖν ἀνεξαρτήτως καὶ ἀποφεύγειν τὰ δίκτυα τοῦ κύρους.

Καὶ λοιπὸν ἡ ἱστορικὴ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι καθίδρυμα περιβεβλημένον ὑπ' Αὐτοῦ διὰ κύρους, ὡς εἶδο-

μεν ἀνωτέρω· οἱ λόγοι Αὐτοῦ περὶ τούτου εἰσὶ σαφεῖς καὶ ἀνεπίδεκτοι παρεξηγήσεως. «Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης» (Ματθ. ΙΗ' 17). Ἡ ἐγερθεῖσα ἐνταῦθα ἀντίρρησης ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀλλ' εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲν ὠφελεῖ, διότι ἡ ἡμετέρα ὁρ-
 θόδοξος ἐκκλησία πάντοτε καὶ μετ' ἐμφάσεως διεκήρυξεν ὅτι γνωρίζει καὶ ἀναγνωρίζει Μίαν Ἐκκλησίαν θεμε-
 λιωθεῖσαν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅτε ἡ πρώτη ἐδόθη περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελία καὶ διήκουσαν μέχρι τῆς αἰωνιότητος. Ἡ συνεχὴς αὕτη ἐκκλησία διεκλαδίσθη κατὰ φυσικὸν λόγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς πληρώσεως, ἀμφοτέρας ὁδηγουμένας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀμφοτέρας οὐσιωδῶς χριστιανικὰς εἴτε ἐπὶ προσδοκίᾳ εἴτε ἐπὶ παλινοψίᾳ.

Τοιοιουτοτρόπως οὐδεμία ὑπάρχει περὶ τοῦ κύρους τῆς ἐκκλησίας ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τίς ὁ περιβληθεὶς διὰ τοῦ τοιούτου κύρους; Εἶναι ἡ ἐκκλησία ἀπόλυτος δημοκρατία οὕτως, ὥστε ἕκαστον μέλος ἔχει ψῆφον εἰς πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁδηγοῦν αὐτήν, ἔχει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν πλειονοψηφίαν, εἰς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ εἰς τὰς μηχανορραφίας; Ὁ κοινὸς νοῦς ἀποφαίνεται τὸ ἐναντίον, ἡ δὲ πείρα ἑκατοντάδων χριστιανικῶν αἱρέσεων ἀντιφασκουσῶν καὶ ἐκμηδενίζουσῶν ἀλλήλας συμφωνεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ καταλήγομεν, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ σωματεῖόν τι ἀρχῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς ὃ ὀφείλομεν νὰ ὑπείκωμεν. Τοιαύτη εἶναι ἡ καθὰ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία, λέγοντος· «ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ἡμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε» (Ματθ. χγ' 2, 3), ἅτινα ὁ διδάκτωρ Οὐώρθερτων (Warburton) ὁρ-

θῶς ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς· «ὁ Κύριος ἡμῶν διδάσκει τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ... ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας, οἵτινες καθήνται ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας καὶ εἰσι περιβεβλημένοι διὰ κύρους τοῦ διδάσκειν τὸν νόμον πρέπει νὰ ὑπακούωνται ὡς διδάσκαλοι, ὅταν ἐν τῷ ὑπουργήματι αὐτῶν καταγγέλλωσι καὶ ἐνισχύωσι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ».

Θέλομεν ἰδεῖ μετ'ὀλίγον τίνες ἦσαν οἱ φυσικοὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων διάδοχοι ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ· παρατηρήσωμεν πρῶτον τὰς τελευταίας τοῦ ἀνωτέρω χωρίου λέξεις, «Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Αἱ λέξεις αὗται περικλείουσι τὸ σπουδαιότατον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκκλησίας γνῶρισμῳ, δηλαδή τὸ ὁρατὸν αὐτῆς (itsvisibility). Ἐὰν πονηρὸς τις κληρικὸς ᾔθελεν, ἔνεκα τῆς κακίας του, παύσει τοῦ εἶναι ἀληθὲς τῆς ἐκκλησίας μέλος, πῶς ἠδύναντο πονηραὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐνώπιον Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν των καὶ δικαίως νὰ ἀξιῶσι τὴν ὑποταγὴν ἡμῶν; Καὶ ὁμως οὕτω συμβαίνει, ὡς ὁ Χριστὸς διδάσκει ἡμᾶς. Ὁ Χριστὸς γνωρίζει ξηρὰ κλήματα ἐν τῇ ἀμπέλῳ (ἥτις εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ μυστικοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας), καὶ ὁμως ταῦτα μένουσι (καίτοι ἄνευ ζωῆς, δηλ. ἐστερημένα τῆς ζωῆς τῆς χάριτος) ἐν αὐτῇ, ἕως οὗ ἀποκοπῶσι (δηλ. ἀφορισθῶσιν). Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὴν μαρμαίρουσαν τοῦ Οὐσσου (Huss), τοῦ Οὐίκλιφ (Wicliffe) καὶ τῆς μεγάλης τῶν προτεσταντῶν πλειονοψηφίας αἵρεσιν διδάσκουσιν ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀόρατος ἐκκλησία τῶν ἐκλεκτῶν καὶ οὐχὶ τὸ ὁρατὸν σῶμα τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμόν συγκεείμενον ἐκ καλῶν καὶ κακῶν.

Εἶναι καταπληκτικὸν πόσον ἡ βαθύρριζος αὕτη προτεσταντικὴ ἀρχή, περὶ τῆς αὐταρκειᾶς τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας ἐπικρατεῖ καὶ μεταξὺ τῶν Ἀγγλικανῶν ἐκείνων,

οἵτινες ἴστανται ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· «ἀρκεῖ, λέγουσι, νὰ κατέχω πάσας τὰς ἀληθείας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· ὀλίγον δὲ σημαίνει, ἐὰν δὲν ἐνωθῶ αὐτῇ ἐξωτερικῶς», καὶ δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι οὕτω συλλογιζόμενοι προδίδονται μὴ κατέχοντες πάσας τὰς ὀρθοδόξους ἀληθείας, ἀφ' οὗ ἀρνοῦνται τὸ ὁρατὸν τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐνωθῆναι αὐτῇ ἐξωτερικῶς.

Μία συνέπεια τῆς περὶ τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας θεωρίας εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς προτεστάνταις ιδέα ὅτι πᾶσαι αἱ κατὰ μέρος χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἀπαρτίζουσι τὴν Μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀναμένονται νὰ ἐξαλείψωσι τὰς ζωτικὰς διαφοράς των καὶ νὰ ἐνωθῶσιν ἐπὶ κοινοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲ κεῖται ἡ δυσκολία. Τίς ἤθελεν ἐκουσίως παραιτηθῇ ἐκείνου, ὅπερ θεωρεῖ ὡς ζωτικόν; Ποῖον δὲ εἶναι τὸ κοινὸν ἐδαφος; «Ὁ εὐαγγελικὸς σύνδεσμος» (evangelical alliance) ἐδοκίμασε τὸ πείραμα εἰς τινὰς συγγενεῖς προτεσταντικὰς αἱρέσεις, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐπέτυχεν, ὥστε ἐπήνεγκεν ἰσόρροπον ἀδιαφορίαν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἤθελεν εἶσθαι ἀπώλεια χρόνου καὶ κόπου, ἐὰν ἐπειρώμεθα ν' ἀνασκευάσωμεν θεωρίαν τόσον ἀντικειμένην τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστοῦ: «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς... διδάσκοντες αὐτοὺς THEIN PANTA OSA ENETEILAMHN YMIN καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν» (Ματθ. ΚΗ' 19.20).

Ἐξ οὗ ἐξάγομεν:

1] ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἐκλογὴ τῆς διδασκαλιῶν, ἀλλ' ὅτι πάντα ὅσα ὁ Χριστὸς ἐνετείλατο τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις ἀπαιτοῦνται καὶ χρησιμεύουσιν, ἡ δὲ ἔλλειψις ἢ ἡ παρεξήγησις μιᾶς μόνης διδασκαλίας ματαιοῖ πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀξιιώσεις.

2] ὅτι ὁ Χριστὸς παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τὴν ζῶσαν

φωνήν τῆς ἐκκλησίας, δηλ. εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς νομίμους αὐτῶν διαδόχους, οἷς Αὐτὸς ἀνέθηκε τὴν διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ μεθ' ὧν ἐπηγγείλατο νὰ μένη «πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων», ἀντιλαμβανόμενος, φωτίζων καὶ ὁδηγῶν πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἡ φρονιὶς αὕτη καθὼς καὶ συναντίληψις δὲν ἦτο νὰ περιορισθῇ εἰς τοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τοὺς νομίμους αὐτῶν διαδόχους μανθάνομεν ἐκ τῶν ἀποστόλων, οἵτινες πράγματι προεχειρίσαντο ἑαυτοῖς διαδόχους τοὺς ἐπισκόπους. Πρὸς τοῦτοις ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελία τοῦ διαμένειν μετ' αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος περιελάμβανε τοὺς διαδόχους τῶν ἀποστόλων, διότι ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι ἄνευ νοήματος.

3] ὅτι ἡ Γραφὴ δὲν ἐδόθη ἡμῖν ὡς ὁδηγὸς ἡμῶν, σημαΐα καὶ κανὼν τῆς πίστεως*. Τοῦτο ἀπλῶς ἦτο ἀδύνατον, ἀφ' οὗ οὐδὲ λέξις τῆς καινῆς Διαθήκης ἐγράφη πρὸ τοῦ 52 ἔτους, ὅτε προῆλθεν ἡ πρώτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολή. Τὸ πρῶτον εὐαγγέλιον δὲν ἐδημοσιεύθη, εἰμὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ 66 ἔτους, τὰ δὲ τελευταῖα τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία ἐγράφησαν περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος. Καὶ πότε ἡδύνατο τὸ ὅλον τῆς καινῆς διαθήκης νὰ γνωσθῇ πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις; Πρὸς δὲ αἱ πλειῆσται τῶν ἐπιστολῶν ἦσαν γράμματα προελθόντα ἐξ ἀφορμῶν διαφόρων διευθυνόμενα πρὸς τοπικάς

* Σ. Μ. — Ὁ συγγραφεὺς ἐκφραζόμενος ἐνταῦθα, ὡς ἐκφράζεται, ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ὡς ἀμέσως ὁ ἴδιος ἐξηγούμενος λέγει, τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ ἐκκλησία οὐδὲν ἄλλο εἶχε πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὁδηγίαν αὐτῆς, εἰμὴ τὴν διὰ ζωῆς φωνῆς διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, ἧς καὶ ἀφ' οὗ μετὰ ταῦτα ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία, πολλὰ ἔμειναν διασωθέντα ἐν τῇ ἱερᾷ ἀποστολικῇ παραδόσει· ταύτην καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι συνιστῶντες τοῖς πιστοῖς ἀκολούθοις παρήγγελλον ἵνα σέβωνται καὶ τηρῶσιν, ὅπως καὶ τὸν γραπτὸν λόγον.

ἐκκλησίας ἢ πρὸς τινας μαθητὰς τῶν ἀποστόλων. Ἐπίσης ἡ ἐκκλησία δὲν ἐδιάζετο νὰ μορφώσῃ τὸν κανόνα τῶν θεοπνεύστων τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίων, διότι μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου δὲν ἦτο γενικῶς ἀνεγνωρισμένη*.

Τί λέγουσι πρὸς ταῦτα οἱ χριστιανοὶ τῆς Βίβλου; Πλήθος ἀκμαζουσῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, καὶ ὁμοῦς ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχε Γραφή. Πόθεν προήρχετο ἡ διδασκαλία καὶ ἡ πράξις τῶν ἐκκλησιῶν τούτων; ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ. Οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι μὴ ἔχοντες Γραφὴν ἐγνώριζον καλῶς τὴν κατήχησιν αὐτῶν, ὅπως καὶ ἡμεῖς**. Καὶ ὅτε ἐπὶ

* Ὁ κανὼν δὲν περιλαμβάνει οὐδὲ κ' ἂν ἅπαντα τὰ θεόπνευστα τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία, διότι βλέπομεν ἐκ τῆς Α' Κορινθ. ε' 9 καὶ ἐξ. ὅτι ὅ,τι ἡμεῖς καλοῦμεν πρώτην πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν, δὲν εἶναι πρώτη, ἄλλης τινὸς προαποσταλείσης τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ· ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἀγγλικανοῦ ἐπισκόπου Τόμλαν (Tomline) ὅτι «ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρεται εἰς τὸ προηγούμενον μέρος» τῆς νῦν Α' πρὸς Κορινθίους εἶναι ἀπλῶς μία ἀβάσιμος ἰδέα (κ. τροφᾶς). Ὅ,τι ὥθησεν αὐτὸν εἰς τὴν σαθρὰν ταύτην ὑπόθεσιν εἶναι προφανὸς ἡ ἀλγεινὴ ἀμνηχανία παντὸς προτεστάντου βιαζομένου νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἡ καινὴ διαθήκη δὲν περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ θεόπνευστα βιβλία. Ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου; (Κολ. Δ' 16). Δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ τῇ πρὸς Ἐφεσίους (ὡς τινες ὑποθέτουσιν), ἀλλ' ἰδιαιτέρα, ὡς ὁ διδάκτωρ Adalbert Mayer (inleitung in die Schriften des Neuen Testaments) σελ. 310 καὶ ὁ διδάκτωρ I. Langen διὰ πολλῶν ἀπέδειξαν. Καὶ λοιπὸν ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ ἀπωλέσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου.

** Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγγλοαμερικανὸς ἐπίσκοπος Dr A. N. Littlejohn καίτοι προτεστάντης, συμφωνεῖ ἡμῖν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ «περὶ ἀτομισμού» ἐκφωνηθεῖσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβεργίας κατὰ νοέμβριον τοῦ 1880 (Cambridge, Deighton Bell et Co) λέγων: «ὑπάρχει μία ἀόριστος καὶ ἄλογος γνώμη, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐλήφθη ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, ἥτις εἶναι ἱστορικῶς ἀναληθής. Ὁ χριστιανισμὸς ἦτο εὐρέως καὶ ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον διεσπαρμένος πρὶν ἢ γραφῇ ἡ καινὴ διαθήκη. Τὰ διάφορα βιβλία αὐτῆς ἀπηρυθύνοντο διαδοχικῶς εἰς διάφορα τῶν πιστῶν χριστιανῶν σωματεῖα, εἰς τοὺς ἤδη δηλ. κατέχοντας τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀκεραιότητι. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐλήφθη ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, διότι ὑπῆρχε πρὸ αὐτῆς.

τέλους ἐφάνη ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ αὐτῆς, ἦτο μόνον σύνοψις τις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἢ μᾶλλον τὸ ἔγγραφον μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως· διότι οὐδαμοῦ τῆς καινῆς διαθήκης φαίνεται ὅτι ἔγγραφος λόγος πρέπει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν παράδοσιν· τούναντίον ὁ ἀπόστολος Παῦλος αὐστηρῶς προστάττει «ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν» (Β' Θεσσαλον. 6' 15). Ὁ δὲ ἱερὸς Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, μαθητοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, οὕτω γράφει· «Τοσούτων οὖν οὐσῶν τῶν ἀποδείξεων, οὐ χρὴ ἔτι ζητεῖν παρ' ἄλλοις τὴν ἀλήθειαν, ἣν ῥᾶδιόν ἐστι παρὰ τῆς ἐκκλησίας λαβεῖν. Ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι ὥσει εἰς πλουσίαν ἀποθήκην τὰ τῆς ἀληθείας ἅπαντα εἰς αὐτὴν κατατεθείκασιν ἵνα πᾶς ὅστις ἂν θέλῃ λάβῃ ἐξ αὐτῆς πόμα ζωῆς· αὕτη γὰρ οἱ τῆς ζωῆς εἰσοδος» (κ. αἰρ. III 4, 1). Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἣν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης ἐδίδαξε τῷ ἱερῷ Πολυκάρπῳ καὶ ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος* τῷ Εἰρηναίῳ, οὗτος δὲ μετὰ πάσης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας διδάσκει ἡμῖν. Πολὺ διάφορος εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τοῦ Καλβίνου, τοῦ Ζβιγγλίου καὶ τοῦ Γράνμερ, οἵτινες ὠκοδόμησαν τὴν Γραφὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας (οὐχὶ τῆς διεφθαρμένης ῥωμάνας ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς ἀσπίλου τοῦ πρὸ τοῦ σχίσματος χριστιανισμοῦ, τῆς ἐκκλησίας τῶν ἐπτά οἰκουμενικῶν συνόδων). Οἱ λεγόμενοι ἀναμορφωταὶ ἀφῆρπασαν τὴν Γραφὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοσυστάτου φύλακος αὐτῆς καὶ κατόχου, καὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν ἀτομικὴν τοῦ λαοῦ κρίσιν, ἀλλὰ ταχέως κατενόησαν ὅτι ἰδιοποιούμενοι ταύτην, ἀπώλεσαν

* «Καὶ Πολύκαρπος δὲ ἐξῆλθε τοῦ βίου ταῦτα διδάξας ἀεὶ, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν, ἃ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἃ καὶ μόνον ἐστὶν ἀληθῆ» (Εἰρην. κ. αἰρ. III 4, 5).

τὴν κλεῖδα τοῦ νοήματός της, ἥτις ἐναπελείφθη εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία οὐδέποτε ὡς ἡ ῥωμὰνα ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ τὸναντίον ἐνεθάρρυνε ταύτην, ἀρκεῖ μόνον ὁ ἀναγινώσκων νὰ ἐζήτει παρὰ τῆς ἐκκλησίας τὸ νόημα αὐτῆς καὶ δὲν ἠκολούθει τὴν ἰδίαν του φαντασίαν.

Βεβαίως οἱ προτεστάνται προσάγουσι γραφικὰ τινα χωρία, ἐν οἷς, νομίζουσιν, εὕρίσκεται ἡ περὶ τῆς Γραφῆς ἰδέα αὐτῶν ὡς τῆς μόνης πηγῆς τῆς θείας διδασκαλίας. Τὸ τοῦ Ἰωάννου (v. 39) «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς» εἶναι τὸ κυριώτερον. Τοῦτο ὅμως ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην, οὐχ ὡς ἀπόδειξις ὅτι περιλαμβάνει πάσας τὰς διδασκαλίας τῆς ἰουδαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς μαρτυροῦσα περὶ τοῦ Μεσσίου. Πρὸς δὲ, τὸ χωρίον τοῦτο καταδικάζει τὴν προτεσταντικὴν τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσιν· διότι ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς» προστίθησι τὰς σημαντικὰς λέξεις «ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν» (ἀλλ' οὐκ ἔχετε, διότι στρέφετε τὰς λέξεις κατὰ τὴν ἀτομικὴν ὑμῶν κρίσιν καὶ οὕτως ἀμυροῦτε καὶ παρεξηγεῖτε τὰς μεσσιανικὰς προφητείας). Αἱ ἐν παρενθέσει λέξεις εἰσὶν ἡ φυτικὴ συμπλήρωσις τῆς προτάσεως.

Πλεῖστοι ἐκ τῶν προτεσταντῶν ἐκλαμβάνουσι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐπίσημον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσταγμα πρὸς πάντας ἀπευθυνόμενον τοὺς πιστοὺς πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς. Ἀλλ' ὅστις δὴποτε ἀναγνώσῃ αὐτὸ προσεκτικῶς, θέλει εὐκόλως κατανοήσῃ ὅτι ἡ ἔννοια δὲν εἶναι πρὸς τὰ γῆ, ἀλλ' ὑπόθεσις, ἴση τῇ: «ἐὰν ἀναγνώσῃτε τὰς Γραφὰς, εὕρήσετε ὅτι αὗται μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ». Ἀλλ' ἡ μετάφρασις search the scriptures δὲν εἶναι τόσον ἀσφαλῆς, ὡς ὁ κόσμος νομίζει, διότι τὸ ἐλληνικὸν πρωτότυπον δύναται ἐπίσης νὰ μεταφρασθῇ οὕτω: «ye search scriptures», ὅπερ προδήλως ἀρμόζει καλλίτερον εἰς τὴν πλο-

κὴν. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ νέα ἀναθεώρησις τῆς ἀγγλικῆς αὐθεντικῆς μεταφράσεως, ἐπομένη τοῖς ἀρίστοις καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοπίστοις λογίοις τῆς ἐποχῆς, ἀπεδέξατο τοῦτο*.

Τὸ ἐπιπόλαιον τῶν προτεσταντικῶν γραφικῶν ἀξιώσεων καθίσταται καταφανὲς ἐὰν ἀνχιδράμωμεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Οἱ ἀναγνώσται τῆς Βίβλου εἰσὶν ἀρκετὰ ἱκανοί, ἵνα μὴ νομίζωσιν ὅτι ἕκαστος Ἰουδαῖος εἶχεν ἐν ἀντίτυπον τῆς Γραφῆς, οἷα ἡ βιβλικὴ ἐταιρίᾳ διασπείρει πνυταχοῦ, καὶ ὅτι ἕκαστος Ἰουδαῖος πρωίας καὶ ἐσπέρας συνεχάλει τὴν οἰκογένειάν του πρὸς ἀνάγνωσιν ἐνὸς κεφαλαίου ἐξ αὐτῆς, ὡς ὁ καθ'αὐτὸ προτεστάντης πράττει. Καθαρὸν φάντασμα καὶ οὐδὲν πλεόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ ναὸς καὶ αἱ συναγωγαὶ κατεῖχον ἀντίτυπα τῆς πεντατεύχου, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ψαλμῶν, ἴσως ἐπίσης καὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀγιογράφων (διότι τὸ ἄσμα τῶν ἁσμάτων, ὁ Ἐκκλησιαστής καὶ ἡ

*. Σ. Μ.— Ἀπεδέξατο τὴν ὀριστικὴν ἔγκλισιν τοῦ «ἐρευνᾶτε» ἀντὶ τῆς προστακτικῆς, ὡς μέχρι τοῦδε γενικῶς σχεδὸν ἐξελημβάνετο· ὑπὲρ τῆς ὀριστικῆς εἰσὶν ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Ἑρασμος, Βέζας, Lampe, Bengel, Kuinoel, Lücke, Olshausem. De Wette, οὕτω παρεφράζοντες· «ὁμοῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι δοκεῖτε ὅτι ἔχετε... καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ ὅμως οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με ἵνα ζώην ἔχητε»· ὑπὲρ δὲ τῆς προστακτικῆς ὁ Χρυσόστομος, ὁ Θεοφύλακτος, Ζυγαθηνός, Λύγουστίνος, Λούθηρος, Καλβῖνος, Westein, Paulus, Stier, ἐν ᾗ περιπτώσει γενικῶς τίθεται τελεία στιγμὴ μετὰ τὸ ἐμοῦ καὶ ἄρχεται νέα πρότασις ἀπὸ τοῦ καὶ οὐ θέλετε. «Πιστεύω, λέγει ὁ ἐρμηνευτής, ὃν ἔχομεν ὑπ' ὀφει, ὅτι μόνον προστακτικὴ ἔννοια συμφωνεῖ ταῖς προηγουμένοις στίχοις». Πρὸς τούτοις ἡ ἐμφαντικὴ θέσις τοῦ «ἐρευνᾶτε» πρὸ τοῦ «τὰς Γραφάς» καίτοι δὲν ἀπαιτεῖ ἀπολύτως προστακτικὴν ἐννοίαν, καθιστᾷ ὅμως αὐτὴν πολὺ πιθανωτέραν τῆς ὀριστικῆς, ἥτις ἤθελε σημαυθῆ διὰ τοῦ: «τὰς Γραφάς ἐρευνᾶτε» [;]. Ὁ Λουθάριος (II. 21) παρατηρεῖ ὅτι ἡ σχεδὸν ὁμόφωνος τῶν ἐλλήνων πατέρων γνώμη (ὁ Κύριλλος ὅμως ἀποτελεῖ ἀξιοσημείωτον ἐξαιρέσιν) ὑπὲρ τῆς προστακτικῆς ἄγει αὐτὸν ὑπὲρ αὐτῆς (H. Alford's D. D. ἐρμην. εἰς τὴν K. Δ.).

Ἐσθὴρ δὲν ἦσαν ἔτι γενικῶς ἀνεγνωρισμένα). Εἶναι ὅμως μᾶλλον πλέον ἢ ἀμφίβολον ἐὰν εἷς ἐκ δέκα χιλιάδων Ἰουδαίων κατεῖχον ἀντίτυπον τοῦλάχιστον τῶν πέντε βιβλίων τοῦ Μωϋσέως. Οὐδεὶς ἠδύνατο τότε νὰ ὑποστῇ τὴν δαπάνην πρὸς μεταγραφὴν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ ἀναγκαῖον, διότι ἡ ἰουδαϊκὴ ἐκκλησία ἀνεγίνωσκε καὶ ἤρμηνευε καθ' ὅλον τὸ ἔτος πάντα τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς Γραφῆς. Τὸ τέκνον εἶχε ν' ἀποστηθίσῃ (ὡς συμβαίνει μέχρι τοῦδε παρὰ τοῖς αὐστηροτέροις τῶν Ἰουδαίων) τοὺς ψαλμοὺς καὶ τεμάχια ἐκ τῆς πεντατεύχου. Οἱ προφῆται ἀνεγινώσκοντο διαρκῶς καὶ συνεζητοῦντο μέχρις ἐξαντλήσεως, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς εἰς τὸν ναὸν ἐπισκέψεως τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν βραχεὶ ἡ Ἐκκλησία ἦτο ὁ μόνος διανομεὺς καὶ ἐρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ ἐκκλησία δὲν ἐστηρίζετο διὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πλήρους κανόνος τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πλειότερον ἢ ὅσον ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐστηρίζετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπὶ τοῦ πλήρους κανόνος τῆς καινῆς Διαθήκης. Καὶ λοιπὸν οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ ὅ,τι ἡμεῖς καλοῦμεν ἤδη πλήρη παλαιὰν Διαθήκην, οὔτε οἱ χριστιανοὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Α' αἰῶνος ὅ,τι καλοῦμεν ἤδη πλήρη καινὴν Διαθήκην. Καὶ ὅμως ἡ ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία ἐγινώσκετο καὶ ἐδιδάσκετο πάντοτε ἡ αὐτή.

Τὸ νομιζόμενον καθῆκον καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδιαίτερας ἀναγνώσεως τῆς βίβλου δὲν θὰ ἐπενοεῖτό ποτε, ἐὰν ἄλλη τις ἐφεύρεσις δὲν προηγεῖτο τούτου δηλ. ἡ τυπογραφία· καὶ δυνάμεθα ἀσφαλῶς ν' ἀποκαλέσωμεν τὸν βιβλοχριστιανισμόν (Bibli-christianity) κληροδότημα τοῦ Γουτεμβέργιου καὶ κλῶνον τῆς τυπογραφίας· αἱ ἔντυποι βίβλοι ἀντικατέστησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν.

Εἶναι ἀναντίρρητος ἀλήθεια ὅτι ἡ τυπογραφία δὲν ἀπέβη ἄδολον δῶρον. Πρὸς τοῖς συγκριτικῶς ὀλίγοις καλοῖς

καὶ χρησίμοις βιβλίοις, χείμαρρος σκυβάλων καὶ ἀκα-
 θαρσιῶν προέρχεται ὠριαίως ἐκ τῶν τυπογραφικῶν πιε-
 στηρίων, πλημμυρῶν ἐλευθέρως τὸν κόσμον, διασπείρων
 ψεύδη, ἐξάπτων πάθη, ὠθῶν πρὸς ἀμαρτίας καὶ ἐγκλή-
 ματα, ὑποσχάπτων τὴν θρησκείαν, ταράσσων τὴν οἰκο-
 γένειαν καὶ δηλητηριάζων τὴν κοινωνίαν. Ναί· ὁ φανα-
 τικὸς τῆς Βίβλου χριστιανὸς θ' ἀπαντήσῃ, «ὅ,τι δῆποτε
 κακὸν καὶ ἂν προξενήσωσι τὰ κακὰ βιβλία, ἡ εὐρεῖα τοῦ
 λόγου τοῦ Θεοῦ διασπορὰ πλουσίως θὰ ὑπερσταθμίσῃ τοῦ-
 το». Δὲν εἴμεθα τότε βέβαιοι περὶ τούτου. Πρώτιστα πάν-
 των εἶναι ἡ βιβλος ἡμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ; Εἶναι μόνον
 μία μετάφρασις, μετάφρασις γενομένη ὑπὸ μὴ ἐμπνευ-
 σμένων ἀνθρώπων, ἀνθρώπων ἐχόντων αἰρετικὰς δο-
 ξασίας, οἵτινες παρενέβαλον τὰς πεπλανημένας διδασκα-
 λίας αὐτῶν ἐν τῇ Γραφῇ, προσάγοντες αὐτὰς ὡς τὸν λό-
 γον τοῦ Θεοῦ, ἀνθρώπων ἐπιπολαίως μόνον γινωσκόντων
 τὰς πρωτοτύπους γλώσσας καὶ κατὰ συνέπειαν εἰσαγαγόν-
 των μεταφράσεις χωρίων, ὧν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἔννοια εὐρίσκε-
 ται ἐν τῷ κειμένῳ (οἷα ἡ μετάφρασις τοῦ Λουθέρου, Ἦσ.
 28, 19). Ἀλλ' ἄς στραφῶμεν ἤδη καὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον
 κείμενον. Ποῦ εὐρίσκεται; Εἶναι μᾶλλον πλέον ἢ ἀμφίβο-
 λον ἐὰν θ' ἀποκτήσωμέν ποτε τὸ ὀρθὸν ἀρχικὸν κείμενον·
 αἱ καταπληκτικαὶ κριτικαὶ ἐργασίαι δεικνύουσιν ὅτι ὑπάρ-
 χει ἐλπίς νὰ πλησιάσωμεν μόνον εἰς τι σχετικῶς καθαρὸν
 κείμενον. Ἀπόλυτος καθαρότης εἶναι καθόλου ἐκτὸς τοῦ
 ζητήματος. Ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπεδέχθημεν τὸ Μα-
 σωρητικὸν κείμενον, ἐνῶ ἡ μετάφρασις τῶν Ο' ἢ ἐν χρή-
 σει ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι πολὺ διάφορος, αἱ διά-
 φοροι δὲ ἀναγνώσεις, αἱ συλλεγεῖσσι ὑπὸ Βενιαμὶν Κέν-
 νικωτ, Βερνάρδου de Ρώτση, Ἀβραάμ Γεῖγγέρου καὶ ἄλ-
 λων, εἶναι ἀληθῶς ἀποθαρρυντικαί· ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κ. δια-
 θήκην, ἡ ἀβεβαιότης τοῦ κειμένου εἶναι σχεδὸν ἴση· ὁ Βα-
 τικανὸς, ὁ Ἀλεξανδρινὸς καὶ ὁ Σιναίτικὸς κώδιξ καὶ πλεῖστοι

ἄλλοι ληφθέντες ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Ξιμένους, Ἐράσμου, Βέζα, Βριάνου, Οὐόλτων, Βεγγέλου, Griesbach, Lachmann, Scholz, Τεσσενδορφίου ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς ἐκδόσεσι, παρουσιάζουσι τοσοῦτον πλῆθος διαφόρων γραφῶν, ὥστε ἀποθαίνει καὶ ἀποθῆσεται ἔλως ἀδύνατον νὰ ἐξαγάγῃ τις ἐξ αὐτῶν τὸ ἀναμφίβολον ἀρχικὸν κείμενον. Πρὸκειται λοιπὸν οὕτω νὰ μείνωμεν διὰ παντὸς ἄνευ τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης; Ναί· οὕτω φαίνεται διέταξεν ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ πολὺ σοφῶς διέταξεν οὕτω. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπεθύμει νὰ κατέχωμεν τὸ αὐθεντικὸν τῆς Γραφῆς κείμενον, ἤθελεν εἶσθαι εὐκόλον Αὐτῷ νὰ διατηρήσῃ τὰ πρωτότυπα κείμενα (τὰ αὐτόγραφα). Ἀλλὰ δὲν ἐφείλκυσε ποτε τὴν προσοχὴν ὑμῶν ὡς περίεργον καὶ ἐκπληκτικὸν γεγονός· ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτογράφων εὐρέθη ἀλλὰ μόνον ἀντίγραφα; Καὶ ὅμως κατέχομεν ἀναμφίβολα πρωτότυπα τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, ἱερογλυφικὰ καὶ κωνοειδῆ ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ Μιωϋσέως. Ἀνθρωπίνως λοιπὸν ὁμιλοῦντες δυνάμεθα, καὶ ἀδυνατοῦμεν ἄλλως πράξαι, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχε σκοπὸς τις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐπιτρέψαι τὴν ἀπώλειαν τῶν ἱερῶν αὐτογράφων. Καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο ἀναμφίβολως τὸ θέλημα Αὐτοῦ ἵνα ἡ Ἐκκλησία ἢ ὁ αὐθεντικὸς ἐκθέτης τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν. Ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ θέσῃ τὴν σφραγίδά αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ γράμματος ἑνὸς βιβλίου, ὅπερ δυνατὸν νὰ τείνῃ πρὸς ἀποστέρησιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πρὸς διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν φροντίδος, ἣν αὐτὸς ἀνέθηκεν αὐτῇ, καὶ μόνη αὐτῇ. Ἡ πείρα ἀποδεικνύει πόσον σοφῶς ὁ Θεὸς ἔπραξεν ἀποστέρησας τὴν βίβλον τοῦ βαθμοῦ τούτου τῆς βεβαιότητος, ἣν ἤθελον ἔχει τὰ αὐτόγραφα. Ἦδη ὁ χριστιανὸς τῆς βίβλου πρέπει νὰ ἦ εἴτε ἀμαθὴς καὶ ἄσκεπτος, ἢ ἡ ἱστορία τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ κειμένου πρέπει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς

τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς. Ἐσμὲν ἑτοιμοὶ ν' ἀκούσωμεν: Ἐχει λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ὑμῶν νὰ προσφέρῃ Γραφὴν καλλιτέραν ἐκείνης, ἣν ἤδη ἔχομεν; Ὁχι, βεβαίως δὲν ἔχει· ἀλλ' ὅ, τι ἔχομεν εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία κληροδοτηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ του καὶ τηρηθεῖσα διὰ τῆς διηνεκοῦς ἀντιλήψεως καὶ ὁδηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ βίβλος λοιπὸν ἐν τῇ κατοχῇ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πηγὴ ζωῆς, καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδον εἰς δογματικὰς πλάνας, οὔτε νοθεύει τὸ νόημα τῶν ἀποστολικῶν λέξεων, διότι αὐτὴ ἴσα ἴσα ἡ προφορικὴ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία ἀποτελεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλει ταύτην πρὶν ἢ οὐδεμίᾳ λέξει τῆς Κ. Δ. γραφῇ. Ὅποτασδήποτε διορθώσεις καὶ ἂν ᾔθελον οἱ κριτικοὶ εἰσαγάγει ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Γραφῆς, ἀποδεχόμεθα αὐτὰς εὐχαρίστως, γνωρίζοντες ὅτι μόνον ἡ ὑγιὴς διορθώσις δύναται νὰ συμφωνῇ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ· διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐμπνεῦσαν τοὺς συγγραφεῖς τῶν Γραφῶν καὶ ὁδηγοῦν τὴν ἐκκλησίαν δὲν δύναται νὰ ἀντιφάσκη ἑαυτῷ. Καὶ ἐκεῖ προσέτι ἐνθα ὁ χριστιανὸς τῆς βίβλου φρίττει καὶ μετ' ἀδημονίας σείει τὴν κεφαλὴν βλέπων τὸ κλαδευτήριον τοῦ ὑγιοῦς κριτικισμοῦ ἀποκόπτον ἰσχυρὰ στηρίγματα καὶ μαρτυρίας τῆς πίστεώς του (Α' Ἰω. ε' 7), ὁ ὀρθόδοξος εἶναι τελείως ἥτυχος καὶ ἀκλόνητος, διότι ἡ πίστις αὐτοῦ δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς τῆς Γραφῆς χωρίου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας. Ἡ πλοκὴ παντὸς γραφικοῦ χωρίου στηρίζεται καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τελείας καὶ ὑγιοῦς κριτικῆς μαρτυρίας· ἡ μαρτυρία δὲ αὕτη φαίνεται κατὰ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ ἐβδόμου στίχου τοῦ Α' Ἰωάν. ε', ὅπερ προδήλως εἶναι νόθευσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἰησοῦίτης Peronne ἀποδέχεται ἐν ταῖς αὐτοῦ *Prælectiones Theologicae**...

* Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ θεωρία τοῦ συγγραφέως ἔχεται ἀληθείας ἐν

Οἱ διαμαρτυρόμενοι θεωροῦντες τὴν Γραφὴν ὡς τὸ ἐν καὶ τὰ πάντα, ὠδηγήθησαν φυσικῶς νὰ φαντάζωνται τὴν αὐτάρκειαν καὶ σαφήνειάν της. Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ ιδιότητες εἶναι ἀναπόδεικτοι, τὸ δὲ ἐναντίον ἀποδεικνύεται διὰ σαφεινῶν χωρίων. Ἀφ' οὗ ἡ ἐκκλησία ὑφίστατο μίαν ἑκατονταετηρίδα πρὶν ἢ τὸ ἔλθον τῆς καινῆς Διαθήκης γραφῇ, καὶ τέσσαρας πρὶν ἢ πάντα τὰ μέρη αὐτῆς ἀναγνωρισθῶσι γενικῶς, ὁ διαμαρτυρόμενος ὑποχρεοῦται νὰ δείξῃ τὸ γεγονός τῆς παρακμῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία παρέδωκε τῇ Γραφῇ τὸ ἑαυτῆς κύρος. Ποῦ εὐρίσκεται; Οὐδαμοῦ. "Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν** σαφήνειαν τῆς Γραφῆς, μόνον παῖδες, γραῖαι καὶ προκατειλημμένοι φανατικοὶ δύνανται νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν. Ἀφ' οὗ ὁ ἀπόστολος Πέτρος εὔρε τὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολάς δυσνόητους, οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ διευκρινισθῶσι βεβαίως ὅτι ἐννοοῦσιν αὐτὰς κάλλιον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ καλέσῃ τὴν παλαιὰν Διαθήκην σαφῇ μετὰ τῶν χιλιάδων σχεδὸν ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν της; Μόνον ἄγνοια καὶ αὐταπάτη δύναται νὰ διακινδυνεύσῃ εἰς τοιαύτην διαβεβαίωσιν. Τόσω μεγάλη ἔλλειψις ὑπάρχει κοινοῦ νοῦ ὑποστηρίζοντος τὸ προτεσταντικὸν σύστημα, ὥστε ἀποβαίνει μόλις πιστευτὸν πῶς τόσα ἑκατομμύρια ὑπέκυψαν εἰς αὐτό· ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ κυρία αἰτία εἶναι ἡ ἐξῆς: ἐὰν ἡ Γραφὴ εἰ-

ταῖς διαφόροις γραφαῖς ταῖς οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαντήσας ἐν τοῖς διαφόροις κώδιξι τῶν χειρογράφων· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ συμφωνήσωμεν αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς μεγίστης σημασίας. ἣν φαίνεται ἀποδιδούς εἰς τὰς φερομένας διαφόρους γραφὰς τοῦ κειμένου τῆς καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ ἐκ τῆς σημασίας ταύτης ἐξαγομένου συμπεράσματος αὐτοῦ, ὅπερ τὸ ἐφ' ἡμῖν θεωροῦμεν παρακεκινδυνευμένον πως καὶ τολμηρόν. — Κατόπιν ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀπεριορίστου χρήσεως τῆς Γραφῆς παρὰ τοῖς προτεστάνταις, οἵτινες συγχωροῦσι τὴν ἀνάγκωσιν βλοκλήρου τῆς Π. Δ. εἰς πάσης τῆς ζωῆς καὶ ἡλικίας πρόσωπα. Σ. Μ.

** ἐν πᾶσιν ἔδει νὰ θέσῃ ὁ συγγραφεὺς. Σ. Μ.

ναι ἀνθρώπου μόνου κύρος, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶναι ὁ μόνος ἐρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, ἀποβαίνει κύρος ἐαυτοῦ. Βεβαίως οὐδὲν ὑπάρχει μᾶλλον εὐχάριστον καὶ εὐπρόσδεκτον τῇ πεπτωκυῖα ἀνθρωπότητι. Ἐντεῦθεν ἡ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία οὐδέποτε ὑπῆρξε «Γραφικὸς σύλλογος» ἢ «Θεολογικὴ συζητητικὴ ἐταιρία», ἀλλὰ καθίδρυμα περιβεβλημένον διὰ κύρους δογματικοῦ, μυστηριακοῦ καὶ πειθαρχικοῦ κύρους. Τὸ κύρος τοῦτο ἐξήσκειτο ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν νομίμων αὐτῶν διαδόχων, τῶν ἐπισκόπων. Καὶ ἡ Γραφή καὶ ἡ παράδοσις διδάσκει τοῦτο. Οἱ ἀπόστολοι, ὅτε διεσπάρησαν πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, διετηρήθησαν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς πλάνης, διότι ἄλλως ἢ ἐνότης τῆς ἐκκλησίας ἤθελεν ἡττηθῆ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαφορᾶς τῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ὅτε ἠδύναντο νὰ συσκέπτωνται, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀλανθάπτως ὠδήγει τὰς διασκέψεις των. Ὅταν δὲ πάλιν ἀπῆλθον τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐναπεταμίευσαν πᾶσαν τοῦ Χριστοῦ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἃς ἐθεμελίωσαν, τότε δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη προσωπικῆς ἀναμαρτησίας· οἱ ἐπίσκοποι εἶχον, ἐν περιπτώσει ἀντιλογίας, νὰ συσκέπτωνται κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον. Ὅπως οἱ ἀπόστολοι ἦσαν ἴσοι ἀλλήλοις, οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν καὶ εἶναι ἴσοι ἀλλήλοις. Ἀπόστολοί τινες δυνατὸν νὰ εἶχον προσωπικὴν κατὰ τι ὑπεροχὴν, ὡς λ.χ. ὁ ἀπόστολος Πέτρος διὰ τῆς θερμῆς πίστεώς του, ὁ ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῆς θαυμασίας ἐνεργητικότητός του, ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης διὰ τῆς ἀγάπης του· καὶ ὁμῶς πάντες ἦσαν ἐπισήμως τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐτὸ κύρος.

Τὸ ισότιμον τοῦτο ἰσχυρῶς ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἀξιοῖ διὰ τὸν Πέτρον τὸ πρωτεῖον

μεταξὺ τῶν ἀποστόλων· οὐχὶ τιμητικὸν πρωτεῖον ἀλλὰ πραγματικὸν καὶ διακεκριμένον πρωτεῖον, δηλ. κυριαρχίαν (supremacy). Ἡ ἀξίωσις δὲ αὕτη βᾶσιζεται ἐπὶ τοῦ Ματθ. ις' 18· «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ τούτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς». Τὸ πᾶν κεῖται ἐπὶ τῆς ἐννοίας, ἣν ἡ ἐκκλησία προσάπτει εἰς τὴν λέξιν «πέτρα». Ὁ καθ' αὐτὸ καθολικὸς συμβουλευέται τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ὡς εὐρίσκεται ἐν τοῖς πατράσι τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν οἱ πατέρες συμφωνῶσιν εἰς τὰ λεγόμενά των, ἡ φωνὴ των εἶναι προδήλως ἡ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐκκλησία δὲν συμφωνῇ, τότε ἡ φωνὴ των πατέρων εἶναι ἡ προσωπικὴ καὶ ὑποκειμενικὴ των γνώμη καὶ οὐχὶ ἡ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὐδέποτε δύναται νὰ γείνη τοιαύτη.

Ἦδη ὁ γάλλος θεολόγος Launoy ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἀριθμήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου φωνὰς τῶν πατέρων καὶ εὐρίσκει ὅτι τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρες ἐρμηνεύουσι τὴν «πέτραν» ὡς «τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ» τὴν ὁμολογηθεῖσαν τότε ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἢ ὡς «τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ», καὶ μόνον δέκα καὶ ἑπτὰ ἐρμηνεύουσιν αὐτὴν ὡς «τὸ πρόσωπον τοῦ Πέτρου». Οὕτως εἰμεθα ἐλεύθεροι νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ χωρίον, ὅπως θέλομεν. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἐξηγήσωμεν τοῦτο, δὲν ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ μορφώσωμεν εἰς δόγμα τὴν ὑποκειμενικὴν ἡμῶν ἐρμηνείαν. Πᾶς εἰλικρινὴς ῥωμαῖος, ὅστις γνωρίζει τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς καθολικῆς θρησκείας, πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀληθείας ταύτας. Ἀλλὰ πόσον οἱ πτωχοὶ ῥωμαῖοι ἀπατῶνται καὶ πλανῶνται ὑπὸ αὐθαδῶν καὶ ἀναισχύντων ψευστῶν, βλέπομεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ δόκτορος Allioli γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς Γραφῆς, ἐπιδοκιμασθείσης ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Ις'. Ὁ μεταφραστὴς δίδων ἐν ὑποσημειώ-

σει τὴν συνήθη ῥωμαϊκὴν ἐρμηνείαν, προσθέτει· «οὕτω διδάσκουσι πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες» (!!!)

Οἱ ῥωμαῖοι παράγουσιν ἐπίσης τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου ἐκ τοῦ Λουκᾶ (ΚΒ' 31, 32). «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σίμων Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψῃς, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». Οἱ ἅγιοι πατέρες γενικῶς ἐννοοῦσι τὸ χωρίον τοῦτο περὶ τῆς χάριτος τῆς καρτερίας, καὶ ἀναφέρουσιν αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς πιστούς. Ὁ πάπας Ὀνώριος Α' ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καντουαρίας ἀναφέρει τοῦτο εἰς πάντας τοὺς ποιμένας τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἀναφέροντες αὐτὸ εἰς τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου δὲν προβαίνουν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Πέτρου, οὐδ' ἐφαρμόζουσιν αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Ἡ αὐστηρὰ μάλιστα γλῶσσα τοῦ πάπα Ἀγάθωνος δεικνύει ὅτι οὗτος θεωρεῖ τὸν βαθμὸν τοῦ παπικοῦ κύρους περιοριζόμενον εἰς τὴν τήρησιν τῶν ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων θεσπισθέντων. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, κατὰ τὴν παράδοσιν θεωρούμενον, δὲν εἶναι ἀποτελεσματικόν.

Τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον χωρίον τὸ προσαγόμενον ὡς ἀπόδειξις τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου εἶναι τὸ τοῦ Ἰωάννου (ΚΑ' 15—17). Ἡ βροχὴ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων καὶ προβάτων, ἡ ἐμπιστευθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τῷ Πέτρῳ, διαφόρως ἡρμηνεύθη ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων. Τινὲς ἀναφέρουσι τοῦτο εἰς τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου, ἄλλοι εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις, ὧν ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Πέτρον. Οἱ τελευταῖοι (ἰδίᾳ ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας) εἶναι ἐν τούτῳ ἀκριβέστατοι. Ὁ Μ. Βασίλειος περαίνει τὸν λόγον του διὰ τῶν ἐξῆς σημαντικῶν λέξεων. «Πᾶσι τοῖς ἐπομένοις ποιμέσι καὶ διδασκάλοις δίδωσι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν», ὁ δὲ ἱερὸς Κύριλλος νομίζει ὅτι ἡ τριπλῇ ἐρώτησις τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται

εἰς τὴν τριττὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου καὶ ὅτι ἡ φροντίς τῆς βοσκῆς τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων καὶ προβάτων ἦτο, οἶονεῖ, ἀνανέωσις τῆς ἀποστολικότητος καὶ ἐξάλειψις τοῦ ὀνείδους τοῦ προσαφθέντος αὐτῷ διὰ τῆς ἀρνήσεως. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην τάξιν τῶν ἐρμηνευτῶν ἀνήκει ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὅστις ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ (Ε' 1—3) καθαρῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον καὶ ἀξιοῖ οὐκ ἄλλο ἀξίωμα, εἰμὴ τὸ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἐκείνων, πρὸς οὓς ἀπευθύνει τὰς ἐπιστολάς του. Εἶναι προδηλοτάτη ἀλήθεια, ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅπου ἔπρεπε φυσικῶς νὰ ζητῶμεν ἔχνος τι τοῦ «ὑπερτάτου κύρους» αὐτοῦ, οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη νύξιν δύναται νὰ ἀνακαλυφθῇ. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἦτο «ἡ ὀρατὴ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας», ἔπρεπε νὰ διακηρύξῃ ἐπισήμως τὸ τοιοῦτο προνόμιον. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξε. Δὲν δύναται τοῦτο νὰ ἐξηγηθῇ (ὡς οἱ Ῥωμαῖοι πράττουσι) λόγῳ ταπεινοφροσύνης τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, διότι ἤθελεν εἶναι ψευδὴς ταπεινοφροσύνη, ἀποκήρυξις ἢ ἄτοπος ἀπόκρυψις τῆς αὐθεντικῆς του θέσεως. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, οὐ μόνον ἡ σιωπὴ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ σαφῇ γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Πέτρος οὐδέποτε ὠνειρεύθη νὰ ἀξιοῖ ἐξουσίαν καὶ κύρος, οἷον οἱ παπισταὶ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτόν. Ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ (Β' 11—14) ἀναγινώσκομεν· «ὅτε ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνώσμενος ἦν· πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθειν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν, ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει· ὅτε δὲ εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων» κτλ. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ ἀν-

θρωπίνου φόβου, ἦτο ἱκανὴ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου» ; Δὲν ἦτο τοῦτο ἀποπλάνησις τῶν ἀρνίων καὶ τῶν προβάτων τῶν ἐμπιστευθέντων τῇ φροντίδι αὐτοῦ οὕτως, ὥστε συνηνεκρίθησαν αὐτῷ ; Εἶναι πέτρα, ἐφ' ἧς ὠκοδόμηται ἡ ἐκκλησία, ὁ μὴ ὀρθοποδῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου ; Αὕτη δὲ «ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου», ἣν ὁ Πέτρος πρακτικῶς ἠρνήθη καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ ἠρνήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι, ἦτο αὐτὸ τὸ σπουδαῖον ζήτημα τὸ κινήθην καὶ ὑπερασπισθὲν ὑπὸ τοῦ Πέτρου καὶ ὁμοφώνως ἀποδεχθὲν ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἀποστόλων, ὡς ἡ ὑπαγόρευσις τοῦ ἁγίου πνεύματος (Πράξ. ΙΕ' 28). Καὶ πρὸ τούτου ὁ Πέτρος εἶχε πληροφορηθῇ δι' ὁράματος ὅτι οἱ ἐθνικοὶ δὲν ἦσαν ἀκάθαρτοι. Δὲν εἶναι ταῦτα ἐπιλήψιμα συμβάντα μὴ πολλάς παρέχοντα ἐλπίδας διὰ τὸ πρωτότυπον τῆς παπικῆς ἀναμαρτησίας ; Οἱ Ῥωμαῖοι ἀρέσκονται νὰ ἀδιαφορήσωσιν ὡς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο· ἀλλ' ὁ ὑπόστολος Παῦλος καὶ οἱ ἅγιοι Ἰερώνυμος καὶ Αὐγουστῖνος*δὲν ἐπραξάν οὕτως· ὁ δὲ ἅγιος Ἰλάριος ὁ Πικταύων ἐξάγει ἐκ τούτου τὴν ἰσοτιμίαν τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου· «Τίς ἤθελε, λέγει, τολμήσει ν' ἀντιστῇ τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ, πρωταποστόλῳ, ἐκτὸς ὁμοίως τις αὐτῷ. ὅστις πεποιθὼς εἰς τὴν αὐτοῦ ἐκλογὴν καὶ ἀναγνωρίζων ἑαυτὸν οὐκ ἀνόμιον αὐτῷ, ἡδύνατο σταθερῶς ν' ἀποδοκιμάσῃ ὅ,τι ὁ προηγούμενος εἶχε πράξει ἀσυνέτως» ;

Ἄλλη ἀναντίρρητος ἀλήθεια δεικνύουσα τὸ ἀβάσιμον τῆς Ῥωμαϊκῆς θεωρίας περὶ τοῦ κύρους τοῦ ἀποστόλου Πέτρου εἶναι ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐξήσκησε κυριαρχίαν τινὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Τοῦ νὰ ντίον, ὅτε ΑΠΕΣΤΑΛΗ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ, ὑπήκουσε (Πράξ. Η' 14). Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι ἡ σύνοδος τῶν ἀποστόλων εἶναι κατὰ τι ὑψηλότερον ἢ ἀπόστολος, καὶ τοῦ Πέτρου συμπεριλαμ-

βανομένου. Τούτου ἕνεκα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος εἶναι τὸ ὕψιστον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς ἣν πάπαι, πατριάρχαι, ἐπίσκοποι καὶ πάντες οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεῦνης ταύτης εἶναι ὅτι οὐδενὸς τῶν τριῶν χωρίων, ἐφ' ὧν οἱ ῥωμαῖοι βασιζοῦσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἐρμηνεία ἐξάγεται ἐκ τῆς *unanimis consensus* τῶν πατέρων, συνεπῶς δὲ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡμῖν. Ἐὰν ἡμεῖς διαμαρτυρόμενοι, ὧν τὰ δόγματα ἴστανται ἢ πίπτουσι διὰ γραφικῆς ἀποδείξεως, ἡδυνάμεθα ἐνταῦθα ν' ἀπολέσωμεν τὸ ζήτημα. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία βασιζέται ἐπὶ τῆς προφορικῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων, μεταδιδομένης διὰ τῆς παραδόσεως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐρωτήσωμεν τί λέγει ἡ ἐκκλησία περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου; Ἐνταῦθα εὐρίσκομεν τῷ ὄντι τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν πατέρων πλειονοψηφίαν συνιστῶσαν ἡθικὴν τινὰ *consensus* ὑπὲρ τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου· καὶ οἱ ἀνατολικοὶ πατέρες εἶναι σχεδὸν εὐγλωττότεροι ἐν τούτῳ τῶν δυτικῶν.

Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τοῦ πρωτείου; εἶναι ἀπλῶς ἡ προεδρεία ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων οὕτως, ὥστε ὁ πρόεδρος εἶναι μόνον *primus inter pares*; ἢ εἶναι ἡ κυριαρχία, κυβερνῶσα τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ὡς ὑπηκόους; Ἡ πρώτη θεωρία λαμβάνεται παρὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἡ δευτέρα παρὰ τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν.

Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης ἀνοίξῃ ῥωμαϊκὸν τι βιβλίον ἐπὶ τῶν παπικῶν ἀξιώσεων, θὰ φρίξῃ ἐκ τῶν καταπληκτικῶν σειρῶν τῶν ῥήσεων τῶν πατέρων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ῥωμαϊκῆς θεωρίας· ἀλλ' ἄς μὴ ἐκπλαγῇ. Προφυλάξεις τινὲς θὰ καθαρίσωσι τὴν πορείαν του. 1] Ἄς μὴ ἐμπιστευθῇ ῥῆσιν τινὰ πρὶν ἢ πεισθῇ ὅτι τὸ κείμενον δὲν εἶναι οὔτε ἀτελές, οὔτε κολοβωμένον, οὔτε μεταβεβλημένον, οὔτε νόθον. 2] ὅτι

τὸ κείμενον εἶναι ὀρθῶς μεταπεφρασμένον· 3] ὅτι τὸ χωρίον δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ καθαρῶς προσωπικὴ γνώμη, ἥτις δὲν ἔχει ἀξίαν πρὸς ὑποστήριξιν δόγματος· — ὁ κανὼν οὗτος θὰ μηδενίσῃ τοῦλάχιστον ἐννέα ἐκ τῶν δέκα ῥήσεων· — 4] μόνον τὰ χωρία τὰ ἀξιοῦντα τὸ κῦρος τῆς παραδόσεως πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει καὶ ἐν τούτοις προσέτι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι οἱ πατέρες ἦσαν ἄνθρωποι ὑποκείμενοι εἰς λάθην· συνεπῶς 5] μόνον ἡ consensus τῶν πατέρων δύναται νὰ ἀποφασίσῃ. Τοιούτοτρόπως ὁ ἀντίδικος στρατὸς θὰ ἀπομακρυνθῇ παραδόξως ἐν σώματι.

Καὶ ἄλλο τι σημεῖον πρέπει νὰ προστεθῇ γενικῶς παρορώμενον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ πατέρες κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἀπείρως ἀξιοπιστότεροι, ὅταν ἐκθέτωσιν ὅ, τι ἡ ἐκκλησία ἀπορρίπτει ὡς αἵρεσιν, ἢ ὅταν περιγράψωσι δόγμα τι· διότι, ὡς συνήθως συμβαίνει, ὁρίζουσιν ἀκριβῶς τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τὴν ἀτομικὴν τῶν γνώμην. Δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγνώριζον νὰ διακρίνωσι μεταξὺ ἀληθείας καὶ πλάνης. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκθέσει μιᾶς διδασκαλίας οὐχὶ σπανίως μὴ γινώουσι τὰς προσωπικὰς τῶν θεωρίας, ἀναπτύσσοντες τὸ δόγμα ἐκ θεολογικοῦ τινος ἢ φιλοσοφικοῦ συστήματος, ἢ ὑποστηρίζοντες αὐτὸ διὰ τοῦ συστήματος. Κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς καὶ οἱ ἐν τῇ νεόπλατωνικῇ σχολῇ ἐκπαιδευθέντες ἀπαιτοῦσι προσεκτικὴν χρῆσιν. Ὁ ἱερὸς Λύγουστινος ἔγραψεν ὁλόκληρον βιβλίον «Ἐπιθεωρήσεων» (Retractationes), πολλοὶ δὲ πατέρες ἠδύναντο νὰ πράξωσι τὸ ἴδιον. Ὀλίγα λοιπὸν γραφικὰ χωρία καὶ ὀλίγα (ὑπόθεσις δώδεκα) ἐκ τῶν πατέρων πρὸς ὑποστήριξιν δόγματός τινος δὲν εἶναι κατ' οὐδένα λόγον ἱκανὴ ἀπόδειξις τοῦ ἀληθοῦς καθολικοῦ χαρακτῆρός του, ἐκτὸς ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ γραφικὰ χωρία ἐννοοῦνται ὅπως ἡ ἐκκλησία ἐννοεῖ αὐτὰ, καὶ ἐκτὸς ἐὰν

τὰ πατερικὰ χωρία ἀποδειχθῶσιν ἀντιπροσωπεύοντα τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τὴν προσωπικὴν γνώμην ἀνθρώπου. Οἱ Ῥωμαῖοι συχνότατα λησμονοῦσιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ γραφικοῦ προτεσταντισμοῦ ὑπάρχει ἐπίσης καὶ πατερικὸς προτεσταντισμὸς, διαφθείρων τοὺς πατέρας διὰ τῆς ἀτομικῆς κρίσεως ἢ θεωρῶν τὰς λέξεις αὐτῶν καθ' ὅλα θεόπνευστον ἀλήθειαν, ἐνῶ οἱ πατέρες δύνανται μόνον νὰ ληφθῶσιν ὡς ἱστορικαὶ μαρτυρίαι.

Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατον εἰς τοὺς πλείστους ἐκ τῶν χριστιανῶν νὰ ἐξελέγξωσι τὴν ἐκ τῶν πατέρων λαμβανομένην διδασκαλίαν καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐννοοῦσιν ἑλληνικὰ, λατινικὰ, συριακὰ καὶ ἄρμενικὰ (αἱ τέσσαρες κύριαι γλῶσσαι, ἐν αἷς οἱ πατέρες ἔγραψαν), δὲν ἔχουσιν οὔτε καιρὸν, οὔτε ἐπιθυμίαν νὰ διέλθωσι τὰ ὀγκιῶδη τῶν πατέρων ἔργα. Τούτου ἕνεκα κατέστη τοῦ συρμοῦ νὰ συμβουλευώνται πατερικὰς τινὰς ἀποθήκας συλλεγείσας ὑπὸ ἐργατικῶν γλωσσολόγων μυρμηκῶν μετ' ὀλίγης μὲν περισκέψεως, μετὰ ἰσχυρᾶς ὁμῶς ἐκκλησιαστικῆς προλήψεως. Τοιαῦται εἶναι αἱ πηγαὶ τῆς φαινομένης καταπληκτικῆς μαθήσεως τοῦ ἔσμου τῶν θεολόγων, οἵτινες συνειδητῶς διαδίδουσι τὰ λάθη καὶ τὰ παροράματα τῶν κειμένων, μὴ λαμβάνοντες τὴν ἐνόχλησιν νὰ ἐξελέγξωσι τὰ χωρία ἢ νὰ ἀνακαλύψωσι τὰς νωθείας των καὶ τὰς παραφθοράς των. Ἡ ῥῆσις πάλιν πατρὸς τινος δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὀρθῶς, ἐὰν ὁ πατήρ ὁ ἴδιος, ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσις του, οἱ φίλοι του καὶ οἱ ἐχθροὶ του, αἱ σπουδαὶ καὶ αἱ σχέσεις του, οἱ ἀγῶνές του καὶ αἱ ἡτται ἢ νίκαι, οἱ πειρασμοὶ του, καὶ αἱ περιστατικαὶ πτώσεις του, ἢ θρησκευτικὴ ζωὴ του τὰ πάθη του καὶ αἱ ἀρεταὶ του καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ συγγράμματος, ἐξ οὗ ἡ ῥῆσις λαμβάνεται, ὧσιν ἄγνωστα ἡμῖν. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης μετὰ τοῦ πατρὸς γνωριμίας ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς

χριστιανοῦ, στηρίζεται πραγματικῶς ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἀναφερομένου χωρίου. Οὕτως ἵνα δώσωμεν ἐν μόνον παράδειγμα τῆς εἰς τὸ ἔπακρον ἀναξιοτήτος ἀποδείξεως ἐλλημένης ἐξ ἑνὸς τῶν μεγίστων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, ἀναφέρομεν τὸ γνωστὸν τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου χωρίον (πρὸς Τίτ. Α' 7), ἐν ᾧ πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἦσαν ἀπαράλλακτοι, ἡ δὲ διάκρισις προῆλθεν ἐξ ὑπερηφανίας καὶ δεσποτισμοῦ. Ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν τὸν ἐμπληῆ τοῦ Ἱερωνύμου χαρακτῆρα καὶ πόσον ἐφριχίασε κατὰ τὴν ἀπόπειραν διακόνου τινὸς πειραθέντος νὰ ἄρῃ τὸ κῦρὸς τοῦ ὑπὲρ τὸ τοῦ πρεσβυτέρου. Τοῦτο ὥθησε τὸν ἱερὸν Ἱερώνυμον νὰ ἐξυψώσῃ ἀναρμόστως τὸν βαθμὸν τοῦ πρεσβυτέρου. Ὁλόκληρον λοιπὸν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ἱερωνύμου, ὃν προτὶν ἀνθρωπίνου πάθους, εἶναι ἀνάξιον λόγου. Τί δὲ εἴπωμεν περὶ τῶν ἀμοιβαίων Ἱερωνύμου καὶ Αὐγουστίνου ἐνοχοποιήσεων εἰς αἵρεσιν; Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωνται καὶ οὐχ ἀπλῶς νὰ προσάγωνται εἰς μαρτυρίαν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι δύνανται νὰ εὕρωσι καὶ εὔρον πλῆθος χωρίων εἰς τοὺς πατέρας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πλανῶν των. Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων ἔπεται ἡ ἀλήθεια, τὰ μάλιστα παρηγορητικὴ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πάντες οἱ εὐσεβεῖς ῥωμαιοκαθολικοὶ (διότι ὑπάρχουσιν ἐκκατομύρια ὀνόματι ῥωμαιοκαλικοὶ ἄπιστοι ἢ ὅλως ἀδιάφοροι πρὸς τὴν θρησκείαν, οἵτινες στερούμενοι χρόνου, μέσων ἢ ἱκανότητος νὰ σπουδάσωσι τοὺς πατέρας καὶ νὰ ἐξελέγξωσι τὰς προσαγομένας ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ διδασκάλων των ἀποδείξεις, διατελοῦσιν ἐν ἀκαταμαχῇ τῷ ἀγνοίᾳ, ἣν θὰ ἀπετίνασσαν, ἐὰν ἐγνώριζον κάλλιον καὶ δὲν εἶχον τυφλὴν εἰς τοὺς διδασκάλους των πίστιν) ἀνήκουσι πραγματικῶς εἰς ἡμᾶς. Ἀντιποιούμεθα λοιπὸν αὐτῶν ὡς bonafide ὀρθοδόξων.

Ἄλλ' ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν μίτον τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν,

ἦτο ὁ Πέτρος πρόεδρος τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ ἀποστόλων ἢ ὑπέρτατος αὐτῶν ἄρχων; Ὁ Πέτρος ἦτο ὁμολογουμένως ὁ πρῶτος (primate) τῶν ἀποστόλων, ἵνα ἀντιπροσωπεύῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὁ ἱερὸς Κυπριανὸς θέτει τοῦτο. Ἀπητεῖτο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προεδρεία ἢ κυριαρχία; Τί πραγματικῶς ὁ Πέτρος ἔδειξεν ὅτι ἦτο; Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος τὸ ὑποκύπτειν εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ ὑπηκόου, ὡς ὁ Πέτρος ἔπραξεν εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ Παύλου; Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος νὰ ἀποστέλληται παρὰ τῶν ὑπηκόων του, ὡς ὁ Πέτρος ἀπεστάλη παρὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων; Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος νὰ μὴ δεικνύῃ αὐθεντίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του κατεχομένων χωρῶν; Πάντα ταῦτα εἶναι γεγονότα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πέτρου. Καὶ ὅπως ἔπραξεν, οὕτω καὶ ἐκήρυξε. «Ποιμάνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἐκουσίως . . . μὴδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου» (Α' Πέτρ. ε', 2—4).

Καὶ αὕτη ἐπίσης ἡ θέσις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πέτρου σχεδὸν ἐν τέλει τοῦ κανόνος τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν φαίνεται δεικνύουσα τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Οἱ πατέρες κατὰ πάντα συμφωνοῦσι τούτοις. Οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην περιέχουσι νύξιν περὶ τοῦ προνομίου τοῦ Πέτρου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἀναφέρουσί τι ἐκ τῶν τριῶν χωρίων, ἐφ' ὧν τὸ πρωτεῖον στηρίζεται, ἐκτὸς τοῦ Λουκᾶ ΚΒ' 32, ἀναφερόμενον ἐν τῷ παρεφθαρμένῳ κειμένῳ τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου (πρὸς Σμυρν. κεφ. 7), ἀλλ' ἐρμηνευόμενον ὡς ἀναφορὰν ἔχον πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις καὶ οὐχὶ μόνῳ τῷ Πέτρῳ. Τὸ συντομώτερον καὶ αὐθεντικὸν κείμενον δὲν ἀναφέρει τὴν ῥῆσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες μεταχειρίζονται τετρακοσίας καὶ δώδεκα ῥήσεις ἐκ τῆς Καινῆς διαθήκης, ἔπρεπε νὰ φανῇ ἡμῖν παράδο-

ξον ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν περιφήμων τριῶν χωρίων περιλαμβάνεται ἐν τούτοις, ἐὰν αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις ἦσαν γνωσταὶ τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκκλησίᾳ. Ἐν τῇ νῦν ἐποχῇ τὸ θεῖον δι-
καίωμα τοῦ παπισμοῦ εἶναι τὸ κεντρικὸν δόγμα τῆς ῥω-
μαϊκῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν ἀποστολικῶν πα-
τέρων μόνος ὁ ἱερός Κλήμης μνημονεύει τοῦ φιλοῦ τοῦ Πέ-
τρου ὀνόματος, ὁ δὲ ἱερός Ἰγνάτιος (πρὸς Σμυρ. 3) ἀναφέ-
ρει «τοὺς περὶ Πέτρον, ἐξ ὧν ὁ Mr Allnatt (Cathedra
Petri, δευτέρα ἐκδ. σελ. 48) συνάγει τὸ πρωτεῖον τοῦ
Πέτρου (!!!). Τοῦτο φαίνεται λίαν παράδοξον, λαμβανομέ-
νης ὑπ' ὄψει τῆς θέσεως, ἣν ὁ Πέτρος κατέχει νῦν ἐν τῇ
ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ.

Τὰ παλυάριθμα χωρία, ἐν οἷς ὁ Πέτρος καλεῖται prin-
ceps apostolorum, σημαίνουσιν ἀπλῶς ὅτι ἦτο πρῶ-
τος (princeps) τῶν ἀποστόλων καὶ οὐχὶ ὅτι ἦτο ἡ γει-
μῶν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ κυριάρχου (ruler)· ὁμοίως
πρωτοστάτης καὶ κορυφαῖος σημαίνουσι «τινα,
ὅστις προεδρεύει (ἢ ἴσταται ἐπὶ κεφαλῆς) ὁμηγύρεώς
τινος». Ὁ Mr Allnatt δίδει περαιτέρω ἐσφαλμένην με-
τάφρασιν τῶν λέξεων πρόκριτος καὶ προκεκριμέ-
νος, αἵτινες δὲν σημαίνουσι «τεθειμένος ἐπάνω τινός»
(set above) ἀλλὰ κεκριμένος ὅπως ἦ ὁ πρῶτος (collected
to be the first). Εἶναι ὅλως ἀδίκον νὰ περιορίζῃ τις καὶ
νὰ συστέλλῃ τὸ νόημα τῶν λέξεων χάριν τῆς εὐνοουμέ-
νης αὐτῷ θεωρίας. Τοιοῦτοτρόπως caput καὶ κεφαλὴ
σημαίνουσι «τὸ ἔσχατον ἄκρον πράγματός τινος» καὶ οὐχὶ
κατ' ἀνάγκην «τὴν κυβερνωτὰν κεφαλὴν». Τὸ ἀρμενικὸν
kluch (οὗτινος χρῆσιν ποιεῖται ὁ ἅγ. Ἰάκωβος ὁ Νισί-
βεως) δὲν σημαίνει μόνον «τὴν κεφαλὴν», ἀλλ' ἐπίσης
la première place (ἴδε λεξικὸν Aucher). Τὸ ἐβραϊκὸν
rosh καὶ τὸ χαλδαϊκὸν resh σημαίνει τὴν κεφαλὴν πράγ-
ματός τινος». Καὶ πόσον ὀλίγον ἡ τελευταία αὕτη λέξις
εἶναι ἀρμοδία νὰ δηλώσῃ τὸ παπικὸν πρωτεῖον, ἐμάθομεν

ἐκ συριακοῦ τινος χειρογράφου τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, ἀποκειμένου ἤδη ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσεῖῳ, ἐν ᾧ λόγος τις τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου ἐπιγράφεται «D kyrilos resh defiskufe d'Aleksandria» (*Cyrilli capitis episcoporum Alexandriæ*)=Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας».

Ἄς προβῶμεν ἤδη νὰ δώσωμεν ἄμεσον ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἦτο κύριος τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ πρόεδρος αὐτῶν, *primus inter pares*. Λίαν παραδόξως ὁ κύριος μάρτυς ἡμῶν, ὁ ἱερὸς Κυπριανὸς, ἀντιποιεῖται ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ὡς ἑαυτῶν μάρτυς· ἀλλὰ κρινέτω ὁ ἀναγνώστης ὅποια μερὶς ἀντιποιεῖται αὐτοῦ δικαίως. Ἰδοὺ αἱ λέξεις του (*De Cath. Eccl. Unitate*, cap. 3 καὶ 4) «Ἐφ' ἐνὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν του, καί τοι δὲ δίδει πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ λέγει «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς κτλ, ὅμως ἵνα φανερώσῃ ἐνότητά, ἐποίησε διὰ τῆς ἑαυτοῦ αὐθεντίας οὕτως, ὥστε ἡ πηγὴ τῆς αὐτῆς ἐνότητος νὰ ἄρχηται ἐξ ἐνὸς BEBAIΩΣ ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΗΣΑΝ ΕΠΙΣΗΣ Ο ΤΙ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΗΤΟ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΟΥΝΤΕΣ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ· ἀλλ' ἐγένετο ἀρχὴ ἐκ τῆς ἐνότητος, ἵνα ἡ ἐκκλησία παρὰ τῇ ἡμῖν ὡς μία... Τὴν ἐνότητα ταύτην στερωῶς ἔδει νὰ κατέχωμεν καὶ νὰ ἐνισχύωμεν καὶ δὴ ἡμεῖς οἱ προκαθήμενοι τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι, ἵνα καταδείξωμεν τὴν ἐπισκοπὴν οὖσαν μίαν καὶ ἀδιαίρετον». Ὁ δὲ πάπας—δὲν ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐνότητα ταύτην· καὶ στερρότερον παντὸς ἄλλου ἐπισκόπου; διέρρηξεν ὅμως τὸν δεσμόν καὶ—διήρесе τὴν ἐπισκοπὴν. Ἐφ' ὅσον ὁ πάπας τῆς Ῥώμης καὶ ἡ ἐπισκοπὴ «συνώκουν ἐν ἐνότητι», ὁ πάπας ἐξεπλήρου τὴν ἀποστολήν του· ἀλλ' ὅτε ἤρξατο νὰ διασπείρῃ τὰ πρόβατα, ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ὁ Πέτρος ἐξήνεγκε κατὰ τοῦ Ἰσκαριώτου Ἰούδα. «Κατηρημωμένος ἦν ἐν ἡμῖν καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς

διακονίας . . . (ἀλλὰ) γεννηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος» (Πράξ. Α', 17). Καλῶς θὰ ἐποίει ὁ πάπας νὰ ἐστάθμιζε τοὺς ἐπομένους τοῦ Κυπριανοῦ λόγους. «Μηδεὶς ἀπατάτω τὴν ἀδελφότητα ψεύδει, μηδεὶς διαφθειρέτω τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀπίστῳ ἐπιβουλῇ. Ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι μία, ἧς μέρος κατέχεται ὑφ' ἑκάστου ἄνευ διαιρέσεως τοῦ ὅλου». Καὶ ὅπως ὁ ἱερὸς Κυπριανὸς ἐδίδαξεν, οὕτω καὶ ἔπραξε κατὰ τοῦ πάπα Στεφάνου· ὁ Κυπριανὸς ἀπέθανεν ἀφωρισμένος ὑπὸ τοῦ πάπα, ἀλλὰ γενικῶς ἀνεγνωρισμένος ὡς ἅγιος ὑπὸ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ αὐτοῦ «τοῦ ἀλκυνθαστοῦ Βατικανοῦ».

Ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἀποστόλων Πέτρου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἧτις ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Καππαδοκίας, λέγει ὅτι ἡ ἑνωσις αὕτη παρατηρεῖται «διὰ τὸ ὁμότιμον τῆς ἀξίας».

Ὁ ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ὀνομάζει τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην «ισοτίμους ἀλλήλοις» (Ἐπιστ. 17).

Ὁ Ἀρεοπαγίτης (περὶ ἐκκλ. ἱεραρ. Ε' 2, 5) λέγει ὅτι «ὁ κορυφαῖος συνῆλθε μετὰ τῆς ὁμοταγοῦς αὐτῷ καὶ ἱεραρχικῆς δεκάδος πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Μαθθίου».

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος· «ἀπῆλθεν ὁ Παῦλος εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον. Ὑπῆρχέ τι ταπεινότερον τῆς ψυχῆς ταύτης; οὐκ ἔχρηζε τοῦ Πέτρου ὢν αὐτῷ ἰσότιμος» (πρὸς Γαλ. Α' 11).

Καὶ πάλιν πρὸς Γαλ. Β' 3. «Δείκνυσιν ἐαυτὸν ἰσότιμον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις· ἀλλὰ συγκρίνων αὐτὸν οὐ τοῖς λοιποῖς ἀλλὰ τοῖς κορυφαίοις αὐτῶν, δεικνύει ὅτι τὴν αὐτὴν εἶχεν ἕκαστος ἀξίαν».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός «Οἱ ἀπόστολοι ἀποτελοῦσι τὴν δωδεκάχορδον τοῦ πνεύματος λύραν· ἀλλ' οὔ·

τε ὁ Πέτρος μόνος ἀποτελεῖ τὴν λύραν, οὔτε ὁ Ἀνδρέας, ἀλλὰ οἱ δώδεκα ὁμοῦ. ΕΑΝ ΤΙΣ ΛΕΓῃ ΠΕΤΡΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΥΡΑΝ ΨΕΥΣΤΗΣ ΕΣΤΙ».

Ὁ αἰδέσιμος Βέδας (ὁμιλ. Β' 15) λέγει: «Ὁ,τι ἐλέχθη τῷ Πέτρῳ (Ποίμανε τὰ πρόβατά μου), ἐλέχθη πᾶσι· διότι οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι ἦσαν οἱ αὐτοὶ τῷ Πέτρῳ· τῷ Πέτρῳ ὁμῶς ἐδόθη τὸ πρωτεῖον, ἵνα ἐκφρασθῇ ἡ ἐνότης τῆς ἐκκλησίας».

Ἰσιδωρος ὁ Ἰσπάλεως (de Eccl. off. II, 5) λέγει: «οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι μετεῖχον ἰσομέτρως τῆς τοῦ Πέτρου τιμῆς καὶ ἐξουσίας... Ὅτε δὲ ἀπέθανον, διεδέχθησαν αὐτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἐκάθισαν ἐπὶ τῶν θρόνων τῶν ἀποστόλων».

Τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον ἄγει ἡμᾶς εἰς ἄλλην τινὰ τάξιν μαρτυριῶν. αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας ἐτέθη ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἑδρας τοῦ Πέτρου. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνήκει ὁ ἱερὸς Λύγουστῖνος καὶ ὁ πάπας Πελάγιος Α' (Mansi IX 716. 732), ὅστις λέγει: «Ὅποτε ἀμφιβολία τις ἐγεύρηται... συμβούλευέσθωσαν τὰς ἀποστολικὰς ἑδρας πρὸς πληροφάνειαν... Ὅστις δὴποτε λοιπὸν τυγχάνει κεχωρισμένος τῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν, ἐστὶν ἀναμφιβόλως σχισματικός». Ἐπίσης ἐν 716 διδάσκει ὅτι «ὅστις δὴποτε ἐξαιρεῖ ἑαυτὸν τοῦ κύρους καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἐπισκόπων (præsulum) τῶν αὐτῶν ἐδρῶν (τῶν ἀποστολικῶν), εἶναι σχισματικός, δὲν ὑπάρχει δὲ ἄλλη ἐκκλησία ἐκτὸς μιᾶς, ἥτις βασιίζεται ἐπὶ τῶν ἐπισκοπικῶν ῥιζῶν τῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν (quæ in pontificibus apostolicarum sedium est solidata radicibus). Διὰ τῶν ῥήσεων τούτων ὁ νῦν παπισμὸς ἵσταται καταδεδικασμένος, κεχωρισμένος ὦν τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν.

Μέχρι τοῦδε ἐνησχολήθημεν κυρίως εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου, ἥδη δὲ πρέπει νὰ προβῶμεν περαιτέρω. Οἱ

Ῥωμαῖοι μεταφέρουσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου εἰς τὸν λεγόμενον διάδοχον αὐτοῦ, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου οὐδέποτε ἤθελον ἐξογκωθῇ τόσον, ἐὰν δὲν ἀπέβαινον πρὸς ὄφελος τοῦ πάπα. Ἀλλὰ διὰ τὴν Ῥώμην ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ τῆς Ἀντιοχείας, ἥς ἀναμφιβόλως πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος, ἐν ᾧ ὁ Παῦλος ἤθελεν ἔχει ἴσα δίκαια νὰ θεωρῇται ἐπίσκοπος Ῥώμης; Ἐντεῦθεν ἀρχίζει τὸ Ῥωμαϊκὸν σόφισμα. Ἡ Ῥώμη κατέστη ἡ πρώτη ἐπισκοπικὴ ἔδρα τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι ἦτο ἡ σπουδαιότερα πόλις καὶ οἶονεῖ τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καθαγιασθεῖσα τῷ μαρτυρίῳ τῶν δύο κορυφαίων ἀποστόλων. Τούτου ἕνεκα Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ (καὶ οὐχὶ ὁ Χριστὸς ἢ οἱ ἀπόστολοι) ἀπέδωκαν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπερ εἶναι ἐκκλησιαστικὴ τις διάταξις καὶ οὐχὶ ἀποστολικὴ παράδοσις. Κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι δόγμα, διότι ἡ ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ πλάττῃ δόγματα. Ὅτι οἱ πατέρες ἐκφράζουσι τὸ ὕψιστον σέβας διὰ μίαν τόσον ὑψηλὴν προσωπικότητα, οἷα ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης, καὶ συνδυάζουσιν αὐτὸν κατὰ τι μετὰ τοῦ Πέτρου, ὅστις οἶονεῖ καθηγήασε διὰ τοῦ μαρτυρίου του τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔδαφος, δὲν εἶναι εἰμὴ φυσικόν. Πολλοὶ πρὸς τούτοις ἅγιοι πάπαι εἰσὶν ὅλως ἄξιοι τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων, ὡς παρχδειγματικοὶ ποιμένες τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἦτο μόνον *primus inter pares*, οἱ ἀξιοῦντες ὅτι εἶναι διάδοχοί του, οἱ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοποι, δὲν δύνανται νὰ ᾧσι πλειότερον ἐκεῖνου, ὅπερ πατέρες τινὲς καὶ πολλοὶ πάπαι εἶπον. Ἀπλᾶ γεγονότα ἀνασκευάζουσι τὰ ὑπερβολικῶς καὶ πλεοναστικῶς ὑπὸ τῶν πατέρων τούτων λεγόμενα. Ἐὰν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἀνεθεμάτισαν πάπας ὡς αἰρετικούς, Ῥωμαῖοι δὲ πάπαι ἐπὶ αἰῶνας ἐπανελάβανον τὰ ἀναθέματα, μέχρις οὗ ἠφρανίσθησαν ἐκ τοῦ *Liber diurnus*, ἀρκούντως ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος

εἶναι τι ὑψηλότερον καὶ ἀσφαλέστερον τῆς παπικῆς διδασκαλίας καὶ ὅτι τὸ «παπικὸν ἀλάθητον» τραχέως διαψεύδεται καὶ ἀποκροῦεται ὑπὸ ἱστορικῶν γεγονότων. Καὶ τὸ ὑποθέτειν δὲ τοιοῦτον ἀλάθητον, καὶ μάλιστα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐκκλησίας, εἶναι τι πλεόν ἐκείνου, ὅπερ ἄνθρωπος σώας ἔχων τὰς φρένας δύναται ν' ἀνεχθῇ. Ὅτι ἄνθρωποι, οἷος ὁ Πῖος Θ', ὅστις δύναται νὰ λέγῃ «Ἡ παράδοσις εἰμι ἐγώ», δύνανται νὰ προστατεύσωσι τοιαύτην αἵρεσιν, δὲν εἶναι θαυμαστόν· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωποι, οἵτινες ὑποτίθενται γνωρίζοντες πλείον θεολογίας καὶ ἱστορίας, δύνανται νὰ ρίψωσι τὴν συνείδησιν καὶ τὴν αἰώνιον εὐδαιμονίαν των εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς βαθμίδας καὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν ἑαυτοῖς νὰ τυρλωθῶσι καὶ νὰ ἀχθῶσιν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἄβυσσον, εἶναι ἀξιοθρήνητον θέαμα.

Ὁ τύφος προὔξενησε τὴν πτώσιν τῶν ἀγγέλων (Α' Τιμ. Γ' 6)· ὁ τύφος προὔξενησε τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου. Μόλις οἱ τοῦ Πειρασμοῦ λόγοι «ἔσεσθαι ὡς θεοὶ» ἐδηλητηρίασαν τὴν καρδίαν τῆς Εὐας, καὶ ἀμέσως εἰσῆλθεν ἐλευθέρως ἀπληστία καὶ ἀσέλγεια. Ὁ τύφος οὗτος ἦτο ψεῦδος ἢ μᾶλλον τὸ ψεῦδος, τὸ ἀρχικόν ψεῦδος ὅλων τῶν μετὰ ταῦτα ψευδῶν, διότι ἦτο ἡ ἀρπαγὴ τῆς τοῦ Θεοῦ κυριαρχίας ὑπὸ ὄντων δημιουργηθέντων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξαρτωμένην ἐξ αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν περὶ τοῦ πεσόντος ἀγγέλου, τοῦ Διαβόλου, ὅτι «ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ· ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ» (Ἰωάνν. Η' 44). Καὶ ὅπως ὁ τύφος καὶ τὸ ψεῦδος τοῦ Διαβόλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐν παραδείσῳ ἐκκλησίαν ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ αὐτῆς, διότι ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα ὡς μετανοοῦντες ἁμαρτωλοὶ προσέκειντο τῷ ἐπαγγελθέντι Σωτῆρι, οὕτως ὁ διάβολος τοῦ ψευδοῦς τύφου ἐπιμόνως ἐξηκολούθει κατατρύχων καὶ λεηλατῶν τὴν ἐκκλη-

σίαν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ διατελῇ πράττων οὕτω, ἕως τῆς συντελείας. Ὁ ψευδὴς του τύφος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις ἀπεπλάνησε τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν, κατέστρεψε τὰς δέκα φυλάς καὶ ἐσταύρωσε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁ ψευδὴς του τύφος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις κατεδίωκε τὸν Χριστόν καὶ μετὰ τὸν θάνατον Αὐτοῦ ἐν τοῖς μαθηταῖς του, ἐδημιούργησεν αἱρέσεις καὶ παρήγαγε σχίσματα. Ὁ ψευδὴς του τύφος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐπενόησε τὸ παπικὸν πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον, ὡς ἐκκρηκτικὴν μηχανὴν πρὸς καταστροφὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐπέτυχε νὰ ἐπαγάγῃ μετ' αὐτοῦ δέκα ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν, οὕτω καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ πλειονοψηφία ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς. Μεθ' ὁποίου ἀποτελέσματος, θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον.

Μεγάλα γεγονότα αὐξάνουσι συνήθως ἐκ μικρῶν ἀρχῶν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ παπισμῷ· ὁ διάβολος ἦτο ἐπιτηδειότατος, ὥστε δὲν εἰσήγαγε διὰ μιᾶς τὸν ἐξωγκωμένον παπισμὸν, διότι ἦτο βέβαιος ὅτι ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤθελεν ἀνναλύσει τὸν αὐτουργόν του. Ἐπρότίμησε λοιπὸν νὰ σπείρῃ ζιζάνια διαρκούσης τῆς νυκτὸς «ἐν τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους». Τὰ ζιζάνια ἠῤῥησαν μετὰ τοῦ σίτου κατ' ἀρχὰς μὴ διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλ' ὅτε ἠδύναντο νὰ διακριθῶσιν, ἦσαν τόσον βαθέως ἐρριζωμένα, ὥστε δὲν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἐκριζωθῶσιν, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τοῦ κόσμου ἐτυνείθισαν εἰς τὴν ἀβλαβῆ τοῦ δηλητηριώδους φυτοῦ θέαν καὶ εἰς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸ θρησκευτικὴν χροιάν· διότι ὁ διάβολος συχνότατα φαίνεται ὡς ἄγγελος φωτός.

Εἶναι σημαντικὸν γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη μνεία τῆς τοῦ πάπα δογματικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς *Cathedra Petri* εὐρίσκεται εἰς μυθῶδες τι αἰρετικὸν ἔργον τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς δευτέρας ἐκατονταετηρίδος, τὰς

Κλημεντείους ὁμιλίας, γραφείσας ὑπὸ Ἐβιωναίου τινός. Ἐν τῷ ἐνδιαφέροντι τούτῳ μυθιστορήματι εὐρίσκεται διὰ πρώτην φοράν ὁ Πέτρος συνοδευόμενος μετὰ τῆς ἑδρας τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ Παύλου, καὶ ἀπευθύνεται τοῖς Ῥωμαίοις λέγων «Προχειρίζομαι ὑμῖν εἰς ἐπίσκοπον Κλήμεντα, ὃ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων πιστεύω καθέδραν». Ὅπως δὴποτε τὰ Κλημένεια δὲν ἀποδίδουσι τὸ πρωτεῖον εἰς τὸν Πέτρον, ἀλλ' εἰς τὸν Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ἡ ἐλαττουμένη τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπιρροή συνετέλεσεν εἰς τὴν εἰς Ῥώμην μεταφοράν τοῦ πρωτείου. Μία ἐπιτομή ἢ μᾶλλον ἀναπαράστασις τῶν Κλημεντείων, «οἱ ἀναγνωρισμοὶ» γραφέντες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ ἐπίσης ἐξ αἰρετικῶν προελθόντες χειρῶν, ἐκυκλοφόρουν εὐρέως καὶ προθύμως ἀνεγινώσκοντο· δύο αἰρετικὰ λοιπὸν μυθιστορήματα ἦσαν τὸ θεμέλιον ἢ ἡ κοιτὶς τοῦ παπικοῦ πρωτείου περιελημμένη διὰ τῶν σπαργάνων τῆς τῶν Ἐβιωναίων, Ἐλκessaίων καὶ Ἀρτεμωνιτῶν αἰρέσεως. Οἱ ὀρθόδοξοι σύγχρονοι τῶν ἑτεροδόξων τούτων μυθιστορημάτων, Διονύσιος ὁ Κορίνθου καὶ Εἰρηναῖος, δὲν ἐγνώριζόν τι περὶ τῆς Cathedra Petri ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀπέδωκαν τὴν θεμελίωσιν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ ὁμοῦ.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὁ σπόρος τοῦ ὄφους ὁ ἐκ τῶν δύο αἰρετικῶν μυθιστορημάτων διασπαρεῖς ἀνεφύη ταχέως· ὁ πάπας Βίκτωρ ἀπέστειλε κατὰ τὸ 196 ἀπειλητικὰς ἐπιστολάς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκεῖνας, ἐνθα τὸ πάσχα ἐτελεῖτο μετὰ τῶν ἰουδαίων κατὰ τὴν 14 τοῦ νιστὰν καὶ «ἐπειράθη» νὰ ἀφορίσῃ τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες ὅμως ἀντέστησαν πρὸς ἄνθρωπον. Ὁ τρίτος τούτου προκάτοχος Ἀνίκητος συνεζήτησε πρὸ τριακόντα ἐτῶν τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ ἱεροῦ Πολυχάρπου ζήτημα, ἀλλ' ἀμφότεροι, καίπερ διαφωνοῦντες, ἀνεχώρησαν ἐν εἰρήνῃ. Τόσον ἡ παπικὴ φιλοδοξία εἶχεν ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ἀναπτυχθῆ. Ὁ Βίκτωρ ἠττάτο

καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν, διότι ὡς πρὸς τὴν ἀντιποιοιουμένην ὑπερτάτην δύναμιν, δὲν εὑρίσκειν ἑδαφος τῆς παραδόσεως νὰ ἐπιστηριχθῇ. Ἀλλ' οἱ μετὰ ταῦτα πάπαι Ζεφυρίνος καὶ Στέφανος εἶχον ἤδη προηγούμενον ἐν τῷ Βίκτωρι, καὶ τοὶ αἱ ἀξιώσεις των ἀπερρίφθησαν ἐπίσης γενικῶς. Ἐάν τις ἀντιτάξῃ ἐνταῦθα ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ Βίκτωρος καὶ τοῦ Στεφάνου ἐπὶ τῆς ἰδιαίτερας διδασκαλίας ἢ πειθαρχίας, ἣν ὑπερίσπιζον, ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους, ἀπαντῶμεν ὅτι ὁ Βίκτωρ σὺν τούτοις ἦτο συνεργὸς τοῦ αἰρετικοῦ Πραξέου, ὁ δὲ Ζεφυρίνος καὶ ὁ τούτου διάδοχος Κάλλιστος ἦσαν ὁπαδοὶ τοῦ Νοητοῦ. Καὶ ἔχομεν λοιπὸν ἐν ἀρχῇ τρεῖς αἰρετικούς πάπας ἐπὶ τῆς Cathedra Petri. Μέχρι τοῦδε αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις ἀπερρίπτοντο· ἀλλὰ, μετὰ παντὸς φιλοδοξίου πάπα, ὁ ἀριθμὸς τῶν προηγούμενων (γεγονότων) ἠῤῥξανε καὶ σὺν τούτοις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιχειρημάτων· διότι φιλοδοξία καὶ δεσποτεία εἶναι τὰ μᾶλλον ἐπιτήδεια εἰς τὸ ἐφευρίσκειν εὐλόγους αἰτίας καὶ μαρτυρίας χάριν τοῦ σκοποῦ καὶ «ματαιοῦσι τὴν ἀλήθειαν διὰ δόλου» (*veritatem subtilitate frustrantur*), ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Κυπριανός. Ἡ, ἵνα ἀναφέρωμεν τὰς λέξεις τοῦ δόκτορος Newmam (ou Development p. 92) λέγοντος· «Καὶ οὕτω βλέπομεν γνώμας, ἡθῆ καὶ συστήματα, ἅτινα εἶναι σεβασμίου καὶ ἐπιβλητικοῦ ὕφους, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν ὑγείαν ἐν ἑαυτοῖς, νὰ τηρῶνται ἐξ ἑθους σταθερότητος». Ὁ παπισμὸς προεχώρησε προθύμως, κατέκτησε τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν κόσμον, ὑπερησπίσθη τὸ *jus præscriptionis* καὶ ὠκοδόμησε σύστημα παπικῶν δικαίων πρὸς πείσμα τῶν ἰσχυρῶν συνόδων τῶν ἀμφισβητουσῶν τὸ ἴδιον. Ἀλλὰ πῶς δύναται ἐν ψευδὸς νὰ καταστῇ ἐντεταλμένον δίκαιον; «Ἔθος ἄνευ ἀληθείας εἶναι ἀρχαῖα πλάνη», *Consuetudo sine veritate vetustas erroris est*), λέγει ὁ ἱερὸς Κυπριανός.

Ὁ κόσμος συνήθως ἀπατᾶται νομίζων ὅτι αἱ πρῶται

τῆς ἐκκλησίας ἐκχτονταετηρίδες ἦσαν αἱ θριαμβευτικαὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡμέραι βεβαίως, ἡ περιγραφὴ τοῦ ζήλου ἐν τῇ νεαρχῇ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησία, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων, καὶ ἡ λαμπρὰ εἰκὼν, ἣν θαυμάζομεν ἐν τῇ πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῇ, γραφείσῃ ὑπὸ τινος τῶν ἀποστολικῶν μαθητῶν, ὥθεϊ ἡμᾶς νὰ νομίζωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ ἦσαν τάγμα τι ἁγίων*. Ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶχε. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὁ ἱερὸς Κλήμης ἀνακαλύπτουσι κατάστασιν πραγμάτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κορίνθου, οἷαν ἀπαντῶμεν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις. Ἐκ τῶν ἐπτὰ δὲ ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς ἃς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διευθύνει τὴν Ἀποκάλυψιν, μόνον μία, ἡ ἐκκλησία τῆς Φιλαδελφείας, δὲν ἐπιτιμᾶται μᾶλλον ἢ ἤττον σφοδρῶς. Ἡ ἐκκλησία τῆς Λαοδικείας εἶναι ὁ ἀληθὴς τύπος ἐκατοντάδων ἐκκλησιῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐφημίζετο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἀλλ' ὑπάρχουσι διάφοροι λόγοι πρὸς τοῦτο· 1] τὸ στέλεχος τῆς ἐν Ῥώμῃ χριστιανικῆς κοινότητος συνίστατο ἐξ Ἰουδαίων μισουμένων καὶ περιφρονουμένων ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἀποκλειομένων ἕνεκα τούτου κοινωνικῶς καὶ φρουρουμένων ὑπὸ τῆς θείας προνοίας κατὰ τῆς μεγάλης ἀνηθικότητος τοῦ πέριξ ἐθνισμοῦ· 2] οἱ συχνοὶ διωγμοὶ ὠμότεροι ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἢ ἀλλαγῷ διετήρουν τὸ ὀρθὸν φρόνημα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅτε οἱ χριστιανοὶ ἠύξησαν, πολλὰ δὲ ξένα στοιχεῖα ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀρχαίου στελέχους, ὅτε ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπέκτησε σπουδαιότητα καὶ ἐπιρροὴν καὶ συμμετέσχεν οἷον εἰς τὴν μοναδικὴν θέσιν τῆς ἐθνικῆς Ῥώμης, τῆς κυριάρχου τοῦ κόσμου, τότε καὶ ἡ χριστιανικὴ Ῥώμη προσέλαβε

* Δὲν δύναται ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἡ ἀγνότης καὶ ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν ἐντολῶν ἦν τὸ ἐπικρατοῦν. Σ.Μ.

μᾶλλον κοσμικὸν χαρακτῆρα. Ἰσχύς καὶ ἐπιρροή ἐγέννησαν ὑπερηφανίαν, φιλοδοξίαν καὶ ῥαδιουργίαν· καὶ ταῦτα ἦσαν ἤδη εἰς πλήρη κίνησιν πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τῶν διωγμῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Ἐάν τις τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν συμβουλευθῇ τὸ θαυμαστὸν τοῦ ἁγίου Ἰππολύτου ἔργον «Ἀνασκευὴ πασῶν τῶν αἱρέσεων» (τὰ πρῶτα ἑπτὰ κεφάλαια τοῦ ἐννάτου βιβλίου), θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ὑπὸ τοὺς πάπας Ζεφυρίνον καὶ Κἀλλίστον ἦτο καταγώγιον ῥαδιουργιῶν καὶ αἱρέσεων διοικουμένη ὑπὸ ἀναξίων καὶ μισθωτῶν παπῶν. *Romæ omnia venalia*—ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ νῦν. Μίαν λέξιν περὶ τοῦ Ἰππολύτου. εἶναι ἀνεγνωρισμένος ἅγιος τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας, μαθητῆς τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου, σύγχρονος τοῦ Ζεφυρίνου καὶ Κἀλλίστου καὶ αὐτόπτης μάρτυς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ιστορουμένων. Κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ ὑπεράλπειοι ὁπαδοὶ τοῦ Ἀλαθῆτου ἦσαν μανιώδεις, ὅτε τὸ ἄνω μνησθὲν ἔργον ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 1850. Καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ ἱεροῦ Ἰππολύτου ἦσαν γνωστὰ πρὶν, ὁ ὕψιστος δὲ ἔπαινος ἀπενεμήθη τῷ συγγραφεῖ τούτῳ, ὃν ὁ ἱερός Ἱερώνυμος κατατάσσει μεταξὺ τῶν πρώτων πατέρων. Οὐδεμία ποτὲ ἠγέρθη περὶ τῆς ὀρθοδοξίας του ἀμφιβολία· τοιαύτη τοῦλάχιστον εἶναι ἡ γνώμη τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν Μυλλέρου, ἐπισκόπου Φέτσλερ, Γρούσχα καὶ ἄλλων. Ἀναστάσιος ὁ βιβλιοθηκᾶριος ἀποκαλεῖ αὐτὸν *sacratissimum et magnum doctorem veritatisque testem fidelem*. Τὸ ἄνω μνησθὲν βιβλίον ἐφάνη κατὰ τὸ 1851 καὶ ἔπεσεν ὡς κεραυνὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπεραλπειῶν. Αἰφνης ἡ ταχτικὴ τῶν πορείᾳ μετεβλήθη, καὶ ἵνα καθαρίσωσι τοὺς πάπας τῶν καὶ σώσωσι τὸ νεωστὶ χαλκευθὲν δόγμα, ἤρμήνευσαν τὴν ἱστορίαν οὐχὶ ἐκ τῶν γεγονότων ἀλλ' ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἐσωτέρας συνειδήσεώς των, δηλ. κατεσκεύασαν ἱστορίαν ὡς ἐπεθύμουν καὶ διεκήρυξαν ὅτι ὁ ἅγιος Ἰππόλυτος ἦτο σχι-

σματικὸς, ἀλλὰ συνδιηλλάγη μετὰ τῆς ἐκκλησίας πρὸ τοῦ θανάτου του. Δύο ἐπινοήματα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἱστορικῆς βάσεως*. Βεβαίως εἶναι λυπηρὸν εἰς τὴν καρδίαν ἐνὸς εὐαισθήτου ὁπαδοῦ τοῦ Ἀλαθήτου νὰ βλέπῃ τοὺς ἁγίους Κυπριανὸν, Ἰππόλυτον καὶ Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἀποθνήσκοντας ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅμως ἀναγνωρίζομένους καὶ τιμωμένους ὑπὲρ αὐτῆς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ὡς ἁγίους· σαφὲς σημεῖον ὅτι ἡ μετὰ τοῦ πάπα κοινωνία οὐ μόνον δὲν ἀπῆρτεῖτο διὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, ἀλλ' ἐνίοτε ἀπέβαινε καὶ πρόσκομμα, ὅτε δηλ. οἱ πάπαι ἦσαν αἵρετικοὶ ἢ ἄρπαγες ἀνάρμοστου ἐξουσίας.

ὑπὸ τοὺς ἀκολουθοῦς πάπας ἢ ἀνάπτυξις τῶν παπικῶν ἀξιώσεων ἐὰν προέβῃ κατὰ τι, προέβῃ πολὺ βραδέως, ἐν ἀληθείᾳ πολὺ παρὰ τὰς προσδοκίας τῶν τελευταίων παπιστῶν οὕτως, ὥστε ἐνόμισαν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ βοηθήσωσι καὶ νὰ διορθώσωσι τὴν ἱστορίαν διὰ τῆς χαλκῆς ἐκδόσεως παπικῶν τινῶν δεκρεταλίων, ὅτινα προθύμως ἐπιστεύθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ βᾶσις τοῦ παπικοῦ πρωτείου, ἥτις ἦτο ψεῦδος, ἡδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ μόνον δι' ὄρμαθου ψευδῶν· ὁ ὄρμαθός δὲ οὗτος ἐγένετο ὅσω τὸ δυνατόν σφιγκτότερος· διότι ἀπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Καλλίστου Οὐρβανοῦ Α' ἕκαστος

* Τῷ διδάκτορι Δοιλιγγέρῳ, τῷ ὁξεί συνηγόρῳ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας πρὶν ἢ ἐγκαταλίπῃ αὐτὴν, ὀφείλεται ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη κονδυλιά. Συνδυάζει ἐσφαλμέναις τινὰς εἰδήσεις μᾶλλον ἀμφιβόλου ἀξίας, αἵτινες ὀλίγην ἢ οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ σχηματίζει ὁλόκληρον σειρὰν καθαρῶς συμπερασματικῶν μαρτυριῶν. Οὗτος εἶναι ὁ τρόπος, ὃν οἱ ῥωμαιοκαθολικοὶ ἱστορικοὶ ἐδίωκθησαν ἐν τῷ νῦν καιρῷ νὰ παραδεχθῶσιν, ἵνα ὑπερπληθύνωσι τοὺς φραγμοὺς, οὓς ἡ καθαρὰ ἱστορία ἀντιτάσσει τοῖς δογματικοῖς νεωτερισμοῖς των. Ὅπωςδήποτε τὰ πλάνια ταῦτα δύνανται νὰ θέλῃωσι καὶ ἐκανοποιήσωσιν ἐξ ἐπαγγέλματος πλάνη, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ πείσωσιν εἰλικρινῇ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας σπουδαστὴν.

πάπας ἐφωδιάζετο διὰ πλαστῶν ἐπιστολῶν οὕτως, ὥστε εἰς τοὺς πάπας ἀπὸ Οὐρβανοῦ Α' μέχρι Μιλτιάδου ἀπεδόθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν τριάκονττα πλαστῶν ἐπιστολῶν. Βεβαίως καὶ οἱ προκάτοχοι τοῦ Καλλίστου ἐκοσμήθησαν ὁμοίως διὰ πλαστογραφιῶν (εἴκοσι καὶ ἑπτὰ κομμάτια). Τοιοῦτον εἶναι τὸ πραγματικὸν ἔδαφος τῆς νῦν παπικῆς ἐκκλησίας.

Εἶδομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παπῶν Βίκτωρος, Ζεφυρίνου καὶ Καλλίστου σπουδαίαν μεταβολὴν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, οἷά περιεγράφη ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἶχεν ἤδη μεταβληθῇ εἰς καταφύγιον αἰρετικῶν, εἰς παλαιστραν τῶν χαμερπεστέρων παθῶν, τῶν δωροδοκιῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς. Καὶ ὅμως ὁ καιρὸς τῶν διωγμῶν δὲν εἶχεν ἔτι παρέλθει· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διωγμοὶ δὲν ἦσαν, εἰμὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἵνα καθρίζωσι τὸν δυσώδη ἀέρα τὸν ἐπισυσσωρευόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαρκούσης τῆς γαλήνης μεταξὺ τῶν θυελλῶν. Μόλις δὲ εἶχον παρέλθει, καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (XXVII 3) αὐστηρῶς καταδικάζει τοὺς Ῥωμαίους ἐπισκόπους ὡς δίδοντας συμπόσια καὶ γεύματα πολυτελέστερα τῶν βασιλικῶν· προστίθουσιν ὅμως ὅτι ἐναπελείφθησαν «ἐπίσκοποι τινες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις», οἵτινες ἔζων πράγματι ἀποστολικὴν ζωὴν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καίτοι ἐθνικὸς, ὁμολογεῖται παρὰ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ὑπεροπτικῶν ῥωμαιοκαθολικῶν διαπρέπων ἔνεκα τῆς ἄκρας ἀμεροληψίας του καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπης. Οὕτω συνέβαιεν ἐν τῇ ἐποχῇ του (τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ τετάρτου αἰῶνος) οὐχὶ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου προσεδοκᾶτο τὸ πρότυπον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀπομεμακρυσμέναις ἐπαρχίαις, ὅπου τὸ μίasma τῆς ῥωμαϊκῆς ματαιότητος δὲν εἶχεν ἀκόμη διασπαρῇ. Ὅ,τι δὲ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος λέγει, ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου (Epist. ad Nepotian. 6) πικρῶς παραπονουμένου περὶ τῆς ματαιότη-

τος, ἐπιδείξεως, προσπεποιημένης σπουδαιότητος καὶ ἰδίᾳ τῶν πολυτελῶν δείπνων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Dr Newmam (ou Development σελ. 22 καὶ ἐξῆς) παραδέχεται ὅτι αἱ προδικαίκαὶ μαρτυρίαι περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα εἰσὶν ἀσθενεῖς, ἢ, ὡς ἡμεῖς πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ἰδανικαί· ἡρμηνεύσαμεν τὸ χωρίον τοῦτο μετ' ἐξαντλήσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ «καθολικῇ ὀρθοδοξίᾳ» (London Trübner 1866) σελ. 123—172 καὶ ἐκεῖ παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην. Ἀλλ' ἐὰν ὁ Dr Newmam νομίζει ὅτι δύναται νὰ διασκευάσῃ τὰς ἀσθενεῖς γραμμὰς εἰς ἰσχυρὸν καὶ διαφέρον ἐπιχείρημα, λανθάνεται. Τὰ μηδενικὰ δύνανται ὄντως νὰ σημαίνωσί τι ποσόν, ἀλλὰ μόνον προσαπτόμενα εἰς πραγματικόν τι ποσόν· ἰστάμενα ὅμως καθ' ἑαυτὰ, ἀφανίζονται ὡς λεπτὸς αἰθήρ. Ἐκτὸς τούτου τὸ παπικὸν πρωτεῖον εἶναι μία μοναδικὴ καὶ ὅλως παράδοξος μεταξὺ τῶν ἄλλων διδασκαλία, ἀφ' οὗ πρέπει νὰ ᾗναι εἴτε μηδέν, εἴτε τὸ πᾶν, εἴτε δηλ. μῦθος εἴτε ἡ βάσις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἀπλοὺς κοινὸς νοῦς λέγει εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον ὅτι μία βάσις δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν αἰώνων ἐξ ἀσθενῶν γραμμῶν, ἐν ᾧ ἡ ἐκκλησία εἶναι καθ' ὅλον τὸ διάστημα στερρῶς ὠκοδομημένη καὶ νικηφόρως ἀνθισταμένη ταῖς ἀγριωτέραις θυέλλαις. Ἐὰν τὸ παπικὸν πρωτεῖον (ἀναγκαιῶς καὶ λογικῶς συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἀλαθήτου) ᾗτο δόγμα, ᾗθελεν εἶσθαι τὸ κεντρικὸν δόγμα, διότι ἡ ὑπαρξὶς συμπάσης τῆς ἐκκλησίας, μεθ' ὅλων τῶν δογμάτων αὐτῆς, ᾗθελε στηρίζεσθαι ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ συνέπειαν, τὸ παπικὸν πρωτεῖον ᾗθελεν εἶσθαι τὸ πρῶτον δόγμα διδασκόμενον καὶ ἐπιβαλλόμενον ἐπὶ παντὸς εἰσερχομένου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἀπόστολοι λοιπὸν ἔπραξαν οὐχὶ ὀρθῶς συγκαλέσαντες σύνοδον καὶ ἐπιτρέψαντες τῷ ἀποστόλῳ Ἰακώβῳ νὰ προεδρεύσῃ ταύτης καὶ νὰ ἐξαγγείλῃ τὴν

ἀπόφασιν ἀντὶ ἀπλῶς νὰ ἀποταθῶσι τῷ Πέτρῳ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐπραξάν ἐσφαλμένως, ἐπιφυλάττουσαι ἑαυταῖς τὸ ἀλάθητον, ὅπερ κυρίως εἰπεῖν ἀνῆκε μόνῳ τῷ πάπῃ, καὶ ἀναθεματίζουσαι καὶ πάπας. Οἱ δὲ πάπαι ὑπέεικον τοῖς συνοδικοῖς θεσπίσμασι καὶ ἀναθεματίζον ἐπὶ αἰῶνας τοὺς «ἀλανθιάστους» προκατόχους των!!! Ἡδύναντο οἱ πάπαι ἐκεῖνοι νὰ εἶχον τὴν ἐλαχίστην εἰδησιν τοῦ σήμερον πιστευομένου ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας; Καὶ ἐὰν δὲν εἶχον, τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας των ἦτο σαθρόν· ἢ ἐπὶ σαθοῦ δὲ θεμελίου οἰκοδομὴ ἦτο ἀδύνατον νὰ ᾔῃαι ἢ ἀνεπίδεκτος διαφθορᾶς ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πάπῃ Βίκτωρος κατὰ τὸ 196, καὶ ἂν καὶ ἀπερρίφθῃ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἀρπαγὴ καὶ πρακτικῶς ἀπέτυχεν (ἀφ' οὗ ὁ Βίκτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ), ἐδημιούργησεν ὅμως ἐν προηγουμένον, ὅπερ οἱ διάδοχοί του δὲν ἤσαν βραδεῖς εἰς τὸ ἐπωφεληθῆναι, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ παπωτύνῃ τοῦ Στεφάνου. Ὁ Στέφανος προέβη κατὰ ἐν βῆμα, καὶ πράγματι ἀφώρισε τὴν ἀφρικανὴν ἐκκλησίαν, ἣτις ὅμως οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχὴν· ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων πατέρων τῆς ἐποχῆς του, ἐμέμφθη αὐτὸν διὰ τοῦτο. Τοιοῦτοτρόπως βῆμα πρὸς βῆμα ἀνεφύετο μία παπικὴ παράδοσις, βασιζομένη ἐπὶ προηγουμένων καὶ κληροδοτοῦσα τοῖς διαδόχοις τὰ παπικὰ κληρονομήματα τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἰσχυρὸν δέ τι esprit de corps ἐνεψύχωσε φυσικῶς τὸν παπισμὸν, ὅστις συνεχέντρωσεν ἑαυτῷ ἅπαντα τὰ στοιχεῖα ἐκκλησίας ἐν ἐκκλησίᾳ, ἣν ἰδέαν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τελείως οἱ ἰησουῖται ἐπραγματοποίησαν.

Οἱ ἐναντίοι θὰ ἀντιπροβάλλωσιν: Ἐὰν ὁ παπισμὸς ἦτο τοιοῦτόν τι καθίδρυμα, πῶς ἡδύναντο ἄνθρωποι, οἱοὶ Λέων

καὶ Γρηγόριος οἱ μεγάλοι, ἀνεγνωρισμένοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἅγιοι, νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτόν; Ἀναμφιβόλως ἀμφοτέροι οὗτοι οἱ πάπαι ἦσαν σωστοὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου πρόμαχοι καὶ δὲν ὠφελεῖ νὰ ἀρνηθῇ τις ὅτι ἔβλεπον ἐν αὐτῷ κατὶ τι πλειότερον τῆς ἀπλῆς προεδρίας. Τοιαύτη ἦτο ἡ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΩΝ ΓΝΩΜΗ· καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέβαλλον αὐτὴν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς δόγμα ἀφορίζοντες τοὺς ἄλλως φρονούντας, ἦσαν ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ νὰ ἐντρυνῶσιν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας τῶν σκέψεις. Ἀλλ' εἴμεθα βεβαίωτατοι ὅτι, ἐὰν οἱ ἅγιοι Λέων καὶ Γρηγόριος ἔβλεπον τὴν πηροῦσαν ἀνάπτυξιν τοῦ παπισμοῦ, ἤθελον ἀποστραφῇ καὶ ἀπορρίψει αὐτόν, ὅπως ἡμεῖς. Θὰ εὐρίσκομεν αὐτοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ οὐχὶ ἐν Ρώμῃ. Θὰ ἦσαν εἰς κοινωνίαν μετὰ Ἰωακείμ Γ' καὶ οὐχὶ μετὰ Λέοντος ΙΓ'. Ὅπως δὴποτε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παπισμοῦ εἰς τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος ἐποχὴν ὁρεῖλεται ἐν μέρει αὐτοῖς τοῖς ἀνατολικοῖς, ἀφ' οὗ εἰς τὰς περιποιητικὰς τῶν κολακείας καὶ τὸ εὐτελὲς πρὸς τοὺς πάπας σέβας μετεχειρίζοντο πολλάκις λέξεις ἰδίας χαμερπῶν δούλων, ὅς ἡ Ρώμη ἐλάμβανεν ἐν πλήρει προθυμίᾳ, ἵνα σχηματίσῃ κεφάλαιον*. Οὕτως ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποκαλεῖ τὸν πάπαν Ἰωάννην Β' «κεφαλὴν πασῶν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν» (*caput omnium sanctarum ecclesiarum*). Ἀλλ' ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ κώδικι 1, 2, 25 ἀναγινώσκομεν: «ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία πασῶν τῶν ἄλλων ἐστὶ κεφαλὴ», καὶ ἡδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὁλόκληρον σειρὰν τοιούτων ἀντιφασκουσῶν ἐκφράσεων· ἀλλ' ἄρκει, νομίζω, νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ λέξεις πρέπει νὰ σταθμίζωνται διὰ γεγονότων, αἱ δὲ πράξεις εἶναι οἱ ἀξιοπιστότεροι τῶν λέξεων ἐρμηνεῖς. Καὶ λοιπὸν οἱ Ἀνατολικοὶ καίπερ ἐμπαίζοντες καὶ κολακεύοντες ἐνίοτε τοὺς πάπας δι' ἀφθονίας εὐαρέ-

1. Σ. Μ. Τοῦτο συνέβαινεν οὐχὶ παρὰ πᾶσιν, ἀλλὰ παρὰ τισι καὶ παρὰ προσώποις μάλιστα ἐμπεριστάτοις.

στων καὶ εὐήχων τίτλων, αἵους οἱ μάταιοι καὶ φιλόδοξοι ἀρέσκονται νὰ ἀκούωσιν, ἦσαν ὅμως στερρότατοι καὶ συνεπέστατοι εἰς τὰς πράξεις των. Κατὰ τοῦτο ὁ Φώτιος δὲν ἦτο ἀποφασιστικώτερος τοῦ Χρυσοστόμου· ὁ δὲ Μ. Βασίλειος ἦτο τόσῳ μάλιστα ὀξυδερκής, ὥστε ἀνεκάλυψε τὴν ὀλεθρίαν τοῦ πονηροῦ ρίζαν, «τὴν δυτικὴν ὀφρύν». Αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις δὲν διαγινώσκονται ἐκ τῶν φιλοφρονητικῶν τῶν πατέρων ῥήσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς καθαρᾶς τῆς ἱστορίας πορείας.

Ἡ πρώτη ἀναμφισβήτητος νύξις τοῦ κύρους τοῦ τῆς Ρώμης ἐπισκόπου εὐρίσκεται ἐν τῷ ἔκτῳ τῆς πρώτης ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόνι, ἐν ᾧ τὰ προνόμια τῶν ἀρχιεπισκοπῶν (μετὰ ταῦτα πατριαρχῶν) ἐπεκυρώθησαν, ἀφ' οὗ τὰ ἀρχαῖα ἔθνη ἀπέδωκαν αὐτοῖς τοιαῦτα δίκαια καὶ «ἐπεὶ καὶ τῷ τῆς Ρώμης ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν». Οὕτω λοιπὸν «ἔθος» καὶ οὐχὶ «δόγμα» ὥρισε τὴν θέσιν τοῦ τῆς Ρώμης ἐπισκόπου. Οἱ ῥωμαῖοι ἐνταῦθα ἀπαντῶσιν ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν τριπλοῦν τοῦ πάπα χαρακτῆρα, δηλ. τὸν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης, τὸν τοῦ πατριάρχου τῆς Δύσεως καὶ τὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ πάπα· καὶ λέγουσιν ὅτι τὰ πατριαρχικὰ τοῦ πάπα δικαιώματα ἦτο βεβαίως μία ἐξ ἔθους διάταξις μὴ οὕσα οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐξευτελιστικὴ τοῦ Θεοῦ τῆς παπασύνης δικαιοσύνης. Καθαρὸν σόφισμα, ἵνα μὴ εἰπώμεν πρόδηλος ἰησουϊτικὴ ἀπάτη. Ἐὰν οἱ πάπαι καθ' ὅλην τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος περίοδον δὲν ἐτόλμων νὰ ἀναδείξωσι καὶ νὰ χειροτονήσωσιν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας, Βαβυλῶνος, Νικομηδείας ἢ ἀλλαχοῦ ἐν Ἀνατολῇ (ὡς πράττουσιν ἤδη φανερώς παραβιάζοντες τοὺς κανόνας), τίς ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας, ἣν οἱ ἅγιοι προκάτοχοί των εἶχον ἐπὶ προσδοκίᾳ αὐστηρῶς καταδικάσει Ἰδοὺ τί Λέων ὁ μέγας ἐν τῇ πρὸς Μάξιμον τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστολῇ του

λέγει: *Universæ pacis tranquillitas non aliter poterit custodiri, nisi sua canonibus reverentia in temerata servetur* (=ή ήσυχία τῆς καθολικῆς εἰρήνης δὲν δύναται ἄλλως νὰ διατηρηθῇ, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ὀφειλομένη τοῖς κανόσιν εὐλάβεια διατηρῆται ἀβίαστος). Κατὰ τὴν νῦν ιδέαν τῶν παπιστῶν, ὁ πάπας δύναται νὰ ἐπιβαίνει καὶ νὰ δεσπόζῃ τῶν ἱερῶν κανόνων. Κατὰ συνέπειαν ἡ παπωσύνη τοῦ ἁγίου Λέοντος εἶναι τι ὅλως διάφορον τῆς νῦν καλουμένης παπωσύνης. Ὁ νῦν παπιστὴς, ἐὰν θέλῃ νὰ ᾖ συνεπής, πρέπει νὰ παρδεχθῇ ὅτι, ὅ,τι θεωρεῖ κληρονομικὰ τῆς παπωσύνης δίκαια, οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ἀποποιηθῶσιν ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ νῦν πάπα. Πρὸς τούτοις, ἐὰν αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐλάμβανον κῦρος διὰ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ πάπα, πῶς ἡδύναντο πάπαι νὰ ὑποκύπτωσιν αὐταῖς καὶ ἀκόμη ὅταν αἱ διατάξεις τῶν ἦσαν ἐναντίαι αὐτοῖς; Ἡ παρούσα κατάστασις τῆς παπικῆς ἀναπτύξεως ὁμολογεῖ κυρίως εἰπεῖν ὅτι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι εἶναι περιτταὶ, ἀφ' οὗ ἡ ἀλάνθαστος φωνὴ ἀπορρέει μόνον ἐκ τοῦ πάπα. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἔπαιζε κωμωδίαν, μὴ κεκτημένη τὸ δῶρον τοῦ ἀλαθήτου τὸ ἀντιποιούμενον καὶ ὁμορῶνως διδασκόμενον ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας. « Ἀλλ' αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι (θ' ἀπαντήσωσιν οἱ ἐκ μέρους τοῦ ἀλαθήτου) μόλις ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ πάπα, καὶ ἦσαν πράγματι ἀλάνθαστοι ». Ὅχι, δὲν ἦσαν· διότι ὁ πάπας ἐδανείζετο μόνον λέξεις ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου καὶ ὠκαιοποιεῖτο αὐτάς, ὡς ἡδύναντο νὰ δανεισθῇ τὰς λέξεις ἐνὸς βιβλίου ἢ ἰδιαιτέρου συμβούλου ἢ καὶ ἐνὸς αἰρετικοῦ ἐπίσης· ἀλλ' ἤθελε θεωρεῖσθαι τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἢ ὁ σύμβουλος, ὁ αἰρετικὸς ἐκεῖνος ἀλάνθαστος, διότι ἀπλῶς ὁ πάπας διεκήρυξεν ὡς ἀλάνθαστον ἀλήθειαν, ὅ,τι εἶχε δανεισθῇ ἐξ αὐτῶν;

Πρέπει νὰ ᾔηται πολὺ ταπεινωτικὸν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἀλαθήτου, ὅτι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος οὔτε συνεκλήθη, οὔτε προηδρεύθη, οὔτε ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ πάπα ἢ τῶν λεγάτων του. Ἐν ἀληθείᾳ οἱ ῥωμαῖοι λεγάτοι διεδραμάτισαν πολὺ κατώτερα πρόσωπα· καὶ τούτου ἕνεκα οἱ παπικοὶ ἱστορικοὶ ἐπειράθησαν νὰ παρυστήσωσιν ὅσιον τὸν Κορδούης, ὡς εἰδός τι παπικοῦ ἀντιπροσώπου, καίτοι ἡ ἱστορία γνωρίζει αὐτὸν μόνον ὡς εὐνοούμενον αὐλικὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πάπας ἀπεδέχθη τῷ ὄντι τὴν σύνοδον, ἀλλ' οὔτε ἐπεκύρωσεν, οὔτε παρεκλήθη νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτήν. Ἰδοὺ ἡ διαφορὰ· ὑπήκοος ἀποδέχεται, ἄρχων ἐπικυροῖ. Ὅτι δὲ οἱ ῥωμαῖοι δὲν εὐχαριστήθησαν οὐδαμῶς διότι ὁ πάπας τῶν μόλις ἐλήφθη ὑπ' ὄφει ἐν τῷ ἔκτῳ κανόνι, μανθάνομεν ἐκ τῶν πολλῶν διαφθορῶν ἐν ταῖς διαφόροις λατινικαῖς μεταφράσεσιν ἀρχομένης τοῦ κανόνος ἐκ τῶν λέξεων «*Ecclesia Romana semper habuit primatum*» (=ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία εἶχε πάντοτε τὸ πρωτεῖον) καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὁ Πέτρος Βαλλερῖνος (δόκιμος συγγραφεὺς τῶν ὅσα ἀφορῶσιν εἰς τὸ ἀντιποιοούμενον παπικὸν προνόμιον) λέγει εἰς τὸ βιβλίον του «*De potestate Ecclesiastica Summorum Pontificum et Conciliarum Generalium (Romæ 1850)*» ἐν σελ. 71, ὅτι ἡ οἰκουμενικότης μιᾶς συνόδου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐὰν πρεπόντως συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Οἱ ὑπεράλπειοι παρκτηροῦσιν ὅτι δὲν δύναται νὰ προσαχθῇ ἀνταπόδειξις ἀπολεσθείσης τῆς ἐπιστολῆς τῆς κλήσεως. Εὐτυχῶς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔκτοτε ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ B. Harris Cowper (*Analecta Nicana, London 1857*), ἐν ἀρχαίᾳ τινὶ συριακῇ μεταφράσει, χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Τὸ χειρόγραφον εὐρίσκεται ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσεῖῳ Add. MSS. N° 14, 526 fol. 146. Ἑτέρα χειρόγραφα τῆς ἐπιστολῆς εὐρίσκομεν ἐν Add. MSS.

№ 14, 526). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος δὲν μνημονεύει τοῦ πάπα ἀλλὰ μόνον «τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης». Ὅτι ὁ πάπας Σύλβεστρος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος «συνέλεγον» τοὺς ἐπισκόπους τῆς συνόδου (ὡς ἡ σ' οἰκουμενικὴ σύνοδος λέγει), δύναται νὰ ἦναι ἀρκετὰ ἀληθές, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συγκαλέσιν τῆς συνόδου. Πόσον δὲ ἀνεξαρτήτως ἐνήργησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τούτῳ καὶ ἐν αὐτῇ ἐπίσης τῇ Ρώμῃ, μαρθάνομεν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κλήσεως τῆς ῥωμαϊκῆς συνόδου ὑπὸ τὸν πάπαν Μιλτιάδην κατὰ τὸ 313 (Εὐσεβ. ἱστορ. ἐκκλ. Χ. 5, καὶ βίος Κωνσταντ. 1, 44). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στενὸς χῶρος ἐνταῦθα δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἐκταθῶμεν εἰς τὸ ζήτημα, παρπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἡμέτερον ἄρθρον «Ἡ ἐπικειμένη σύνοδος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἢ λεγομένη οἰκουμενικὴ» (Ὁρθόδοξος καθολικὴ ἐπιθεώρησις τόμ. II. 1869, σελ. 103—116), ἐν ᾧ ἐξητάταμεν καταλεπτῶς ἐκ τῆς ἱστορίας τὴν παπικὴν ἀξίωσιν τοῦ συγκαλεῖν οἰκουμενικὰς συνόδους.

Εἶδομεν πῶς ἡ ἱστορία τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδὲως συμφωνεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντίκειται ταῖς ἀξιώσεσι τοῦ νῦν παπισμοῦ. Ἡ Β' οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἡ Α' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίκεινται ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις, δεικνύουσαι ἀκριβῶς ὅτι τοιαῦται ἀξιώσεις ἦσαν ὅλως ἄγνωστοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι παραδέχονται ὅτι ἡ σύνοδος αὕτη δὲν συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πάπα ὅτι διαδοχικῶς προηδρεύθη ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων ἀντικειμένων τῇ Ρώμῃ, τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Νεκταρίου· καὶ ὅτι ἡ σύνοδος ἢ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Κωνσταντινουπόλει 382 ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς οἰκουμενικὴν. Ἡ Δύσις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ἐπὶ τινὰ χρόνον, διότι συνίστατο ἀποκλει-

στικῶς ἐξ ἀνατολικῶν. Εἰς τὸ πρὸ ὀλίγου μνηστὲν ἡμέτερον ἄρθρον ἀπεδείξαμεν (σελ. 107 καὶ ἐξ.) ὅτι τοῦτο ἦτο λάθος τῶν δυτικῶν, οἵτινες προσεκλήθησαν, ὡς ἔδει, καὶ δὲν παρουσίασαν. Ὁ Θεοδώρητος (ἐκκλ. ἱστορ. V. 8) λέγει ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ δυσφορήσαντες διὰ τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἤρνηθησαν νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τινὰ γενικὴν σύνοδον, ἣτις ἐπρόκειτο νὰ προεδρευθῇ ἐν Ῥώμῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πάπα. Ἡ τελευταία αὕτη σύνοδος ὑπὸ τὴν ὀλοσχερῇ τοῦ πάπα διεύθυνσιν οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὡς οἰκουμενική, ἐν ᾧ ἡ ἡμετέρα καίπερ ἀντικειμένη τῷ πάπα ταχέως ἀνεγνωρίσθη τοιαύτη ὑπὸ σύμπαντος τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Ὅπερ γεγονὸς ἔχει ἀξίαν ὀλοκλήρων τόμων. Οἱ Ῥωμαῖοι, φυσικῶς, ἐχρῆσθοντο πάλιν τῷ αἰκείῳ αὐτοῖς ὅπλῳ «τῇ πλαστογραφίᾳ», ἵνα κρύψωσι τὴν ἡττάν των, διακηρύξαντες ὅτι ὁ Πασχασῖνος, Λουκέντιος καὶ Βονιφάτιος μετέσχον τῆς συνόδου ὡς παπικοὶ ἀποκρισιάριοι (Mansi Collect. Concil. Vol. VI. 176). Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέσχον ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου!! Ἡ Β' σύνοδος ἀνεγνωρίσθη ἐμμέσως ὡς οἰκουμενική ἤδη κατὰ τὸ 382 ὑπὸ τοῦ πάπα Δαμάσου, διότι οὗτος ἐπιδοκιμάζων τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 382 σύνοδον (ἣτις ἐκπεφρασμένως καὶ ἐμφαντικῶς ἀνακηρύττει τὴν σύνοδον τοῦ 381 οἰκουμενικὴν) ἐπιδοκιμάζει ἐπίσης τὰ λεγόμενά της. Οἱ πάπαι Βιγίλιος καὶ Πελάγιος Β' ἀριθμοῦσιν αὐτὴν ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς, ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ μέγας ἐσεβάσθη τὰς συνόδους τῆς Νικαίας, Κωνσταντινουπόλεως, Ἐφέσου καὶ Χαλκηδόνος «ὡς τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου». Καὶ ὅμως ὁ ἴδιος Γρηγόριος λέγει ὅτι οἱ πειθαρχικοὶ τῆς συνόδου κανόνες δὲν εὕρισκονται ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. Ὡ, ναί! Ἐγγραφα ἀφανίζονται ἐκ τῶν παπικῶν ἀρχείων, ὡς ὁ πατὴρ Aug. Theiner ἀπέδειξε διὰ πολλῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἱστορίᾳ τῆς παπwsύνης τοῦ

Κλήμεντος ΙΔ'. Ἴσως ἡ τελευταία πράξις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ὁδηγεῖ πρὸς τοῦτο. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ἀνακοίνωσις Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου ρίπτει παράδοξον φῶς ἐπὶ τοῦ πάπα Λέοντος Α'. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσιν ἀφθονοὶ λόγοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν κανόνων τούτων, ἀφ' οὗ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος δὲν ἦσαν εὐχάριστοι εἰς τὰς κλίσεις τῶν Ῥωμαίων, διότι ὁ μὲν δεύτερος μόλις ἀφῆκε χώρον δι' ἐκκλητοὺς εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ τρίτος ἀποδίδων τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως «τὰ ἴσα πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην» ἐσήμανε τὴν ἀνθρωπίνην ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξ ἔθους ἀπλῶς προεδρεῖαν τοῦ Ῥώμης διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. Ἡ παπικὴ παράδοσις τὴν Ῥωμαλέως ἀναπτυσσομένη ὑπὸ τὴν σκιάν «τῆς ἑδρας τοῦ Πέτρου», τρεφομένη ὑπὸ τῶν προηγούμενων, ἐνισχυομένη διὰ πλαστογραφιῶν, παιδαγωγουμένη διὰ καταλλήλου ἐκλογῆς πατερικῶν ῥήσεων, γυμναζομένη δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀψιμαχιῶν, ἠϋξήθη εἰς ἀνάστημα Ῥωμαλέου νέου, ὅτι σύμπασα διὰ μιᾶς ἡ Ἀνατολὴ προέβη καὶ ἡμφισβήτησεν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς παπικῆς ταύτης παραδόσεως, τὸ αὐτῆς *raison d'être*, ἀπέσπασε τὴν θείαν τοῦ παπισμοῦ προσωπίδα καὶ κατεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν μύθου!

Ὁ τελειωτικὸς κτύπος εἰς τὰς κυριαρχικὰς τῆς Ῥώμης ἀξιώσεις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ κη' κανόνος τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου κατὰ τὸ 451, ἔχων ὡς ἐξῆς: «Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἀγίων πατέρων ὅροις ἐπόμενοι καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν 150 θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μ. Θεοδοσίου τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει, νέαν Ῥώμην, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην

οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασιν τὰ πρεσβεῖα, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ 150 θεοφίλ. ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνη μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν . . . » Ὁ κανὼν οὗτος εἶναι πλέον ἢ καθαρὸς, οἱ δὲ παπισταὶ ἐνόησαν αὐτὸν ἀμέσως, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρανοηθῇ, νὰ ἀμαυρωθῇ ἢ νὰ διαστραφῇ. Ὑπὲρ τοὺς 600 ἐπίσκοποι ἦσαν παρόντες καὶ ὑπέγραψαν αὐτόν. Ἀλλ' ἐὰν οἱ τσαῖριθμοι οὗτοι ἐπίσκοποι ἐγνώριζόν τι περὶ τοῦ Σείου δικαιώματος τοῦ παπισμοῦ, ἦτο δυνατόν νὰ τολμήσωσι νὰ θέσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μετὰ τῆς Ῥώμης βαθμίδος; ἢ δὲν ἤθελον ὑπαινιχθῇ τὴν δογματικὴν τῆς ὁροθεσίας γραμμήν; Ἡ μήπως ἦσαν ἀμαθεῖς ἄνδρες καὶ ἀδέξιοι θεολόγοι; Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου μὴ βεβαιοῦντα τοῦτο, ἀποδεικνύουσιν ὅλον τὸ ἐναντίον. Ἡ μήπως καὶ οἱ ὑπερ-εξακόσιοι ἦσαν πονηροὶ ἄνθρωποι, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἴσως ἀγόμενοι ν' ἀποστερήσωσι τὴν Ῥώμην τῶν δικαιωμάτων τῆς; Ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν ὅτι σύμπασα ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῆς καὶ τῶν σοφῶν διδασκάλων ἐμείνε πιστὴ τῷ κανόνι τούτῳ ἀπὸ τοῦ 451 μέχρι τοῦ 1881 πρὸς πείσμα τῆς ἐπ' αἰῶνα κατ' αὐτοῦ διαμαρτυρίας τῆς Ῥώμης; Ἐνταῦθα οἱ τοῦ παπικοῦ πρωτείου συνήγοροι μένουσιν ἐννεοί. Δὸς ἡμῖν δέκα εἰκοσάδας πατερικῶν ῥήσεων ὑποστηρίζουσιν τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥώμης, λαμπρὰς λέξεις! Ἡμεῖς προτιμῶμεν μίαν πρᾶξιν 1400 ἐτῶν διαρκείας. Προτιμῶμεν τὴν στερεὰν πραγματικότητα παρὰ τὸ πλάστον ἐργαστάσιον. Ἀς σταματήσῃ ἐν τούτῳ ὁ ῥωμαῖος καὶ ἄς συλλογισθῇ.

Ὁ πάπας Λέων Α' ἰσχυρῶς ἀντέκρουσε τὸν κη' κανόνα τῆς Χαλκηδόνος καὶ μετεχειρίσθη γλῶσσαν, ἣν ὁ Πῖος Θ' ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ. Καὶ ὁμοίως ὁ Λέων δὲν ἦτο παπιστῆς κατὰ τὴν νεωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως· καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους. Ἐν πρώτοις ἐνόμιζεν ὅτι ὁ 28 τῆς Χαλκηδόνος ἀνήρει τὸν 6 τῆς ἐν Νικαίᾳ· καὶ ἐπειδὴ ἐθεώρει ὡς ὑψιστον καθῆκόν του νὰ φρουρῇ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ἀντέκρουσε τὴν φανεράν ταύτην παρείσδυσιν μεταγενεστέρως συνόδου εἰς τὰ δίκαια προτέρας. Ὁ Λέων λοιπὸν ἦτο *bona fide* (καλῇ τῇ πίστει) ὑπερασπιστῆς ἐκείνου, ὅπερ ἐθεώρει ὡς ἀπράγραπτον δικαίωμα. Καὶ ὁμοίως ὁ Λέων ἔσφαλεν, ἀφ' οὗ μία οἰκουμενικὴ σύνοδος δύναται νὰ μεταβάλλῃ (ὅπως ἐπανειλημμένως ἔπραξε) πειθρχικὰς διατάξεις ἄλλης τινὸς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ὁ ἐναντίος ἡμῖν θ' ἀντιπροβάλλῃ μετὰ τινος πιθανότητος ὅτι ὁ Λέων ἐθεώρησε τὸ παπικὸν ζήτημα οὐχὶ ὡς τι ἀνήκον εἰς ἐπιδεκτικὸν μεταβολῆς πολιτεύμα, ἀλλ' ἀμετάβλητον δόγμα. Τοῦτο φυσικῶς ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον. Ἐὰν ὁ Λέων ἐπίστευεν ὅτι ὁ 28ος κανὼν παρεβίαζε δόγμα, ἦτο καθῆκόν του ν' ἀναθεματίσῃ τοὺς ὑπερεξακοσίους ἐπισκόπους, οἵτινες ἐξέδωκαν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἀποδεχομένους αὐτόν. Ἀλλ' οὔτε ὁ Λέων, οὔτε τις ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ ἔπραξεν οὕτω, ὅσονδ' ἂν ὦργισμένοι καὶ ἂν ἦσαν ἐνίοτε. Δὲν ἀποδεικνύεται διὰ τοῦτο καθαρῶς ὅτι τὸ θεῖον δικαίωμα τοῦ παπικοῦ πρωτείου δὲν ἐπιστεύετο τότε ὡς δόγμα; Δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους, οἵτινες πιστεύομεν ὅτι ὁ, πῖ δὲν ἦτο ἅπαξ δόγμα δὲν δύναται ν' ἀποβῇ τοιοῦτον, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἀρκετόν. Ἡ ἀποστολικὴ παρακαταθήκη τῆς πίστεως ἢ ἅπαξ δοθεῖσα τοῖς ἁγίοις δὲν δύναται νὰ αὐξάνῃ ἢ νὰ ἐλαττώται, δὲν δύναται νὰ ἀναπτύσσῃται ἢ

νά συστέλληται, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀρχαῖον πασίγνωστον κληροδότημα τῶν πατέρων ἡμῶν, τὸ κειμήλιον τὸ φρουρούμενον καὶ ἐπιτηρούμενον καθ' ἐκάστην καὶ δεικνύμενον τοῖς τέκνοις ἡμῶν κατὰ πᾶσαν κατηχητικὴν διδασκαλίαν. Δὲν χρῆζομεν νὰ προσκολλήσωμεν νέον φύλλον εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας τῆς κατηχήσεως ἡμῶν ἐκδόσεις, ἵνα εἰσαγάγωμεν νέον δόγμα. Αἱ κατηχήσεις ἡμῶν οὐδέποτε ἀποβαίνουσι πεπαλαιωμένοι, διότι τὰ περιεχόμενά των χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων. Δὲν ἔχομεν οὔτε μεσαιωνικὴν σχολαστικὴν σχολὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, οὔτε ῥωμαϊκοὺς συλλόγους πρὸς παρασκευὴν καὶ δημιουργίαν δογμάτων δι' ἡμᾶς. Εἵμεθα πτωχοὶ εἰς δόγματα παραβαλλόμενοι πρὸς τὴν Ῥώμην. Περιφρονούμεθα διὰ τὰ τοῦ παλαιοῦ συρμοῦ ἱμάτια ἡμῶν (δόγματα καὶ κανόνες) παραβαλλόμενοι πρὸς τὸ κατὰ τὸν συρμὸν κόψιμον τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἐνδύματος. Δὲν βλάπτει τὸ ὑλικὸν ἡμῶν εἶναι γνήσιον καὶ οὐσιῶδες· μόνον παιδάρια καὶ μωροὶ ἀρέσκονται εἰς ἐπίχρυστα καὶ ἀπειρόκαλα κοσμήματα, οἷα τὸ ῥωμαϊκὸν πρακτορεῖον τῶν δογμάτων, τῶν διατάξεων, τῶν βουλλῶν ἐπιστήμων τε καὶ ἡμιεπιστήμων κλπ. παράγει, καὶ ἰδίᾳ εἰς ὅ, τι ἀφορᾷ ἰνδουλγεντσίκας, θαύματα καὶ φυλακτήρια.

Ὁ ἅγιος Λέων δὲν ἀνεθεμάτισε τοὺς διαφωνοῦντας αὐτῷ ἀνατολικούς, καὶ τούτου ἕνεκεν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς νῦν παπιστὰς τῆς Δύσεως. Οἱ διάδοχοι τοῦ Λέοντος ἐξηκολούθουν διαμαρτυρούμενοι κατὰ τοῦ κη' κανόνος τῆς Χαλκηδόνος, ὅστις ἐπεχυρώθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ λς' τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου. Ἐὰν ὁ Χέφελε νομίζῃ ὅτι ὁ πάπας Φῆλιξ Γ' ἀφώρισεν Ἀκακίον τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, ἕνεκα τοῦ κη' τῆς Χαλκηδόνος κανόνος, ἔχει μέγα ἄδικον, διότι ὁ ἀπορισμὸς ἦτο ἀπλῆ συνέπεια τῆς ὑπὲρ τοῦ ἐνωτικοῦ συνηγορίας τοῦ Ἀκακίου, ὅπερ παρέβλαπτε τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ἀνατολικὴ σταθερότης ἠνάγκασε τοὺς πάπας νὰ σιωπήσωσιν, ἡ δὲ φιλονεικία δὲν ἀνερριπίζετο πλείοτερον καὶ ἐφαίνετο ὅλως ἐξαλειφθεῖσα, ὅτε αἰφνης ἡ Ῥώμη, ἀνανεοῦσα τὰ ἀρχαῖα προνόμια τῶν πατριαρχικῶν ἐδρῶν, ἀπεδέξατο οὐσιωδῶς τὸν κη' τῆς ἐν Χαλκηδόνι κανόνα. Τοῦτο συνέβη ἐν τῇ Δ' ἐν Λατεράνῳ συνόδῳ (κηνὼν ε') ὑπὸ τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον Γ'. Ὅ,τι λοιπὸν ὁ Λέων εἶχε τόσῳ μεγαλοφώνως ἀποκηρύξει ὡς ἀναιροῦν τὸν ε' τῆς Νικαίας κανόνα, ἐγένετο αὐθορμήτως ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν πράγματι ὑπεραλπειῶν παπῶν μετὰ 800 περίπου ἔτη. Πῶς πρέπει νὰ τὸ θεωρήσωμεν; κατεπείσθη ἐπὶ τέλους ὁ πάπας εἰς τὰς ἀνατολικὰς θεωρίας, ἡ μετενόησε διὰ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του; Οὐδὲν τοιοῦτον. Ἡ Ῥώμη δὲν πράττει τι, εἰμὴ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς. Λατινικὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἰδρυθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ λατῖνος πατριάρχης ἐνεθρονίσθη ταπεινότητος τοῦ πάπα δοῦλος. Καὶ ἡ Ῥώμη λοιπὸν «ἀνανεοῦσα» τὰ ἀρχαῖα πατριαρχικά προνόμια μόνον ἐξησφάλιζε τὴν ἑκτασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐπιρροῆς της. Ἡ Ῥώμη δὲν ἐρρόντιζεν ἐὰν κατέπινε τὰς λέξεις της καὶ ἐλησμόνει τὰς διαμαρτυρήσεις της, ἀρκεῖ νὰ προήρχετο ἀρκετὴ ὠφέλεια. Τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ῥῆγμα εἶχε συμπληρωθῇ πρὸ ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος, τὰ δὲ «ἀρχαῖα προνόμια τῶν πατριαρχικῶν ἐδρῶν» οὐδέποτε πρὶν ἀναγνωρισθέντα, ἠδύναντο ἀσφαλῶς νὰ γείνωσιν ἀποδεκτά.

Ἄλλ' ἅς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ὁλεθρίαν ἐκείνην ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ πρὸς καθολικὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πυρκαϊάν ἐναυσμα εἶχε τόσῳ συσσωρευθῇ, ὥστε καὶ ὁ ἐλάχιστος σπινθὴρ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκοδομὴν εἰς τὸ πῦρ. Ἡ Ῥώμη εἶχε καινοτομήσει δόγματα καὶ πειθαρχίαν εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε μόνον ἀποκοπὴ ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ ὑγιὲς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σῶμα ἀπὸ

τοῦ δυτικοῦ μιάσματος. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐπὶ τῶν ζητημάτων *filioque*, ἰνδουλγεντζιῶν, πουργατορίου καὶ λοιπῶν ἡδύνατο καὶ ἤθελεν ἐπέλθει συνεννόησις τις, ἐὰν τὰ ζητήματα τῆς φιλαυτίας, τῆς δυνάμεως, τῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ τύφου, ἐν συντόμῳ ἐὰν τὸ ζήτημα τοῦ παπικοῦ πρωτείου δὲν ἐκώλυε πᾶσαν ἐκ νέου διαπραγματεύσιν*. Μέχρι τοῦ 863 ἡ μεταξὺ Φωτίου καὶ Νικολάου τοῦ Α' διαφορὰ ἡδύνατο νὰ καθησυχάσῃ. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ 863 καὶ 865 γεγονός τι ἔλαβε χώραν, ὅπερ ἐξ ὁλοκλήρου μετέβαλε τὰ πράγματα· τὰ ψευδοῖσιδώρεια δεκρετάλια, δηλονότι, ἔπεσον κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Νικολάου, ἐγένοντο μετὰ προθυμίας ἀποδεκτὰ καὶ ἀπέβησαν τούντεῦθεν ὁ κανὼν τῆς παπικῆς ἐνεργείας.

Τὰ ψευδοῖσιδώρεια δεκρετάλια ἦσαν τὸ μεγαλείτερον, τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ ἀναισχυντότερον τέχνασμα, τὸ διαπραχθέν ποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης στηρίζεται ἡ θείῳ δικαιώματι θεωρία τοῦ παπικοῦ πρωτείου. Ἐκ τοῦ ψεύδους τούτου ἀνεφύη τὸ δόγμα τοῦτο καὶ ἀνεκλήρύχθη ὡς τοιοῦτον κατὰ τὸ 1215 (κατὰ τὴν Δ' ἐν Λατεράνῳ σύνοδον, ἣν οἱ ῥωμαῖοι θεωροῦσιν οἰκουμενικὴν). Καὶ λοιπὸν ὁ πρῶτος σπόρος, σπαρεῖς ὑπὸ αἰρετικοῦ μυθιστορήματος (τῶν Κλημεντείων), ὠριμάσας ὑπὸ διαδοχικῶν ἐνεργειῶν τοῦ τύφου, τῆς φιλοδοξίας καὶ κατακτητικοῦ πόθου, κατήντησε κατὰ τὴν τελείαν του ἀνάπτυξιν εἰς δόγμα ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ἀποτροπαιοτάτης πλαστογραφίας.

Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν νὰ μνησθῶμεν ἐνταῦθα παρατηρήσεων τινῶν ἐνός γαλλικοῦ ἰησουϊτικοῦ φυλλαδίου

* Ἀληθές μὲν ὅτι τὸ ἀπολυταρχικὸν τῆς Ρώμης πνεῦμα οὐ μικρὸν συνέτεινεν εἰς τὸ σχίσμα, ἀλλ' ἡ μόνη καὶ πραγματικὴ αἰτία τοῦ σχίσματος ἐγένετο ἡ δογματικὴ αὐτῆς καινοτόμησις. Σ. Μ.

(ιδ. ὁρθόδ. καθολ. ἐπιθεώρησιν τόμ. II σελ. 195—199).
 « Ἡ νέα αὕτη πειθαρχία . . . ἀποδεκτὴ γενεσμένη ὑπὸ Νι-
 κολάου κατὰ τὸ 865 καὶ τῆς ὁγδόης (οὕτω καλουμένης)*
 οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 870, ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν
 Τριδέντῳ συνόδου κατὰ τὸ 1564, ἀπέβη ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας
 τὸ κοινὸν δίκαιον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' εἶναι
 ἀδύνατον νὰ δικαιολογηθῶσιν, ἡτοῦλάχιστον
 νὰ φανῶσιν ἐπιτρεπόμενα τὰ μέσα, ἅτινα με-
 τεχειρίσθη ὁ ψευδοῖσίδωρος πρὸς ἐπιτυχίαν
 τοῦ σκοποῦ του. Τὸ ψεῦδος εἶναι πάντοτε
 πονηρὸν καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ μεταχειριζόμε-
 νος αὐτὸ διανοῇται ὁρθῶς. Ἡ δὲ ἀπάτη ἦτο
 προμεμελετημένη!... Πρέπει νὰ ὁμολογη-
 θῇ ὅτι οὐδέποτε ἐφάνη ψεῦδος τόσῳ τολ-
 μηρὸν, πάνδημον καὶ διαρκές, ὥς προσθέ-
 σωμεν δὲ, ψεῦδος ἐπὶ αἰῶνας τόσῳ θριαμ-
 βευτικόν. Ναί· ὁ ἀπατεὼν ἐπέτυχεν τοῦ σκο-
 ποῦ του· ἐπήνεγκε μεταβολὴν τῆς πειθαρχίας,
 ὅπως ἐπεθύμει, ἀλλὰ δὲν ἀνέστειλε
 καὶ τὴν ὀλοτελήν πτῶσιν. Ὁ Θεὸς δὲν εὐ-
 λογεῖ τὴν ἀπάτην. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ τί τὰ ἐπὶ
 τῶν κανόνων ἔργα ἤθελον εἶσθαι ἤδη, ἐὰν ὁ Burchard
 of Worms, ὁ Anselm of Lucias καὶ ὁ Hues of Cha-
 tres, ἐὰν αὐτὸς ὁ Γρατιανὸς ἀντὶ νὰ ἐμπνέωνται ἐκ τῶν
 ψευδοδεκρεταλίων ὠδηγοῦντο ἐν ταῖς ἐργασίαις των ὑπὸ
 τῆς *Hispana*, ἧς τὰ περιεχόμενά εἰσιν ἀπλᾶ, λογικὰ καὶ
 φωτεινά! Δὲν ὑπάρχει ῥωμαιοκαθολικὸς, ὅστις δὲν ἀνα-
 γνωρίζει τελείως τὸν δόλιον χαρακτῆρα τῶν δεκρεταλίων
 τούτων· καὶ ὅμως ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία μέχρι
 τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν ἀπεκήρυξεν αὐτὰ
 δημοσίως καὶ ἐπισήμως!!! Ἀλλὰ πῶς ἡδύνατο

* Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς. Σ. Μ.

μία «ἀλάνθαστος» ἐκκλησία νὰ ὁμολογήσῃ τὸ λάθος τῆς, ἀφ' οὗ οἱ «ἀλάνθαστοι» πάπαι ἐκυβέρνησαν αὐτὴν ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας διὰ πλαστογραφιῶν; Μόνον κακὸς σκοπὸς ἐπικαλεῖται τὴν βοηθητικὴν τοῦ πλαστογράφου χεῖρα· ἀλλ' ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπέβη ἤδη τακτικὸν τῶν πλαστογραφιῶν ἐργαστήριον. Τὰ ἔργα τῶν πατέρων ἐνοθεύθησαν κατὰ μέγα μέρος· νόθα συγγράμματα ἀπεδόθησαν εἰς αὐτοὺς, παρὰφθοραὶ εἰσῆχθησαν, ἀπαρέσκοντα χωρία ἀπεβλήθησαν. Δὲν ὠφελεῖ νὰ ἀρνηθῇ τις ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κατηγορίαν. Προφανεῖς πράξεις ὁμιλοῦσι, μεγαλοφώνως. Ἀνάγνωθι τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Φλωρεντίας συνόδου ἐκδοθέντα ὑπὸ τινος Βενεδικτίνου μοναχοῦ (Nikes;) ἐν Ῥώμῃ 1864 (ἐλληνιστὶ) καὶ 1865 (λατινιστὶ), καὶ θὰ ἴδῃς τὴν σύγχυσιν τῶν ῥωμαίων τῆς συνόδου μελῶν, ὅταν αἱ τῶν πατέρων ῥήσεις ἀπεδεικνύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μία πρὸς μίαν πλαστογραφίαι. Ὅρθως δὲ παρατηρεῖ καὶ ὁ Βενεδικτίνος τῶν ἔργων τοῦ Μ. Βασιλείου ἐκδότης «Πόσα κακὰ καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀνεφύησαν ἐντεῦθεν (ἐκ τῆς νοθεύσεως τῶν πατέρων), ἕκαστος μὴ ἄγευστος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τελείως γνωρίζει· δόγματα κατέστησαν ἀσαφῆ, ἤθη ἐβεβηλώθησαν, ἱστορίᾳ λανθάνεται, ἡ παράδοσις συνεχύθη, καὶ ἵνα ἐκφράσω ὅ,τι ἐννοῶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐὰν ἅπαξ τὰ γνήσια τῶν πατέρων συγγράμματα συνανεμίχθησαν τοῖς νόθοις, ἅπαντα κατ' ἀκόλουθον ἀνάγκην θὰ συγχυθῶσιν». Ὁ Ζοιρνικάβιος ἐν τῷ δοκίμῳ αὐτοῦ ἔργῳ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (2α καὶ 3η πραγματεία) ἀποδεικνύει 25 νοθεύσεις τῶν ἐλλήνων πατέρων καὶ 43 τῶν λατίνων· καὶ ἐπειδὴ αἱ λατινικαὶ νοθεύσεις ἦσαν ὑπεράριθμοι, πραγματεύεται αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Corruptelæ variæ de ingenti numero unico argumento demonstrantur σελ. 98—309). Εἶναι δὲ σημαντικὸν γεγονὸς ὅτι αἱ πλείότεραι νο-

θεύσεις ἀσυγκρίτως ἀφορῶσιν εἰς τὸ παπικὸν πρωτεῖον, ὡς ἐστία δὲ τῶν νοθεύσεων ἐξελέγη ὁ ἱερὸς Κυπριανός. Πλειότερα τῶν εἴκοσι νόθων συγγραμμάτων ἀπεδόθησαν εἰς αὐτόν· τὸ δὲ κείμενον τῶν γνησίων ἔργων τοῦ καίπερ κριτικῶς ἤδη καθαρθὲν καὶ καθορισθὲν, ἐξακολουθεῖ ἐν χρήσει ὑπὸ ἐξόχων ῥωμαίων θεολόγων ἐν τῇ παρεφθαρμένῃ του μορφῇ, οἷος ὁ J. Cardoni ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἔργῳ *Elucubratio de dogmatica Rom. Pout. Insallibilitate ejusque definibilitate*. Romæ 1870 σελ. 36. Ὁ δὲ ῥωμαιοκαθολικὸς William Palmer («*Dissertations ou the orthodox communiord*» σελ. 147) λέγει: «Ἡ γενικὴ πορεία τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν συγγραφέων ἦτο νὰ ὑπερασπίζωσι πάντα τὰ ὑπάρχοντα δόγματα τῆς ἐκκλησίας των καὶ (κατὰ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα) ἐπίσης τῆς πειθαρχίας καὶ τῶν τελετῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως γραπτῆς τε καὶ προφορικῆς τηρουμένης ἀδιαρρήκτως ἐξ ἀρχῆς. Δουλεύοντες τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, συχνότατα ἐνόθευσαν καὶ διέφθειραν τὸ κείμενον τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἡρνήθησαν ἢ κακῶς ἡρμήνευσαν τὸ ἀπλοῦν αὐτῶν νόημα καὶ ἔδωκαν ψευδὲς χρῶμα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν». Ἡ τοιαύτη ἐντὸς τῆς ἀτμομηχανῆς τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατόπτευσις θέλει ἀναμφιβόλως θεραπεύσει ἀπλοῦς τινες καὶ ἐνθέρμους ῥωμαιοκαθολικοὺς, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐπίστευον ὅτι ἡ ἐκκλησία των ἦτο ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀντὶ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους, ἀντὶ «τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως τοῦ ἐστῶτος ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Ἐξέλθε ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, ἔξελθε καὶ μὴ χροníζε!

Ἦτο ἡ 16 ἰουλίου τοῦ 1054, ὅτε οἱ παπικοὶ λεγάτοι ἐθῆκαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν βούλλαν τοῦ ἀφορισμοῦ, δι' οὗ ἡ Ρώ-

μη ἀπέκοψεν ἐαυτὴν τῆς μιᾶς ἀληθοῦς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ αὐτοκτονικὴ αὕτη πρᾶξις τῆς αὐτοεπενεχθείσης ἀποφάσεως ἦτο ὅπωςδῆποτε τόσῳ σπουδαία, ὥστε δὲν ἠδύνετο διὰ μιᾶς νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Δύσεως. Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Β' ἐθεώρει τὴν ἐνότητα ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν ὑφισταμένην ἔτι. Αὐτὸς τοῦλάχιστον ὁ πάπας Γρηγόριος Ζ' παραπονεῖται μόνον ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἀγάπη ἐψυχράνθη (quod utrimque eorum caritas friquit ἐπιστ. βιβλ. 1, 18). Τὸ τελευταῖον παράδειγμα τῆς καθαρᾶς ἀναγνωρίσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εὐρίσκεται ἐν τινι ἐπιστολῇ Πέτρου ἡγουμένου τοῦ Clugny πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Θ' τὸν Χαλκηδόνιον (1119). Τόσον ἰσχυρὸς ἦτο ὁ δεσμὸς τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, τόσον ἰσχυρὸν τὸ ἔθος τοῦ ζῆν καὶ λατρεύειν ὁμοῦ ἐπὶ χιλιάδα ἐτῶν, τόσῳ μέγα τὸ κακὸν τοῦ διασχίσαι «τὸν ἄρραφον τοῦ Κυρίου χιτῶνα», ὥστε παρῆλθε πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος, ἵνα ἡ Δύσις ἀγάγῃ εἰς πέρας τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο γεγονός. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἤδη μετὰ 800 ἐτῶν ἀποχωρισμὸν ὁ Ἕλλην ἐνθυμεῖται ὅτι ἦσαν ἅπαξ ἀδελφοί, ἀλλ' ὅτι ὁ παρὰ φύσιν ῥωμαῖος ἀδελφὸς ἐδήμευσε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ τὰ προνόμια, ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔως πότε ὁ δεῦτερος θέλει ζῆ ἐκ τῶν κερατίων τῶν ἀνθρωπίνων ματαιοτήτων;

Εἶναι θαυμαστὸν πῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν Νικόλαος ὁ Α' ἐπειράθη νὰ διαχωρίσῃ τὰς ἐκκλησίας, ἢ πρὸς τὰ κάτω πορεῖα τῆς Ῥώμης ἐγένετο μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε δὲν δύναται τις παρὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὸν τοῦ Θεοῦ δάκτυλον «Μανὴ, Θεκέλ, Φάρες».

Ὁ πάπας Νικόλαος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις εἰσήγαγε τὰ ψευδοῖσιδῶρεια δεκρετάλια, τὸν τρωϊκὸν τοῦτον ἵππον τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς Β' ἐπέτυχεν ἵνα αἱ ψευδοῖσιδῶραιοι ἀρχαὶ (τὰ νενομοθετημένα ψεύδη) ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῆς (λεγομένης) ὀγδόης

οικουμενικῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (869), ἥτις ὠργανώθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Δὲν δύναται νὰ εὔρεθῃ ἐλεεινότερος τῆς συνόδου ταύτης δόλος, ἐν ᾗ τρεῖς μετημφιεσμένοι Σαρακηνοὶ ἔμποροι εἰσῆχθησαν δολίως νὰ ἐνεργήσωσιν ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν τούτων τῶν πατριαρχῶν κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 879. Ἐνδεκα ἔτη μετὰ ταῦτα Φόρμοςος ὁ ἐπίσκοπος Πόρτου ἀνῆλθε τὸν παπικὸν θρόνον. Οἱ πάπαι εἶχον πρὸ πολλοῦ λησμονήσει τὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου παράγγελμα (6' Τιμ. Β' 4) «οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις». Ἡ πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἀπληστία των δὲν περιορίζεται—ἀρκετὰ φυσικῶς—εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποβῶσιν ἰσχυροὶ ἐπίσης πολιτικοὶ πράκτορες. Τὸν Φόρμωσον διεδέχθη Στέφανος ὁ 5' (διότι ἡ δεκαπενθέμερος παπωσύνη Βονιφατίου τοῦ 5' δὲν δύναται νὰ λογισθῇ), ὅστις ὦν φανατικὸς θιασώτης τῆς ἀντιθέτου πολιτικῆς φατρίας ἐξέθαψε τὸν Φόρμωσον, περιέβαλεν ἀρχιερατικοῖς ἀμφίοις, ἐδίκησε, κατεδίκησεν, ἐξεθρόνισεν, ἠκρωτηρίασε καὶ τέλος ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸν Τίβεριν! Ἡ διαγωγή αὕτη δὲν φαίνεται κατὰ πάντα σύμφωνος τῷ χαρακτῆρι «τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Χριστοῦ». Ὅπως δὴποτε, οἱ παπισταὶ ἔχουσι νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα· ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σύνοδον, ἥτις συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου πρὸς τὸν ἄνω μνησθέντα σκοπὸν. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὁ Στέφανος ἐκήρυξε πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ Φορμόσου γενομένας χειροτονίας ἀκύρους καὶ κατὰ τοῦτο ἐνήργησε. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτο ἀτομικὴ, ἀλλ' ἐπίσημος πρᾶξις μετὰ ἐπισήμων συνεπειῶν· καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἦτο ἐπίσημος πρᾶξις στηριζομένη ἐπὶ δογματικῆς πλάνης. Τῇ ἀληθείᾳ ἦτο μία προανάκρουσις τῆς αἱρέσεως Ἰωάννου τοῦ Οὔσσου (John Huss). Ἡ δὲ ἐκκλησία διετέλει ἐπὶ

δύο ἔτη ἐν τῇ αἵρέσει ταύτῃ! Μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ὑποχρεοῦνται νὰ πιστεύωσιν ὅτι ὁ Στέφανος ἦτο «ἀλάνθαστος» πάπας. Ὁ πάπας Ἰωάννης Θ' ἠκύρωσε κατὰ τὸ 898 τοὺς ὅρους τοῦ Στεφάνου, ἐκήρυξε τὰς ὑπὸ τοῦ Φορμόσου γενομένας χειροτονίας ἐγκύρους καὶ ἐπανήγαγε τὸν ἐξορισθέντα κλῆρον. Ἡ μόνη δυσκολία ἐνταῦθα εἶναι ν' ἀποφασίσῃ τις, τίς ἐκ τῶν δύο «ἀλανθάστων» ὄρων εἶναι ὁ ἐγκυρος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἐγκυρος οὗτος ὅρος πρέπει νὰ πιστεύηται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς «ἀλάνθαστος». Τίς δύναται ν' ἀπαλλαγῇ ἐκ τῆς μάζης ταύτης τῶν ἀντιφάσεων;

Ἀπὸ τοῦ 904 μέχρι τοῦ 963 ἡ «γυναικοκρατία» ἠτίμαζε τὸν παπικὸν θρόνον. Ἀπὸ Σεργίου Γ' μέχρι Ἰωάννου ΒΒ' ἑνδεκα τέρατα ἀκολασίας καὶ φαυλότητος ἐκυβέρνησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, πρόσωπα εἰς τὸ ἔπακρον ἀδιάφορα ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ δηλητηριάζοντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον διὰ τοῦ κακοῦ αὐτῶν παραδείγματός. Σέργιος ὁ Γ' δὲν ἠσθάνθη δυσκολίαν τινὰ εἰς τὸ ἐπικυρῶσαι τὸν ἄνομον τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος σ' γάμον· ἀλλ' ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς ὑπερησπίσατο τὴν ἀγνότητα τῆς ἐκκλησίας ἀφορίζων τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις τῇ συναντιλήψει τοῦ πάπα ἐξεθρόνισεν αὐτὸν ἀτρόμητον ὄντα καὶ πιστόν. Ἐὰν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία, ὁ δὲ πάπας ὁ γενικὸς αὐτῆς ἀρχηγός, ποῦ ἦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὰ 60 τεῦτα ἔτη;

Ἀλλ' ἄς ρίψωμεν ἤδη ἐν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, διαρκούσης τῆς Ῥωμαϊκῆς γυναικοκρατίας. Πάντες, ἐξ τὸν ἀριθμὸν, ἦσαν ἄνθρωποι παραδειγματικῆς ἀγιότητος, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ Θεοφυλάκτου, ὅστις ἦτο δημιούργημα τοῦ πάπα Ἰωάννου ΒΒ' καὶ ἐνεθρονίσθη ὑπὸ τῶν παπικῶν λεγάτων. Οὗτος ἦτο ὁ χειρότερος πατριάρχης, ὅστις ἐκάθισέ ποτε ἐπὶ τοῦ θρόνου

τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν μᾶς διδάσκουσί τι αἱ ἀντι-
 παραβολαὶ αὗται; Μεθ' ὁποίας ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν
 ἦτο ὁ Θεός;

Εἶναι μία ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτή-
 ματος ἵνα ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος ἐπιδιώκῃ μεγαλεῖα, ἰσχύν
 καὶ ἐξουσίαν. Οὕτω συνέβαινε καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν
 ἀποστόλων. Εἰς δύο περιπτώσεις οἱ ἀπόστολοι συνεζήτη-
 σαν τὸ ζήτημα «τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν» (Λουκ. Θ'
 46). Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἦτο ἀπλοῦς «διαλογι-
 σμὸς»: κατὰ τὴν δευτέραν (Λουκ. ΚΒ' 24) κατήντησεν
 ἤδη εἰς «φιλονεικίαν». Καὶ κατὰ τὰς δύο δὲ περιπτώσεις ὁ
 Ἰησοῦς ἐπετίμησεν αὐτοὺς. Ὅτι ὁ Πέτρος πρέπει νὰ ἔλα-
 βεν ἔξοχον μέρος ἐν τῇ συζητήσει, τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν
 λόγων, οὓς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀμέσως ἐπάγει: «Σίμων, Σί-
 μων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐζήτησατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν
 σῖτον». Ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι δὲν ἐνέδωκαν
 εἰς τὸν πειρασμόν, οἱ πᾶσαι ὁμῶς ἐνέδωκαν. Ἐπειράθη-
 σαν νὰ σφετερισθῶσιν ἅπασαν τὴν ἰσχύν τῆς ἐκκλησίας
 καὶ ἡμιλλῶντο πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας περὶ πομπῆς καὶ
 ἐπιροῆς, ὅλως λησμονοῦντες ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ
 οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως, τοῦτέστι μετὰ λαμ-
 πρότητος καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιδείξεως» (Λουκ. ΙΖ' 20). Ὅ-
 πως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ἐκκλησία ἦτο παρὰ πολὺ περιορισμέ-
 νον πεδίον διὰ τὴν ἀπληστίαν των· εἶδον τὸν κόσμον ὅτι
 ὠρχίος καὶ κηλός, καὶ ἐξέτειναν τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ ἔ-
 λαβον τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπέ-
 τρεψεν αὐτοὺς λέγων «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ
 κόσμου τούτου», ἀλλ' ἡ φωνὴ του ἦτο «φωνὴ βοῶντος ἐν
 τῇ ἐρήμῳ». Ὁ Διάβολος παρέλαβε τοὺς τετυφωμένους
 ποντίφηκας εἰς ὅρος ὑψηλὸν λίαν καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς πάσας
 τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ εἶπεν
 αὐτοῖς: «Ταῦτα πάντα δώσω ὑμῖν, ἐὰν πεσόντες προσκυ-
 νήσῃτέ μοι». Καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτόν. Καὶ ὁ

παπο-βασιλεὺς λοιπὸν ἀπέβη ἰσχυρὸς ἐν μέσῳ τῶν βασιλέων τοῦ κόσμου· αὐτοκράτορες ἔτρεμον ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐκράτουν τὸν ἀνάβολέα ὅτε ἵππευε, καὶ ἴσταντο γυμνόποδες, τρέμοντες ἐκ ρίγους, περιβεβλημένοι σάκκους ἐν τῇ αὐλῇ του. Οἱ κεραυνοὶ τοῦ κεραυνοβόλου Διὸς οὐδέποτε ἐφόβησαν τόσον, ὅσον αἱ βρονταὶ τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ πάπας ἐνεθρόνιζε καὶ ἐξεθρόνιζε βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, καὶ διένειμε τὴν ὑφήλιον. Ἐν ἀληθείᾳ ὁ πάπας ἐγένετο ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ὡς ὁ διάβολος «ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου» ὑπεσχέθη αὐτῷ. Καὶ ὁ παπο-βασιλεὺς λησμονῶν ὅτι «αἱ ἀλώπεκες φώλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν», ὠκοδόμησεν ἑαυτῷ οἶκον, παλάτιον, τὸ μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον τοῦ κόσμου, ὅπερ κατέχει εὐρὺν χῶρον 1151 ποδῶν μήκους καὶ 767 ποδῶν πλάτους, περιλαμβάνον 4422 δωμάτια, ὀκτὼ μεγάλας κλίμακας (τῆς βασιλικῆς, regia scala, συμπεριλαμβανομένης), διακοσίας μικρότερας, καὶ εἴκοσιν αὐλὰς. Τοιαύτη εἶναι ἡ «ἀποστολική» κατοικία τοῦ «διαδόχου τοῦ ἀγίου Πέτρου». Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατοικεῖ ἐν ἀμόρφῳ ξυλίνῃ οἰκίᾳ, εἶναι πτωχὸς, καὶ ζῇ ὡς πτωχὸς ἄνθρωπος· ἡ καθημερινή του τροφή εἶναι ἀπλῆ εἰς τὸ ἔπακρον, θαυμαστὴ ὁμως ἡ φιλοξενία του, ὡς γνωρίζομεν ἐξ οἰκείας πείρας.

Οἱ πάπαι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν χρόνων συνεπεῖα κληροδοτημάτων καὶ δωρημάτων εἶχον ἀποκτήσει ὑπέρογκον κτηματικὴν περιουσίαν, ἀλλ' ἦσαν μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ πρῶτοι ὑπῆκοοι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἐλκῶν φθόνος ὥθησε τοὺς πάπας νὰ ἀναζητήσωσιν ἐργαλεῖον δυνάμενον νὰ κατακτήσῃ δι' αὐτοὺς τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ πολιτικὴν βασιλείαν, καὶ ἡ κατάλληλος περίστασις δὲν ἔλλειψε νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ

νόμιμος ἀλλ' ἀσθενὴς βασιλεὺς Γιλδερίχος Γ' ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου πρωθυπουργοῦ του (major domus) Πιπίνου, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἀρπαγὴν του ἀπετάθη πρὸς τὸν πάππν Ζαχαρίαν, ὅστις προθυμότατα συγκατετέθη εἰς τὴν αἴτησιν ἐπὶ τῇ βάσει ἣν πᾶς φιλόδοξος πρωθυπουργὸς τοῦ νῦν καιροῦ δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἵνα ἀνατρέψῃ τὸν ἀσθενῆ βασιλέα του καὶ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα. Καὶ λοιπὸν τὸ προετοιμαζόμενον βῆμα πρὸς τὴν παπικὴν βασιλείαν ἦτο μία ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ τῆς παπυσύνης, καὶ δεικνύει πόσον μεγάλως οἱ πάπαι ψεύδονται διακηρύττοντες ἐαυτοὺς τὸ ἔρεισμα τῆς νομιμότητος καὶ τὴν βάσιν τῆς συντηρητικότητος. Ἐπαναστάται ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐπαναστάται θὰ διατελέσωσι μέχρι τέλους. Ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν εἰσι δημοκρατικοὶ καθαρῶτατοι, ὡς ὁ Βελλαρμῖνος (De Rom. pontif. 1, 6) πληροφορεῖ ἡμᾶς λέγων ὅτι ἡ ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὁμοία «τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ, ἥτις ἀνήκει τῷ λαῷ, ἐκτὸς ἐὰν μετενεχθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς ἡγεμόνα (civili potestati quæ est in populo, nisi a populo transferatur in principem), δεικνύων διὰ τούτου ὅτι παραδέχεται τὴν δημοκρατίαν ὡς πολιτικὴν ἀρχήν, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κεφαλαίῳ ἀποστρεφόμενος καὶ ἐξευτελίζων αὐτήν. Ὅπουδῆποτε καλὸ τυχὸς τις τυχοδιώκτης διερρήγνυε τὸν ἐπίσημον ὄρκον του ἵνα γείνη αὐτοκράτωρ, ὁ πάπας ηὐλόγει αὐτὸν καὶ περιέβαλλεν αὐτόν. Μόλις ὁ δὲν Κάρολος καὶ ὁ κόμης de Chambord ὑπέμνησε τῷ πάπᾳ τὰς ἀρχὰς τῆς νομιμότητος, καὶ οὗτος ἔστρεψεν αὐτοῖς τὰ νῶτα. Οὐχ ἡ νομιμότης ἀλλὰ τὸ συμφέρον εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ρώμης. Ἄς ἀποδώσωσιν οἱ μηδενισταὶ τῷ πάπᾳ τὰς ἀπολεσθείας χώρας του καὶ ἅς ἐνθρονίσωσιν ἐν Ρωσσίᾳ ὑπεράλπειον ἡγεμόνα, καὶ ὁ πάπας θὰ χαρίσῃται αὐτοῖς τελείαν ἄφεσιν (indul-

gentia), καὶ θὰ δώσῃ δὲ καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ ὡς ἐκ περισσοῦ. Ἐν Πρωσσίᾳ οἱ ὑπεράλπειοι ἀδελφοποιοῦσι τοὺς δημοκρατικούς κοινωνιστάς (social democrats). Ἐν Πολωνίᾳ συστηματικῶς ἀντιπράττουσι τῇ ῥωσικῇ κυβερνήσει· ἐν δὲ τῇ Ἰρλανδίᾳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πρᾶττουσι κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καίτοι ὁ πάπας Ἀδριανὸς Δ' (Νικόλαος Breakspear, ὁ μόνος ἄγγλος ὅστις ποτὲ ἀνῆλθε τὸν παπικὸν θρόνον) ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις ἐδώρησε τὴν Ἰρλανδίαν (ἥτις δὲν τῷ ἀνῆκε) τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκῳ Β' ἢ μᾶλλον ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς, ὡς ὁ πάπας Γρηγόριος Ζ' ὁ φίλος Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ συγκατετέθη εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπίθεσιν. Λαμπρὰ τῷ ὄντι παραδείγματα τῆς τοῦ πάπα μοναδικῆς νομιμότητος. Ὁ Πιπῖνος ἦτο βασιλεὺς, ἀλλ' οἱ Λογγοβάρδοι κατέθλιβον τὸν πάπαν Στέφανον Β', ὅστις μετέβη εἰς Γαλλίαν καὶ ἔχρισε τὸν Πιπῖνον μετὰ τῶν υἱῶν του, πρὸς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὁποῦ τοῦ Πιπῖνος εἶχε νὰ ὑπογράψῃ ἔγγραφόν τι, δι' οὗ ὑπεχρέου ἑαυτὸν πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐξαρχίας, ἣν οἱ Λογγοβάρδοι εἶχον ἀποσπάσει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἀπόδοσιν αὐτῆς τῷ πάπῃ. Ὁ Πιπῖνος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν· ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν αὐτῷ πρέσβεις πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νομίμου ιδιοκτησίας του, παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν πάπαν ὡς ὀφειλέτην. Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἠθέλομεν καλεῖ τὰς τοιαύτας διαπραγματεύσεις ἀπάτην καὶ κλοπὴν, ἀλλ' ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ «patrimonium S. Petri» καθυγιαζονται. Ἡ θὰ ὑπερασπίσωμεν «τὴν καθαρὰν βίαν» ὡς «νόμιμον τίτλον» καὶ θὰ καλύψωμεν τὰς ἀρπαγὰς τῶν Λογγοβάρδων δι' ἠθικῆς περιβολῆς; Ἀλλὰ τότε ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν ληστείαν. Τοιαύτη εἶναι ἡ καθ' ὅλα ἀνῆθικος βάσις τῶν παπικῶν πολιτευμάτων, ἣν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ ἀνταπόδοσις κατέστρεψεν εἰς

τάς ἡμέρας ἡμῶν, ἀλλ' εἰς ἣν οἱ τυφλοὶ πάπαι πρόσκεινται ἔτι ὡς τὴν ἐσχάτην σανίδα τοῦ ναυαγίου των.

Θὰ ἐπικραριθμήσωμεν ἐνταῦθα πάντας τοὺς μετὰ ταῦτα ἀγῶνας τῶν παπῶν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν χωρῶν των, τὸν χεῖμαρρον τοῦ χυθέντος αἵματος πρὸς κατοχὴν γῆς, τὰς πολιορκίας καὶ τὰς λεηλασίας τῶν πόλεων, τοὺς τρόμους λιμοῦ τε καὶ λοιμοῦ τοὺς παρεπομένους τοῖς πολέμοις, τοὺς ἀφορισμούς καὶ τὰ διατάγματα, ἅτινα ἦσαν ἐν χρήσει ὡς πολιτικὰ ὄπλα; Ὁ Θεὸς ἔκρινεν! Αἱ ποντιφικαὶ πολιτεῖαι ἀφηρπάγησαν διὰ παντὸς, μόνον μακρὸν ἔχνος αἵματος καὶ καταστροφῆς ἀφήσασαι ἐν ταῖς σελίσιν τῆς ἱστορίας ὡς σημεῖον τῆς καταχθονίου ἀρχῆς των καὶ προτροπὴν εἰς τὰς νῦν καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεάς ἵνα ἐξέλθωσι τῆς Βαβυλῶνος.

Ἐκ τῶν προηγουμένων βλέπομεν ὅτι ἡ δυτικὴ ἐκκλησία εἶχεν ἤδη ἀρκετὰ προχωρήσει εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης, πρὶν ὀριστικῶς χωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ὅμως τὰ δόγματα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκκλησίαις ἦσαν ἔτι τὰ αὐτὰ, αἱ δὲ δυτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ θεμελιώδους ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος δὲν ἦσαν ἔτι δογματικῶς ὠρισμένοι. Ἡ Ἀνατολὴ διηνεκῶς ἀπετέλει ἐν ἰσχυρὸν πρόχωμα κατὰ τῆς δυτικῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς πρὸς ἐξουσίαν ἀπληστίας. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ δεσμός διερράγη κατὰ τὸ 1054, τὰ δυτικὰ πάθη ἔδραμον ὁρομαίως πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Οἱ πικροὶ καρποὶ τοῦ σχίσματος κατεδείχθησαν ταχέως, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ δάκτυλος δὲν ἦτο ἥττον ὁρατὸς ἐν τῷ τηρεῖν τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς καθαρᾷ ὀρθοδοξίᾳ ἢ ἐν τῷ παραχωρεῖν τῇ Δύσει νὰ ἀκολουθῇ τὰς ματαιὰς αὐτῆς ματαιότητας. Ἀποκόπτεσθαι τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, τῆς κατοικίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σημαίνει πορεύεσθαι ἰδίαν ὁδόν. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψίστη ἀνθρωπίνη ἀνάπτυξις τοῦ ῥωμαϊκοῦ συστήματος ἐν δόγματι καὶ πολιτεύματι. Εἶναι γελοῖον ν' ἀκούῃ τις τοὺς Ῥωμαίους

ἀξιοῦντας δι' ἀρκείαν πίστεως (perpetuity of faith), ἀφ' οὗ ἡμίσεια δωδεκάς καινῶν δογμάτων ἀνεφάνη μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς χωρισμὸν καὶ Κύριος οἶδε πόσα θὰ ἀναφανῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι. Δὲν πρέπει ὁ κοινὸς νοῦς νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὅ,τι ἦτο καθολικὸν κατὰ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον, πρέπει νὰ ἦ καθολικὸν νῦν καὶ διὰ παντός; Ἡμεῖς ἐσμεν νῦν ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν κατὰ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ὅ,τι τότε ἐπίστευον ὡς καθολικόν. Νῦν ἡ πίστις αὕτη θεωρεῖται ἀπηρχαιωμένη, ἐλλιπὴς ἢ ὅλως ἐσφαλμένη, ὡς πιθανόν ἢ νῦν πίστις αὐτῶν θὰ θεωρηθῇ κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα. Εἶναι τοῦτο ὁ κανὼν τῆς τοῦ ἱεροῦ Βικεντίου τοῦ ἀπὸ Λιρίνου πίστεως «πᾶν ὅ,τι πάντοτε πανταχοῦ καὶ παρὰ πάντων ἐπιστεύθη» (quod semper, ubique et ab omnibus creditum est).

Μόλις τὸ σχίσμα εἶχε συμπληρωθῇ, ὅτε ὁ πάπας Νικόλαος Β' (1059) ἀπεστέρησε τὸν κλῆρον καὶ λαὸν τῆς Ῥώμης τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς δὲ δυσκολίας ἔδωκεν αὐτὸ τῷ χορῷ τῶν καρδινάλιων. Ἡδὴ τὸ σύστημα τοῦ συγκεντροῦν, ἀσφαλίξειν καὶ ἀναπτύσσειν τὴν τοῦ πάπα ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἤρξατο ἐνεργοῦν μετὰ δραστηριότητος ἥδη ἡ *curia romana*, ἡ μᾶλλον περίπλοκος ἐκκλησιαστικο-πολιτικὴ μηχανή, ἤρξατο νὰ μορφῶται. Ἡ πρὸς τὰς συνειδήσεις συμπεριφορὰ δὲν ἦτο πλέον ἠθικὴ ἢ ἀλλὰ νομικὴ. Διατίμησις τῶν καταθλιπτικωτέρων φόρων διὰ πάσας τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας εἰσῆχθη. Τὸ χαρίζεσθαι καὶ τὸ δωροδοκεῖν ἦσαν ἐν ἀκμῇ. γοητεία ἐπενοήθη, γόησαι ἐκαίοντο καὶ αἱ περιουσίαι τῶν ἐδημεύοντο· καταναγκαστικὴ ἐξουσία ἠρπάγη ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας πρὸς πείσμα τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ· αἵρετικοὶ καὶ σχισματικοὶ, προσωπικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἔχθροὶ ἐβασανίζοντο καὶ ἐκαίοντο ἢ ἀνῆρουντο· ἡ ἱερὰ ἐξέ-

τασις μεθ' ὧν τῶν φρικῶν της ἀνεφάνη. Ἡ δὲ Ῥώμη μὴ ἱκανοποιουμένη διὰ τῶν ἀνοσιουργημάτων τούτων, ἐκάνονισε μάλιστα τὰς ἀντιχριστιανικὰς ταύτας ἀρχάς, ἀναβιβάζουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγίων δύο τέρατα ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, τὸν αἵμοσταγῇ δηλονότι μέγαν ἱεροεξεταστὴν Arbues καὶ τὸν μανιώδη τυμβωρύχον Ἰωσαφάτ Kunciewicz, ὅς τις δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήτῃ ἐν εἰρήνῃ οὐδ' αὐτὰ τὰ ὅστ' αὐ καὶ τὰς τέφρας τῶν ὀρθοδόξων νεκρῶν. Ὁ ἐθνικὸς ἑλληνισμὸς ἤθελε καταδικάσει αὐτόν· ἡ χριστιανικὴ ὁμῶς Ῥώμη ἐμκαρίσεν αὐτόν! «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Ὅλως διάφορος εἶναι ἡ γνώμη τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Αὕτη δὲν γνωρίζει τι περὶ γοησῶν, περὶ ἱερᾶς ἐξετάσεως, περὶ φυλακτηρίων, περὶ ἰνδουλγεντσιῶν, περὶ ἀφέσεων καὶ τῶν παρεπομένων φόρων, περὶ *casus reservati* (ἀμαρτίας, ἃς μόνος ὁ πάπας δύναται νὰ συγχωρήσῃ), περὶ *quinguennalia* (δικαιώματα χορηγούμενα ὑπὸ τοῦ πάπ' αὐ τοῖς ἐπισκόποις, ἅτινα δὲν ἰσχύουσι μὴ ἀνανεούμενα), περὶ *altaria privilegiata* (θυσιαστήρια προνομιοῦχα, ἐφ' ὧν τελουμένη ἡ λειτουργία ἐλευθεροῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ πουργατορίου). Αὕτη δὲν ἀξιοῖ κατὰ νάγκαν καστικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐμφαντικώτατα καταδικάζει αὐτήν. Τὰ ὅπλα της εἶναι μόνον πνευματικὰ, ἀφήσῃ δὲ τῷ Θεῷ τὴν σωματικὴν τιμωρίαν. Αὕτη δὲν ἐλησμόνησε τὸ ἐν τῷ Λουκᾶ θ' 54—56 «ιδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἶπον· Κύριε, θέλεις εἰπώμεν πῦρ καταβῆναι ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς, ὥς καὶ Ἡλίας ἐποίησε; Στραφεῖς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν· οὐκ οἶδατε ποίου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς; ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι ἀλλὰ σῶσαι», καὶ πρὸς τὸν Πέτρον ὑπ' αὐτοῦ λεχθέν· «ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται» (Ματθ.

Κς' 52). Ὁ Πέτρος, εὐπειθής τῇ ἐντολῇ τοῦ διδασκάλου, ἀπέστρεψε τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· οἱ «διάδοχοι ὁμῶς τοῦ Πέτρου» δὲν ἔπραξαν οὕτω, ἀλλ' ἔλαβον τὴν μάχαιραν, ἐκίνησαν πόλεμον, ἔχυσαν χειμάρρους αἵματος, κατέκτησαν τὴν μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπώλεσαν τὴν μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἕως οὗ ὁ σταυρὸς τοῦ Σανοῦ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀπώλεσθησαν μαχαίρα. Εἶναι λίαν περιέργον, ἵνα μή τις εἴπῃ κατὰ θείαν πρόνοιαν, γεγονὸς ὅτι τὸ Πεδεμόντιον, ἡ πρώτη χώρα ἡ προσβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πιπίνου κατὰ τὴν τῆς κατὰ Ἰταλίας ἑφοδὸν αὐτοῦ, ὅτε ὁ πάπας Στέφανος ἠρώτησεν αὐτὸν ἵνα λάβῃ τὴν μάχαιραν πρὸς χάριν τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἦτο αὕτη αὕτη ἡ χώρα, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ καταστρέψῃ τὰς παπικὰς πολιτείας.

Ἡ ἀρχαία ἐκκλησία δὲν εἶχε τὰς ἀρχὰς ταύτας τῆς νεωτέρας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οὐδέποτε δὲ ἡ ὀρθόδοξος. Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ «περὶ ὑπομονῆς» πραγματείᾳ του (κεφ. III) λέγει «Ἐκεῖνος, πρὸς ὃν, ἐὰν ἐπεθύμει λεγεῶνες ἀγγέλων ἤθελον παραστῇ ἐξ οὐρανοῦ, δὲν ἐπεδοκίμασε τὴν τιμωρὸν μάχαιραν οὐδὲ καὶ ἐνὸς μαθητοῦ. Ἡ ὑπομονὴ τοῦ κυρίου ἐπληρώθη ἐν τῷ Μάλχῳ, καὶ τοιοῦτοτρόπως κατηράσατο ἐπίσης διὰ τὸ μέλλον τὰ ἔργα τῆς μαχαίρας». Καὶ ἐν τῷ κατὰ Μαρκίωνος ἔργῳ αὐτοῦ (IV 2, 3) μνησθεὶς τὸ τοῦ Ἡσαΐου MB' 2, 3 (κάλαμον τεθλασμένον οὐ συντρίψει καὶ λίνον καπνιζόμενον οὐ σθέσει), προστίθῃσι «Τοιούτου ὦν χαρακτῆρος, ἦτο φυσικῶ τῷ λόγῳ πολὺ ὀλιγώτερον διατεθειμένος νὰ ἀναλώσῃ πυρὶ ἀνθρώπους, διότι καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μάλιστα εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Ἡλίᾳ ὅτι δὲν ἦτο «ἐν τῷ πυρὶ, ἀλλ' ἐν τῇ λεπτῇ αὔρᾳ». Οἱ Ῥωμαῖοι ἔχουσι πάντοτε εἰς τὰ στόματά των τὸ λαμπρὸν λόγιον «ἡ ἐκκλησία δὲν διψᾷ δι' αἶμα»

(Ecclesia non sitit sanguinem), ἀλλ' ἐκατόμβαι θυμάτων διαφεύδουσιν αὐτούς, ἐν ᾧ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πάντοτε ἐν τῇ πράξει αὐτῆς εἶχετο τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ὁ Σωκράτης (ἐκκλ. ἱστορία, VII, 3) λέγει «οὐκ εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ». ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος (ἱστορία Ἀρειανῶν, πρὸς μοναχοὺς n. 67, Migne XXV σελ. 773) «θεοσεβείας ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν». Ὁ Λακτάντιος (institut Div. V, 19 εἰς ἄλλας ἐκδ. 20) «ἡ θρησκεία δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ βία, πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται λόγοις μᾶλλον ἢ πυγμαῖς, ἵνα ἡ βούλησις ἐπηρεασθῇ. ὥς ἐλκύσωσι τὸ ὄπλον τοῦ νοῦ των· ἐὰν τὸ σύστημά των ᾖ ἀληθές, ὥς βεβαιωθῇ· ἔτοιμοί ἐσμεν νὰ ἀκούσωμεν αὐτοὺς διδάσκοντας· σιωπῶντας βεβαίως δὲν ἐμπιστευόμεθα, ὥς καὶ ὑποχωροῦμεν αὐτοῖς ἐν τῇ λύσει των. Ἄς μιμηθῶσιν ἡμᾶς προτιθέοντας ὁλόκληρον τὸ σύστημα ἡμῶν, διότι ἡμεῖς δὲν πλανῶμεν, ὥς λέγουσιν, ἀλλὰ διδάσκομεν, ἀποδεικνύομεν, ἀποκαλύπτομεν, καὶ οὕτως οὐδεὶς κατέχεται ὑφ' ἡμῶν παρὰ τὴν θέλησίν του, διότι ἐστὶν ἄχρηστος τῷ Θεῷ ὁ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως στερούμενος, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀναχωρεῖ ἐξ ἡμῶν, ἀφ' οὗ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια κατέχει αὐτόν. Ἄς διδάσκωσι τοιοῦτοτρόπως, ἐὰν ἔχωσι πεποίθησιν τινὰ τῇ ἀληθείᾳ, ὥς ὁμιλῶσιν, ὥς ἐκφράζωνται, ὥς τολμήσωσι, λέγω, νὰ συζητήσωσιν τι μεθ' ἡμῶν τοιαύτης φύσεως, καὶ τότε βεβαίως ἡ πλάνη καὶ ἡ μωρία των θὰ καταγελασθῇ ὑπὸ τῶν γραιῶν, ὥς περιφρονῶσι καὶ τῶν τέκνων ἡμῶν». Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος (ὁμιλ. 46 εἰς Ματθ.) μετ' ἐμφάσεως διδάσκει ὅτι ὁ Κύριος ἀπαγορεύει τὸν φόνον τῶν αἵρετικῶν. Ὁ Αὐγουστῖνος (contra literas Petiliani II, 83) «οὐδεὶς, λέγει, ὑποχρεοῦται νὰ παραδεχθῇ τὴν πίστιν ἐναντίον τῆς θελήσεώς του» (ad fidem nullus est cogendus invitus). Ὁ Κασσιόδωρος (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος)

«δὲν δυνάμεθα, λέγει, νὰ ἐπιβάλλωμεν τὴν θρησκείαν, διότι οὐδεὶς βιάζεται νὰ πιστεύσῃ παρὰ τὴν θέλησίν του» (religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, ut credat invitus). Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (826) εἷς ἐκ τῶν ἀσπονδοτέρων ἐχθρῶν τοῦ θρησκευτικοῦ διωγμοῦ, διίσχυρίζετο ὅτι οἱ αἵρετικοὶ πρέπει νὰ νουθετῶνται ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἀναιρῶνται (Ἐπιστ. II, 155). Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες δὲν ἔπραξαν βεβαίως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκκλησίας των ἐν τῷ διώκειν καὶ τιμωρεῖν τοὺς μανιχαίους, τοὺς παυλικιανούς καὶ τοὺς βογομίλους, καὶ δημεύειν τὰς περιουσίας αὐτῶν, ἀλλ' οὔτε προετράπησαν, οὔτε ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοῦτο. Λέγεται ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐφόνευσεν 100 000 παυλικιανούς, ἀλλ' εἶναι δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αἱ αἵρέσεις αὗται κατεδιώκοντο οὐχὶ ἔνεκα τῆς περὶ τὴν θρησκείαν διαφορᾶς αὐτῶν, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀνηθικότητα, ἣν οἱ αὐτοκράτορες δύνανται καὶ πρέπει νὰ ἀπομακρύνωσιν. Ὅτε ὁ πατριάρχης Νικηφόρος ἐπειράθη νὰ συγκοινωνήσῃ τῷ αὐτοκράτορι Μιχαὴλ Α' ἐν τῇ αἵματηρᾷ ταύτῃ πράξει, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ κλήρου του ἐβίασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Δὲν ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Δ' ὁ Νηστευτῆς ἦτο συνένοχος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Παυλίνου· Θεόδωρος ὁ Στουδίτης πιστεύει ὅτι δὲν ἦτο. Μάξιμος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψε κατὰ τὸ 1480 τῷ Γιοβάννη Μοκενίγῳ δόγῃ τῆς Βενετίας ὅτι «νόμος Θεοῦ τὸ ἀβίαστον». Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ, ἣτις συνῆλθεν ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐν Φλωρεντίας συνόδου, οἱ ἐπίσκοποι πανηγυρικῶς κατεδίκασαν πᾶσαν βίαν εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν. Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (17ος αἰὼν) ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ (κεφ. VII) λέγει ὅτι ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας εἶναι

«τὸ μηδένας μὲν ταύτην διώκειν, διώκεσθαι δὲ ὑπὸ πάντων καὶ μηδέποτε τοῦ διωγμοῦ ἐνδιδόναι, ἀλλ' ἀνενδότως αἰετὶ τούτοις ἀνθίστασθαι καὶ θείᾳ δυνάμει τῶν διωκόντων περιγίγνεσθαι» (Kimmef Append σελ. 104)*. Ἡ πρᾶξις τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἦτο ὅλον τὸ ἐναντίον οὕτως, ὥστε ὁ εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὑπεράλπειος πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ', εἰς κεκηρυγμένος τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἐχθρὸς, ἔγραψε κατὰ τὸ 1205 ἐν τινι πρὸς Βονιφάτιον τὸν Μοντφερράτον (De Bréqigny Epist. Inoc. III lib. VIII ep. 133 tom. II σελ. 769) περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, «ἥ τις ἔβλεπεν ἐν τοῖς Λατίνοις μόνον παραδείγματα φαιδότητος καὶ ἔργων τοῦ σκότους οὕτως, ὥστε αὕτη (ἡ ἐλληνικὴ ἐκκλησία) δικαίως ἀποστρέφεται αὐτοὺς πλεῖον τῶν κυνῶν» (quæ in Latinis non nisi perditionis exempla et opera tenebrarum aspexit, ut jam meritos illos abhorreat plus quam canes). Ἀλλ' ἄς ἀναγνώσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ ἄρθρον ἡμῶν «ἡ ἁγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Λονδίῳ» ('Ορθόδ. καθολ. ἐπιθεώρ. vol. III σελ. 191—208), τὸ διδὸν λεπτομερῆ ἀριθμησιν εἰς τὰ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν καὶ θὰ ἀνατριχιάσῃ.

Τὸ σχίσμα σχεδὸν ἀναποφεύκτως ἄγει εἰς αἵρεσιν. Κατὰ τὸ 1215 τὸ παπικὸν πρωτεῖον ἐκηρύχθη ὡς δόγμα καὶ ἐβασίσθη ἐπὶ θείου δικαιώματος. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο ἡ θεμελιώδης αἰτία τοῦ σχίσματος, ἔδει κατὰ φυσικὸν λόγον πρῶτον τοῦτο ν' ἀσφαλισθῇ. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὕτω πράττοντες ἐπήνεγκον αὐτοὶ ἐαυτοῖς ἀνεπανόρθωτον κακόν, ἔκαυσαν ὀπίσω αὐτῶν τὰ πλοῖα οὕτως, ὥστε ἐπιστροφή πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν εἶναι ἀδύνατος, ἐκτὸς ἐὰν κηρύξωσιν ἐαυτοὺς αἰρετικούς καὶ ἐν μετανοίᾳ ἀνιχνεύσωσι τὰ βήματά των. Κατὰ τὸ 1439 τὸ filioque

* Πρβλ. τὸ ἐνδιαφέρον δοκίμιον περὶ Κριτοπούλου, τοῦ ἀειμνήστου φίλου ἡμῶν ἀρχιμανδρίτου Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου.

ἐγένετο δόγμα. Πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν «αἱ ἐν Βόννῃ συνδιασκέψεις καὶ τὸ ζήτημα τοῦ filioque» (Ὁρθ. Καθ. ἐπιθεώρ. τόμ. Δ' σελ. 217—264). Κατὰ τὸ 1854 ἡ ἄσπιλος σύλληψις τῆς ἀγίας Παρθένου ἐγένετο δόγμα —δόγμα ἄνευ βάσεως μάλιστα ἐν τῇ παραδόσει, κερδοσκοπικὸν προϊόν λελανθασμένης εὐλαβείας, προσφιλῆς ἰδέα Πίου τοῦ Θ'—τὸ πρῶτον δόγμα, ὅπερ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ πάπα ἀντικαθιστῶντος τὸ κῦρος καὶ τὴν φωνὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατὰ τὸ 1870 εἶδομεν τὴν κορωνίδα τῆς σχισματικοαιρετικῆς οἰκοδομῆς διὰ τοῦ δόγματος τῆς παπικῆς ἀναμαρτησίης, προσδοκωμένου ἤδη ἐκ τοῦ τρόπου τῆς προκηρύξεως τοῦ προτέρου δόγματος. Ὁ κόσμος κοινῶς νομίζει ὅτι ἐνταῦθα περαιοῦται ὁ *circulus vitiosus*, ἀλλὰ λανθάνεται μεγάλως. Ἡ παπικὴ ἀναμαρτησία θ' ἀποβῇ νέα ἀφετηρία διὰ νέαν ἀνάπτυξιν δογμάτων, τὴν δυνατότητα τῶν ὁποίων οἱ νῦν ὁπαδοὶ τοῦ ἀλανθάστου θὰ ἰρνηθῶσιν καὶ θὰ χλευάσωσιν, ὡς ἤρ-
νοῦντο καὶ ἐχλεύαζον καὶ τὴν παπικὴν ἀναμαρτησίαν πρὶν ἢ κοπῇ καὶ ἐτοιμασθῇ πρὸς ἔγκρισιν αὐτῶν. Περιτειχίζουσιν ἑαυτοὺς ὅπισθεν τοῦ ἐλαστικοῦ ὅρου *ex cathedra*, ὅπερ ὁ καρδινάλιος Manning καὶ ὁ ἐπίσκοπος Stefele δὲν ἐννοοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Τὰ εὐφυῆ ψεύδη ἔχουσι γενικῶς ὅψιν Πρωτέως, μεταβάλλονται κατὰ τὴν διάθεσιν ἐκάστου, καὶ τὰ δίοπτρα ἔχουσι κόκκον ἀληθείας ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἀπαιτοῦσι μόνον ἐπιτηδεῖαν μεταχείρισιν, ἵνα ἀξιόλογα φανῶσιν ὡς ζῶντα. Ἀκουσον εὐπιστόν τινα Ῥωμαῖον καὶ θά σοι παραστήσῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν ὡς ἀβλαβές τι δόγμα, ἀφ' οὗ ὁ ὅρος *ex cathedra* εἶναι τι ἀμφίβολον καὶ συζητήσιμον. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν πιστεύομεν ὅτι ὁ πάπας ἔπαιξεν ἀπλῶς κωμωδίαν. «Διατί καλλίτερα δὲν δίδει ἡμῖν κατάλογον τῶν βουλλῶν ἐκείνων ἢ μερῶν τινῶν ἐκ τῶν βουλλῶν καὶ ἄλλων παπικῶν ἐγγρά-

φων, ἅτινα πρέπει νὰ γείνωσιν ἀποδεκτὰ ὡς ἀλάνθαστα;» Τοῦτο θὰ ἐρωτήσῃ ὁ ἀναγνώστης, καὶ ἡμεῖς ἀπαντῶμεν, Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι παρὰ πολὺ περιορισμένον καὶ συνεσταλμένον· ὁ Πάπας θέλει νὰ ἔχει ὁλόκληρον τὸ πεδίον δι' ἑαυτὸν, καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ περιορίζηται ὑπὸ τινος· θέλει νὰ ἔχητε τὴν ὑπογραφὴν σας εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀγράφου χάρτου, ἵνα δύνηται νὰ πληρώσῃ τὸν κενὸν χώρον δι' ὅποιουδήποτε ἀρέσκηται. Ὁ πάπας εἶναι ἀρκετὰ καλὸς διπλωμάτης, ὥστε γνωρίζει ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ τείνῃ πολὺ τὸ τόξον. Τούτου ἕνεκα ἐπιτρέπει τοῖς θεολόγοις του νὰ μάχωνται πρὸς ἀλλήλους καὶ περιμένει τὴν κατάλληλον στιγμήν, καθ' ἣν ἡ μᾶλλον προσδευτικὴ παπικὴ μερὶς ἐκέρδησεν λαμπρὰν νίκην, νὰ προβῇ. Ἔσο βέβαιος ὅτι οἱ ἰησουῖται χαίρουσιν ἐγκαρδίως ὅτι ὁ στωμύλος Πῖος ὤχετο. Ὁ πατὴρ Curci εἶπεν ἡμῖν τοιαῦτα εἰς τὸ νέον βιβλίον του, ὅστις μένει ἔτι ἐξωγκωμένος ἰησουίτης, καίτοι χάριν εὐσχημοσύνης εἶναι πρώην ἰησουίτης. Βεβαίως εἰς ἄνθρωπον ἀπλῆς καρδίας, εὐσεβῇ καὶ εὐθὺν καθολικόν, ὁλόκληρος αὕτη ἡ ὑπόθεσις πρέπει νὰ φαίνεται ὁμοίᾳ ἀγυρτίᾳ. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία διετύπου τὰ δόγματα, ὁ δὲ λαὸς ἐγνώριζε τί νὰ πιστεύῃ· καὶ ἐὰν νέαι φιλονεικίαι ἠγείροντο, νέαι τις σύνοδος ἐξεκαθάριζε τὰ νέφη. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦτο δόγμα ἦτο ἐκ τῆς πρώτης στιγμῆς δυσνόητον, καὶ ἕκαστος ἐνόει αὐτὸ ὅπως ἤθελεν, ἀκριβῶς ὡς ὁ διαμαρτυρούμενος ἐννοεῖ τὴν Γραφὴν του. Ἀμφιβάλλω ἐὰν ὑπάρχωσι δύο πρόσωπα ἐν ὅλῃ τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου πάπα μὴ ἐξαιρουμένου, οἵτινες ἐννοοῦσι τὸ δόγμα ὁμοίως. Ἐννοοῦμεν βεβαίως πρόσωπα, ἅτινα ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐννοήσωσι, διότι ὑπάρχουσιν ἑκατομμύρια Ῥωμαιοκαθολικῶν, οἵτινες ἢ τὸ παράπαν δὲν φροντίζουν διὰ τὴν νέαν ἀπάτην, ἢ ἐπαναλαμβάνουσι τὰς λέξεις τῶν ἱερέων των ἀνοήτως ὡς ὁ ψιττακός. Ἡ ζοφερά εἰκὼν ἀποβαίνει ἔτι ζοφερωτέρα, ὅταν σκεφθῇ τις τί δύνα-

ται τὸ δόγμα τοῦτο. τὸ μυστηριῶδες τοῦτο ἀντικείμενον, νὰ περιλαμβάνη. Ὁ δηλητηριώδης σπόρος ἐσπάρη, τί δύναται τὸ φυτὸν, τὸ τελείως ἀναπτυχθὲν φυτὸν, νὰ ἀποβῇ; Δὲν ἐντρυφῶμεν εἰς φαντάσματα ἢ ἐπουσιώδεις ἐννοίας. Ὅπως δὴποτε τὰ πράγματα ρίπτουσιν ἐνίοτε τὴν σκιάν των πρὸ αὐτῶν. Ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Τριδέντου τὸ καινὸν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως δόγμα συνεζητήθη καὶ προεικονίσθη· ἀλλ' ἅς ἴδωμεν καὶ δι' ἄλλας τινὰς σκιάς πραγμάτων βεβαίως ἐλευσομένων. Δὲν ἐννοοῦμεν μηδαμινὰ τινα, λ.χ. τὸ πιθανὸν μέλλον δόγμα τῆς σωματικῆς ἀναλήψεως τῆς ἀγίας Παρθένου, ἢ ἴσως (ἀλλ' οὐχὶ τόσῳ πιθανῶς) τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ ἐπὶ τῶν γονέων τῆς Μαρίας· ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δόγματος τῆς ἀναμαρτησίας, ὅπερ εἶναι ὁ ἄζων τῶν εὐχῶν καὶ τῶν σπουδῶν τῶν ῥωμαίων ποντιφῆκων. Τοῦτο εἶναι τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐν τῷ μέλλοντι, ὁ διασκεδαστικὸς κῆπος ἐν τῷ παρόντι.

Συναντώμεθα μιᾷ ἐκ τῶν προφητικῶν καὶ προοικονιστικῶν τούτων σκιῶν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Ἰακώβου Lainez, ἐκφωνηθείσῃ ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ κατὰ τὴν 20 ὁκτωβρίου τοῦ 1562. Ὁ Lainez ἦτο ὡς σύντροφος καὶ ἐπιστήθιος φίλος Ἰγνατίου τοῦ Λοῦόλα, τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς ἰησουϊτικῆς ἐταιρίας, καὶ διάδοχός του ὡς ζενεράλης τοῦ τάγματος. Ἐπειδὴ τὸ χαρκτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ παπισμοῦ ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ τάγματος τούτου, καὶ ἐπειδὴ τὰ μέλη του προσθέτουσιν εἰς τὰς κοινὰς μοναστικὰς ὑποσχέσεις τὴν τῆς ἀπολύτου τῷ πάπᾳ ὑπακοῆς, δὲν ἦτο εἰμὴ φυσικὴ συνέπεια ἵνα οἱ ἰησουῖται θεωρῶσιν ἑαυτοὺς τοὺς προνομιούχους φρουροὺς καὶ προαγωγεῖς τῆς παπικῆς ἰδέας. Οἱ ἰησουῖται ἦσαν οἱ εὐπειθέστατοι τοῦ πάπα υἱοί, ἐν ὧς οὗτος ὑπῆκουεν αὐτοῖς. Ὅτε ὁ πάπας ἀπέβη πεισματώδης καὶ δυτκυβέρνητος, ἀπεμακρύνθησαν, ἵνα εὕρωσι προστασίαν ὑπὸ τὰς προφυλα-

κτικὰς τῆς «σχισματικῆς» Ῥωσσίας καὶ τῆς «αἰρετικῆς» Πρωσσίας πτέρυγας, ἕως οὗ ὁ πάπας μετενόησε καὶ ἀνεκάλεσεν αὐτούς. Καὶ λοιπὸν ὁ κυβερνῶν τὴν ἐκκλησίαν ἦτο «ὁ λευκὸς πάπας» (il papa bianco), ἀλλ' «ὁ μέλας πάπας» (il papa nero, ὁ ζενεράλης τῶν ἰησουϊτῶν)· καὶ ἔχομεν νὰ ζητήσωμεν εἰς τὰ ἄδυστα τῶν καρδιῶν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἰησουϊτῶν διὰ τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ῥωμαϊκῆς Σφιγγός. Οἱ ἰησουῖται εἶναι πολὺ εὐφυεῖς καὶ διπλωματικῶς ἐπιφυλακτικοί, ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα εἶναι καὶ ἄνθρωποι, καὶ οὕτω συμβαίνει ἐνίοτε ἵνα ἐκτίθενται ἀνόητως, καὶ προδίδωσι τὰ μυστικά πολὺ πρὸ τῆς καταλήλου στιγμῆς. Οὕτω συνέβη καὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Lainez· τότεν αὕτη κατετάραξε καὶ ἐφόβησε τοὺς πατέρας τῆς συνόδου, ὥστε ὁ Lainez ἀπηγορεύθη νὰ δημοσιεύσῃ αὐτήν. Καὶ ἐν τούτοις τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας διεβιβάσθη ἡμῖν ὑπὸ δύο πολὺ διαφόρων ἀνδρῶν, τοῦ Παύλου Sarpi (γράφοντος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Soave) εὐφυοῦς ἀλλὰ φλυαροῦ ἀνδρὸς μισοῦντος μεθ' ὅλου τοῦ μίσους ἀληθοῦς βενετοῦ πατριώτου, καὶ τοῦ Sforza Pallavicini ἐπίσης ἀνδρὸς εὐφυοῦς, πεπαιδευμένου καὶ σεβαστοῦ, ἀλλὰ φανατικοῦ καὶ τυφλοῦ ὑπὸ τῶν ἰησουϊτικῶν του δεισιδαιμονιῶν, ἀγαπῶντος τὸν παπισμὸν μεθ' ὅλης τῆς ἀγάπης ἐρῶντος ἐραστοῦ. Συνδυάζοντες ἢ συγκρίνοντες ἀμφοτέρους, θὰ προσεγγίσωμεν τῇ ἀληθείᾳ, ἥτις βεβαιούται καὶ ὑπὸ ἄλλων πηγῶν. Κατὰ μίαν ὄψιν ὁ Sarpi εἶναι ἄξιος προτιμήσεως, διότι ἦτο σύγχρονος δεκαέτης παῖς, ὅτε ἐξεφωνήθη ἡ ὁμιλία, ἐν ᾗ ὁ Pallavicini ἐγεννήθη μόνον κατὰ τὸ 1607 καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ἠδύνατο νὰ συμβουλευθῇ αὐτηκόους μάρτυρας, ὡς ὁ Sarpi· ἀλλ' οὐχ ἦττον προτιμῶμεν ν' ἀναφέρωμεν τὸν Pallavicini, διότι ἦτο εὐνοϊκὸς τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἡ μαρτυρία του θὰ ᾔηται ἕνεκα τούτου καθ' ὅλα ἄξια ἀποδοχῆς. Παραπέμπομεν εἰς τὴν καλλιτέραν ἔκδοσιν «Istoria del concilio di Trento scritta dal

padre Sforza Pallavicini (μετὰ σχολίων ὑπὸ Zaccaria) ἐν Ρώμῃ, 1833.

Πρὸς πείσμα τῶν κατὰ τοῦ Sarpi (Soave) ὕβρεων τοῦ Pallavicini εὐρίσκομεν ἀμφοτέρως τὰς ἐκτιμήσεις τῆς τοῦ Lainez ὁμιλίας κατὰ πολὺ ὁμοίας, ἐκτὸς ὅταν ὁ Sarpi προσθέτῃ σαρκαστικά τινα κτυπήματα, ὡς λ. χ. ὅταν εἰσάγῃ τὸν Lainez λέγοντα ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπε τῷ Πέτρῳ «ποίμενε τὰ πρόβατά μου», διότι τὸ πρόβατον εἶναι τὸ ἀνεκτικώτερον ὅλων τῶν ζώων· ἀλλ' οἱ σαρκασμοὶ οὗτοι εὐκόλως διακρίνονται. Ὁ Pallavicini εὗρε τὴν ὁμιλίαν (ἢ τοῦλάχιστον ἀντίτυπόν τι αὐτῆς) κατὰ σύμπτωσιν ἐν τοῖς βατικανίοις ἀρχείοις δεδεμένην μετὰ τινων ἄλλων ἐγγράφων. Ὁ Lainez προοιμιάζε τὴν ὑπόθεσιν λέγων «ὅτι πολλοὶ ἀπέτρεψαν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς τὸν ψόγον ὅτι ἐγένετο κόλαξ τοῦ πάπα». Εἶτα διαιρεῖ τὴν ὁμιλίαν του εἰς τέσσαρα μέρη· 1] θέτει τὸ ζήτημα· 2] ἐκθέτει τὴν ἀτομικὴν του ιδέαν· 3] ἀντικρούει τὴν ἐναντίαν μερίδα, καὶ 4] ἀποδεικνύει τὴν ιδέαν του δι' ἐπιχειρημάτων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁλόκληρος ἡ ὁμιλία δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἔκθεσις τῆς ἰδικῆς του ιδέας καὶ καταδίκη τῆς ἐναντίας. Ἐν κ. 6, σελ. 770, ὁ Lainez «δι' ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθ-προέρχεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πάντα τὰ ἄτομα, ἀλλ' ἡ ἐξουσία τῆς δικαιοδοσίας (jurisdiction—giurisdizione) ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' εὐθείαν *in genere*, δηλ. εἰς τινας, ὡς εἰς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους του καὶ, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐπίσης εἰς πάντας τοὺς ἀποστόλους δι' ἰδιαίτερου προνομίου· εἰς τοὺς λοιποὺς ὁμῶς, ὡς εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους ἐπισκόπους, ἡ ἐξουσία αὕτη ἐπήγαγεν ἀπὸ τινος μέσου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ παρεντεθέντος, κατ' εὐθείαν ἀπὸ τοῦ πάπα». Καὶ ἐν κ. 11, σελ. 773. «ἦτο βέβαιον ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπεθύμει ἵνα οἱ ἐπίσκοποι κατέχωσι δικαιοδοσίαν, ἀλλ' οὐχ οἷα ἐδίδετο αὐτοῖς κατ'

εὐθεῖαν ὑπ' Αὐτοῦ». Ἐν δὲ κ. 12 ἀποτολμᾷ τὴν κινδυνώδη διαβεβαίωσιν ὅτι «πολλοὶ πατέρες ἐδίδαξαν ἐκπεφασμένως ὅτι δικαιοδοσία τῶν ἐπισκόπων προήρχετο ἐκ τοῦ πάπα» (che la jurisdizione dia dal papa). Ἐν κ. 14, σελ. 775, προσθέτει ὅτι «αἱ ἀποφάσεις τῶν συνόδων ἦσαν ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον προήρχοντο ἐκ τοῦ πάπα, ὅστις βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Καὶ λοιπὸν πᾶσα ἡ διαφορά ἡ μεταξὺ τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ ἐμφαντικῶς διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας ἠφανίσθη. Ναί, αἱ σύνοδοι ἀποβαίνουνσι καθόλου ἄχρηστοι, ἀφ' οὗ μόνος ὁ πάπας βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τότε οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἐξεπλάγησαν εἰς τὰς τολμηράς καὶ καταστρεπτικὰς ταύτας διαβεβαιώσεις. Νῦν αἱ διαβεβαιώσεις αὐται καθωρίσθησαν ὑπὸ τῆς βατικανῆς συνόδου· οἱ ἐπισκοποὶ κατεβιδάσθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, ὁ δὲ πάπας ἐγένετο *episcopus episcoporum*, τίτλος ἅπαξ χλευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ καὶ «*episcopus universalis*», τίτλος καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου.

Ἄλλ' ἡ ὁμιλία τοῦ Lainez βαίνει πέρα τῆς βατικανῆς συνόδου καὶ παρέχει ἡμῖν μίαν ἄποψιν ἐν τῷ διχστήματι. Ὅντως παραδέχεται ὅτι ἡ παρερχομένη κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐξουσία εἶναι κατ'εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὅ,τι δίδει τῇ μιᾷ χειρὶ, τοῦτο ἀφαιρεῖ διὰ τῆς ἄλλης· διότι τί μοι χρησιμεύει νὰ ἔχω τι, ἐὰν δὲν δύνωμαι νὰ κάμω χρῆσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀδείας τοῦ πάπα, ὅστις ματαιοῖ οὕτω τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ; Τὸ μυστήριον λοιπὸν τῆς ἱερωσύνης, καίπερ ὄνθεωρητικῶς δῶρον τοῦ Θεοῦ, εἶναι πρακτικῶς δῶρον τοῦ πάπα· οἱ δὲ λόγοι τοῦ Lainez (ὡς ἀνχαίρονται ὑπὸ τοῦ Sarpi) εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὸ λοιπὸν τῆς ὁμιλίας του. Ἄς φροντίσωσιν οἱ πατέρες μὴ, ἐπιθυμοῦντες νὰ ὁρίσωσι τὴν τῶν

ἐπισκόπων διάταξιν ὡς θείῳ δικαιώματι τοιχύτην, καταστρέψωσι τὴν ἱεραρχίαν. Ὁ καρδινάλιος Cajetan ὁμιλεῖ ἔτι ἐμφαντικώτερον· «Ἀνύψωσεν (ὁ Χριστὸς) τὸν Πέτρον . . . ἐξ οὗ πάντες ἔδει νὰ λαμβάνωσι τὴν δύναμιν τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς χειροτονίας». Ὁ Σίλβεστρος Prierias (in praesumptuosas M. Lutheri conclusiones de potestate papæ dialogus, Lipsiæ 1518, σελ. 2) ὅστις δῆποτε, λέγει, δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ῥωμαίου πάπα, ὡς τοῦ ἀλάνθαστου κανόνος τῆς πίστεως, ἐξ ἧς (διδασκαλίας) καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἡ Γραφὴ ἀντλεῖ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς καὶ τὸ κῦρος, εἶναι αἰρετικός». Καὶ πάλιν (apud Rocabert tom. XIX 235b) «μόνος ὁ ἀπόστολος Πέτρος προεχειρίσθη κατ'εὐθεϊαν ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σελ. «παρὰ τοῦ Πέτρου πάντες οἱ ἀπόστολοι ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι». Διΰσχυρίζεται δὲ ἐν τῇ ἐφεξῆς σελίδι ὅτι ὁ Ο ΠΑΠΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΣ Ἡ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Ἡ ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ Ο ΚΟΣΜΟΣ*. Ἄναγνωστα, ἐνθυμοῦ ὅτι τὸ imprimatum τοῦ πάπα ἐπεκύρωσε τὴν πρότασιν ταύτην. Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν βιάζεται ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς νὰ ἀποδεχθῇ τὰς προτιθεμένας θεωρίας, εἶναι ὁμως ὑποχρεωμένος νὰ παρδεχθῇ ὅτι αἱ προτιθέμεναι θεωρίαι δύνανται ἀσφαλῶς νὰ κατέχωνται, δὲν περιέχουσιν αἵρεσίν τινα, οὐδὲ καὶ ἡχοῦσιν ὡς αἱρέσεις (*hæresin sapiens*). Τοιοῦτος εἶναι ὁ προφυλακτικὸς τρόπος, καθ'ὸν ἡ Ῥώμη προετοιμάζει τὴν ὁδὸν πρὸς λαθρεμπόριον νέας ὕλης διὰ τὸ δογματικὸν ἐργαστάσιον. Ἐν πρώτοις γράφονται βιβλία, ἐν οἷς προτίθεται ἡ νέα θεωρία δειλῶς καὶ κεκαλυμμένως ἵνα ἴδῃ τὸν

* Qui adversarius (Lutherus) negat EUM (papam) ESSE ECCLESIAM CATHOLICAM VIRTUALITER, capropter ostendendum est, quod sit CAPUT ORBIS et consequenter ORBIS TOTUS IN VIRTUTE.

σφιγμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀντιλογία ἄρχεται τῆς ἀψιμαχίας· τὸ δὲ ζήτημα πλείοτερον καὶ ἐλευθερότερον ἀερίζεται. Αἱ διαστάσεις τοῦ πατριαστικοῦ ἀγῶνος αὐξάνουσιν, ἡ ἡλικία καὶ ἡ δύναμις τοῦ νηπίου δόγματος (baby-doctrine) αὐξάνουσι ταχέως, ὁ δὲ πάπας δύναται ἄνευ κινδύνου νὰ προβῇ ἐκ τῆς κρύπτης του καὶ νὰ δείξῃ τὸ χρῶμά του οὐχὶ βεβαίως ὥς τις κεκρυγμένος πατριάρχης (τοῦτο ἤθελον εἶσθαι ἄσοφον καὶ ἡδύνατο νὰ βλάβῃ τὸ συμφέρον του), ἀλλὰ διὰ τινος *imprimatum*. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρητικὴ κατάστασις τῆς ἀντιλογίας. Μετὰ τοῦτο ἡ πρακτικὴ, ἄρχεται διὰ τῆς ἐφευρέσεως θρησκευτικῶν βιβλίων, νὰ εἰσάγῃ τὴν μέλλουσαν διδασκαλίαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν πιστῶν καὶ νὰ μιγνύῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ ζωτικοῦ αἵματος τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσυλλογίστων ψυχῶν. Τοῦτο εἶναι τὸ καταχθονιώτερον μέρος τῆς ὑποθέσεως τὸ δηλητηριάζον τὸ αἷμα καὶ φονεῦον ἀθῶον λαὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Καὶ λοιπὸν ἡ παράδοσις εἶναι ἤδη ἐτοιμὴ· ὁ λαὸς συνείθισε νὰ θεωρῇ τὴν ὑπόθεσιν ὡς κληρονομηθεῖσαν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Μόνον ὁ σύνδεσμος λείπει. Εἶναι μὲν καθολικὴ διδασκαλία ἵνα ἕκαστον δόγμα ἀποδεικνύηται ὡς μέρος τῆς ἀποστολικῆς παρακαταθήκης τῆς πίστεως, ἀλλ' εἶναι εἰς τὸ ἄκρον δύσκολον τὸ ἱχνηλατῆσαι τὰ καινὰ δόγματα εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἀφ' οὗ γνωρίζομεν ἐν γένει τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ὀνομασίας ἐκάστου κοινοῦ δόγματος καὶ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ τὰ σπάργαντα αὐτοῦ εὕρισκοντο. Ἐν ὅψει τῶν κοινῶν τούτων ἀληθειῶν πλάττεται γενεαλογία φθάνουσα μέχρι τῶν ἀποστόλων, γενεαλογία ἄνευ ὀνομάτων, ἄνευ ἀποδείξεων, ἄνευ γραπτῶν μνημείων. Χορηγεῖται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς λανθανούσης ἢ ὑπνωττούσης παρὰδόσεως. Ὁ ἀπαίσιος οὗτος σφετερισμὸς δικαιολογεῖται οὕτω πως «Ἐὰν οἱ ἅγιοι Γρη-

γόριος, Λέων, Αὐγουστῖνος, Ἱερώνυμος, Χρυσόστομος, Βασίλειος, Κυπριανός, Ἰγνάτιος, οἱ ἀπόστολοι Ἰωάννης, Ἰάκωβος, Παῦλος καὶ Πέτρος ἤκουον τὸ δόγμα ἡμῶν, ἤ-
θελον διὰ μιᾶς ἀναγνωρίσει αὐτὸ ὡς ἰδικόν των· ἀλλ' ἐ-
πειδὴ δὲν ἐδόθη αὐτοῖς κατάλληλος περίστασις πρὸς ἔκ-
θεσιν καὶ ὑπεράσπισιν ἐκείνου, ὅπερ δὲν προσεβλήθη ἐν
τῇ ἐποχῇ των, διὰ τοῦτο ἐλλείπουσι σαφεῖς ἀποδείξεις».

Ἐκεῖνος, ὅστις δύναται νὰ συγκατατεῖῃ εἰς τὴν λογικὴν
ταύτην, εἶναι ἱκανὸς νὰ καταπῇ πᾶσαν ἀνοησίαν. Ὁ ἀ-
πόστολος Πέτρος (Α. Περ. Β' 2) ἐδίδαξε πολὺ διαφόρως
ὅτι «ἔπρεπε νὰ ἐπιποθήσωμεν τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα».
Ἡ ὑπόθεσις τῆς λανθανούσης παραδόσεως εἶναι ἡ
τὰ μάλιστα ἐπίβουλος παγὶς τοῦ ῥωμαϊσμοῦ. Βεβαίως εἰς
εὐθὺς καὶ σκεπτικὸς θεατὴς δὲν θὰ παγιδευθῇ ὑπ' αὐτῆς
εὐκόλως· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς Ῥωμαῖος δὲν
εὐρίσκει τὴν *sacrificio d'intelletto** τὸς δύσκολον, ἀλ-
λὰ μᾶλλον μετ' εὐφροσύνης εὐκόλον. Ὁ λαὸς ἀρέσκεται

* Ὑπάρχει ἐνδιαφέρον τι βιβλίον *Epistolæ præpositorum gene-
ralium ad superiores societatis Jesus* (Dilingæ 1612), ὅπερ
ἄρχεται διὰ τινος ἐπιστολῆς τοῦ ζενεράλη Ἐδεράρδου Μερκουρινοῦ καὶ
ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἑξ ἐτέρων ἐπιστολῶν τοῦ ζενεράλου Κλαυδίου Ἀκου-
αβίβα πραγματευομένων τὸ καθήκον τῆς τυφλῆς ὑποταγῆς. Μετὰ
τοῦτο ἔπεται δευτέρον μέρος ἄνευ ἰδιαιτέρου τίτλου ἀλλὰ μετὰ νέας
σελιδώσεως περιλαμβάνον ἐκλογὴν ἐπιστολῶν τῶν ζενεράλεων τῆς ἐται-
ρίας τῆς συσταθείσης κατὰ τὸ 1606 ὑπὸ Βερνάρδου de Angelis. Τὸ
μέρος τοῦτο ἄρχεται δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἱγνατίου Λοῦόλα, ἰδρυτοῦ τῆς
ἐταιρίας, de obedientiæ virtute. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, σελ. 8,
ἀναγινώσκομεν: «Ὁ θέλων ἐξ ὀλοκλήρου νὰ θυσιάσῃ ἐκυτὸν τῷ Θεῷ,
πρέπει ἐκτὸς τῆς θελήσεως νὰ θυσιάσῃ ἐπίσης καὶ τὸν νοῦν του, ὁ
περ εἶναι ὁ τρίτος καὶ ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῆς ὑποταγῆς». Καὶ ἐν σελ.
17· «Ὅπως ἀπ' εὐθείας συγκατατίθεσθε τῇ καθολικῇ ἀληθείᾳ, οὐ-
τως ἐπιδόθητε νὰ ἐκτελεῖτε ὅτιδήποτε ὁ ἀνώτερος λέγει μετὰ τυ-
φλῆς ὁρμῆς θελήσεως φεινούσης πρὸς ὑποταγὴν ἄνευ ὁποιασδήποτε
ἐρεῦνης». Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, περὶ οὗ ὁ Cervantes
λέγει «ὡς ὁδηγοῖς καὶ ἀγωγοῖς πρὸς οὐρανόν, ὀλίγοι προσέρχονται αὐ-
τοῖς» (para guíadores y adalides del camino des cielo pocos
les Wegan), *Novelas ejemplares* (los dos perros).

ἵνα ἄλλοι σκέπτονται καὶ φροντίζωσι δι' αὐτόν, ἀρκεῖ οἱ ὁδηγοὶ οὗτοι νὰ ὦσιν ἥπιοι καὶ νὰ μὴ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰς ἀναπαύσεις τοῦ βίου.

Ἡ ἱστορία ἦτο πάντοτε τὸ τρωτὸν σημεῖον τῶν Ἰησου-
ιτῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν παπιστῶν. Ἐὰν ἡ ἀη-
δὴς καὶ ὀχληρὰ αὕτη πέτρα τοῦ σκανδάλου ἠφανίζετο ἐκ
τοῦ μέσου ἐξ ὀλοκλήρου, ὁ ῥωμαϊσμός ἤθελεν ἀποβῆ
ἀδιάψευστος· ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ συμβαίνει ὅτι ἐν τῇ
συνειδήσει. Ἐὰν μόνον ὁ κακοῦργος ἠδύνατο νὰ καθαρῖσῃ
τὴν παροξυντικῶς ἀνήμερον συνειδήσιν του, ἤθελεν εἶ-
ναι εὐτυχέστατος ἄνθρωπος. Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ
συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δὲ Ῥώμη νοθεύουσα
ταύτην ἐπεσφράγισε τὴν ἑαυτῆς καταδίκην.

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ ἀκούσῃ τις τὸν Σίλβεστον
Prierias λέγοντα ὅτι ὁ Πέτρος ἐχειροτόνησε τοὺς λοι-
ποὺς ἀποστόλους ἐπισκόπους*. Ἀλλὰ πόθεν συνέλεξε τὸ
τεμάχιον τοῦτο τῆς πληροφορίας; Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει

* Ὁ Βελλαρμίνος (Opp. Colon. 1620 τόμ. II, 274) ἔχει ἔτι καλλι-
τέρας πληροφορίας. Κατ' αὐτόν ὁ Πέτρος μόνος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος
ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ Πέτρου, καὶ οἱ
λοιποὶ ἀπόστολοι ὑπὸ τούτων τῶν τριῶν. Ἦτο ἄρα γε ὁ κανὼν « ἐπί-
σκοπος χειροτονεῖσθω ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων » τότε ἤδη ἐν ἰσχύϊ; Ὅπως
καὶ ἂν ἔλγῃ, οἱ Ῥωμαῖοι, φαίνεται, πικραδύχοντι οὐ μόνον **δογματικὴν**,
ἀλλ' ἐπίσης καὶ **ἱστορικὴν** ἀνάπτυξιν. Καὶ λοιπὸν δυνάμεθα νὰ προσ-
δοκῶμεν ὅτι τῇ ἀναθεωρήσει ἐκ κατηχήσεως θ' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐπι-
θεώρησις τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, σύμ-
φωνος κατὰ τι τοῖς δόγμασι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Διὰ τί δὲν ἔπρεπεν
ὁ Ῥωμαῖος ν' ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ (Ἰω. ΙΕ' 26) « τὸ Πνεῦμα
τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ Ἑμοῦ ἐκπορεύεται », ἀφ' οὗ
λέγει ὅτι αὕτη ἐστὶ πᾶσα ἡ ἀλήθεια; Δὲν ὑπάρχει τι ἐν τῷ κείμενῳ
νὰ καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην· καὶ ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς
πρέπει νὰ προεῖδεν ὅτι τὸ νῦν κείμενον εἶναι **ἐσφαλμένον**, ἐσωτερικοὶ
λόγοι βιάζουσι τὸν συνεπῆ Ῥωμαῖον νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ ἀρχικὸν κείμενον
πρέπει νὰ ἦτο « ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Ἑμοῦ ». Οἱ Ῥωμαῖοι εἶναι ἀκόμη
πολὺ δειλοὶ διὰ νὰ ἐπιχειρήσωσι τοιαύτην ἀναθεώρησιν καὶ ἀνασύνθεσιν,
ἀλλὰ δὲν θ' ἀποβῇ ἐπὶ τέλους ὁ ἀναπόφευκτός των λῶτος;

ἀδικον. Ἰδιαιτέραν τινὰ θεϊὰν ἀποκάλυψιν ὁ Prierias δὲν ἀξιοῖ· ποῦ λοιπὸν τότε εὗρηκε τὸ νέον; Ἀπλῶς διὰ συλλογισμοῦ. Ἐπάνω κάτω οὕτω πως θὰ ἐσυλλογίσθῃ: «Ὁ πάπας ἀνὰμφιβόλως εἶναι ὁ ἀλάνθαστος διδάσκαλος καὶ ὁ ὕψιστος ἄρχων τῆς ἐκκλησίας· κατὰ συνέπειαν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἔχει τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον, ἐὰν δὲν εἶχε χειροτονήσει αὐτούς· ergo ὁ Πέτρος πρέπει νὰ ἐχειροτόνησεν αὐτούς». Τοιοῦτοτρόπως πλάττεται ἱστορία ἐκ τῶν ὑποτιθεμένων δογμάτων. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλέστερον νὰ συλλογισθῇ οὕτω; «ἄφ' οὗ ἡ ἱστορία δὲν ἀποδεικνύει τὴν θεωρίαν μου, ἡ θεωρία μου πίπτει εἰς τὸ ἔδαφος». Ὁ Γολδουίνος Σμίθιος (Goldwin Smith lectures on the study history, Oxford, 1861 σελ. 25) λίαν καταλλήλως παρατηρεῖ λέγων, Τὸ «εὐγενὲς λόγιον, ἡ ἀλήθεια δὲν λαμβάνει ὑπ' ὅψιν συνεπείας», ὑπάρχουσιν ὁμῶς περιστάσεις, καθ' ἃς αἱ συνέπειαι εἶναι βέβηλος τῆς ἀληθείας.

Τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον περιέπλεξε καὶ συνέχει πολλῶν σπουδαίων ῥωμαιοκαθολικῶν σκώμματα, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἀγνοῶσι τὸ ὀλέθριον δίλημμα, τὴν μετὰ τὴν ἱστορίαν καὶ καινοῦ δόγματος ἀντίφασιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄσκοπον ὄχλον, ὁ Hosca Biglow ἔχει δίκαιον στιχολογῶν

A merciful providence fashioned them hollow
on purpose, thest they might thiiir principles swallow*

Ἐν τούτοις τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον εἶναι μόνον ὁ κάλυξ ἐνὸς μυστηριώδους καρποῦ, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὁποίου θὰ φέρῃ εἰς φῶς φρικαλέα ἀποτελέσματα, προεικονισθέντα ὑπὸ τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς. Ὁ Ἀλβανός Ρελάγιος (apud Roccabert III, 52, 2) λέγει «ὅ,τι ὁ πάπας πράττει, ὁ Θεὸς πράττει»

* Ἡ εὐσπλαγχνὸς πρόνοια ἐπλασεν αὐτοὺς τετρημένους, ἵνα δύνωνται νὰ κατὰπίνωσι τὰς ἀρχὰς των.

(quod papa facit, Deus facit). Ὁ καρδινάλιος Ἰακωβάτιος (IX, 506. 77), λέγει· «Ὁ πάπας δύναται νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ ὅ, τι θέλει, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀντιβαίνειν εἰς τὴν πίστιν, ὅτε δὲν ὑπάρχει ἐξαίρεσις», Ἡ ἐξαίρεσις εἶναι γελοία· διότι δὲν εἶναι ὁ πάπας, ὅστις κηρύττει τί ἐστὶ καθολικὴ πίστις. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει ἀλλαχοῦ· «ὁ πάπας καὶ ὁ Χριστὸς συνιστῶσι τὸ αὐτὸ κονσιστόριον οὕτως, ὥστε ἐξαίρουμένης τῆς ἁμαρτίας, ὁ πάπας δύναται νὰ πράττῃ σχεδὸν ὅ, τι ὁ Θεὸς δύναται». Ὁ Βελλαρμίνος ἐπιβεβαίωσεν ὅτι ὁ πάπας κατέχει τὴν ὑψίστην ἐξουσίαν τῶν ἐπιγείων πραγμάτων θείῳ δικαίωματι, καίτοι οὐ κατ'εὐθεῖαν, ὅμως ἐμμέσως. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠὲ χαρίστηκε τὸν πάπαν Σίξτον Ε', ἀξιοῦντα τὸ δίκαιωμα τοῦτο κατ'εὐθεῖαν καὶ τούτου ἕνεκα κατεχώρισε τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν τῷ καταλόγῳ (index = κατάλογος τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων). Ὁ Ἰησουΐτης Γρηγόριος de Βαλέντζια (apud Rocabert XIII. 141, 2) λέγει· «εἴτε προσεκτικῶς ὁ πάπας μελετήσῃ τὸ πρὸς ἀπόφασιν ζήτημα, εἴτε ὄχι, ἐὰν μόνον ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἀντιλογίας, θὰ ἀποφασίσῃ βεβαίως ἀλανθάστως». Ὁ πάπας Σίξτος Ε', ὁ Δομίνικος Gravina, ὁ Duval, ὁ Michael Maucler, Γρηγόριος de Valentia καὶ ἄλλοι ἐπεκτείνουν τὸ προνόμιον τῆς ἀναμαρτησίας εἰς τὸ κανονίζειν τοὺς ἀγίους. Τὸ Decretum Fratiani (ἔκδ. Migne 1861, σελ. 1324) λέγει ὅτι «ἡ ἀγία ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία (ἡ ὁ πάπας, ὅπερ νῦν ταῦτόν) χορηγεῖ δικαίωμα καὶ κύρος τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλὰ δὲν ὑποχρεοῦται ὑπ' αὐτῶν. Δανεῖζει οὕτω τοῖς κανόσι κύρος, ἵνα μὴ ὑπαγάγῃ ἑαυτὸν αὐτοῖς» Ἀνέγνωσεν ἄρά γε ὁ Γρατιανὸς (ἢ μᾶλλον ὁ πάπας) τὸ τοῦ Ματθ. ΚΓ', 4· «Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύ·

λω αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά». Οἱ πάπαι Λέων καὶ Γρηγόριος οἱ μεγάλοι καὶ ὁ Ἀγάθων ἦσαν πολὺ διαφόρου γνώμης.

Ἀποδείξαμεν τὴν ταχείαν ἀπόκλισιν καὶ μεταβολὴν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἣτις ἐπεῖχε μέχρι τοῦδε θέσιν φραγμοῦ καὶ χαλινοῦ κατὰ τῶν δυτικῶν νεωτεριστικῶν τάσεων. Ἡδὴ ἀπέβη ἄνευ δεσμῶν καὶ ἐλευθέρα, ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς, ἀφ' οὗ κατέλιπε τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Καινοφανῆ δόγματα ἐκόπησαν (ὡς νομίσματα). Νομοκάνων τοῦ ἀπολυτισμοῦ καὶ δουλικῶν δεσμῶν ἐχαλκεύθη, καταθλιπτικὸν σύστημα φορολογίας εἰσῆχθη, δεισιδαιμονίαι ὑπεθλίφθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ζύμη τῆς καινοτομίας ἐπετέθη· οὐδὲν ἐκ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων ἔμεινεν ἀνέπαφον, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ βιβλίῳ ἡμῶν λατινιστὶ «*Libellus invitatorius ad clerum laicosque Romanocatholicos, qui antiquam Occidentis Ecclesiam Catholicam ad pristinam puritatem et gloriam restauratam videre cupiunt*» (Halle, 1871); ὅπερ ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ συμβουλευθῇ διὰ τὰ καθέκαστα καὶ διὰ τὰς παρχπομπὰς τῶν ἐπομένων ὧδε σελίδων.

Ὁ τρόπος τοῦ ποιεῖν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἦτο μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὁ αὐτὸς ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύτει, τ. ε. ὅπως ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διατηρεῖ αὐτὸ μέχρι σήμερον. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198) γράφει ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἀρμόδιος τρόπος τοῦ ποιεῖν αὐτό. Ὁ νῦν ῥωμαϊκὸς τρόπος φαίνεται ληφθεὶς ἐκ τῶν μονοφυσιτῶν, κατὰ τὴν διδομένην ὑπὸ τοῦ νεστοριανοῦ μητροπολίτου Δαμασκοῦ Ἡλίας (893) περιγραφὴν ἐν τῷ ἐαυτοῦ ἀραβικῷ νομοκάνονι (Assemi Bibliotheca Oriental τόμ. III κεφ. I, σελ. 515. Καὶ λοιπὸν τὸ σχῆμα ἐσημάνθη διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἀρχαιοτάτου σημείου τῆς καθολικότητος.

Α΄ ΒΑΠΤΙΣΜΑ.

Ἡ τριττὴ κατὰ δυνάμεις ἦτο μία ἀποστολικὴ παράδοσις, διατηρουμένη ὑπὸ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως μέχρι τοῦ IB' αἰῶνος. Ἐν Βρεττανίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ ἐτηρεῖτο εὐσυνειδητότατα. Ἡ ἐν Cashel σύνοδος (1171) αὐστηρῶς ἐπιβάλλει ταύτην.

Β΄ ΧΡΙΣΜΑ.

Ὁ ἱησουΐτης Perrone βεβαιοῖ (μετὰ τὸν Martine) ὅτι κατὰ τοὺς δώδεκα πρώτους αἰῶνας τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρίσμα ἦσαν συνδεδεμένα, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς συνέβαινε καὶ ἐν τῇ βρεττανικῇ (ὡς ὁ Howel λέγει). Ἐν τῇ γαλλικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο ἔτι ἀργότερον εἰς χρῆσιν. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ γενικὸν κανόνα ὁ τελὼν τὸ βάπτισμα εἶναι πρεσβύτερος, τὸ χρίσμα ἐτελεῖτο ὑπὸ πρεσβυτέρων, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ δὲν ἐπεφυλάττετο τοῖς ἐπισκόποις, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ καὶ τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ. Οἱ ἅγιοι Ἀμβρόσιος, Ἱερώνυμος, Χρυσόστομος, καὶ ἄλλοι πατέρες ἀναγνωρίζουσι τὸν πρεσβύτερον ὡς ὑπουργὸν τοῦ μυστηρίου τούτου, ἀλλ' οἱ πάπαι Ἰννοκέντιος Γ' καὶ Γρηγόριος Θ' διεκήρυξαν τὸ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου χρίσμα ἄκυρον καὶ εἰσήγαγον τὸ ιερόσυλον ἔθος τοῦ ἀναμυρῖζειν, αὐστηρῶς ἀποδοκιμαζόμενον ὑπὸ Ἀβραάμ Echelensis καὶ τοῦ καρδινάλιου Βόνα (Analecta Liturgico-sacra, σελ. 363, 18). Ποῦ εἶναι ἐνταῦθα τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον; ἢ δὲν εἶναι δογματικὴ διακήρυξις ἡ ἀπόφασις ἡ ἀφορῶσα τὸ ἔγκυρον ἐνὸς μυστηρίου; Ἀλλὰ σημειῶσαι πρὸς τούτοις τὴν μεγάλην ἀσυνέπειαν. Μέχρι τοῦ μεγάλου σχίσματος ἡ Ρώμη δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀναγνωρίῃ τὸ ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ιερέων τελούμενον χρίσμα ὡς ἔγκυρον!

Γ' ΑΓΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ὅλως ἡλλοιωθῆ ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν νεωτερισμῶν. Ἐν πρώτοις οἱ Ῥωμαῖοι θέντες κατὰ μέρος τὴν ἐπίσημον τοῦ Κυρίου προσταγὴν «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», ἀπεστέρησαν τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ποτηρίου, οὕτινος μόνος ὁ λειτουργὸς κοινωνεῖ. Ἐὰν τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου ἀφώρα μόνους τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των, τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους (ὡς οἱ Ῥωμαῖοι λέγουσι) πῶς μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (ὡς ὁ Βόνας ἀπέδειξε) κληρὸς καὶ λαὸς ἐν τῇ Δύσει, ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐκοινωνοῦν ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη, καὶ μετὰ ταῦτα «ἡ χρῆσις τοῦ ποτηρίου περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν»; Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία συμφωνεῖ τῷ παπᾷ Γελασίῳ λέγοντι ὅτι «ἡ διαίρεσις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἄνευ μεγάλης ἱεροσυλίας».

2.] Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπηγόρευσαν τὴν κοινωνίαν τῶν νηπίων, ἣτις ἐτηρεῖτο κατὰ τοὺς ὀκτὼ πρώτους αἰῶνας ὑφ' ἀπάσης τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἅγιοι Κυπριανὸς καὶ Αὐγουστῖνος, ὁ πάπας Ἰννοκέντιος, ὁ Γεννάδιος καὶ ἄλλοι, διὰ πολλῶν συνιστῶσι καὶ ἀπαιτοῦσι τοῦτο. Μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ τὸ ἐν τῷ καινοτόμῳ παπισμῷ ὑπάρχον ἐπεφυλαξάτο τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ χρίσμα μέχρις οὗ τὰ τέκνα δύνανται νὰ ἐννοῶσι τί λαμβάνουσιν, ἀκριβῶς ὥσει τὰ βαπτισθέντα νήπια δὲν εἶχον ζωὴν χάριτος ἐνεργοῦσαν ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ (*gratia infusa*) ἀπαιτεῖ τροφήν καὶ δύναμιν. Οἱ Ῥωμαῖοι συνωδὰ ταύτη τῇ ὀρθολογικῇ των ἀρχῇ ἔδει νὰ ἀρχίσωσιν ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς τοῦ βαπτίσματος εἰς μεταγενεστέρην περίοδον τοῦ βίου. 3] Ὁ ἐν χρήσει διὰ τὴν εὐχαριστίαν ἄρτος ἐλαμβάνετο ἐκ τῶν ἄρτων ἐκείνων, οὓς οἱ πιστοὶ προσέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν ἦσαν δὲ ἄλλοι, εἰ-

μὴ ὁ κοινὸς ἡμερήσιος ἄρτος των, καὶ κατὰ συνέπειαν ἔν-
ζυμος. Πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπόδειξιν
ὅτι ἄζυμος ἄρτος ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ.
Ὁ ἄρτος πάλιν οὗτος (ὁ ἄζυμος) προϊόντος τοῦ χρόνου με-
τεβλήθη εἰς ἀπλὴν ὅστιαν, ὅπερ δὲν δύναται νὰ κληθῇ
τροφή. Ὁ ἰησοῦίτης Σιρμόνδος καὶ ὁ καρδινάλιος Βόνας
παραδέχονται τὸν ἄζυμον ἄρτον ὡς νεωτερισμόν.

Δ' ΜΕΤΑΝΟΙΑ.

Δὲν εἶναι λίαν περίεργον ὅτι, ἐν ᾧ οἱ αἵρετικοὶ τῶν ἁρ-
χαίων χρόνων δὲν ἀντέστησαν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ, ἅπα-
σαι αἱ νέαι ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως αἱρέσεις φρικιῶσιν
εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν ἐξομολογητήριον; Οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀρμέ-
νιοι, οἱ Νεστοριανοὶ, οἱ Ἰακωβῖται ἔχουσι τὴν ἐξομολό-
γησιν, καὶ ὅμως δὲν ἀκούονται οὔτε παράπονα, οὔτε σκάν-
δαλα. Ἰδοὺ ὁ λόγος: Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέπτυξαν τὴν ἐξομολό-
γησιν εἰς σύστημά τι ἱερᾶς ἐξετάσεως, εἰς κατασκόπευσιν
καὶ διεύθυνσιν τῶν οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων, εἰς μηχανὴν
οἰκογενειακῶν δυσχερεσιῶν, εἰς μέσον τοῦ σπεῖρειν τύ-
φεις τοῦ συνειδότος καὶ ἀμηχανίας διὰ λεπτῶν καὶ ἀμφι-
βόλων περιπτώσεων τῆς συνειδήσεως, εἰς κρύπτῃν, ἐνθα
οἱ νέοι καὶ ἄγαμοι ἱερεῖς ἐκτίθενται εἰς τὸν πειρασμόν
τοῦ μολύναι τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ τῶν ἐξομολογουμένων πνεύ-
ματα διὰ τοῦ ῥύπου τῆς ἀκαθαρσίας. Ὅγκυόδεις ἱστορικαὶ
μαρτυρίαι δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ παραπέμψωμεν· ἄλ-
λὰ καὶ δὲν εἵμεθα οὐδαμῶς διατεθειμένοι νὰ συμπεριλά-
βωμεν ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ πάντας γενικῶς τοὺς ῥω-
μαίους ἱερεῖς. Δόξα τῷ Θεῷ, ὑπάρχουσί τινες (καὶ πιστεύο-
μεν ἄρκετοὶ), οἵτινες εἶναι καλλίτεροι τοῦ συστήματός των.
Ἀλλὰ κατὰ ἐν μέρος φοβούμεθα ὅτι πρέπει νὰ συμπερι-
λάβωμεν πάντας, δηλ. κατὰ τὸν ἀπατηλὸν τρόπον τοῦ
σταθμίζειν καὶ καταμετρεῖν τὴν ἀμαρτίαν. Ἐνταῦθα ἄρχε-
ται τὸ πονηρὸν—ἐπ' ἀληθείας διαβολικὴ πονηρία!

—διὰ τοῦ δημιουργεῖν ψευδῇ συνείδησιν καὶ δεσμεύειν τὸν κόσμον ἐν αὐτῇ. Ἐὰν ἄνθρωπός τις ἔφθασε νὰ πιστεύσῃ ὅτι πρᾶξις τις εἶναι θανάσιμος ἁμαρτία, ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι θανάσιμος ἁμαρτία, διότι ἕκαστος κρίνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς του. Καὶ ὅμως ἡ συνείδησις αὕτη στηρίζεται ἐν μέρει ἐπὶ ῥωμαϊκῶν μύθων! Δύναται ποτε ὁ μῦθος νὰ κατὰσχη τὴν θέσιν τῆς ἀληθείας; Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἅπαντ' εἰς τὸ περίπλοκον τοῦτο ζήτημα· «ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται, ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· εἴ τις τὸ ἔργον μενεῖ, ὃ ἐπωκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται· οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός» (Α' Κορ. Γ', 13—15). Τοῦτο ὁλεθρίως διαφθεῖρον τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο σύστημα ὑπὸ τοῦ ἰσπανοῦ Δομινικανοῦ μοναχοῦ Βαρθολομαίου Medina († 1581) καὶ ἐκλήθη πιθανολογία (probabilism), διότι ἔθηκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀποφασίζειν περὶ τινος δὲν ὑποχρεοῦται ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀσφαλεστέραν γνώμην (tutiorism) ἢ τοῦλάχιστον τὴν πιθανωτέραν (probabiliorism), ἀλλὰ δύναται νὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν γνώμην τινὸς ἔχοντος κῦρος (probabilism). Οἱ ἰησουῖται ταχέως κατέσχον τὸ ψυχοφθόρον τοῦτο ἀλλὰ θελκτικὸν καὶ ἐπικερδὲς σύστημα, καὶ διεσκέυασαν αὐτὸ καλλίτερον, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸ τελείως ἐξυπηρετοῦν τὴν χρῆσιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κόσμου. Καὶ λοιπὸν ἡ χαλάρωσις ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη. Προτάσεις τινὲς τῶν ἰησουιτῶν, αἵτινες ἦσαν κάκιστα κατεδικάσθησαν ὄντως ὑπὸ τῶν παπῶν Ἀλεξάνδρου Ζ', Ἰννοκεντίου ΙΑ', καὶ Ἀλεξάνδρου Η'—ὡς πλακούντιον διὰ τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς—ἡ ρίζα ὅμως δὲν ἐθίγη, καὶ τὸ δένδρον ἠδύνατο νὰ αὐξήσῃ. Ἐπὶ τέλους ὁ πάπας Γρηγόριος ις' ἐξέτεινε τὰς χεῖράς του καὶ ἠυλόγησε τὸ δένδρον τοῦτο

«τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν», διακηρύττων ἐπισήμως ὅτι πάντες οἱ πνευματικοὶ πρέπει νὰ ἀκολουθῶσιν Ἀλφόνσον Lignori τὸν ἀρχιεπιθανολογιστὴν (arch-probabilist), ὃν ὁ πάπας Πῖος θ' προσήγαγεν εἰς τὴν ἐξέχουσαν τάξιν τοῦ «διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας». Ἀφ' ὅτου οἱ ἰησουῖται ἔλαβον τὸν πινθανολογισμόν ὡς μονοπώλιον, ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας αὐτῶν συνέγραψαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ ἐν διαστήματι 150 ἐτῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑμμανουήλ Sa to Matos (116 ἔτει) ἐβδομήκοντα δύο συνηγόρησαν ὑπὲρ τῆς βασιλοκτονίας (regicide). Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο κατὰ τι ἐπικίνδυνος καὶ ἀκαταλλήλως ἐξέθηκε τὸν ἐπαναστατικὸν χαρακτῆρα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἐπανάστασις ἦτο ἡ ἀφειτηρία τοῦ πάπα Ζαχαρίου. Ἐπανάστασις διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ νῦν παπικοῦ νουντσίου Meglia, τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα δύνανται νὰ λυθῶσιν ἱκανοποιητικῶς. Ἐπανάστασις διὰ βασιλοκτονίας ἦτο ἡ ἔφεσις τοῦ πάπα Πίου Ε' κανονισθέντος ἤδη ἀγίου!! ὅστις διεπραγματεύετο τὴν δολοφονίαν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἑλισάβετ*.

* Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ Φιλίππου Β', δημοσιευθεῖσῃ ὑπὸ Gachard (τομ. II σελ. 185 — 199) ἀναγινώσκομεν: «Πῖος Ε' γράφει Φιλίππῳ τῷ Β' ὅτι ὁ Ridolzi θὰ ἔλθῃ ἵνα ὁμιλήσῃ μετ' αὐτοῦ (τοῦ Φιλίππου) περὶ διαπραγματεύσεως τινος σπουδαιοτάτης τῷ Θεῷ καὶ τοῖς χριστιανοῖς ἔθνεσι, καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν, ἵνα τὸν ἐφοδιάσῃ δι' ὅλων τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του, διότι τὸ σχέδιον τοῦτο τείνει πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ridolzi εἰσῆλθῃ πρὸς Φίλιππον τὸν Β' ἵνα πληροφορήσῃ αὐτὸν περὶ τῆς παραγγελίας τοῦ πάπα, ὁ δὲ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως δίδει τὴν ἀκόλουθον περὶ αὐτῆς ἔκθεσιν: Τὸ ἐν λόφῳ ζήτημα εἶναι τὰ φανερωθῇ ἡ βασιλίσσα Ἑλισάβετ. Ὁ ἀπεσταλμένος ἐκθέτει τὰ καθέκαστα τοῦ σχεδίου, καὶ τὸ σχέδιον ἐξετάζεται ἐν πλήρει συνόδῳ τῆς πολιτείας. Ὁ μέγας ἱεροεξεταστὴς ἀρχιεπίσκοπος Σεβίλλης εἶπεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ συνωμοσία καὶ νὰ διακηρυχθῇ ὅτι ἐνήργουν σπουδᾶ ταῖς βουύλλαις τοῦ πάπα. Ὁ δούξ τῆς Φιερίας ἐπρότεινε νὰ τεθῶσιν ὡς βάντεις αἱ διὰ τὸν ἀγγλικὸν θρόνον δίκαιαι ἀξιώσεις τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας. Ὁ νούντσιος παρέστησε τὸ ἐπιχείρημα ὡς εὐκολώτατον. Ὁ βασιλεὺς ἐκοινοποίησε

“Ὅπως εἰς τινας τὸ ῥωμαϊκὸν ἑξομολογητήριον γεννᾷ γα-
λάρωσιν, οὕτω εἰς ἄλλους παράγει ἀμφοβολίαν προερχομέ-
νην ἐκ τῶν καζουϊστικῶν ἀκριβολογιῶν καὶ ὁδηγοῦ-
σαν εἰς τοιαύτην μάζαν περιπλοκῶν, ὥστε οὐκ ὀλί-
γοι εὐτεβεῖς ἄνθρωποι ἀπώλεσαν τὰς φρένας καὶ ἀπελ-
πίσαντες ἠὺτοκτόνησαν.

Οὐδέποτε ἀνέγνωμεν ἐν τινι ῥωμαϊκῇ κατηχήσει ὅτι
ἀμαρτίαι δύνανται νὰ συγχωρηθῶσιν ἐν μέρει· ἐν τού-
τοις, ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθομεν (πρὸ 28 ἐτῶν) εἰς τὴν
ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων Πουδεντίου καὶ Πουδεντιάνης (τῆς
ἀρχαιοτέρας, ὡς λέγεται, ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης), ἐφρι-
κιάσαμεν ἀναγνόντες ἐπὶ τῶν τοίχων παρὰ τὸ θυσιαστή-
ριον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν ναὸν
τοῦτον λαμβάνουσι καθ' ἡμέραν τριῶν χιλιάδων ἐτῶν

τὸ σχέδιον τῶν συνωμοτῶν τῷ δουκὶ τῆς Ἀλβας. Οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὰ
καθέκαστα καὶ εἶπεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του ὅτι ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ φο-
ρεῖσιν αὐτὸν τὴν βασιλείαν. Ἡ αὐτοῦ ἀγιότης προσφέρει τὴν βοή-
θειάν του, ἵνα ὑπηρετήσῃ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς συμφέρουσι τῆς ἐκκλησίας,
καὶ εἶναι ἔτοιμος, καίπερ πτωχὸς καὶ κατεστραμμένος, νὰ παραχωρή-
σῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ ποτήρια τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐ-
τὰ μάλιστα τὰ ἀμφιά του». Ὅτε ὁ Castelar ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ
λόγῳ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς ἀνέγνω τὴν ἐπίσημον ταύτην μαρ-
τυρίαν ἐν τῇ βουλῇ, ὁ ἀντίπαλός του Canon Manterola παρεδέχθη
τὴν αὐθεντικότητά της τοῦ πάπα πρὸς τὸν Φίλιππον ἐπιστολῆς,
ἀλλὰ προσεκολλήθη εἰς τὴν πτωχὴν παρεγορίαν ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ
τοῦ ὁ πάπας δὲν παρεκάλει τὸν βασιλέα νὰ εὕρῃ δολοφόνον. Ἀλλ' ὁ
Castelar οὐδέποτε ἐξεβίασε τοῦτο. Διατί τέλος πάντων νὰ παρακλέ-
σῃ τοιοῦτόν τι, ἂν οὐ ὁ δολοφόνος πιθανὸν νὰ εἶεν ἤδη εὑρεθῇ; Δὲν
εἴμεθα θαυμάσια τῆς Ἐλισάβετ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τῶν θρησκευτικῶν
αὐτῆς ἀρχῶν ἐν τούτοις ἡδύναντο αὕτη κάλλιστα νὰ ἀποτείνῃ τῷ πάπα
τὸ τοῦ Ἰωάννου 15', 2 «Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑ-
μᾶς δόξῃ λατρεῖν προσφέρειν τῷ Θεῷ». Δὲν εἶναι τοῦτο μίᾳ τρομερᾷ
κατάστασις νοθεῖα καὶ πεπλανημένης συνειδήσεως; Ἐνταῦθα βλέπομεν
τὸν πρακτικὸν κερπὸν τῆς παπικῆς ἀναπτύξεως! Ἐν τούτοις Πῖος ὁ Θ'
διατάσσει τοῖς Ῥωμαίοις νὰ πιστεύωσιν ὅτι οἱ πάπα οὐδέποτε παρεδί-
ασαν τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας των κατὰ συνέπειαν τοιαῦται πράξεις
δύνανται ὅποτεδήποτε νὰ ἐπαναλαμβάνωνται!

ἰνδουλγέντζιαν καὶ τὴν ἄφεσιν τοῦ τρίτου τῶν ἁμαρτιῶν τῶν» (remissionem tertiae partis peccatorum suorum). Τὸ ὅλον τῆς ἐπιγραφῆς λατινιστὶ καὶ ἰταλιστὶ, ἴδε ἡμετέραν «Καθολικὴν ὀρθοδοξίαν» (London. Frübner, 1866, σελ. 190—193)*.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι κατ' αὐτὰς ὁ τὰ μάλιστα ὑπεράλπειος Ῥωμαῖος θέλει συμφωνήσῃ μεθ' ἡμῶν ὅτι ἡ διδασκαλία

* Ἀνετρέξαμεν εἰς τὸ παραπεμπόμενον ἀξιόλογον τοῦ ἀδελφάντου συγγραφέως διδάκτορος J. J. Overbeck σύγγραμμα, ἐξ οὗ χάριν τοῦ ἀναγνώστου μεταγράφομεν ὧδε τὸ ὅλον τῆς λατινικῆς ἐπιγραφῆς, οὗσης παραδόξου, μετὰ τινων ὑπ' αὐτοῦ παρατηρήσεων (Σ. Μ.).

In hac omnium ecclesiarum urbis vetustissima olim domo S. Pudentis Senatoris, Patris SS. Novatii et Timothei, et SS. Pudentianæ et Praxedis Virg.

Fuit SS. Apostolorum Petrum Pauli hospitium primum ad martyrum, et christianorum baptismum et ad missas sacramque sinaxim, sub altare.

Jacent tria millia corpora SS. Matyrum et copiosus sanctorum sanguis;

Visitantes hanc eccliam singulis diebus consequuntur indulgentiam trium.

Millium annorum et remissionem tertie partis peccatorum suorum, aliasque.

Quam plurimas et præsertim in die stationis quæ et feria tertia.

Post tertiam dominicam quadragesimæ et in fertis SS. Pudentis et Pudentianæ.

Δὲν θέλω νὰ εἶπω τι περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῶν τριῶν χιλιάδων σωμάτων τῶν μαρτύρων τῶν κειμένων ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ ἰταλὸς ὁ μεταφράσας αὐτὴν (ἐν τῷ ἀντικρὺ τοίχῳ) ᾗσθάνθη τὴν δυσκολίαν ταύτην καὶ τούτου ἕνεκα μεταφράζει γενικώτερον «ἐντάϋθα ἐτάφησαν 3000» κτλ. Φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἀφ' οὗ ἡ ἐν Κολωνίᾳ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ursula περιλαμβάνει σώματα 10,000 παρθένων μαρτύρων, διὰ τὴν δὲ ἔπρεπεν ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Πουδεντίου καὶ Πουδεντιάνης νὰ ἔχη 3000 μάρτυρας; Ἀλλ' ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἰνδουλγέντζιαν τῶν 3000 ἐτῶν, ἥτις ἀποκτάται καθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων τὸν ναὸν τοῦτον, ὁ πάπας Βενέδικτος ΙΔ' (De synodo diœ serana lib. XIII κεφ. 18, σελ. 9) καὶ ὁ ὅρος τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1669, διακηρύττουσι πάσας τὰς ἄνω τῶν χιλίων ἐτῶν ἰνδουλγεντζίας ὡς μὴ γνησίαις» κτλ. (ἡ λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἀντεγράφη κατὰ γράμμα) Σ. Μ.

αὕτη εἶναι πεπλανημένη καὶ αἰρετική. Καὶ ἔμως ἐδημοσιεύθη καὶ εἶναι ἀνεκτὴ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀλάνθαστου πάπα! Ὁ δὲ καρδινάλιος Manning λέγει («The Reunion of Christendom» σελ. 65): «Δυνάμεθα νὰ ἤμεθα βέβαιοι ὅτι, ὅτι δὴποτε ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπ' ὄψιν τῆς δημοσίας ἀρχῆς της, πραττόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κατακρινόμενον ὑπὸ τῶν ποιμένων της, εἶναι τοῦλάχιστον σύμφωνον τῇ πίστει καὶ ἀθῶον ὡς πρὸς τὰ ἥθη. Ὅστις δὴποτε δὲ ἐγείρεται νὰ καταδικάσῃ τοιαύτας πράξεις καὶ γνώμας, καταδικάζει ἐντεῦθεν ἑαυτὸν δι' αὐτοδικίαν, ὅπερ εἶναι ἡ ρίζα τῆς αἰρέσεως». Ἡμεῖς προκαλοῦμεν τὸν καρδινάλιον Manning ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μερικὴ ἄφρσεις τῶν ἀμαρτιῶν εἶναι καθολικὸν δόγμα. *AEN AYNATAI*. Πρὸς τοῦτοις ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ καθαρῶς σπιγματίζει τὸν ἀλάνθαστον πάπαν Βενέδικτον ΙΔ' («De Synodo Diocesana» lib. XIII. κεφ. 18, 9, καὶ τὸν ὅρον τῆς 18 Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 διακηρύττοντας τὰς ἄνω τῶν χιλίων ἐτῶν ἰνδουλγεντζίας μὴ γνησίας, διὰ τοῦ στίγματος τῆς αἰρέσεως! Πῶς δύναται ὁ καρδινάλιος ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ δικτύου τούτου τῶν ἀντιφάσεων; Πῶς δύναται νὰ καθάρισῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς αἰρέσεως; Ὁ συμφωνῶν καθ' ὅλα μετὰ τῆς Ρώμης, πρέπει νὰ προετοιμασθῇ νὰ συγκρούηται ἐνίστε μετὰ τῆς ἀσυνεποῦς Ρώμης ἢ νὰ τρώγῃ τὰς λέξεις του ἡσύχως, εὐπειθῶς, τυφλῶς, ἀλλ' ἀκατάπειστος.

Εἷς σπουδαῖος νεωτερισμὸς καθιστῶν πολλὰς ἐξομολογητικὰς ἀφέσεις λίαν ἀμφιβόλους, νεωτερισμὸς ὃν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς χαλαρώσεως τῆς εἰσελθούσης ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὸ μέγα σχίσμα, εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῆς *attrition* ἐν τῇ ἐξομολογήσει. Ἡ νεοκοπεῖσα αὕτη λέξις, ἣν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν γνωρίζει, σημαίνει ἀτελὴ συντριβὴν (*im-*

perfect contrition) τῆς καρδίας, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐκ φόβου ἢ κοσμικοῦ τινος ἐλατηρίου ἀποφεύγει τὴν ἁμαρτίαν, προτίθεται νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ πλέον αὐτὴν καὶ (προσθέτουσιν οἱ εὐσεβέστεροι συγγραφεῖς) ἔχει αἰρετικὴν τινὰ ἀγάπην (incipient love. Ἡ *attrition* καθ' ἐαυτὴν κηρύττεται ἀνεπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν, μετὰ τῆς ἐξομολογήσεως ὁμῶς εἶναι ἐπαρκὴς! Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος ἐπεκύρωσε τοῦτο (Sess. XIV κεφ. 4). Ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς Morinus (De Panit lib. VIII cap. 2) λέγει ὅτι ἡ λέξις *attrition*, ἄγνωστος τῇ γραφῇ, καὶ τοῖς πατράσιν, εἰσῆχθη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Καὶ ὁ περίφημος θεολόγος Liebermann (institutiones theologicæ, Moguntiae, 1861, σελ. 621) προσθέτει: «Ἡ ἀρχαία γνώμη τῶν θεολόγων ἦτο ὅτι ἡ τελεία συντριβὴ ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς ἀποτελεσματικὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ γνώμη αὕτη μέχρι τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου ἐπεκράτει ἐν ταῖς σχολαῖς καὶ ἐπίσης μετὰ τὴν σύνοδον ὑπεστηρίχθη ὑπὸ διακριμένων θεολόγων· ἀλλ' ἤδη εἶναι ἄχρηστος (!) καὶ πάντες κοινῇ διδάσκουσιν ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται συντριβὴ μετὰ τελείας ἀγάπης». Τοιαύτη εἶναι ἡ ῥωμαϊκὴ διάρκεια τῆς πίστεως.

Υπάρχει μία ἄλλη πλάνη (μήτηρ ἄλλης πλάνης, ἥτις ἀπεδείχθη τὸ τελευταῖον ἄχυρον τὸ συντρίψαν τὰ νῶτα τῆς καμῆλου κατὰ τὴν Μεταρρύθμισιν), ἥτις ἀσχημίζει τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ῥωμαϊκὴν διδασκαλίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι διδάσκουσιν ὅτι διὰ τῆς ἀφέσεως ἡ ἐνοχὴ καὶ ἡ αἰώνιος τιμωρία τῆς ἁμαρτίας (*culpa et poena aeterna*) ἀφίενται, ἀλλ' ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ πρόσκαιροι τιμωρίαι πρέπει νὰ ἐξιλασθῶσι διὰ τῶν ἔργων τῆς ἱκανοποιήσεως (*penance*). Αἱ πρόσκαιροι αὗται τιμωρίαι εἶναι *poena vindicativa* καὶ οὐχ ἀπλῶς *poena mendicinalis*. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τὸναναντίον διδάσκει ὅτι

ἡ ἄφεςις ἀπαλείφει τὴν τε αἰώνιον καὶ τὴν πρόσκαιρον ποινὴν τῆς ἀμαρτίας καὶ τὴν ἐνοχλήν, καὶ δὲν μένει τι *reatus* (ὀφείλημα). Ἐναπόκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἵνα ὁ μετανοῶν ἀνταποδώσῃ ὅ, τι κακὸν ἔπραξεν ἀδικῶν εἴτε ἐαυτὸν, εἴτε τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μόνον συνέπεια τῆς ἀληθοῦς συντριβῆς τῆς καρδίας καὶ οὐχὶ τιμωρία ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ὅ, τι ἡ ἐκκλησία ἡμῶν καλεῖ ἐπιτιμίαν (Β' Κορινθ. Β', 6), δὲν ὁμοιάζει κατ' οὐδένα τρόπον τῇ ῥωμαϊκῇ *penance*, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς ἐν *medicinal* μέσον, ἐπιτιθέμενον ἐν ἐκτάτοις περιπτώσεσιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἵνα δυνηθῇ ὁ μετανοῶν νὰ κατανικήσῃ τὰ κακὰ ἔθνη. Τοῦτο δὲν εἶναι μέρος τοῦ μυστηρίου, οὐδὲ ἀνήκει τῷ ἱερεῖ ὡς δικαστῇ, ἀλλ' ὡς ἱατρῷ.

Ἡ πεπλανημένη αὕτη ῥωμαϊκὴ διδασκαλία παρήγαγε φυσικῶς τὴν ῥωμαϊκὴν αἵρεσιν τῶν Ἰνδουλγεν-τζίων, τὸν καρκίνον τοῦτον τῆς πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν, αἵτινες ἦσαν τόσῳ ἄγνωστοι τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, ὥστε ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' ἐν τῇ αὐτοῦ «*Professio Orthodoxæ fidei a Græcis facienda* (Rome, 1846 σελ. 12) ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λατινικὴν λέξιν Ἰνδουλγέντζιαν. Ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ *pœnas vindicativas* μενούσας μετὰ τὴν ἄφεςιν, δὲν ὑπάρχει χώρος διὰ τοιαύτην διάταξιν πρὸς ἄφεςιν αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄφεςιν δὲ τῶν *pœnarum medicinalium*, τοῦτο ἤθελον εἶσθαι κατ'εὐθείαν ἀνῆθικον. Ἐπραγματεύθημεν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ «*Der einzinge sichere Ausweg für die liberalen Mitglieder der rœmisch-katholischen kirche*» (Halle 1870 σελ. 9 καὶ ἐξ.) ἢ τῇ γαλλικῇ μεταφράσει «*Unique moyen de sortir d'embarras pour les membres liberaux de l'Église catholique romaine*» (Parie 1872 σελ. 10 καὶ ἐφεξ.).

Ὅπως δὲ ποτε αἱ ἰνδουλγέντζαι αὗται δὲν εἶναι τοῖς ζῶσιν ὠφέλιμοι ἀλλὰ καὶ τοῖς τεθνεῶσιν ἐφαρμόσι-
μοι, καὶ τοι ὁ «ἀναμάρτητος» πάπας Γελάσιος Α' πανη-
γυρικῶς διεκήρυξεν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ συνόδῳ τοῦ 495:
« Ἡρωτήθημεν νὰ συγχωρήσωμεν ἐπίσης τοὺς τεθνεῶ-
τας, ἀλλ' εἶναι φανερόν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ πρά-
ξωμεν τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐλέχθη «ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ
τῆς γῆς» τοὺς μὴ ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς ἐπεφυλάξατο
τῇ Αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ κρίσει.
Πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία δὲν τολμᾷ νὰ σφετε-
ρισθῇ ὅτι δὲν ἐδόθη οὐδὲ καὶ τοῖς μακαρίοις
ἀποστόλοις» (Mansi tom. III σελ. 183 κ.έ.). Βεβαίως
γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι θεολόγοι διδάσκουσιν ὅτι αἱ
ἰνδουλγέντζαι δὲν δύνανται μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποβῶσι
χρήσιμοι τοῖς τεθνεῶσιν, ἀλλὰ μόνον *per modum suf-*
fragii δηλαδή ἀφιέμεναι εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ Θεοῦ θέ-
λησιν νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὅπως θέλει καὶ νὰ τὰς ἐφαρ-
μόσῃ εἰς ὅποιον δὲ ποτε πρόσωπον θέλει· ἀλλὰ πολὺ ὀλί-
γοι γνωρίζουσι τὸν περιορισμὸν τοῦτον· καὶ ἐὰν ἐγνώρι-
ζον, ὁ πρὸς τοῦτο ζήλος των ἤθελεν οὐσιωδῶς ψυχρανθῇ.

Ἡ περὶ τοῦ Πουργατορίου ῥωμαϊκὴ διδασκαλία εἶναι
στενῶς συνδεδεμένη τῇ περὶ τῶν ἰνδουλγεντζιῶν· ἀλλ'
ἐπειδὴ ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθημεν τὸ ζήτημα ἀλλαχοῦ
(Der einzige sichere Ausweg σελ. 14 καὶ ἐ. Unique moyen σελ. 15 καὶ ἐ.), παραπέμπομεν ἐκεῖ, ἔνθα
βλέπομεν ὅποιαν φθορὰν οἱ ῥωμαῖκοι νεωτερισμοὶ ἐπήνεγ-
κον εἰς ἓν ἀπλοῦν μυστήριον καὶ πῶς ἡ ἀπλῇ ἀλήθεια
ἀνηλεῶς ἐκιδόηλεύθη.

Ε'. ΙΕΡΩΣΥΝΗ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο τόσῳ συνεσχιάσθη ὑπὸ τῶν Ῥω-
μαίων, ὥστε καὶ αὐτοὶ δὲν γνωρίζουσιν ἐν ἀληθείᾳ ὅποιαν
εἶναι ἡ ὕλη (materia) αὐτοῦ. Τινὲς νομίζουν ὅτι ἡ μό-

νη ἀναγκαία καὶ οὐσιώδης ὕλη εἶναι ἢ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, ἐν ᾧ ἡ ἐπίδοσις τῶν *instrumenta** εἶναι μόνον τυχαία καὶ συμπληρωματική. Τινὲς θεωροῦσι τὴν ἐπίδοσιν τῶν *instrumenta* ὡς τὴν μόνην οὐσιώδη ὕλην, εἴτε συγγέοντες τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν μετὰ τῆς ἐπιδόσεως, εἴτε πιστεύοντες ὅτι ἡ ἐπίθεσις εἶναι ἀπλῶς τυχαία καὶ τελετουργικὴ πράξις. Ἡ τρίτη γνώμη εἶναι ὅτι ἀμφοτέραι αἱ πράξεις εἶναι οὐσιώδεις (Liebermann I. c. tom. II σελ. 720). Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ οἱ Ῥωμαῖοι ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπειδὴ ἀναγνωρίζουσιν ἐγκύρους τὰς ὀρθοδόξους χειροτονίας, ἐσυλλογίσθησαν οὕτω· «Παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν εἶναι ἡ μόνη ὕλη, ἄρα καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ πιστεύωμεν τὸ ἴδιον». Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προστεθῇ «ὅτι ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, τῆς λατινικῆς μὴ ἐξαιρουμένης, κατὰ τοὺς δέκα πρώτους αἰῶνας ἐχειροτόνει πάντοτε διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μὴ μνημονεύουσα τὴν ἐπίδοσιν τῶν *instrumenta* (Liebermann *ibid.* σελ. 720).

Ὅτι μεγάλαι καταχρήσεις ἐπεκράτουν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν τῶν χειροτονουμένων, μαθαίνομεν ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ 12 κεφ. (Sess. XXIII) τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, ἐν ᾧ ἀπαγορεύεται τὸ χειροτονεῖν ἀνῆλικας (minors). Ἡ διάταξις αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 1563. Καὶ ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1583 ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Kelderer ἐν Ῥατισβώνῃ ἐχειροτονήθη, νήπιον ἤδη, διάκονος καὶ ἀπέθανεν ἑξαήμερος. Τὸ διαλαμβάνον τὸ γεγονός τοῦτο ἐπιτύμβιον διατηρεῖται ἔτι ἐν τῷ συνοδικῷ τοῦ ἐν Ῥατισβώνῃ καθεδρικοῦ νχοῦ. Ὅτι δὲ ἡ περίπτωσις δὲν ἦτο μοναδική, δεικνύουσιν αἱ παπικαὶ διατάξεις Cum exsactorum (Πῖος Β' 1461), Sanctum (Σῖξτος Ε' 1589), Romanum (Κλήμης Η'

* Τὸ ποτήριον καὶ ὁ δίσκος τῆς ἀγίας εὐχαριστίας. Σ. Μ.

1595). Ὅπωςδὴποτε κατὰ τὸ 1735 εὐρίσκομεν τὸν Don Luis de Bourbon χειροτονηθέντα καρδινάλιον ἀρχιεπίσκοπον Τολέδου, ὄντα ὁκταέτη. Ὁ δούξ Ἑρνέστος, υἱὸς Ἀλβέρτου Δ' (τοῦ σοφοῦ) ἐγένετο (ἀρχὴ τοῦ Ις' αἰῶνος) σύγκελλος Βιγιλίου τοῦ ἐπισκόπου Passau δεκαπενταέτης· διεδέχθη δὲ τὸν ἐπίσκοπον δεκαοκταέτης, ἔρριψε τριάκοντα ἀναβαπτιστάς εἰς τὰς εἰρκτάς, ἵνα ἀφανισθῶσι διὰ παντός, ἔκαυσε τὸν Λεονάρδον Kaiser ιερέα γενόμενον λουθηρανόν, ζῶντα, καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας δώδεκα ἔτι λουθηρανούς. Ἐτι νεώτερος τοῦ ἐπισκόπου Ἑρνέστου ἦτο ὁ Λεοπόλδος ἀρχιδούξ τῆς Αὐσρίας, ὅστις δεκαέτης ἐγένετο σύγκελλος τοῦ ἐπισκόπου Passau (1598) καὶ τρισκαίδεκαέτης ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος· ὅτε ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν τοῦ διακρίνειν, ἐμιμήθη τὸν Ἑρνέστον, κατέθλιψε τοὺς προστετάντας, ὑπερήσπισε τοὺς ἰησουίτας, ῥυκοδόμησε δι' αὐτοὺς κολέγιον, καὶ ἐθεμελίωσε τὴν τῶν προσκυνητῶν ἐκκλησίαν Mariahilf. Μετὰ ταῦτα ἀπέρριψε τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν, ἀπέξεδύθη καὶ ἐνυμφεύθη τὴν πριγγηπέσσαν τῆς Τοσκάνης. Πολλὰ χρονικὰ ἐπισκοπῶν ἀναφέρουσιν ὁμοίως καταχρήσεις καὶ σκάνδαλα. Ἀλλὰ τί εἵπωμεν περὶ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ Ε', ὅστις κατὰ τὸν θάνατόν του δὲν ἦτο οὐδὲ καὶν πρεσβύτερος; (ἴδε Mansi tom. XXIV, σελ. 153—183). Πῶς ἡδύνατο ὁ παποδιάκονος οὗτος ν' ἀξιοῖ διαδοχὴν ἀποστολοεπισκόπου; Οἱ ῥωμαῖοι ὀχυροῦσιν ἑαυτοὺς ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τῆς δικαιοδοσίας (jurisdiction), ἀλλ' ἐὰν ἦτο πραγματικῶς πάπας, πρέπει νὰ ἦτο ἀναμάρτητος· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ διάκονοι οὐδέποτε ἐνεπιστεύθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν ἀποστόλων τὴν διακονίαν τοῦ διδάσκειν. Δὲν σημαίνει τίποτε ὅτι ἡ παπωσύνη τοῦ Ἀδριανοῦ διήρκεσεν ἓνα μῆνα καὶ ἑξ ἡμέρας μόνον· ἡμεῖς προσβάλλομεν τὴν ἀρχήν.

Ἱερόσυλοι ἀναχειροτονία: ἐλάβανον χώραν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ 8 μέχρι τοῦ 12 αἰῶνος ἐπὶ τῇ αἵρετικῇ προφάσει ὅτι ἡ σιμωνία ἢ ὁ ἀφορισμὸς καθιστᾷ τὰς χειροτονίας οὐ μόνον ἀντικανονικάς, ἀλλὰ καὶ ἄκυρους. Ἀναχειροτονία, ἀναβαπτισμὸς, ἀναμυρισμὸς, εἶναι λέξεις ἀνευ σημασίας διὰ τε τὴν ὀρθόδοξον καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, αἵτινες διδάσκουσιν ὅτι τὰ μυστήρια ταῦτα ἐντυποῦσι χαρακτῆρα ἀνεξάλειπτον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαμβάνοντος (σύνοδ. Ἱεροσολύμ.) Ὅταν λοιπὸν τοιαύτη τις πράξις λαμβάνῃ χώραν, γίνεται μόνον ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι πρόσωπόν τι δὲν εἶναι, ἢ (ὅπερ ταῦτό) δὲν εἶναι κατὰ τύπον βεδαπτισμένος, ἢ κεχρισμένος, ἢ κεχειροτονημένος, ἢ ὅτι ὑπάρχει ἀμβιβολία τις περὶ τούτου· ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὁ μὴ βεδαπτισμένος κλπ. λαμβάνει βάπτισμα κλπ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει μόνον ὁ παντογνώστης Θεὸς γνωρίζει ἐὰν τὸ πρόσωπον ἐδαπτίσθῃ κλπ. ἐὰν δὲν ἐδαπτίσθῃ κτλ. λαμβάνει βάπτισμα κτλ. ἀλλ' ἐὰν δὲν ἐδαπτίσθῃ κτλ. ἡ πράξις εἶναι ἀπλῆ τελετὴ μὴ μεταδίδουσα μυστηριακὴν τινὰ χάριν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, τοιαύτη τις πράξις δὲν εἶναι ἀξιόμεμπτος, ἐκτὸς ἐὰν στηρίζηται ἐπὶ αἵρετικῶν ἀρχῶν (ὡς ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ παπικῇ), ἢ δὲν ὑποστηρίζηται ὑπὸ πραγματικῆς ἀμβιβολίας.

Ἄλλος ὀλέθριος νεωτερισμὸς εἶναι ἡ κατὰχρησις τῆς δικαιοδοσίας (the abuse of jurisdiction) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀκρωτηριάσαι τὴν ὑπὸ τῆς χειροτονίας μεταδιδομένην ἱερατικὴν ἐξουσίαν. Ἀπλοῦν φάντασμα! Συγχώρησις διδομένη μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τῆς πρὸς τὸ ἐξομολογεῖν ἐπισκοπικῆς ἀδείας, θεωρεῖται οὐ μόνον ἀντικανονικῇ, ἀλλὰ καὶ ἄκυρος, ἐν ᾧ in articulo mortis εἶναι πάντοτε ἔγκυρος! Τίς ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ν' ἄκυροῖ μυστηριακὰς πράξεις; Ὁ Perronne καὶ ὁ

Lieberman βεβαιώσει τῷ ὄντι, ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διδασκαλία συμφωνεῖ καθ' ὅλα τῇ τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἀπάσης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν προσάγουσιν ὁμῶς οὐδεμίαν ἀπόδειξιν διὰ τὴν βεβαίωσίν των. Ἐπειδὴ ἡ δικαιοδοσία ἀφορᾷ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, δὲν ἠδύνατο νὰ τείνη πρὸς παράλυσιν τῆς θείας δυνάμεως τῶν μυστηρίων, ἀφ' οὗ τὸ ἔλαττον δὲν δύναται νὰ δεσπόζη τοῦ κρείττονος. Καίτοι ἡ πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἐξομολόγησις ὑποθέτει μίαν δικαστικὴν πράξιν ἐκ μέρους αὐτοῦ, ὁ πρεσβύτερος ἐνεργεῖ ὡς δικαστῆς προχειρισθεὶς κατ' εὐθείαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ιερωσύνης, καὶ οὐχὶ ὡς δικαστῆς προχειρισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Τούτου ἐνεκα εἰς πρεσβύτερος ἐκτελῶν ιερarchικά καθήκοντα ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπου, εἶναι ἀξιοκατάκριτος, αἱ δὲ πράξεις του ἀντικανονικαὶ, ἀλλ' οὐδαμῶς ἄκυροι. Οἱ ῥωμαῖοι συγχέοντες τὰς δύο ταύτας διαφόρους καὶ διακεκριμένας περιπτώσεις, καὶ ἐνοῦντες αὐτὰς εἰς μίαν, ἡτοίμασαν τὴν ὁδὸν ἢ μᾶλλον τὴν ἔφοδον τῆς δικαιοδοσίας κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῆς μυστηριακῆς δυνάμεως. Τὸ δόλιον καὶ πανούργως τεθειμένον σχέδιον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐὰν ἐνηθῶμεν νὰ εὐρωμεν ὁπὴν τινα, δι' ἧς νὰ εἰσαγάγωμεν λάθρα τὴν δικαιοδοσίαν εἰς τὸ μυστηριακὸν φρούριον, τὰ ὀχυρώματ' εἶναι ἡμέτερα, ἡ δὲ παπικὴ δεσποτεία, διανέμουσα μετ' ἀπολύτου ἐξουσίας τὴν δικαιοδοσίαν, κατέχει ἐπίσης καὶ τὰ μυστήρια». Ἐντεῦθεν ἡ αὐθαίρετος χρῆσις τῶν μυστηρίων, ὡς εἶδομεν μέχρι τοῦδε. Ἐντεῦθεν ἡ *casus reservati* δηλ. αἱ περιπτώσεις ἐκεῖναι τῆς συνειδήσεως, ἃς ὁ πάππας καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐπιφυλάττουσιν ἑαυτοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ συγχωρεῖν. Οἱ ὀρθόδοξοι πατριάρχαι καὶ ἐπίσκοποι οὐδέποτε ἤρπασαν τοιαύτην ἐξου-

σίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τῷ ὄντι ἀναφέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας των μοναδικόν τι παράδειγμα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὅπερ μόνον ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης δύναται νὰ ἐκλάβῃ ὡς τοιοῦτον, ἐν ᾧ ἐκ προσεκτικωτέρας ἀναγνώσεως πίπτει ἄρ' ἐκυτοῦ ἢ μᾶλλον ἄγει πρὸς τὸ ἀντίθετον. Ἐχει δὲ ὡς ἐξῆς: Συνέσιος ὁ μητροπολίτης Πτολεμαίδος ἐν Κυρηναίῃ ἀποστέλλει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λαμπρονιανοῦ, ἱερέως κατηγορηθέντος ἐπὶ μεγάλῳ ἐγκλήματι, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατριάρχην Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας πρὸς ἀπόφασιν. Ὁ Συνέσιος ἦτο θερμὸς τοῦ Θεοφίλου φίλος ὡς χριστιανίσαντος αὐτὸν, νυμφεύσαντος αὐτὸν καὶ χειροτονήσαντος αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὄντα ἔτι ἄπειρον νεόφυτον. Τί φυσικώτερον τοῦ παραπέμπειν τοιαύτας περιπλόκους ὑποθέσεις εἰς τὸν πεπειραμένον φίλον του; Ὁ Θεόφιλος δὲν ἠξίωσε τοῦτο ὡς δικαίωμα του, οὐδὲ ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὁ Συνέσιος τοῦ δικαιώματός του τούτου, ἀλλὰ καθαρῶς ἔδωκε τὸ κύρος τῷ Θεοφίλῳ, ἵνα κρίνῃ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Ἴδου τί ὁ Συνέσιος λέγει: «Τοῦ λῦσαι δὲ τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα» (66 ἐπιστ. Συνεσ. πρὸς Θεόφιλον 2 ἔχδ. Petav. σελ. 215). Δύναται δὲ ἤδη ὁ ἀναγνώστης νὰ κρίνῃ περὶ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ ἰησουΐτου Peronne: «Solvendi (Lampronianum) porro *jus et auctoritatem* ad pontifician sedem *rejeci*». Τοιουτοτρόπως ἀθῶα χωρία πιέζονται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τετελεσμένης θεωρίας.

Ἡ μᾶλλον σκληρὰ, ἢ μᾶλλον ἀνήθικος, ἀλλ' (ὡς ὁ κόσμος φρονεῖ) ἡ ἐπιτυχεστάτη βολὴ τῆς παπικῆς πολιτικῆς ἦτο ἡ εἰσαγωγὴ τῆς «καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου». Ἡ ἱστορία ἐξέφερε τὴν γνώμην της ἐπὶ τοῦ ζοφεροῦ τούτου γεγονότος. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἦτο ἐν εὐφυές ἐφεύρημα, δι' οὗ ὁ μέγας «ἀλάνθαστος» ζενεράλης ἀπέκτησε σῶμα στρατιωτῶν

καθ' ὅλα ἐλευθέρων τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ἐτοίμων νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὸ νεῦμα, ἐτοίμων πρὸς θάνατον, ὡς οἱ μονομάχοι τῶν ἀρχαίων *Cæsar morituri te salutam!* Τοῦτο ἦτο ἡ ιδέα τοῦ Γρηγορίου καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἡ εὐλαβὴς ιδέα τῆς μεταβολῆς τοῦ κλήρου εἰς τάγμα ἀγγελικῶν πλασμάτων ἦτο πολὺ ἀπλῆ, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ κατὰ γράμμα, ὡς πᾶς τις σπουδάζας τὴν ἐποχὴν τοῦ Γρηγορίου καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν γενικῶς γνωρίζει. Καθαρὰ καὶ γνησίᾳ παρθενία εἶναι τῷ ὄντι ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη κατάστασις τοῦ χριστιανοῦ· ἀλλ' ὁ Χριστὸς βεβαιοῖ ὅτι « οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, δηλ. νὰ πραγματοποιήσωσιν αὐτήν, ἀλλ' οἷς δέδοται, δηλ. οἱ ἔχοντες θείαν κλῆσιν, ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτα ». Οἱ ἔχοντες κλῆσιν, (vocation) διὰ τὸν ἐγγαμὸν βίον θὰ ὑπηρετήσωσι καλλίτερον τὸν Θεὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. Ἀγαμία δὲν εἶναι οὐδαμῶς ἀπαράλλακτος τῇ παρθενίᾳ καὶ καθ' ἑαυτήν οὐχὶ προτιμότερα τοῦ γάμου. Ἀλλὰ καίτοι ὁ Γρηγόριος ἐγνώριζε τὴν γνώμην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ἡ ἐκλογὴ πρέπει νὰ ᾖ ἐλευθέρᾳ καὶ ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει ἡ θεία κλῆσις, καίτοι ἐγνώριζεν ὅτι ὁ κανὼν τῆς ἐν Ἰάγγρα συνόδου (καν. 4) αὐστηρῶς καταδικάζει τὴν πρὸς τοὺς ἐγγάμους ἱερεῖς ἀποστροφὴν, καίτοι ἐγνώριζε τὴν γνώμην τῶν ἁγίων πατέρων, περιεφρόνησε πάντα ταῦτα καὶ ἐβάδισε τὴν ἑαυτοῦ ὁδόν, διέρρηξε τὸν ἀδιάλυτον δεσμὸν τῶν νομίμων γάμων, διέφθειρε τὰ ἥθη τῶν διαλυθειτῶν οἰκογενειῶν καὶ ἔσπειρε τὰ σπέρματα τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς ἀκολασίας ὁρμητικῶς αὐξάνοντα εἰς εὖφορον λήϊον. Δὲν ἀνέγνωσέ ποτε τὸν ἱερὸν Ἱερώνυμον περιγράφοντα τὴν φαύλην διαγωγὴν τοῦ ἀγάμου κλήρου τῆς ἐποχῆς του; Δὲν ἀνέγνωσε τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον; Ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἐγνώρισε καλλίτερον τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς καθολικότητος ἢ Γρηγόριος

ὁ Ζ', οὐτινος ἡ κεφαλὴ ἦτο μεστὴ φιλοδόξων σχεδίων καὶ ὑπερφιάλων ἐμπνεύσεων. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος (46 ὁμιλ. εἰς Ματθ. ΙΓ', 24) λέγει «ἡ ὑψίστη ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἣτις κτείπτων τυγχάνει τῆς ἀγαμίας» καὶ ἐν ὁμιλ. 63 εἰς Ματθ. «ὁ Κύριος προστίθῃσιν ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω... ἐφιέμενος συνωδᾷ τῇ ἀνεκφράστῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἵνα μὴ τοῦτο ποιήσῃ ὑποχρεωτικὸν νόμον». Καὶ πάλιν (ἐν ὁμιλ. 7 εἰς Ἑβρ. ε' 11—13) «ἐάν τις ἀδυνάτως ἔχῃ ἵνα τὸν αὐτὸν ἐν τῷ γάμῳ βιώσῃ βίον, οἷον ὁ μοναχὸς (ἐν τῇ ἀγαμίᾳ), τὸ πᾶν ἀπώλετο καὶ μένει ὀλίγος πρὸς ἀρετὴν χώρος· πῶς ἂν εἴη τότε τίμιος ὁ γάμος» (Ἑβρ. ΙΓ', 4) τοιούτου ὄντος τοῦτου κωλύματος;» Ὁ ὑπεράλπειος Dr J. Zhishman («Das Echerecht der orientalischen Kirche» Wien 1864 σελ. 167) παραδέχεται ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐτίμα πάντοτε τὴν προαιρετικὴν ἀγαμίαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέβηκεν αὐτὴν, «οὕτω δὲ πράττουσα ἦτο μακρὰν τοῦ θεωρεῖν τὸν ἀγαμον βίον ὥς τι προτέρημα ἐν τῷ ἀτόμῳ, καὶ μὴ διατάσσουσα ἢ καὶ ἀπλῶς συνιστῶσα τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον, ἐτήρησε τὴν μέσσην ὁδὸν μεταξύ τῶν δύο διευθύνσεων». Ἐντεῦθεν ἡ ἠθικὴ διαγωγὴ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου. Ἐντεῦθεν ἡ δημοτικότης καὶ ὁ πατριωτισμὸς του. Ὁ ῥωμαῖος κληρικὸς εἶναι κοσμοπολίτης, μὴ ἔχων οὔτε πατρίδα, οὔτε οἶκον, οὔτε ἐστίαν ἵνα ὑπερασπισθῇ. Ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς ἔχει κατὰ πρῶτον νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν χώραν του καὶ τὸ θυσιαστήριόν του καὶ νὰ ἐκχέῃ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς του δι' αὐτά... Βεβαίως! ἡ ἀγαμία δὲν εἶναι βαρὺ φορτίον, ἐὰν ὁ ἀγαμος διατηρῇ γυναικωνίτην ἐκ πεντήκοντα γυναικῶν, ὡς ὁ πάπας Ἀλέξανδρος σ'. Δὲν ἦτο βεβαίως βαρὺ φορτίον εἰς τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΓ', ὅστις ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο ἐνοχὸς πρηνενοφθορίας καὶ αἰμομιξίας *tercentas monachas stupravit quas postea fecit abbatissas vel*

priorissas. Ὁ Schroeckh ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (τόμ. ΛΑ', σελ. 378) δύναται νὰ πληροφορήσῃ περαιτέρω περὶ τούτου. Ὁ ὑποκριτὴς πάπας Βενέδικτος IB' ἀπηύθυνε τρομερὰν ἐπίπληξιν τῷ ἀνηθίκῳ κλήρῳ τῆς Ναρβόννης προσφέρων τὸν καρδινάλιον πῖλον τῷ Πετράρχῃ *dummodo soror ejus suo consederetur arbitrio* (Hieron. Squazafic. viva Fr. Petrarch.) Ὁ πάπας Σίξτος Δ' ἐγκατέστησε χαμαιτυπεῖα ἐν Ρώμῃ καὶ ὥρισε δι' αὐτὰ ἐτήσιον εἰσόδημα 20,000 δουκάτων. Ὁ ῥωμαῖκός λαὸς ἀπεκάλει αὐτὸν *leno vorax, pathicus, meretrix, delator, adulter* κτλ. *Gaude prisa Nero, superat te crimine Sixtus* κτλ. (Διὰ τὰ τρία δίστιχα ἴδε ἡμετέραν «Unique moyen», σελ. 70, ὑποσημείωσιν). Ὁ Ἀγρίππας (de Vanit Scient ep. 64) λέγει ὅτι ἐπίσκοπός τις ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχεν ἐτήσιον εἰσόδημα 11 χιλιάδων δολλαρίων ἐκ τῶν φόρων τῶν *Sacerdote concubinariū*. Ὁ Ἀγρίππας εἶχε περιηγηθῇ Γερμανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ βιβλίον, εἰς ὃ παραπέμπομεν, κατὰ τὸ 1527. Πόσον ἀπελπιστικὰ γεγονότα συνέβαινον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπεδείξαμεν ἐν τῇ διατριβῇ ἡμῶν «Καταναγκαστικὴ ἀγαμία τοῦ κλήρου (Ὁρθόδ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Β', σελ. 244—256), ἐνθα ἐζωγραφήσαμεν εἰκόνα δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων, ἥτις ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὴν κακοήθειαν τῆς ἐθνικῆς Ρώμης, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Petronius, ὁ Martial, ὁ Juvenal καὶ ὁ Persius ἔγραψαν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Arundel Θωμᾶς (eminentissima turris Ecclesiae Anglicanae), ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἑρρίκος Chichele, ἰδρυτὴς τοῦ ἐν Ὁξφόρδῃ κολεγίου τῶν ψυχῶν, ὁ Χορτίγγιος τοῦ Abingdon, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Ὁξφόρδῃ, ὁ ἐπίσκοπος Σαλιςβουρή Hallam, ὁ Ριχάρδος Ullerston, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Ὁξφόρδῃ, δίδουσιν ἡμῖν ἀπελπιστικὰς ἐκθέσεις τῆς κληρικῆς ἀνηθικότητος τῆς ἐποχῆς

των. Ἴδε Arthur Duck (vita Cichellii, σελ. 48—52), Wharton (I 122), Θωμᾶν Walsingham (ιστ. Ἀγγλίας, σελ. 387 κ. ἐξ.) καὶ Hardt ἐν τῷ περιφρήμῳ αὐτοῦ ἔργῳ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου. Οἱ κύριοι καὶ οἱ γεωργοὶ τῆς ἐπαρχίας Carnarvon (Carnarvonshire) παρεπονήθησαν τῷ βασιλεῖ Ἐρρίκῳ Ζ' κατηγοροῦντες τὸν κληρὸν ἐπὶ συστηματικῇ διαφθορᾷ τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων των. Δὲν εἶναι θαῦμα ὅτι ὁ ἀνεμοστρόβιλος τῆς μεταρρυθμίσεως ἐλθὼν ἐξήλειψε τοιαύτην ἐκκλησίαν ἀπὸ προσώπου τῆς χώρας. Καλῶς ἠδύνατο ὁ Φώτιος νὰ λέγῃ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ του (σελ. 50 ἐκδ. Μοντακουτίου) «Οὔτοι (οἱ ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς) οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναικας δεικνύντες καὶ γυναικας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὔτοι τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς, τοὺς ἐν-θέσμῳ γάμῳ διαπρέποντας μυσάττεσθαι τε καὶ ἀποστρέφεσθαι παρεσκεύασαν». Ἐν ταῖς δυσκολίαις ταύταις εὐσεβεῖς τινες ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι, οἷος ὁ Δουράνδος ἐπίσκοπος Mende in Languedoc κατὰ τὸ 1296 ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἐπεθύμησαν νὰ εἰσαγάγῃσι τὴν ἀνατολικὴν χρῆσιν, ἀφ' οὗ αὕτη ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς χρόνοις πράξεως. Ἀλλὰ ταχέως ἡ βαβυλωνίος αἰχμαλωσία ἐν Ἀβινιῶν ἤρξατο, ἡ θρησκεία κατεπόθη ὑπὸ πολιτικῶν καὶ φητριαστικῶν ἀγώνων, αἱ δὲ μεταρρυθμίσεις ἀνεβλήθησαν ἐπ' ἀόριστον. Ὁ κληρικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο ἀπεριγράπτως κακὸς οὕτως, ὥστε ὁ Πετράρχης ἀποκαλεῖ τὴν Ἀβινιῶν (Βαβυλῶνα ἐπὶ τοῦ Ῥήνου) καὶ δίδει ἡμῖν περιγραφὴν τινὰ ἐν τῇ 16 ἐπιστολῇ αὐτοῦ (Basle edit. 1581), ἥτις κατὰ πολὺ ὑπερτερεῖ τὰς χειρίστας περιγραφὰς τῶν ἐθνικῶν κακουργημάτων. Μόνον ἐν τῷ ᾧδῳ δύνανται τὰ ἀντίστοιχα νὰ εὑρεθῶσιν. Ἐάν τις ἐπιθυμῇ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διαβεβαιώσεως

ταύτης, ἃς συμβουλευθῇ τὸ δόκιμον τοῦ Theiner ἔργον περὶ τῆς «Καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου» (Altenburg 1828, τόμ. 6' σελ. 619—623), ἔνθα πλήρες δίδοται τὸ λατινικὸν κείμενον.

Ἀλλ' ἃς στραφῶμεν ἤδη πρὸς στιγμὴν καὶ εἰς τὸ Λονδῖνον. Κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 3 ἰουλίου 1881 ὁ πατὴρ Tylee (ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐν ὁδῷ Rosoman) πχρόντος τοῦ Dr Weathers ἐπισκόπου Amycla, ἐκήρυξε περὶ τοῦ ὑπουργήματος τῆς ἀγίας ἑδρας λόγον, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ ἐπόμενον χωρίον: «Ἐνταῦθα ὑπάρχει βασιλεία διαρκοῦσα ἐπὶ 19 ἑκατονταετηρίδας, καὶ οἱ ἀσπονδότεροι τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὶ ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι μόνον δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ ἐκ τῶν βασιλέων, ἐπὶ τοῦ χαρακτηρὸς τῶν ὁποίων πιθανὸν νὰ ὑπάρχη κηλὶς τις». (ἐλήφθη ἐκ τῆς ὑπερχλπέιου ἐφημερίδος «τὸ Σύμπαν» [The Universe] ἰουλίου 9ης 1881). Ἐκαστος ἀρκετὰ μεμορφωμένος φοιτητὴς τῇ θεολογίᾳ θὰ δυνήθῃ βεβαίως νὰ προμηθεύσῃ τῷ ἱεροκέρυκι τοῦλάχιστον μίαν εἰκοσάδα παπῶν, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸ ὕψιστον ἄστωι*. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ῥωμαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκονται τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν! Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ δομινικανὸς M. I. H. Ollivier τολμᾷ νὰ διαλευκάνῃ καὶ αὐτὸν μάλιστα τὸν χαρακτηῖρα τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου 5' (Le pape Alexandre VI et les Borgia, Paris 1870), δὲν θὰ θαυμάσωμεν, ἐὰν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ἑνδεκα πάπαι τῆς πορνοκρατίας, τὰ ἐν Ἀβινιῶν πηπικὰ πρότυπα καὶ ὁ Ἰωάννης ΚΓ', ὡς ἐκ περισσοῦ, θὰ στιλπνωθῶσι, θὰ καθαρισθῶσι καὶ θὰ λευκανθῶσιν ὡς χιών. Ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς ὁμῶς A. von Reumont νομίζει ὅτι ἡ τοῦ Ollivier «τᾶσις πρὸς τὸ νοθεύειν γεγονότα» εἶναι ἀφόρητος. Καὶ ἐν τούτοις

* Ὁ Gènebrard ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Aix ὁμιλεῖ περὶ πεντήκοντα πηπῶν τόσῳ κηκοθῶν, ὥστε εἶναι ἄξιοι τοῦ ὀνόματος τῶν ἀποστατῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν (Chron. ad ann. 901).

ἢ πρὸς τὸ νοθεύειν αὕτη τάσις ἐν τῇ ῥωμαικῇ ἐκκλησίᾳ δὲν δεικνύει πόσον βαθέως ἐρριζώθη ἐν ταῖς σαρκὶν αὐτῆς ἡ ἰησουϊτικὴ ἀρχὴ «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα»; Ἐὰν ὁ πάπας ἠδύνετο, ἤθελεν ἀναπλάσει τὴν ἱστορίαν. Τοῦτο *per parenthensim*.

Τὸ ἐπεὶ θὺν τεσσαρακονταετὲς παπικὸν σχίσμα ἠκολούθησεν ἡ θιελλώδης περίοδος τῶν συνόδων Πίζης, Κωνσταντίας, Βασιλείας, Φερράρας καὶ Φλωρεντίας. Ἀλλ' ὁ πάπας Εὐγένιος Δ' δὲν ἀντέστη ὡς ἥρως, ὡς μέγας ἥρως, διὰ τῆς ἀκεραιότητός του καὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων ιδιοτήτων τοῦ χαρακτηρὸς του; Τοιοῦτος παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ Dr Zhishman (*Die unions hemdlungen zwisschen der orient. und roemischen Kirche*, Wien 1858 σελ. 20 καὶ ἐξ.). Μεγαλειτέρῃ ψευδῆς πράστασις δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ, διότι περριτηροῦντες ὅπισθεν τῶν παραπετασμάτων εὐρίσκομεν αὐτὸν ἀσυνήθους εἶδους χαρακτηρᾶ, ἀγροίκων πολεμικῶν ἔξεων, ἄπιστον καὶ σκληρὸν φονέα. Ὁ Ffoulkes (*The church's Creed or the Crown's Creed?* σελ. 22 καὶ ἐξ.) παρουσίασεν ἡμῖν ἀληθεστέραν εἰκόνα. «Ὁ Εὐγένιος» λέγει ὁ εὐνοούμενος αὐτῷ βιογράφος (ἀναφέρω ἐκ τοῦ Ciaconius) «ἐθεωρεῖτο συνεπὴς εἰς τὸ ἐκπληροῦν τὰς ὑποσχέσεις του, ἐκτὸς ἐὰν εἶχεν ὑποσχεθῇ τι, ὅπερ ἦτο καλλίτερον νὰ ἀνακαλέσῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ... Ὁ Blondus, γραμματεὺς τοῦ πάπα, ἰλιγγιᾷ θαυμάζων τὰς ἀμυθήτους χρηματικὰς ποσότητας, ἃς ὁ κύριός του ἔδαπάνη πρὸς περιποίησιν τῶν μεγιστάνων ἢ τῶν ἐνδεῶν ἱεραρχῶν τοῦ ἑλληνος αὐτοκράτορος διὰ δῶρων. Ὁ Συρόπουλος, εἷς ἐξ αὐτῶν, μετ' ὀλιγωτέρας δυσκολίας καλεῖ ταῦτα δωροδοκίας... ὁ καρδινάλιος Vileleschi συνελήφθη αἵφνης καὶ ἐβλήθη εἰς θάνατον ἄνευ δίκης τῇ διαταγῇ του (τοῦ Εὐγενίου)». Καὶ ἄλλον θάνατον διεπράξατο ὁ Εὐγένιος βασανίσας τὸν εὐσεβέστατον κερμηλίτην μοναχὸν

Θωμᾶν Conecte διὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως καὶ καύσας, διότι προσέβαλε τὰς κακουργίας τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς. Ἡ ζοφερὰ σκιά τοῦ ἐγκλήματος τοῦτου κατεδίωκεν αὐτὸν μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου του. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Εὐγένιος. Καὶ ἐὰν ἀποτρίψωμεν τὸ ἐπίσημον ἐπιχρύσωμα ἐκ τῆς εἰκόνος πολλῶν «καλῶν» παπῶν, τί μένει; ἢ μία ἄκακος μηδαμινότης, ἢ πανοῦργός τις φιλοδοξία, μετρημφισμένη ὑπὸ τοῦ αἰδεσίμου κουκουλίου ἐνὸς ἐρημίτου. Ὁ Kurtz ἀξιόπιστος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς δικαίως παρατηρεῖ ὅτι «πάντες σχεδὸν οἱ τοῦ Πίου Β' διάδοχοι μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν περιβόητοι διὰ τὴν ἀκολασίαν των καὶ τὴν ἀσέβειαν, ἢ τοῦλάχιστον ὅλως κοσμικοὶ καὶ βέβηλοι». Ὁ Bellarmine (Concio XXVIII Opp. tom. VI) λέγει· «ἔτη τινὰ πρὸ τῶν αἱρέσεων τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλθίνου δὲν ὑπῆρχον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων οὔτε δικαιοσύνη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, οὔτε πειθαρχία εἰς τὰ ἥθη τοῦ κλήρου, οὔτε γνῶσις τῶν ἱερῶν πραγμάτων, οὔτε σέβας πρὸς αὐτά· ἐν βραχεῖ, μόλις εἶχε μένει θρησκεία». Τὸ ρεῦμα τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ὑψοῦτο μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατηθῇ, οὐδ' ἡ πλήμμυρα νὰ ἀναχαιτισθῇ, ἀφ' οὗ ἡ καταναγκαστικὴ ἀγαμία τοῦ κλήρου, ὡς τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ ἀνώτερον ὄργανον, δὲν ἐπρόκειτο νὰ θυσιαθῇ, οὐδὲ ν' ἀντικαταστή διὰ τῆς ἀρχαίας πράξεως τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ὅπως ἡ Ἀνατολή ἀναλλοιώτως ἐτήρησεν αὐτήν. Τὸ σῶμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, σαπὲν μέχρι καρδίας, διερράγη ἐπὶ τέλους· ἀλλὰ δὲν ἦτο ἡ χεῖρων τάξις τῶν μελῶν, ἥτις ἀπεχωρίσθη (ὡς οἱ Ῥωμαῖοι ἀρέσκονται νὰ παραστήσωσιν). "Ω! ὦχι. Ἡ *cloaca maxima* ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' οἱ προτεστάνται ἠῤῥῆσαν, καὶ ἀριθμοῦσιν ἤδη ἐννεμήκοντα ἑκατομμύρια. Καθαρὰ ζημία ἐννεμήκοντα ἑκατομμυρίων εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκ-

κλησίαν! Δὲν εἶναι πάλιν οὗτος ὁ τοῦ Θεοῦ δάκτυλος γράφων ἐπὶ τοῦ τοίχου τὴν καταδίκην τοῦ σχίσματος; Φιλοδοξία, δεσποτεία καὶ ἀνηθικότης προερχομένη ἐκ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου κατεβίβασε τότε τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Ὁ πάππας Ἀδριανὸς σ' ἐν τῷ ἐν-
ταλτηρίῳ αὐτοῦ πρὸς τὸν νούντσιον Cheregati, ὃν ἀπέ-
στειλε πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Νουρεμβέργης, ἐκφράζεται
ὡς ἐξῆς: « Γνωρίζομεν ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀποτρόπαιοι
παρεκτροπαὶ ἔλαβον χώραν ἐν τῇ ἀγίᾳ ἔδρᾳ, καταχρήσεις
ἐν τοῖς πνευματικοῖς, παραβιάσις τῆς ἐξουσίας, τὸ πᾶν δὲ
διεφθάρη. Ἡ διαφθορὰ ἐσπάρη ἐκ τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ μέλη,
ἐκ τοῦ πάππα εἰς τοὺς ἱεράρχας· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστό-
τητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνὸς » (Rainald tom. XI, σ. 373).
Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος, μία ἐλεεινὴ συρραφὴ εἰς ὅ,τι
ἀφορᾷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν*, ὀλίγον μετέ-
βαλε τὴν κατάστασιν.

* Ἄς ἐκθέσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ περίφημος πορτογάλος ἀρχιεπίσκο-
πος Βράγας Βαρθολομαῖος dos Martyres, εἰς τῶν ἐξοχωτέρων μελῶν
τῆς ἐν Τριδέντῳ. Ὁ Pallavicini ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ II^ῳ βιβλίῳ
σ' 4 τῆς ἐκδοτοῦ Istoria del concilio di Trento. Ἀναφέρομεν ἐκ
τοῦ Fr. Luis de Sousa «Vida de D. Fr. Bartholomeu dos Mar-
tyres» livro II κεφ. 10: Ὁ Βαρθολομαῖος ἐνόμιζεν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ κύ-
ριος σκοπὸς τῆς ἱερᾶς καὶ γενικῆς ταύτης συνελεύσεως ἦτο νὰ προαγά-
γῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ καθάρωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κακίας, ἔπρεπε ν' ἀρ-
χίσῃ τὸ ἔργον ἐκ τοῦ σπουδαιοτέρου μέρους του, δηλαδὴ τοῦ ἐκκλησια-
στικοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους του, δηλ. τῶν ἱεραρχῶν, καὶ ἐν-
τεῦθεν νὰ μεταβῇ εἰς τὰ ἥττον σπουδαῖα καὶ εἰς πᾶν κατὰ τὴν ἀναλόγως
ἀπαιτουμένην θεραπείαν, καὶ εἶπεν « ὅτι ἔπρεπε νὰ προβῇσι ταχτικῶς
καὶ τὸ περισσότερον ἀπεκάλυτε τὴν πορείαν πρωθύστερον καὶ ἄτακτον·
ἀλλ' αἱ ψῆφοι, ἃς συνήρτησαν, ἦσαν ἐναντίον αὐτοῦ· ὅτι ἡ με-
ταρρύθμισις ἐν τῇ οἰκίᾳ τινός, καίπερ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰδίων του
χειρῶν, δὲν ἦτο τι εὐχάριστον, καὶ ἐπειδὴ ἦτο ὑπόθεσις, ἐν ᾗ τὰ σπου-
δαιότερα καὶ ἐπισημότερα πρόσωπα τὰ μάλιστα ἐνδιέφεροντο, πάντες
ὑπεκρύβησαν, καὶ ἐπελάθοντο ἄλλων ὑποθέσεων συζητοῦντες καὶ ὀρί-
ζοντες αὐτάς, μὴ θέγοντες ποσῶς τὸ ἀνωτέρω ζήτημα. Ὅπως δὲ ποτε
ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲν μετέβαλε γνώμην καὶ ἀναλαβὼν δύναιμι ἐξ αὐτῆς
τῆς ἀντιπολιτεύσεως συνέστησε, παρεκάλει, ἔπεισε, συνεβούλευσε κοι-

Ἡ ἔμμεσος ἐπιρροή τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπέδρασε περισσότερον οὕτως, ὥστε ἐν ταῖς χώραις ἐνθα ὁ ἐξὺς ὀφθαλμὸς τῶν αἰρετικῶν ἐξασκεῖ αὐστηράν ἐποπτεῖαν, ἡ ὁρατὴ κατὰστασις τῶν πραγμάτων εἶναι ἥττον ἀντιρρήσιμος ἢ πρότερον. Τὰ τυχὸν συμβαίνοντα σκάνδαλα ἀποσιωπῶνται. Καὶ ὡς πρὸς τοὺς πάπας δὲ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἃς ὀμιλήσῃ εἰς Winchester Cucumbent (Historical witness against the Church of Rome and its Counterfeit, London, James Nisbet). « Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν εἶδεν τινὰς ἐκ τῶν χειροτέρων [;] διαδόχων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ὁ σκανδαλώδης βίος Λέοντος IB', οἱ ἔρωτές του καὶ τὰ πολυάριθμα τέκνα του ἐκ τῆς Madame Pliffer of Lucerne, καθὼς καὶ ὁ τοῦ Γρηγορίου Ις', τὰ κοῦφα καὶ φλύαρα ἀστειεύματά του, ὡς καταλεπτῶς περιεγράφησαν εἰς νέον τι σύγγραμμα ῥωμαιοκαθολικοῦ συγγραφέως, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ προβαίνων πολιτισμὸς καὶ ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος συνετέλεσαν ὀλίγον ἢ οὐδόλως πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν σκανδάλων τῶν λεγομένων βικαρίων τοῦ Χριστοῦ ». Ἐὰν τὸ λεγόμενον ᾔναι ἀληθές, ἤθελε φέρει ἡμᾶς εἰς τὸ ἔτος 1846, εἰς τὴν παπωσύνην τοῦ προκατόχου τοῦ προτελευταίου πάπα !

5'. ΓΑΜΟΣ

Εἶδομεν ἤδη πόσον ἡ Ῥώμη μεγάλως ἔβλαψε τὴν ἐκκλησίαν, ὀρίσασα τὴν καταναγκαστικὴν ἀγαμίαν τοῦ κλή-

νῶς καὶ ἰδιαιτέρως ἵνα μὴ ἀπολέτῃ διὰ πράγματα ἥττον σπουδαῖα τοιούτην πολύτιμον εὐχαρίαν πρὸς ἐπιτυχίαν μεγάλων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀρχίσωσιν ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀνυχαιότερου, νὰ καθάρωσι δηλ. τὸν χρυσὸν τῆς ἐκκλησίας τουτέστι τὸν κληρὸν, ὅστις ἐστιγματίζεται διὰ διεφθαρμένων τρόπων ἡδονῆς καὶ ἐπιδείξεως καὶ διὰ πολλῶν ἐλαττωμάτων ἐκ τούτων ἀναφρομένων » (Ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ πορτογαλικὸν κείμενον, σελ. 205), καὶ μετ' ὀλίγας σελίδας ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. ὁ Σούσας διηγεῖται πῶς « εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ὁμοφώνως διὰ τῆς συνήθους αὐτοῖς χάριτος εἶπον ὅτι οἱ ἐξοχώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι καρδιναλῖοι χρήζουσι δὲν μεταρρυθμίσεως ».

ρου. Ἐὰν ἄνθρωπός τις ἔχη θείαν κλήσιν καὶ διὰ τὴν ἱερωσύνην καὶ διὰ τὸν ἑγγαμον βίον, ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν θείαν κλήσιν. Πόσοι φωστῆρες τῆς ἐκκλησίας δὲν ἦσαν ἑγγαμοὶ ἱερεῖς, ἢ υἱοὶ ἱερέων καὶ ἐπισκόπων; Ὑπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν κανόνα ἠθελόμεν στερηθῇ αὐτῶν. Δὲν θὰ εἴχομεν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν τὸν υἱὸν τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου, οὔτε τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα ἐπίσκοπον Τριμυθοῦντος ἐν Κύπρῳ, «ὅστις ἦτο ἑγγαμος καὶ εἶχε τέκνα μὴ ὦν ἐν τούτοις ἐλλιπὴς ἐν τοῖς πνευματικαῖς» (Σωζομ. I, II), οὔτε τὸν ἅγιον Ἰλάριον ἐπίσκοπον Ποατείρων, ὅστις ἐμπαθῶς ἠγάπα τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Ἀβραν, οὔτε Μάρκελλον τὸν Ἀπαμείας καὶ τοὺς γενναίους υἱοὺς του. Ὁ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγουσιν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγάμων ἱερέων ἦτο μέγας, δὲν ἐπάγουσι δὲ λέξιν τινὰ μομφῆς ἢ κατηγορίας, ἀλλὰ φαίνονται μεγάλῃν σημασίαν διδόντες εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς.

Ἡ ὑπερεκτίμησις τῆς κληρικῆς ἀγκμίας, τὸ ταυτίζειν αὐτὴν μετὰ τῆς παρθενίας, ὁ ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης ἀποκλεισμός τῶν ἐγγάμων ἱερέων ἠγαγον φυσικῶς εἰς τὴν περιφρόνησιν τοῦ γάμου. Ἡ μανιχαϊκὴ ἀρχὴ «ἡ ὕλη εἶναι πονηρὰ, ἡ σὰρξ εἶναι ἁμαρτία» (οὐχὶ σὰρξ ὡς σαρκικὴ ἐπιθυμία, ἀλλ' ὡς φυσικὸν συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου) ὑπεκρύπτετο ὀπισθεν καὶ ἐλησμόνησαν ὅλως τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου «πῶς ἡδύνατο ὁ γάμος εἶναι ἢ τίμιος, τοιοῦτον ὦν κώλυμα»; Τοιοῦτοτρόπως οὐλτραμοντανιστῆς τις συγγραφεὺς (Du mariage et du célibat au double point de vue laïque et sacerdotal, Paris 1863 σελ. 15) λέγει: «Διὰ τοὺς χριστιανούς ὁ γάμος εἶναι ἥττον σκοπὸς ἢ μέσον· ὑπὸ μίαν ἔποψιν εἶναι ἡ ἀπλοποίησης τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ἀπλουστεράν του ἑκφρασιν» (la réduction du mal à sa plus simple expression). Ὁ γάμος εἶναι παραπολύ ταπεινὴ πολιτεία διὰ τὸν ἱερέα.

τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ἄρκετὰ καλὸν μόνον διὰ τοὺς λαϊκοὺς. Πόσον μάλιστα ῥυπαρὰ εἶναι αἱ σκέψεις καὶ αἱ λέξεις τῶν ἐξυφουμένων ἐκείνων ἀγάμων αἱ ἀφορῶται εἰς τὸν νόμιμον γάμον τῶν ἐλλήνων ιερέων, μανθάνομεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Νικήταν Πεκτοράτον ἀπαντήσεως τοῦ καρδινάλιου Οὐμβέρτου sect. 34 (ap Will. Acta et scripta quæ de controversiis ecclesiæ græcæ et latinæ soc. XI composita extrant, Lipsiæ et Marpugi, 1861 σελ. 150), ἐν ᾗ παριστᾷ τοὺς ἐγγάμους ιερεῖς ὡς « *recenti carnis voluptate toti resoluti et marcidi* », προβαίνοντας εἰς τὸ θυσιαστήριον, λειτουροῦντας καὶ ἀπτομένους τοῦ ἀχράντου τοῦ Χριστοῦ σώματος, *indeque sanctificatas manus ad tractandum membra muliebria mox referant*. Ὅποια γραφικὴ περιγραφή! ἀληθῶς οὐχὶ ἀγνοῦ γάμου, ἀλλὰ πορνικοῦ βίου οὗ ἔζων οἱ δυτικοὶ ἄγαμοι ιερεῖς καὶ ἐφορολογοῦντο διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων των. Καὶ ὁ καρδινάλιος Οὐμβέρτος δεικνύει ἑαυτὸν κάλλιστα γνωρίζοντα τοῦτον (τὸν πορνικὸν βίον). Ἀποροῦμεν τί νομίζει περὶ τῆς γνώμης τοῦ συναδέλφου του ὁ καρδινάλιος Maninny, ὅστις διατελὼν ἐν χηρείᾳ, πρέπει νὰ γνωρίζῃ καλλιτέρα. Ἐὰν ἡ ἐκκλησία ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν νὰ προβάλλῃ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τὰς περιστάσεις νέα γαμικὰ κωλύματα, τὰ κωλύματα ταῦτα δύνανται μόνον νὰ ὦσι τοιαῦτα, οἷα καθιστῶσι τὸν γάμον ἀντικανονικὸν (*impedimenta prohibentia*) καὶ οὐχὶ ἄκυρον (*impedimenta dirimentia*). Ἀπαντα τὰ ἀκυρωτικὰ προσκόμματα εἶναι ἀποστολικῆς καταγωγῆς, τὰ μὲν ληφθέντα ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τὰ δὲ εἰσαχθέντα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ παρὰδόντα τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. Ἀλλ' ὅτι ἐπετρέπετό ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δὲν δύναται νὰ ἀπαγορευθῇ ὡς ἄκυροῦς τὸν γάμον, καίτοι δύναται νὰ προξενήσῃ ἀντικανονικότητά τινα. Ἐν συντόμῳ ἡ

ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἢ καταργήσῃ ἀκυρωτικὰ προσκόμματα, ἀλλὰ μόνον νὰ διατυπώσῃ τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων ὑπάρχοντα. Συνεπῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διακηρύττει τὸν γάμον συνάψαντα ἱερέα ὡς πράξαντα ἀντικανονικῶς, ἀλλὰ θεωρεῖ τὸν γάμον τοῦ ἔγκυρον καὶ δὲν βιάζει αὐτὸν πρὸς διαζευξιν*. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὸναντίον παρὰ νόμῳ κηρύττει τὸν γάμον αὐτοῦ ἄκυρον καὶ ἀφορίζει αὐτὸν μὴ διαζευγνύμενον. Ἡ σπουδαία αὕτη καὶ ζωτικὴ διαφορὰ περικλείει τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τῶν κλειδῶν, δι' ἧς ὁ πάππας περιβάλλεται, ἣν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὅλως ἀπορρίπτει ὡς ἀδικαιολόγητον καινοτομίαν. Ἡ παπικὴ αὕτη ἐξουσίᾳ πιστεύεται τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἔχει τὴν ἀξίωσιν τοῦ μετατρέπειν ἢ τοῦ τελειοποιεῖν καὶ «αὐτὸ τὸ ἀκυρωτικὸν κώλυμα» τῆς μοιχείας τὸ ὀρισθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου ὁμοῦς ὁ καρδινάλιος Dajetaw (Comment. in Matt. XIX)

* Σ. Μ. — Ἐλησμόνησε πάντως ὁ πολυμαθὴς καὶ σεβαστὸς ἡμῖν συγγραφεὺς νὰ προσθέσῃ ἐν ταύτῃ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία νὰ μὲν δὲν ἀκυροῖ τὸν μετὰ ἱερωσύνην γάμον τοῦ κληρικοῦ, μετατίθῃσιν ὁμοῦς αὐτὸν ἐν βαθμοῦ του, ἐπομένῃ τῷ Α' κανόνι τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, οἰκουμενικὸν ἐχούσης κύρος, λέγοντι· «Πρεσβύτερος ἐν γήμῃ, τῆς ταξέως αὐτὸν μετατίθεσθαι, ἐν δὲ πορνείᾳ ἢ μοιχείᾳ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον καὶ ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν», ὃν καὶ ὁ Hefele οὕτως ἐρμηνεύει· «ἐν ἱερεύς τις συναψθῇ γάμῳ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καθιρεῖται τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ του καὶ καταβιβάζεται εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν (communio laicalis· ἐν δὲ ἢ ἔνοχος πορνείας ἢ μοιχείας, πρέπει νὰ ἀφορισθῇ καὶ νὰ διέλθῃ πάσης τᾶς βαθμίδας τῆς μετάνοιας, ἵνα τύχῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας». Ἐπ' αὐτῇ δὲ ταύτῃ· «Εἶδομεν ἀνωτέρῳ ἐν τῷ 10 κανόνι τῆς Ἀγκύρας ὅτι ἐν μιᾷ περιπτώσει οἱ διάκονοι ἐπετρέποντο νὰ νυμφευθῶσι μετὰ τὴν χειροτονίαν, ὅτε δηλ. παρ' αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἐμαρτύρησαν τὴν τοιαύτην πρόθεσιν των. Ὡς πρὸς τοὺς ἱερεῖς δὲ, οὔτε ἡ σύνοδος τῆς Ἀγκύρας, οὔτε ἡ τῆς Νεοκαισαρείας ἐμνήσθησαν ἐξαίρεσεώς τινος» (Hefele ἱστορία τῶν συνόδων τόμ. Α' σελ. 223 τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως).

ἐφρύνει πολὺ διαφορώτερον, ὥς καὶ τὰ ἐξομολογητάρια. Τὰ βιβλία ταῦτα (ἐγχειρίδια πρὸς γρήσιν τῶν πνευματικῶν περιλαμβάνοντα κανόνες καὶ λύσεις ἀποριῶν) ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὑπὸ Θεοδώρου ἀρχιεπισκόπου Κανταουρίας, ἑλληνας μοναχοῦ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἀλλ' ἐκτραπέντος τοῦ γένους του κατ' ὀλίγον, καὶ περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ὁ Walter (Kirchenrecht, 13 ἔκδ. σελ. 196, 7 σημειώσεις) εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ Θεόδωρος οὐδέποτε συνέγραψέ τι, ἀλλ' ὁ Ἑλδενβράδος λέγει ὅτι τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τοῦ βιβλίου τοῦ Θεοδώρου ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Record Office τῷ 1840 ἐν τοῖς Ancient Laws and institutes of England. Τὰ περὶ τῶν ἐλληνικῶν κανόνων τῆς μετανοίας τῶν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου (Dom. Pitra. Spicileg. Solesm. IV 381—415) καὶ τῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ νηστευτοῦ εἶναι πασίγνωστα. Ἀντίτυπον συλλογῆς τῶν ἐλληνικῶν τῆς μετανοίας κανόνων εὐρίσκεται ἐν κώδικι βοδλειανῷ, 264 fol. 160 κ.έ.

Εἶδομεν τὴν ὁρμητικότητα τῆς Ῥώμης πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου, εὐρισκούσης καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν σφάλλοντα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς μοιχείας· ἀλλὰ καίτοι οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ μεγάλου πατάγου κλείουσι τὴν ἐμπρόσθιον θύραν, ἀνοίγουσι τὴν ὀπίσθιον καὶ πολυαριθμούς καταλλήλους διεξόδους πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐγγάμου κόσμου. «Ἐὰν μόνον ἔχωσι τὰ θυλάκιά των πλήρη χρημάτων, τὰ *Dataria apostolica* (ἐπινοηθέντα κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα) δύνανται εὐκόλως νὰ ἐξεύρωσι μέσα καὶ τρόπους πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν των. Καὶ ἐὰν ἀκόμη αὐτοὶ οἱ συνεζευγμένοι βαρυνθῶσιν ἀλλήλους καὶ ἐπιθυμῶσι νὰ συνάψωσιν ἄλλους γάμους, δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζωνται· ὑπάρχει βάλταμον καὶ διὰ αὐτοὺς ἐν Γαλαάδ. Μεγάλοι* καὶ μικροὶ βασιλεῖς γνωρίζουσι τοῦτο. Ὅτιδῃ

*Ὅτε ὁ μέγας Ναπολέων ἐπέστρεψεν οἶκαδε κατὰ τὸ 1809 ἐν πλήρει

ποτε δύναται ἡ Ῥώμη νὰ ἦναι, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα, ἢ νὰ τὴν ἐπαινέσωμεν ὡς σοφῶς πράξασαν. Προσκαλέσασα ἓνα ἕκαστον τῶν χρεοφειλετῶν τοῦ Κυρίου εἶπεν αὐτοῖς: «Δέ-
ξαι σου τὸ γράμμα καὶ καθίσας ταχέως γράψον ἑκατὸν σκούδα ἢ χίλια (κατὰ τὴν περίστασιν) καὶ ὡς ἐπεθύμησας γεννηθῇτω σοι». τῷ ὄντι οἱ υἱοὶ τῆς Ῥώμης εἰσὶν εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῆς ὀρθο-
δοξίας. Οἱ τελευταῖοι πρόσκεινται ἔτι εἰς τὴν παλαιὰν ἐντο-
λήν. «Μὴ κτήσασθαι χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν» (Ματθ. Ι', 9). Οἱ πρῶτοι θεωροῦσι πρακτικώτερον νὰ δανείζωνται τὸ πλῆρες βαλάντιον παρὰ τοῦ Ἰουδα. Ἡ Ῥώμη βεβαίως μετῆλθεν ἐπωφελὲς ἐπάγ-
γελμα, ἀφ' οὗ εἰσήγαγε τὸ ἐμπόριον τῶν ἐξαιρέσεων εἰς τὰ τοῦ γάμου. Οὐδεὶς ἔμπορος ὑπερτερεῖ τὴν Ῥώμην εἰς τὸ πλεονέκτημα τοῦ ὀργανίζεῖν καὶ αὐξάνειν τοὺς πό-
ρους τῆς. Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΟ ΣΥ-
ΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΞΑΙΡΕΣΕΩΝ, οὐδὲ καὶ ὄνομα ἔχει δι' αὐτάς,
διότι ἡ νεωτέρα λέξις συγκατάβασις δὲν εἶναι ἐκ-
κλησιαστικὸς ὅρος. Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν ἤδη τί ὁ ζηλωτὴς
οὐλτραμοντανιστῆς Dr J. Zhishman παρατηρεῖ ἐπὶ τού-
του (Das Cherecht der orientalischen Kirche, Vien-
na, 1864 σελ. 713): «τὰ πατριαρχεῖα οὐδέποτε ἐσφετερί-
σθησαν τὴν ἐξουσίαν τῆς παραδοχῆς ἐξαιρέσεως ἀπὸ τινος

διὰ τὰς νίκας τοῦ δόξη, ὁ Fouché εἶπε πρὸς αὐτόν: Il faut que Votre Majesté se resolve à un acte indispensable; il lui faut un divorce et un nouveau mariage. Ὁ Ναπολέων ὅμως ἦτο ἐκκλη-
σιαστικῶς νενυμφευμένος τὴν Ἰωσηφίναν κατὰ τὸ 1804 τὴν παραμονὴν
τῆς στέψεώς του. Ὁ πάπας Πῖος 5' ἀνεγνώρισε τὸν γάμον του, διότι
ἄλλως δὲν θὰ ἔχριεν αὐτόν· καὶ ὅμως κατὰ τὸ 1810, ὅτε ὁ Ναπολέων
ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν Λουίζαν, οἱ ἱερεῖς ἀνεκάλυψαν ἐξαι-
φνης ὅτι ὁ ἱερεὺς τῆς ἐνορίας δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὸν προηγούμενον
γάμον καὶ τούτου ἕνεκα ὁ γάμος ἦτο ἄκυρος· ἀλλὰ κατὰ τὰ προηγού-
μενα ἑξ ἑτῆ οὐδεμία ἀμφιβολία ἠγέρθη εἰς τινα ἢ ὑποψία περὶ τοῦ κύ-
ρους τοῦ πρώτου γάμου, οὐδὲ καὶ εἰς τὸν ἐφημέριον, ὅστις ἐγνώριζε
τὰ περὶ αὐτοῦ!!!

ἐκκλησιαστικοῦ νόμου ἀνεγνωρισμένου ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, ἐλλείπουσι δὲ παντελῶς ἀποδείξεις ἂν ποτε ὑπερήσπισαν τὴν ἀρχὴν τῶν συγκαταβάσεων ἢ οἰκονομιῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον... Ἐὰν αἱ ἐξαιρέσεις ἦσαν ποτε ἐν χρήσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δὲν ἤθελον ἀντιστῆ τόσῳ θετικῶς εἰς τὰς ἐρμηνείας ἐκεῖνας, αἵτινες ἐπειρῶντο νὰ ἐξαγάγωσιν ἐξ ἀπλῶν κανονικῶν ἐγγράφων τὴν δυνατότητα τῆς ἐξαιρέσεως». Δὲν δύναται τις ἀναγινώσκων τὰς γραμμὰς ταύτας νὰ μὴ ἴδῃ τὸν καταπνιγόμενον θαυμασμὸν τοῦ συγγραφέως διὰ τὴν τῇ ῥωμαϊκῇ καταχρήσει τῆς ἐξαιρέσεως ἀντικειμένην πρᾶξιν τῆς ὀρθοδοξίας.

Τὰ σκάνδαλα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας διαρρυγνυούσης πολυχρόνιους γαμικοὺς δεσμοὺς «δι' ἑλλειψιν συγκαταθέσεως» (ex defectu consensus) καὶ πρὸς πείσμα τῶν ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης γεννηθέντων τέκνων, δὲν εἶναι τόσον ἀσυνήθη, καίτοι ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς κανονιστὴς Walter (Eherecht σελ. 656) δεικνύει ὅτι τὸ συνοικεῖν εἶναι μία «σιωπηρὰ συγκατάθεσις». Ἐτι συχνότερον ἀκυροῦνται οἱ «μικτοὶ γάμοι», ἂν τὰ μέρη συνέδῃ νὰ ὦσιν ἐν γῶρᾳ, ἔνθα ἢ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος ἐδημοσιεύθη ἐπισήμως. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς γάμους τῶν αἰρετικῶν, ἂν τὸ ἐν μέρος ἀσπασθῇ τὸν ῥωμαιοκαθολικισμόν. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας (dispariter cultus) εἶναι γόνιμος πηγὴ πρὸς διάζευξιν. Πόσοι γάμοι, τελούμενοι ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἤθελον θεωρεῖσθαι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ (καὶ θεωροῦνται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ) μοιχεῖται, αἱμομιξίαι ἢ καθαυτὰ πορνείαι!

Ζ'. ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ.

Οἱ προτεστάνται ὁμοφώνως ἀπορρίπτουσι τὸ μυστήριον τοῦτο, καίτοι τὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου Ε', 14, 15, περιλαμβάνει πάντα τὰ ἀπαιτούμενα δι' ἀληθὲς μυστήριον. «Συνέστη λοιπὸν τότε ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ»; Βεβαίως

συνέστη· διότι πῶ; ἡδύνατο ἄλλως ὁ ἀπόστολος Ἰάκω-
 βος νὰ τολμήσῃ νὰ συνδέσῃ τὴν συγχώρησιν τῶν
 ἁμαρτιῶν (ὅπερ ἐστὶ θεῖον προνόμιον. Ματθ. Θ', 2—6)
 μετὰ τοῦ εὐχελαίου, (ὡς ἀποκαλεῖ κυριολεκτικῶς τὸ μυστή-
 ριον τοῦτο ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία); Οἱ ἀπόστολοι
 οὐδαμοῦ ἀποκαλοῦσιν ἑαυτοὺς ἰδρυτὰς, ἀλλὰ μόνον οἰ-
 κονόμους (ἢ δικνομεῖς) τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ (Α' Κορινθ. Δ', 1), «ἀλλὰ ποῦ τῆς Γραφῆς ἀναγινώσκομεν ὅτι
 ὁ Χριστὸς συνέστησε τὸ μυστήριον τοῦτο»; Ἀναγινώσκο-
 μεν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων (Α', 3) ὅτι ὁ Χριστὸς
 δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα μεταξὺ τῆς ἀναστάσεως καὶ
 ἀναλήψεως αὐτοῦ ἐδίδασκε τοὺς ἀποστόλους του «λέ-
 γων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ». Τὰ ἰδιαίτερα ταῦτα
 μαθήματα, ὧν ἡ Γραφή δὲν δίδει τὰ καθέκαστα, ἦσαν τὸ
 ἀντικείμενον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, ὡς παρακατε-
 τέθη ταῖς ἐκκλησίαις, ἃς ἐθεμελίωσαν καὶ πιστῶς μετε-
 δόθη τοῖς μεταγενεστέροις. Ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρῆσις τοῦ
 μυστηρίου τούτου ὑπηνίχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους (τέ-
 λος τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος) ἐν ὁμιλίᾳ εἰς Λευῖτ. Β' 4,
 τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου (περὶ ἱερωσύνης Γ' 6), ἀγίου Κυ-
 ρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας (περὶ τῆς ἐν πνεύμ. καὶ ἀληθ.
 λατρείας βιβλίον 5' τόμ. Α' σελ. 211, Παρίσιοι 1638).
 Ὁ Βίκτωρ πρεσβύτερος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ε' αἰῶ-
 νος (Comment. in Marc IV 13) καὶ ὁ Καισάριος Ἀρε-
 λάτης (5 αἰών. λόγος 265. 3, ἐν τῷ πίνακι τοῦ 5 τόμου
 τῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, Antwerp. 1700) ὁμι-
 λοῦσιν ἔτι σαφέστερον περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου. Ὁ πά-
 πας Ἰννοκέντιος Α' ἐπὶ τέλους ἐν τῇ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου
 Eugudium Δεκεντίου ἀλληλογραφίᾳ του κατὰ τὸ 416
 ὁμιλεῖ σαφέστατα περὶ τούτου. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦτο ἀρχαῖον
 ἀποστολικὸν ἔθος, πληροφοροῦμεθα ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν αἰρετι-
 κῶν, οἵτινες ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν
 πέμπτον αἰῶνα διατηρήσεως αὐτοῦ.

Τὰ θεολογικὰ ἐγχειρίδια γενικῶς ἀνατυποῦσι τὸ ἐν ἑκ τοῦ ἄλλου τὴν φράσιν· «οὕτω πιστεύουσιν ὁμοφώνως ἡ ἐλληνικὴ, ἡ λατινικὴ, ἡ ἀρμενικὴ, ἡ νεστοριανὴ καὶ ἡ μονοφυσιτικὴ ἐκκλησία». Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀληθές ἐν περιωρισμένῃ σημασίᾳ. Ἡ λέξις μυστήριον, ὡς καὶ τὸ λατινικὸν *Sacramentum*, τὸ συριακὸν *Roso* καὶ τὸ ἀρμενικὸν *Khorhurt* εἶχον ἀρχικῶς τὴν γενικὴν σημασίαν «ἱεροῦ τινος πράγματος, ἱερᾶς τινος τελετῆς»· ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπῆρχον πολλὰ «μυστήρια» (*sacramenta*), πράγματι εἰς συγκεχυμένος ἀριθμὸς μυστηρίων. «Μυστήρια» δὲ (*Mysteries*) ἦσαν ἔτι περισσότερα, οἷον «τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας» (Β' Θεσσαλ. 6' 7). Ἐν τῇ γενικῇ τυχύτῃ σημασίᾳ ὁ ὅρκος, ἡ νίψις τῶν ποδῶν, ἡ κηδεία τῶν νεκρῶν, τὸ μοναχικὸν σχῆμα κτλ. ἐκαλοῦντο μυστήρια». Ἀλλὰ μετὰ τῶν ἱερῶν τούτων τελετῶν ὑπῆρχον ἑπτὰ οὐσιωδῶς διαφόρου εἶδους. Ἐὰν τὰ λοιπὰ οὕτω καλούμενα μυστήρια προσφέρωσι χάριν ἕνεκα τῆς εὐσεβοῦς διαθέσεως τοῦ τελούντος (*ex opere operantis*), ἦναι δὲ κεναὶ τελεταὶ ἐλλειπούσης τῆς τοιαύτης διαθέσεως, τὰ ἑπτὰ ταῦτα δὲν λαμβάνουσι τὴν ἀποτελεσματικότητά των ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ λαμβάνοντος (καίτοι ἡ ἀναξιώτης τοῦ λαμβάνοντος δυνατὸν νὰ μηδενίσῃ τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ διδομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν)· ἀλλ' ἔὰν ὁ ἀρμόδιος λειτουργὸς μεταχειρισθῇ τὸν κατάλληλον τόπον καὶ τὴν ὕλην, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι βέβαιον καὶ ἀλάνθαστον, τὰ μυστήρια δηλαδὴ ἐνεργοῦσιν (ὡς οἱ ῥωμαῖοι ἐκφράζονται) *ex opere operato*. Ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων ἡ εὐρεῖα καὶ γενικὴ ἐκφρασις τοῦ μυστηρίου ἐξέλιπε, καὶ τὸ ὄνομα ἀποκλειστικῶς ἀπεδόθη εἰς τὰ ἑπτὰ, ὅστις ἀριθμὸς κατέχεται ὑπὸ τῶν λατίνων, ἐλλήνων, νεστοριανῶν καὶ μονοφυσιτῶν. Οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα τῶν μυστηρίων τούτων, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἐνεργοῦσιν *ex opere operato* (ἐνεργοῦσι δηλ.

ἀφ' ἐαυτῶν). Εἶναι μία δογματικὴ τῶν ἀγγλικανῶν πλάνη τὸ ὑποθέτειν ὅτι ὑπάρχουσι μόνον δύο κυρίως οὕτω καλούμενα μυστήρια, καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ πέντε εἶναι τελεταὶ ἢ ἱεροπραξίαι καταχρηστικῶς καλούμεναι μυστήρια, ἐν εἶδος δευτερευόντων μυστηρίων, ὅχι δηλ. μυστήρια. Πρὸς τούτοις οἱ ἀγγλικανοὶ ἀντιφάσκουσιν ἑαυτοῖς καλοῦντες τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν τὰ δύο μόνον μυστήρια «γενικῶς ἀναγκάστα πρὸς σωτηρίαν». Ἐὰν πιστεύωσι τοῦτο (διότι ἐν τῇ πράξει δὲν τὸ πιστεύουσι), πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδοκιμάσωσι καὶ νὰ παραδεχθῶσι τὴν κατάργησιν «τοῖς τῶν παίδων κοινωνίας»; Ἀλλ' ἐν τούτῳ, ὡς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ σημεῖα, εὐρίσκομεν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐνέμειναν πιστοὶ μᾶλλον εἰς τὰς πλάνας ἢ εἰς τὰς ἀληθείας τῆς ῥωμαίας μητρὸς των.

Ἐσημειώσαμεν ἄνωτέρῳ ὅτι «ἡ κρίσις τοῦ ἀσθενοῦς» (τὸ εὐχέλαιον) ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν νεστοριανῶν καὶ μονοφυσιτῶν μόνον ἐν περιορισμένῃ σημασίᾳ. Παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς σχεδὸν ἐξηφανίσθη καὶ δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰμὴ «τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ» (*rushma datsiliba machyona*). Ὅ,τι καλοῦσιν «ἔλαιον τῆς κρίσεως» (*meshcha d'mashichutha*), δὲν εἶναι τὸ μυστήριον τοῦτο, ἀλλὰ τὸ χρίσμα ἢ ἡ βεβαίωσις τελουμένη σὺν τῷ βαπτίσματι. Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἀριθμοῦσιν ὄντως «τὸ εὐχέλαιον» ἐν τοῖς ἑπτὰ μυστηρίοις, ἀλλὰ τελοῦσιν αὐτὸ μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς. Μόνον αἱ εὐχαὶ ἀναγινώσκονται εἰς τοὺς ἀσθενεῖς λαϊκοὺς, ἀλλ' ἡ κρίσις δὲν λαμβάνει χώραν, μὴ θεωρουμένη οὐσιώδους. Καὶ ὁμοῦς ὁ Χόσροβ λέγει· «ἡ εὐχὴ δίδει δύναμιν εἰς τὸ ἔλαιον καὶ τελειοῖ τὸ φάρμακον τὸ διδόμενον πρὸς θεραπείαν τῆς ἀσθενείας». Καὶ λοιπὸν ἔχομεν οὕτω δύο παραδείγματα, πῶς τὸ σχίσμα ἄγει πρὸς τὴν διαφθορὰν τῆς ἀρχαίας τῆς ἐκκλησίας διδασκαλίας. Τὸ τρίτον παράδειγμα εἶναι ἡ ῥωμαικὴ ἐκκλη-

σία, ἥτις μετέβαλε τὸ εὐχέλαιον εἰς τὴν ἐσχάτην χρίσιν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔλαβε χώραν μετὰ τὸ μέγα σχίσμα κατὰ τὸν IB' ἢ IF' αἰῶνα (Mabillon, *Præf. in sæc. I. Benedict*, κ. 98 ἰδε Μακαρίου ὀρθόδοξον δογματικὴν θεολογίαν τόμ. Β' σελ. 552) καὶ μηδενίζει τὸν ἕνα τοῦ μυστηρίου σκοπὸν («καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώτει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος»). Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ὁ τρομερὸς σύμτροφος τοῦ viaticum καὶ σχεδὸν ὁ βέβαιος πρόδρομος τοῦ θανάτου, τελούμενον ὅτε ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἤδη ἀναίσθητος. Παρὰ τοῖς ὀρθόδοξοις κατέχει τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ. Ὅταν τις ἀσθενῇ πρᾶγματι (καὶ οὐχὶ μόνον ἀδιαθετῇ ἑλαφρῶς), δύναται ὅποτε δὴ ποτε νὰ ζητήσῃ τὸ μυστήριον καὶ διατάσσεται νὰ μὴ ἀναμένη τὴν θανατηφόρον κρίσιν. Ὁ διδάκτωρ Μυριανθεὺς ἔχει μέγα δίκαιον ἀντιλέγων τῷ W. Palmer (*Dissertations ou the Orthodox Communion* σελ. 130) ἰδε καὶ W. Crouch *The Sacrament of Extreme Unction* σελ. 44 καὶ ἐξ.). Ὁ μακαρίτης ἀρχιεπισβύτερος Εὐγένιος Πωπῶφ ἔλεγεν ἡμῖν ὅτι ἐν Ῥωσσίᾳ οἱ ἀσθενεῖς ταχέως προσφεύγουσι πρὸς τὸ μυστήριον τοῦτο, πάμπολλα δὲ συμβαίνουσι θεραπειᾶς παραδείγματα. Ὅντως ὁ τοῦ Θεοῦ βραχίων δὲν ἐβραχύνθη!

Ἄλλος Ῥωμαϊκὸς νεωτερισμὸς ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ὑφ' ἑνὸς μόνον ἱερέως τέλεσις αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία μετὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου τελεῖ αὐτὸ διὰ πολλῶν, ἐὰν ᾖ εὐκολόν. Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μάλιστα αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται ἵνα πλείονες τοῦ ἑνὸς ἱερέως τελέσωσι τοῦτο (ὡς ὁ πάπας Βενέδικτος ΙΔ' παρατηρεῖ), καίτοι πολλοὶ μὴ λαμβάνοντες μέρος δύνανται νὰ παρευρίσκωνται (Peronne, *Praelect theolog.* τόμ. Β'. Paris 1842, σελ. 428, σημ. 3). Ἡ εὐλόγησις τοῦ ἐλαίου ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ἐτε-

λειτο ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπὸ τῶν τελούντων ἱερέων, ἀλλ' ἡ Ρώμη ἐπεφυλάχαστο αὐτὸ τοῖς ἐπισκόποις. Δὲν εἶναι θαῦμα ὅτι ἡ Ρώμη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συγκεντροῦσα τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν, ἠκολούθησε μόνον τὴν κεντρόμολον τοῦ παπισμοῦ δύναμιν.

Ἄς κρίνῃ ἤδη ὁ ἀναγνώστης μόνος του, ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔχῃ δίκαιον νὰ ἀξιοῖ «τὸ διηνεκὲς τῆς πίστεως». Ἦθελεν εἶσθαι βεβαίως πολὺ εὐκολον νὰ γράψῃ τις *historie des variations de l'Eglise romaine*. Οὐ μόνον ἡ θεμελιώδης ἐκκλησιαστικὴ θεσμοθεσία ἀνετράπη ὑπὸ τῶν παπῶν, νέα δόγματα εἰσῆχθησαν, ἱεροὶ κανόνες ἠθετήθησαν ἢ καὶ μετετράπησαν, οὐδὲν ἐκ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων ἔμεινεν ἄθικτον, ἀλλ' ἕκαστον ἐστιγματίσθη διὰ βαρυτάτων κατὰχρήσεων καὶ ἀδικαιολογήτων νεωτερισμῶν. ΚΑΙ ΠΑΣΑ ΑΥΤΗ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΛΑΒΕ ΧΩΡΑΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΓΑ ΣΧΙΣΜΑ, ΟΤΕ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΓΚΑΤΕΛΙΠΕ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΤΙΚΑ ΡΩΜΑΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ, ΑΝΤΙΚΑΣΤΗΣΕ ΔΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΠΝΕΥΜΑ. «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτοὺς», λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Πολλοὺς ἐν ταῖς σελίσιν ταύταις ἐξητάσαμεν καρποὺς τοῦ παπικοῦ δένδρου, καὶ εὔρομεν αὐτοὺς σεσηπότας καὶ θανατηφόρους· ἀλλ' οἱ ὁρατοὶ καρποὶ δύνανται φυσικῶς νὰ ᾔναι μόνον ἐξάνθημα τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῷ συστήματι. Αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσιν ἔτι ἐργαζόμεναι ἐν τῷ παπικῷ σώματι, ὅπως καὶ εἰς τοὺς χειρίστους τῆς παπωσύνης χρόνους· καὶ ἐὰν τὰ φαινόμενα ᾔναι ἥττον ἐπαναστατικὰ ἤδη, αἰτία εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὅπερ δὲν ἐπιτρέπει πλέον τὰς ἀγρίας ἐκρήξεις τοῦ φανατισμοῦ, ὥς δυνατὸν νὰ ἐβλέπομεν πρὸ δύο ἐτῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Μόνον ἡ *iniquitas temporum* εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἐμποδίζει τὴν Ρώμην ν' ἀναφλέξῃ τοὺς σωροὺς τῶν ξύλων ἐν τῷ Smithfield. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ῥωμαιοφρόνων ἀγγλικανῶν θὰ χλευάσωσιν ἀναμφιβόλως τὰ λεγόμενα· καὶ

ὁμως ὁ μεγαλείτερος καὶ σοφώτερος πρωταγωνιστὴς τῆς παπωσύνης ἐν τῷ νῦν καρδινάλιος Ἐργενροϊθερ λέγει· Ἡ ἐκκλησία κατ' ἀρχὴν δὲν ἀποκηρύττει τὰ δικαιώματα, ἅτινα ἀπαξ ἐξήσκησε» (Katholische Kirche und christlicher Staat, Freiburg I/B. 1872 σελ. 804, σημ. 1). Ἡμεῖς ἐλπίζομεν ὅτι οἱ αἱματηροὶ ἐκεῖνοι χρόνοι δὲν θὰ ἐπιστρέψωσι ποτε, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔχουσι λόγον νὰ ἐπιρρίπτωσι τὸ σφάλμα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Δὲν ἦτο ὁ χαρχητὴρ τῆς ἐποχῆς προῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως; Δὲν ἐδιδάχθησαν οἱ προτεστάνται νὰ καίωσι τοὺς αἵρετικούς ὑπὸ τῆς Ῥωμαίας μητρὸς των, ὡς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτῆς πλείστα ἄλλα κακά; Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία εἶναι ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ πραιὶα ὡς ἄμνός. Ἡ ἱστορία ὁμως γνωρίζει ἐποχάς, καθ' ἃς αὕτη ἠδύνετο νὰ δάκνη καὶ νὰ σπαράσῃ διὰ τῶν ὀδόντων, ὡς λύκος· ἀλλ' εἴτε ἄμνός, εἴτε λύκος, εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ, καὶ αἱ ἀρχαί τῆς δὲν μετεβλήθησαν. Ὁ ἄμνός αὐξάνει ταχέως, τὰ δὲ ἰησουϊτικὰ ζιζάνια σπείρονται δραστηρίως καὶ καλύπτουσι διὰ τῶν κλώνων των τὴν Ἀγγλίαν, ἀποπνίγοντα πάντα ὑγιᾶ καρπὸν. Καὶ πρὸς πείσμα τούτων ὁμως δὲν ἀκούετε ὀλίγους ἀγγλικανοὺς ὁμιλοῦντας μετ' ἐμπαθοῦς ἀγάπης περὶ τῆς «πεφιλημένης ἀρχαίας Ῥωμαίας μητρὸς των» λησμονοῦντας ἐν τῷ μεταξύ ὅτι αὕτη ἡ παρὰ φύσιν μήτηρ διεζεύχθη τοῦ οὐρανίου νυμφίου τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς κεφαλῆς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὡς σχισματικὴ φυγόδικος τρέφεται ἐκ τῶν κερατίων τῆς κοσμικῆς δεσποτείας καὶ τῆς πνευματικῆς τυραννίας. Καὶ τὸ ἐκβλήτον τοῦτο ὃν τολμᾷ ν' ἀποκαλῇ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σχισματικὴν, διότι δὲν προέκρινε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πατρικὸν τῆς οἶκον, ν' ἀκολουθήσῃ τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς εἰς χώραν μακρὰν καὶ νὰ διασκορπίσῃ σὺν αὐτῇ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ζῶσα ἀσώτως. Τούτου ἕνεκεν ἡ νεωτέρα

της ῥωμαία ἀδελφὴ τιτλοφορεῖ αὐτὴν διὰ παντὸς εἰδους ὀνομάτων: ἀποκεκρυσταλλωμένην, ὀρωρυγμένην, ἀποτεταριχευμένην, ἀπολελιθωμένην καὶ (τὸ μᾶλλον ἀντίθετον τοῖς προηγουμένοις) σχισματικήν! Ἡμεῖς εἶδομεν κερπύρας τινὰς τοῦ ῥωμαϊκοῦ σχίσματος· ἀλλὰ τί ἐστὶ τὸ ὀρθόδοξον «σχίσμα»; Ὁ μακαρίτης μητροπολίτης Μόσχας Φιλάρετος θὰ μᾶς εἴπῃ. Ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Entretiens d'un sceptique et d'un croyant sur l'Orthodoxie de l'Eglise orientale* (Paris, 1862 σελ. 48) λέγει· «ἐπὶ χίλια ἤδη ἔτη ὑπάρχει (ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία) ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας χωρισμοῦ· καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐτηρήθη ἀνέπχρος ἐν τῷ Νότῳ καὶ τῇ Ἀνατολῇ πρὸς πείσμα τῶν διαρχεστέρων καὶ ὤμοτέρων διωγμῶν· ἐν δὲ τῷ Βορρᾷ μεγαλύνεται καὶ ἐνισχύεται καὶ ἀκμάζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Οὐδέποτε σχίσμα, ὡς ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ἔτυχε τοιαύτης παρὰ τῆς θείας προνοίας προστασίας» (un schisme, ainsi que l'histoire le démontre, n'a jamais connu une telle protection de la Providence). Οἱ ὀρθόδοξοι πάντοτε ἐγνώριζον νὰ ἐκτιμῶσι τὴν ἐκκλησίαν των ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ δὲν ἐπέτρεψαν ἑαυτοῖς νὰ πλανηθῶσι πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν μάνδραν, μεθ' ὅλον τὸν κόπον, ἐν ἡ Ῥώμη ἀνέλαθεν ὅπως ἀποπλανήσῃ ἡ βιάσῃ αὐτούς*. Πόσον ἡὐχαριστήθησαν οἱ ἐν καὶ

* Ὡς ἐπιβεβαιώσῃ τοὺς λόγους ἡμῶν ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς καὶ διώκτης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Σιγισμουῆδος. Ἐν ταῖς διὰ τὸν ἀπεσταλμένον αὐτοῦ πρὸς τὸν πάππν Ἰούλιον Γ' παραγγελίαις, λέγει· «Γνωρίζομεν ἐπίσης ἐκ καθημερινῆς πείρας πόσον πεισματωδῶς ὁ λαὸς οὗτος ἔρχεται τῶν τελετῶν αὐτοῦ, πόσον δυσκόλως ἀποσπῶνται ἐξ αὐτῶν, καὶ πόσον ἄστατος εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀληθεῖ θρησκείᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας διαμονή των... ἀλλ' ἐπεὶ δὲ ὅπως δὴποτε, πρὶν ἢ ἀναλάβωσιν ἄξιμά τι, πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κύρος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας,

ἡμῖσι ἑκατομμύριον οὖνιται Ἕλληνες τὸ θρήσκευμα ῥῶτ-
 σοι τῆς Λιθουανίας, οἱ ὑπὸ τῆς πολωνικῆς τυραννίας βί-
 τῃ ῥωμαϊκῇ κοινωνίᾳ ὑπαχθέντες, ὅτε Ἰωσήφ ὁ Σιεμά-
 σκω ἐπανάφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχαίαν τῶν ὀρθόδοξον
 ἐκκλησίαν! Καὶ πόσον χαλαρὸς εἶναι ὁ δεσμὸς τῶν μετὰ
 τῆς Ῥώμης ἠνωμένων ὀρθόδοξων τῆς Σικελίας, καὶ πόσον
 ἰσχυρὰ ἡ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κλίσις τῶν! Οὕτως
 ἡκούσαμεν ἐν Σικελίᾳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν τῶν ὀρθο-
 δόξων. Ἐν Ἀθήναις ἐπίσης ἡκούσαμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες
 δὲν ἐνοῦνται μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ ὅτι ἦτο μέγα λάθος ἡ
 μεταφορὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας ἐκ Σύρου εἰς
 Ἀθήνας. Ὁ Ἕλληγν δὲν ἐπιθυμεῖ ἀπολύτως ν' ἀκούσῃ τὴν
 φωνὴν τῆς Ῥώμης. Οἱ πονηροὶ καὶ μηχανορράφοι ἱησουί-
 ται ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωρίζουσι τοῦτο ἐκ πείρας.
 Ἐὰν ἀγρεύσωσιν ἰχθὺν τινα, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν εἶναι
 καλὸς, καὶ ἡ ἀπώλειά του εἶναι μόνον κέρδος τῇ ὀρθόδοξῳ
 ἐκκλησίᾳ. Τοιοῦτος ἰχθύς ἦτο ὁ Πιτζιπιός. Ἐστράγγισαν
 τὸ πορτογάλιον, καὶ ἔπειτα τὸ ἔρριψαν· ὁ πτωχὸς ἄνθρω-
 πος, τὸ τέλος του ἦτο οἰκτρόν.

Εἶδομεν πῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διετηρήθη ὑπὸ τῆς
 θαυμασίας τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀνέπαφος ὡς πιστὸς φρουρὸς
 τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ἀλλ' ἡ ἱστορία χορηγεῖ ἡμῖν
 καὶ ἄλλο μάθημα ἀφορῶν τὴν Ῥώμην. Ὅτε αὕτη ἐγκατέ-
 λιπε τὸν πατρικὸν τῆς οἴκον, κατὰ πρῶτον ἔσπευσε δρομαίως
 πρὸς ἀναζήτησιν τιμῆς, ἐξουσίας καὶ πλούτου. Καὶ ἀπέ-
 κτησεν ὅ, τι ἐζήτει, καὶ κοσμικὸν τι σκῆπτρον ἐκ περισ-
 σοῦ, σκῆπτρον ὅπερ ἔσειεν αὐτοκρατορίας καὶ βασιλεία.
 Γρηγόριος ὁ Ζ' περιεφρόνει τὸν ἰσχυρότερον βασιλέα, ὁ δὲ

σπανιώτατα εὐρίσκεται τις μὴ προτιμῶν μᾶλλον τὰ ζῆ ὥς ὁ
 μᾶλλον περιπεφρονημένος ἄνθρωπος, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιτραπῇ αὐτῷ
 τὰ ἐμμένει εἰς τὰ πάτρια, ἢ τὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑψίστην θέσιν τι-
 μῆς καὶ ἀξιώματος διὰ τῆς μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐνώ-
 σεώς του».

Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἦτο ἔτι ἰσχυρότερος, καίτοι οὐχὶ τόσον ἵνα βιάσῃ τὴν Ἀνατολήν εἰς τὴν μετὰ τῆς Δύσεως ἔνωσιν. Ὁ Ἰννοκέντιος ἠδύνατο νὰ ἐκθρονίσῃ Ὀθωνα Δ' τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ Ἰωάννην βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ἠδύνατο νὰ ἐνθρονίσῃ Φριδερίκον τὸν Β', ἠδύνατο νὰ δώσῃ βασιλέα τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῇ Βλαχίᾳ, ἠδύνατο ν' ἀποδώσῃ τῷ Ἰωάννῃ τὸ βασίλειόν του ὡς παπικὸν φέουδον, ἠδύνατο νὰ εὐλογήσῃ τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι καίτοι σωματικῶς κατερρίφθησαν καὶ κατεπατήθησαν, ἦσαν ἡ μόνη δύναμις, ἥς ὁ πάπας δὲν ἐδυνήθη νὰ κατισχύσῃ. Ὑπὸ τὸν Ἰννοκέντιον ὁ παπισμὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ζενίθ τῆς κοσμικῆς του δόξης, τῆς ἀνθρωπίνης παντοδυναμίας τῆς ὑποσχεθείσης ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἡ δόξα αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη, ἕως οὗ Βονιφάτιος ὁ Η' εἶδε τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους τῆς. Ὁ Βονιφάτιος ἀνὴρ ἀκορέστου φιλοδοξίας, δραστηριώτατος, ἀλλ' εἰς τὸ ὕψιστον ψυχικὸς, ὑπερέτεινε τὴν δυνάμιν του, ἀπέλυσε τὴν ἀπράλληλον βούλλαν *Unam sanctam* (ἣν οἱ τοῦ ἀναμαρτήτου θεωροῦσιν ὡς *ex cathedra* ἔγγραφον), συνῆψε μάχας πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ εὗρε τὸ κῦρὸς του τόσῳ πολὺ ἐκλιπὸν, ὥστε ὁ Φίλιππος τῆς Γαλλίας ἠδύνατο νὰ προσαγορεύῃ αὐτὸν «ἡ ὑμετέρα μαωρία» (*tua fatuitas*), καὶ ὁ Γουλλιέλμος ὁ Νογαρέτης νὰ αἰχμαλωτεύσῃ αὐτόν. Οὗτος προσέθηκε τὸ δεύτερον στέμμα εἰς τὴν τιάραν (Οὐρβανὸς ὁ Ε' προσέθηκε τὸ τρίτον, ἀλλ' εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ παπισμὸς εἶχε πέσει σημαντικῶς). Ὁ Δάντης (*Ἀδης, canto XXVII*) τίθησι τὸν Βονιφάτιον ὡς σιμωνιακὸν ἐν τῷ ἄδῃ μετὰ τῶν παπῶν Νικολάου Γ' καὶ Κλήμεντος Ε', καὶ θέτει τὰς ἐξῆς λέξεις εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· «τὰ ἔργα μου δὲν ἦσαν ἔργα λέοντος, ἀλλ' ἁλώπεκος· ἐγνώριζον πάντας τοὺς δόλους καὶ τοὺς ὑποκριτικούς τρόπους καὶ μετεχειρίσθην αὐτοὺς τόσον τεχνικῶς,

ὥστε ἡ φήμη αὐτῶν ἐξῆλθεν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης »*.

Ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς προσήρμωσεν αὐτῷ τὴν ἐξῆς φράσιν: «ὕπειτῆλθεν ὡς ἀλώπηξ, ἐκυβέρνησεν ὡς λέων, καὶ ἀπέθανεν ὡς κύων».

Ὁ παπισμὸς ὁ τόσον λαμπρὸς καὶ ἀγέρωχος τὴν ἔψιν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη, ἔδειξε ταχέως ὅτι «δὲν εἶναι χρυσὸς πᾶν ὅ,τι λάμπει, διότι αἰφνιδίως κατέδυ καὶ ἠφανίσθη εἰς τὰ τεθολωμένα ὕδατα τῆς Ἀβινιῶν. Ἡ ἐβδομηκονταετῆς βαβυλώνειος αἰχμαλωσία ἀπεκάλυψε κατάστασιν σήφειως ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. ἦν οἱ δυτικοὶ ἱστορικοὶ ἀνιῶνται νὰ παραδεχθῶσιν. Ἀλλ' ἔτι σκανδαλωδεστέρα πραγμάτων κατάστασις ἐπηκολούθησεν ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «παπικὸν σχίσμα» (1378—1409). Δύο ἢ τρεῖς ὑπῆρχον συγχρόνως πάπαι μαχόμενοι καὶ ἀφορίζοντες ἀλλήλους πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς καρδίας των. Οὐδεὶς Ῥωμαῖος ἐγνώριζε ποῦ ἦτο τὸ μαντεῖον τῆς ἐκκλησίας του. Ἐπὶ τέλους τοιαύτην τὰ πράγματα ἔλαβον πορείαν, ὥστε αἱ λεγόμεναι «μεταρρυθμιστικαὶ σύνοδοι» εἶχον νὰ λύσωσι τὸν Γόρδιον δεσμόν, ἐφαρμόζουσαι τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπεροχῆς ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΙΣΑΝ ΩΣ ΑΙΡΕΤΙΚΗΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΝΥΝ ΠΑΠΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΤΙΚΑΝΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ!! Καὶ ὁ μὴ νῦν πάπας εἶναι μόνον διάδοχος τοῦ Μαρτίνου Ε', ὅστις συνήνεσεν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντίᾳ σύνοδον, ἵνα κα-

* Ὁ Δάντης δὲν ἦτο μόνον ποιητὴς καὶ πολιτικὸς, ἀλλὰ σοφὸς καὶ ἀξιόπιστος θεολόγος. Dantes theologus nullius dogmatis expers. οὕτως ἄρχεται τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Giovanni del Virgilio. Ἡ Θεία κομωδία του ἐμελετήθη καὶ ἐσχολιάσθη ὑπὸ Visconti ἀρχιεπισκόπου Μεδιολάνων, Ἰωάννου ἐπισκόπου Serravalle καὶ πλείστων ἄλλων ἐπισήμων θεολόγων. Εἰς ἐκ τῶν πρώτων γάλλων μεταφραστῶν τοῦ ἔργου τούτου, ὁ ἀββᾶς Grangier, ἐν τῇ πρὸς Ἑρρίκον Δ' ἀφιερῶσει αὐτοῦ λέγει, En ce noble poëme, il se decouvre un poëte excellent, un philosophe profond et un théologien judicieux.

θαιρεθῶσιν οἱ τρεῖς σύγχρονοι πάπαι, καὶ συγκατετέθη νὰ ἐκλεγῇ ἀντ' αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν ἐὰν ἡ σύνοδος ὑπερέβη τὴν δύναμίν της (ὅπερ οἱ νῦν παπιστὰὶ πρέπει νὰ πιστεύωσιν), ὁ Μαρτῖνος ἦτο ἀντικανονικὸς πάπας καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπώλεσε τὴν κεφαλὴν της.

Ἡ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ ἦτο φρικώδης· δὲν δύναται κάλαμος νὰ περιγράψῃ αὐτήν. Ἐν ἀληθεία ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἡ κομπορρήμων «κατοιχία τοῦ ἀγίου Πνεύματος» ἦτο πανδαμόνιον. Ὁ ἰταλικὸς κλῆρος βαρυνθεὶς τὰ φυσικὰ, ἐξεκαύθη εἰς τὰ παρὰ φύσιν (ἀπηλλαγμένα ὄντα φορολογίας). «Κατὰ τὰς (μεταρρυθμιστικὰς!) συνόδους τῆς Κωνσταντίας καὶ Βασιλείας χιλιάδες πορνῶν ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν συνέρρευσαν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀγίων πατέρων (οἵτινες ἐπρόκειτο νὰ συντάξωσι τοὺς κανόνας πρὸς διόρθωσιν τῶν ἡθῶν!)» (Kurtz, Lehrbuch der Kirchengeschichte, 7 ἔκδ. Milan, 1874, τόμ. Α', σελ. 382). «Οὐ δύναται, λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σκαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν· πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· ἄρα γε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Ἡ πτώσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ δένδρου ἤρξατο κατὰ τὴν μεταρρύθμισιν. Εἴπομεν προηγουμένως πῶς ἡ Ρώμη ἔνεκα τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπέστη καθαρὰν ἀπώλειαν ἐννεμήκοντα ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ἀπωλείας οἱ δόλοι τοῦ ἰησουϊτισμοῦ συνέστησαν καὶ ὠργανώθησαν (1540), αἵρετικοὶ ἐκχάοντο, τριακονταέτης πόλεμος ἠγέρθη τόσον σκληρὸς καὶ καταστρεπτικὸς, ὥστε ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει ποῦ ν' ἀνεύρῃ τὸν ὁμοίον του. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀνεκτήσαντο τὴν ἀπώλειάν των, ἀλλ' ὁ πόλεμος τοῦναντίον ἐπερατώθη δι' εἰρήνης, ἥτις συνέστησε τὴν νόμιμον βάσιν τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας καὶ τούτου

ἐνεκα οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν παπῶν. Ἀλλ' οὐδείς ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ πάπα· τόσῳ βαθέως εἶχεν ἤδη βυθισθῇ ἡ δύναμις τῆς Ρώμης. Πάντες οἱ μονάρχαι καὶ Ρωμαῖοι καὶ προτεστάνται ἀνεγνώρισαν τὰς συνθήκας τῆς ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνης, ἡ δὲ Ρώμη ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς σκληρὸν γεγονός, νὰ ἀριθμήτῃ δηλ. τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνης ὡς δεδομένων παραγόντων. Εἰς τὴν Ρώμην ἐπετράπη νὰ διαμαρτυρηθῇ· ἐπετράπη νὰ μωραίνῃ ἐκ τὴν ὅσον ἤθελε, διότι ἡ δύναμις τῆς εἶχεν ἐκλίπει.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἤδη ἀπὸ τινος καιροῦ αἰσθανθῇ ὅτι ὁ ἥλιός των ἐν τῇ Δύσει ἦτο δύνων, καὶ ἐπειδὴ ἐξαιρέτως ἐζήτουν πλήθη, ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς των πρὸς τὴν ἀπομεμακρυσμένην Ἀνατολήν· ὁ δὲ πάπας αὐτῶν Γρηγόριος ὁ ΙΕ' ἐθεμελίωσε (1622) τὴν μεγαλειτέραν μισσιοναρικὴν ἐταιρίαν, ἣν ὁ κόσμος εἶδεν ποτε, λέγω τὴν *Gongregationem de propaganda fide*. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε προσηλυτικὸν σωματεῖον. Τοῦτο βεβαίως ἤθελεν εἶναι οὐχὶ μομφή ἀλλὰ μέγας ἔπαινος, ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ ἀληθοῦς καθολικὴ ἐκκλησία· διότι εἶναι ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΟΥ ΚΑΤΕΧΟΝΤΟΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΙΝΑ ΔΙΑΣΠΕΙΡῃ ΑΥΤΗΝ· ἀλλὰ τὸ μισσιοναρικὸν πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, διότι δὲν ἐπεζέτειναν οἱ ἀρχαῖοι νεστοριανοὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Σινικῆς; Καὶ οἱ Οὐεσλιανοὶ δὲ καὶ οἱ βαπτισταὶ καὶ οἱ μορμῶνοι προσηλυτεύουσιν εἰς μέγαν βαθμόν. Οὕτως ἔπραττον καὶ οἱ φαρισαῖοι. «Οὐχὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον καὶ, ὅταν γένηται, ποιεῖται αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν» (Ματθ. ΚΓ', 15). Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς προσηλύτους τῆς Ρώμης. Δελεάζονται καὶ ἐλκύονται εἰς

τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, πρὶν καταπεισθῶσι. Πληροφορήθητι τοῦτο πρὸς τῶν οὐκ ὀλίγων ἀγγλικανῶν, οἵτινες ταχέως ἐγκαταλείπουσι τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Οὕτω συνέβη καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῆς προπαγάνδας, τὴν ἰησουϊτικὴν δηλονότι ἀποστολὴν τοῦ Ἀδὰμ Schall εἰς Κίναν (1628)· χιλιάδες Κινέζων προσηλυτεύθησαν, ἀλλ' οἱ δομενικανοὶ ταχέως ἀνεκάλυψαν ὅτι οἱ προσήλυτοι ἔμενον ἔτι οὐσιωδῶς ἐθνικοί. Καὶ ὅτε ὁ πάππας ἀπέστειλε Θωμᾶν τὸν Tournon ἵνα ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν, οἱ ἰησουῖται ἐδέσμευσαν αὐτὸν ἐν Μακάω καὶ ὁ παπικὸς ἀπεσταλμένος ἀπέθανεν ἐν τῇ εἰρκτῇ! Οὕτως ἡ ἰησουϊτικὴ πολιτικὴ ἐπιρροὴ ἐσώθη, ὁ δὲ πάππας ἐνεπαίχθη, καίτοι ὁ τέταρτος ὅρκος τῶν ἰησουϊτῶν εἶναι «ἀπόλυτος ὑπακοὴ εἰς τὸν πάππαν»! Δὲν βλάπτει τὸ ἀπωλεσθὲν ἐν Εὐρώπῃ ἑδάφος ἔδει νὰ ἀνακτῇ ἐν Κίνᾳ, καθόσον μᾶλλον τὸ ἐν Ἰαπωνίᾳ ἔργον τοῦ Φραγκίσκου Ζαμβιέρου κατεστράφη ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ ταύτην περίπου τὴν ἐποχὴν.

Ἐν Εὐρώπῃ ἡ παπικὴ ἐπιρροὴ ἡλαττοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Οἱ γάλλοι ἐγκυκλοπαιδίσται ἐκρίζωσαντες τὸν χριστιανισμόν, ἐπήνεγκαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ἡ καθολικὴ Γαλλία ἀπώλεσε τὴν πίστην της. Διατί; διότι ἦτο ἐξωτερικὸν ἔνδυμα κενῆς ψυχῆς, ἔδειξε δὲ ἤδη τοὺς καρποὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεώς της. Ἡδύνατο ὁ Βολταῖρος (αὐτὸς ὁ τῶν ἰησουϊτῶν μαθητὴς) νὰ κατακτήσῃ τοὺς Γάλλους, ἐὰν ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἐκτελέσει εὐσυνειδήτως τὸ ἔργον της; Ὁ Ναπολέων ἐπανήγαγε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ πρῶτον δῶρον Πίου τοῦ Ζ' ἦτο ἡ ἀνέγερσις τῆς ἐταιρίας τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἔργον τῶν ἰησουϊτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο ὑπόγειον. Οἱ ἐξηυγνισμένοι τρόποι των καὶ αἱ ἀριστοκρατικαὶ των σχέσεις εἶχον τὸ ἀποτέλεσμά των. Ὁ λαὸς ἐλησμόνησε τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος καὶ ἡὐχαριστεῖτο ἐν τῇ συνανα-

στροφῇ τοῦ παρόντος. Ἡ θύελλα τοῦ 1848 ἐκαθάρισε τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ τοὺς εὐαρέστους, συνετοὺς καὶ ζηλωτὰς πατέρας, καὶ ἐν βραχεὶ χρόνου ἰησουϊτικαὶ ἐκκλησίαι, κολλέγια καὶ καταστήματα ἀνεφύησαν πανταχοῦ, κατὰ τε τὸ πλάτος καὶ μῆκος τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ῥώμη ἐφαίνετο ἀναβιοῦσα, αἱ ἀρχαί της ἐκηρύσσοντο, ἐχαιρετίζοντο καὶ ἠκολουθοῦντο. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἠγέρθη ὁ Γαριβάλδης ἀνὴρ ἄνευ θρησκείας, ἀλλὰ θερμὸς πατριώτης, καὶ ὁ λαὸς ἔτρεξεν ὀπίσω αὐτοῦ, ἐβοήθησεν αὐτῷ ἵνα ἐξωθήσῃ τοὺς Βουρβόνας, ἀπέδειξε μεγίστην πρὸς τοὺς ἰησουίτας ἀπαρέσκεϊαν, οὓς ἐγνώριζε κάλλιον τῶν βορείων ἀδελφῶν του. Ὁ πάπας ἀπώλεσε τὰς κτήσεις του ὀλίγον κατ' ὀλίγον· οἱ δὲ ὑπήκοοί του καί τοι (ἢ ἴσως, διότι) ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὰ παπικὰ σχολεῖα ἐπὶ αἰῶνας, ἐδεξιώθησαν τὸν νικητὴν. Καὶ ἤδη ὁ πάπας εἶναι αἰχμάλωτος ἐν τῷ Βατικανῷ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν πιστῶν διὰ τοῦ δηναρίου τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐντίμου πηγῆς εἰσοδήματος, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ καρδινάλιου Ἀντωνέλλη. Ἐν τούτοις ὁ σπόρος τῆς ἰησουϊτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἠϋξήθη εἰς δηλητηριῶδες καὶ ἐπαναστατικὸν φυτὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Kulturkampf* θεσπίζοντος τὴν παπικὴν ὑπεροχὴν πρὸς βλάβην τῆς μοναρχικῆς δυνάμεως. Καὶ λοιπὸν ἕνεκα τῆς δυνάμεως ὁ πάπας θυσιάζει ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς, καὶ ἀφίνει χιλιάδας ῥωμαιοκαθολικοῦ λαοῦ ἄνευ λειτουργίας καὶ μυστηρίων. Τοιοῦτον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ παπισμοῦ « Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς ».

Ἀλλὰ πρὶν ἢ θέσωμεν πέρας εἰς τὸ περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κεφάλαιον, ἔχομεν ν' ἀποκριθῶμεν εἰς τρία ζητήματα·

Α'] Πῶς ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία κατέχουσα τὴν αὐτὴν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ ἀρχὴν, ὅτι δηλ. καὶ νὰ δόγμα-

τα δὲν δύνανται νὰ δημιουργηθῶσιν, ἀλλὰ μόνον τὰ περιλαμβανόμενα ἐν τῇ ἀποστολικῇ παρακαταθήκῃ τῆς πίστεως δύνανται ν' ἀπαγγέλλωνται καὶ νὰ διατυπῶνται, ἐδημιούργησε νέα δόγματα; Οἱ ῥωμαῖοι φυσικῶς ἀρνοῦνται ὅτι τὰ δόγματα ταῦτα εἶναι νέα, καὶ δισχυρίζονται ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ μία ἀνάπτυξις* τῆς ἀπο-

* Ἡ λέξις development (ἀνάπτυξις, ἀνέλιξις) εἶναι τὸ γόητρον τῆς νεωτέρας θεολογίας καὶ ἡ κυρία βάσις τοῦ ῥωμανισμοῦ, τοῦ οὐνιταρισμοῦ, τῆς εὐρείας ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ γενικῶς. Ὁ Mr Nevins λέγει: «Ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ αὐξήσει τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀνάπτυξις, διότι ἄλλως θὰ ἐπέλθῃ θάνατος». Ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ψεῦδος ἀναμειγμένα. Ἀλλ' ἂς θεωρήσωμεν τὸ μέλος τῆς ἐκκλησίας ὡς ἄτομον. Βεβαίως ἔπρεπε νὰ αὐξάνῃ ἐν τῇ πίστει, διότι ἄλλως θὰ ἀποθάνῃ· ὅπως δὲ ποτε ἡ αὐξήσις αὕτη δὲν εἶναι σωματικὴ ἀλλὰ πνευματικὴ· δὲν ἐκτείνει ἀλλὰ ἐντείνει. Ἡ ἀναγκαία αὕτη αὐξήσις καὶ ἀνάπτυξις ἐκφράζεται διδασκαλικῶς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Ἐφεσ. Γ', 14—19). Διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐξήσεως τῆς πίστεως «καταντῶμεν... εἰς ἄνδρα τέλειον» (Ἐφεσ. Δ', 13—16). Ἰδοὺ τί ἐστὶν ὅπερ ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι ἐννοοῦμεν διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ κανονικῆς ἀναπτύξεως διηκούσης διὰ τοῦ βίου τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει μέχρι τῆς αἰωνιότητος. Δὲν εἶναι τοῦτο ζωὴ; Τοιαύτη ζωὴ εἶναι ἀπολίθωσις; Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τοῦ Mr Nevins συνίσταται εἰς ἓνα ἀεὶ αὐξάνοντα ὄργανον, εἰς ἓν ἄθροισμα ἢ σύμμιξιν διαρκοῦς μάζης δογμάτων· ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ εἶναι μία ὀργανικὴ πρόοδος ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν γένει κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Δὲν ἔχομεν, ὡς οὐδὲ εἴχομεν χρεῖαν νέων δογμάτων. Αἱ ἐπτὰ οἰκουμενικαὶ ἡμῶν σύνοδοι συνεκλήθησαν ἀπλῶς ἕνεκα αἱρέσεων προσβαλλουσῶν τὴν ἀποστολικὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν, εἰμὴ ν' ἀντιτάξωσι τὴν ἀρχαίαν πίστιν εἰς τὰ νέα ἐπινοήματα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀρχαία πίστις εἶχε νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ νέων λέξεων· τριάς, ὁμοούσιος, θεοτόκος κτλ. κατὰ τῆς πονηρίας τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες ἔκαμνον κακὴν χρῆσιν τῶν ἀπλῶν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐκφράσεων. Καὶ ὅτε ἡ μεταρρύθμισις ἔφερεν εἰς φῶς νέας αἱρέσεις, ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκθέσῃ τὴν πίστιν αὐτῆς εἰς τὴν μετουσίωσιν Πρεσβυτεβλενῆς (Transubstantiation), σημεῖον ὅτι ἡ δογματικὴ τῆς ζωῆ δὲν ἔπυσε κατὰ τὸ μέγα σχίσμα. Ἄπαντα μεταβάλλονται

στολικῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναπτύσσειν διδασκαλίαν. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὴν ἀρχὴν τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχε ποτε τοιοῦτο δικαίωμα. Ὅτε αἵρεσίς τις ἀνεφύετο, ἡ ἐκκλησία ἀπλῶς διετύπου τὴν ἐν λόγῳ διδασκαλίαν, ὡς παρεκατετέθη καὶ ἐδιδάσκετο ἐν ταῖς διαφόροις ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις. Ἐὰν ὁ Willis Probyw Nevins (*Development versus Fossilised Christianity*. London. Pickering 1881, σελ. 30) λέγει ὅτι «ἡ ἐλληνικὴ ἐκκλησία ἀνεπτύσσετο ὀρμητικῶς, ὅπως ἡ ῥωμαϊκὴ, μέχρι τοῦ σχίσματος». Ἡμεῖς ἀρνούμεθα τοῦτο. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διετύπου τὴν ἀμφισβητούμενην διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *de facto* παρακαταθήκης ἐν ταῖς κατὰ τόπον ἐκκλησίαις καὶ οὐχὶ ὡς αἵρετοκριτὴς ἐν τοῖς θεολογικοῖς ζητήμασιν, ἐὰν ταῦτα ἀποτελῶσι μέρος τῆς ἀποστολικῆς παρακαταθήκης τῆς πίστεως ἢ μὴ. Ἐντεῦθεν ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐπτά

ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀληθείας· τούτου ἕνεκα ἡ πίστις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μένει ἀναλλοιώτως ἡ αὐτὴ, διότι εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Τὰ ὄργανα τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὄντως ἀνθρώπινοι σωλῆνες, καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπόκεινται φυσικῶς εἰς λάθη· ἀλλ' ὅταν συνεργάζωνται πρὸς ἔκφρασιν τῆς φωνῆς τῆς ἐκκλησίας, εἶναι ὑπερφυσικῶς ἀλάσθηστα κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστοῦ. Φυσικῶς τῷ λόγῳ πάντες ὅσοι ἀρνοῦνται ὑπερφυσικὴν τινα ὁδηγίαν τῆς ἐκκλησίας (ἦν ἐν τούτοις ὁ Mr Nevins δὲν ἀρνεῖται) καὶ ἀπλῶς ἐμμένουσιν εἰς τὴν φυσικὴν αὔξησιν καὶ ἀνάπτυξιν ἐνὸς καθαρῶς ἀνθρωπίνου καὶ ἱστορικοῦ καθιδρύματος, πρέπει ἐνταῦθα νὰ χωρισθῶσιν ἀφ' ἡμῶν. Εἶναι ἐλεύθεροι νὰ διαφωνῶσιν· ἀλλὰ τὸ ἀποκαλεῖν μίαν ἐκκλησίαν ἀπολελιθωμένην, διότι κατὰ τὴν θεωρίαν των δὲν δύνανται νὰ παρατηρήσωσι τὸν παλμὸν τοῦ σφιγμοῦ τῆς, τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματός της καὶ τὴν κίνησιν τῆς ἐσωτερικῆς ὀργανικῆς ζωῆς της, δὲν εἶναι βεβαίως σοφόν. Ὑπάρχουσι πράγματα πέρα τοῦ περιορισμένου ὁρίζοντος τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, ὧν δὲν μετέχει, ἀλλ' ἐν τούτοις ἤθελεν εἶναι παράλογον νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑπαρξίν των. Ὅτε ἡμεῖς νέοι, ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐφρόνει ὅπως ἡμεῖς μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας φρονοῦμεν ἤδη· ἀλλὰ τί τανῦν πιστεύει;

οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν τελευταίων γενικῶν συνόδων τῆς Δύσεως. Ἀνατολικὸς τις, ὅστις ἤθελεν ἀρνηθῆ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ πρὶν ἢ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καθορίσῃ ταύτην δογματικῶς, ἤθελε θεωρεῖσθαι αἰρετικὸς τόσον πρὸ τῆς συνόδου, ὅσον καὶ μετ' αὐτήν· ἐν ᾧ ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς ἠδύνατο μέχρι τοῦ 1870 νὰ ἀρνηῖται τὸ παπικὸν ἀλλανθαστον καὶ ἐν τούτοις νὰ διατελῇ ἔτι καλὸς καθολικὸς. Πρὸς τούτοις εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἐπτά οἰκουμενικῶν συνόδων αὐνεζητήθη ζήτημά τι καὶ ἐτέθη κατὰ μέρος ὡς μὴ ἔτι ὥριμον πρὸς ἀπόφασιν, ὡς συνέβη ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ, ὅσον ἀφώρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ τοῦ ἀλανθαστου τοῦ πάπα. Τοιαῦτα παραδείγματα τῆς αὐξήσεως εἰς δόγματα δὲν εὐρίσκονται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ. Πῶς ἡ αὕξησις τῶν ἀρνητικῶν τούτων δογμάτων κατωρθώθη (δι' ἐμφαντικῶς ἀνθρωπίνων μέσων), ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω. Ἐὰν ὁ Mr Nevins δίδει σημασίαν εἰς τὴν ἐτερόδοξον πατέρων τινῶν διδασκαλίαν, πατέρων μάλιστα, οἵτινες δυνατὸν νὰ συνεβουλεύθησαν τοὺς μαθητὰς τῶν ἀποστόλων, θὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν νὰ εἰπώμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπίσης οἱ μαθηταὶ τῶν ἀποστόλων θεωρούμενοι ὡς ἄτομα ἦσαν ὑποκείμενοι εἰς λάθη καὶ ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὰς ιδιοτροπίας των, ὅπως καὶ ὁ Mr Nevins, ὁ καρδινάλιος Νιούμαν καὶ ὁ δόκτωρ Πιούζεϋ. Ἀλλ' ἐὰν κατὰ τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς περιστάσεις, δόγματά τινα, καίπερ ὑπάρχοντα προηγουμένως, ἐγένοντο προδηλότερα ὡς ἀντίδοτα οἶονεῖ κατὰ τῆς ἐγειρομένης αἰρέσεως, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν ἐν αὐτοῖς ἵχνος τι ἀναπτύξεως, ἀφ' οὗ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ φαίνεται ἐν αὐτῷ τῷ δόγματι.

Τοῦτο εἶναι τὸ κύριον σημεῖον τῆς παρανοήσεως μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ Δύσις ἀναπτύσσει καὶ ἐπεκτείνει τὰ δόγματα. Ἡ Ἀνατολή διατυποῖ μόνον τὰ δόγματα καὶ διαδοχικῶς, διὰ σαφεστέρων ἐκ-

φράσεων ἀποκλείει νέας ἀμφιβολίας, πλάνας καὶ παρανοήσεις κατὰ τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς ἀναφυομένας αἱρέσεις. Τούτου ἔνεκα ἡ δογματικὴ αὔξησις τῆς Ῥώμης εἶναι αὔξεις ὄγκου καὶ οἰδήματος, ὅπερ δὲν εἶναι σημεῖον ὑγιείας· ἐν ᾧ ἡ ἐξασφάλισις τῶν δογμάτων ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας δεικνύει τὴν διηνεκτὴν πρόοδον μιᾶς ἐνεργοῦ ὀργανικῆς ζωῆς ἐν αὐτῇ. Μόνον τυφλοὶ, οἵτινες δὲν θέλουσι καὶ δὲν δύνανται νὰ ἴδωσι τὴν ζωτικὴν ταύτην ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐνέργειαν ἀποκαλοῦσι τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ὀρωρυγμένην ἢ ἀπολελιθωμένην. Τὰ ὀρυκτὰ καὶ αἱ ἀπολιθώσεις δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν αἰώνων, καὶ πίπτουσι συντόμως· ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα δόγματα διατηρούμενα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς αἰζώου καὶ τῆς αἰεὶ ἐνεργοῦ ψυχῆς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, παρίστανται ἐν ἀφθάρτῳ δόξῃ καὶ ἰσχύϊ, καὶ θὰ παρίστανται πολὺ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κόσμου τούτου*. Ἡ ἰδέα αὕτη τεχνικώτατα ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ῥώσσης ἐν τῇ «ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱεράν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σύνοδον περὶ τῆς τελευταίας ἐν Βόννῃ πρὸς ἔνωσιν συνόδου». Ἐν σελ. 40 λέγει· «ἡ μία ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία εἶναι ζῶν καὶ ὀργανικὸν σῶμα, οὗτινος κεφαλὴ μὲν εἶναι ὁ Χριστὸς, ψυχὴ δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα... ὅπερ μένει διὰ παντὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁδηγεῖ αὐτὴν πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ διαμορφοῖ τὰ δόγματα τῆς πίστεώς της, τὰ ἥθη της, τὸ πολίτευμά της, καὶ τὴν λατρείαν της. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκτελεῖ τὴν διαμόρφωσιν ταύτην διὰ τῆς ἀναπλαστικῆς δυνάμεως, ἣν μετέδωκε τῇ ἐκκλησίᾳ, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησία φαίνεται, καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν (οὐχὶ τὴν δογματικὴν) αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ὡς ζῶν καὶ ὀργα-

* Δυσνόητός πως ἡ ἔκφρασις αὕτη.—Σ. Ἑ. Ἀ.

νικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ διατηρούμενον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πάντοτε ἡ αὐτή. Ἡ ταυτότης ὁμως αὕτη δὲν συνίσταται εἰς τὸ διηνεκῶς ἐπαναλαμβάνειν τὰς αὐτὰς λέξεις, ἐκφράσεις, περιγραφὰς καὶ διατυπώσεις· ἀλλ' εἰς τὴν διηνεκῇ ἀνάπλασιν τῆς αὐτῆς κατ' οὐσίαν ἀληθείας».

Ἐνθυμούμεθα κάλλιστα τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τοῦ δόκτορος Νιούμαν «πραγματεία περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας» ἐφάνη (1845), καὶ ὁποῖαν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς θεοσεβεῖς καὶ σοφοὺς ῥωμαιοκαθολικοὺς. Ἐμένομεν τότε ἐν Βερολίῳ καὶ εἶχομεν συχνὴν συναναστροφὴν μετὰ τοῦ κλήρου τοῦ ἁγ. Hedwig καὶ τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν μελῶν τῶν διαφόρων ὑπουργικῶν κύκλων, θεοσεβῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν στύλοι τῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ῥωμαιοκαθολικισμὸς ἦτο πολὺ πλησιέστερος τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἢ νῦν· οἱ δὲ ἄνω μνησθέντες ἔξοχοι ἄνδρες ἦσαν ἀξία ἀναδλάστησις τῆς «ἁγίας οἰκογενείας» ἐν Münster (Overberg, Stolberg, Fürstenberg). Κατ' ἀρχὰς κατεθαμβήθησαν, ὡς ὑπὸ αἰφνιδίας ἀστραπῆς, ὑπὸ τοῦ βιβλίου τούτου, καὶ ἐξεφώνησαν· «εὐφρές! λαμπρόν! ἀλλὰ καινόν, ἀνήκουστον εἰς τὴν ἐκκλησίαν!

Timeo Danaos et dona ferentes.

Δὲν θὰ μᾶς ἀποβιβάσῃ ἡ θεωρία αὕτη εἰς τὸν προτεσταντισμόν; δὲν θὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὀρθολογιστικὸν δόγμα τῆς τελειοποιήσεως τῆς διδασκαλίας; δὲν θὰ ἀφανίσῃ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἐφ' ἧς μέχρι τοῦδε ἐθεμελιούμεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν; Δὲν ἤθελεν ὁ πάπας συμπληρῶν τὴν ἱστορίαν ἐκ τοῦ ἀπατηλοῦ μύθου τῆς ὑπνωττούσης παραδόσεως ἀπομείνει τὸ μόνον ἄνευ ἐποπτείας τινὸς μαντεῖον τῆς ἐκκλησίας; Καὶ διατί ὁ καρδινάλιος Wiseman ἤρνηθη τὴν ἔγκρισίν του (ἢ ὡς ὁ Νιούμαν θέλει) ἀπέφυγε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸ βιβλίον;

Δὲν παρέχει ὑποψίας ὅτι ὁ καρδινάλιος Wiseman δὲν ἤθελεν ἢ μᾶλλον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην διὰ τὰς ἐκφραζομένας θεωρίας; Τοιαῦται καὶ ὅμοιαι ταύταις παρατηρήσεις ἐγένοντο ὑπὸ τῶν φίλων ἡμῶν· δὲν ἐνόμιζον τότε ὅτι ὁ καρδινάλιος Wiseman (συγγνώμην, διότι ἀποκαλοῦμεν αὐτὸν οὕτω ἐπὶ προσδοκίᾳ)· ἔπραξε σοφῶς· διότι εἴτε ἡ θεωρία ἦτο ὀρθή, εἴτε ἐσφαλμένη, τὸ βιβλίον ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ προσείλκυεν ἀγέλας ἀγγλικανῶν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ κύριος σκοπὸς ἐπέτυχεν· αὐξήσεις ἀριθμῶν! Ὁ ὀξυδερκὴς δόκτωρ Νιούμαν εἶχε μέγα δίκαιον νομίζων ὅτι ἡ θέσις τῆς Ῥώμης ἦτο ἀνυποστήρικτος· μὴ ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς θεωρίας του· καὶ τούτου ἔνεκα τὸ τόλμημά του ἦτο κύριον (cardinal) κτύπημα. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, εἶναι ἔτι ἀπλῆ θεωρία. Ὁ Khomyakoff περιγράφει τὸν ῥωμανισμόν ὡς ὀρθολογισμόν ἐν τῷ κάλυκι, καὶ ἀληθῆ τοῦ προτεσταντισμοῦ γεννήτορα. Ἡ θεωρία τοῦ δόκτορος Νιούμαν εἶναι ὁ ἐνωτικὸς δεσμός τῶν δύο ἄκρων καὶ ἡ γέφυρα, δι' ἧς οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἰωάννης Ἑρρῖκος ὁ οὐλτραμοντανιστῆς καὶ Φραγκῆσκος ὁ οὐνιτάριος δύνανται νὰ συναντηθῶσιν. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ σκεπτικισμοῦ, καὶ γεννᾷ ἀμφιβολίαν. Ἀς παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν εἰς τὰς πραγματείας ἡμῶν «Ὁ καρδινάλιος J.H. Newman» (ὀρθ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Η' σελ. 103—149) καὶ «Θρησκευτικὴν λογομαχίαν» (ὀρθοδ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Ζ' σελ. 72—96), καὶ ἃς ἀκούσωμεν τὴν γνώμην ἑνὸς ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἀποκλινόντων πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ δόκτορος Νιούμαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἃς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης μόνος του. Ὁ Γουλλιέλμος Πάλμερ (Dissertations ou Subjects relating to the orthodox Communion σελ. 147 κ. ἐ.) λέγει· «ἐσχάτως ἐπεχείρησεν (ὁ Dr Newman) ἐν τινι πολυπόνῳ ἔργῳ οὐ μόνον νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν δια-

φορὰν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς νεωτέρας ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπίσης νὰ στρέψῃ αὐτὴν ταύτην τὴν διαφορὰν εἰς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ῥωμαϊκῆς κοινότητος. Πράττει δὲ τοῦτο διὰ μέσου θεωρίας τινὸς «τῆς ἀναπτύξεως», καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα οὐ μόνον νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς διατυπώσεις τῆς πίστεώς της διὰ τῆς ἀρνήσεως νέων αἱρέσεων, ἀλλ' ἐπίσης νὰ αὐξάνῃ τὴν πίστιν αὐτὴν διὰ τῆς προσθήκης νέων θετικῶν ἀληθειῶν*, ὥς δυνατόν νὰ ἔμαθε προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκ γραφικῶν λογικῶν καὶ ὑπερφυσικῶν πηγῶν, καὶ μάλιστα νὰ ἀναιρῇ, δυνατόν γενέσθαι ἐπὶ τινων σημείων τὰς συγκεχυμένας ἢ πεπλανημένας ιδέας ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ «διπλῇ ἐκπόρευσις» τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνατόν νὰ ᾔτο ὅλως ἄγνωστος, ἡ παπικὴ ὑπεροχὴ δυνατόν νὰ ὑπῆρχε μόνον ὡς ὑπνώττων σπόρος, μία ἀόριστος συναίσθησις ἐν τῇ παπικῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ διδασκαλία τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων ἢ τῆς λατρείας (δὲν λατρεύομεν, ἀλλὰ μόνον τιμῶμεν αὐτάς) τῶν εἰκόνων, δυνατόν τὸ μὲν νὰ ᾔτο ἄγνωστον, τὸ δὲ νὰ εἶχεν ἀπορριφθῇ· ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς καταστάσεως τῶν τεθνεώτων δυνατόν νὰ ᾔτο ἀσυνεπὴς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πουργατορίου καὶ δυνατόν νὰ μὴ ὑπῆρχον ἄλλαι ἰνδουλγέντζιαι ἐκτὸς τῶν ἀφέσεων ἐν χρήσει ἐν τῇ μετανοίᾳ. Ἡ διδασκαλία τῆς μετουσιώσεως, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάκρισιν μεταξὺ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, δυνατόν νὰ ᾔτο ἀνοιχτὸν ζήτημα. Τὸ εὐχέλαιον, δυνατόν νὰ ᾔτο ἐν χρήτει κυρίως διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν. Ἡ παιδικὴ ἱστορία τῆς μακαρίας Παρθένου, ὡς καὶ ἡ γνώμη περὶ τῆς ἐν σώματι ἀναλήψεως αὐτῆς, δυνατόν νὰ ἐλήφθησαν ἐξ ἀποκρύφων συγγραμμάτων, καὶ οἱ πχτέρες

* Αἱ λέξεις ἀραιογραφοῦνται ὑπὸ τοῦ J. J. Overbeck.

δυνατὸν νὰ ὑπέθετον ὅτι αὕτη συνελήφθη ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν προπατορικῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ ὅμως, σὺν πᾶσι τούτοις, ἡ νεωτέρα ῥωμαϊκὴ διδασκαλία δύναται ἐξ ὅλων τῶν σημείων τούτων νὰ ᾗ δι' ἀναπτύξεως ἡ ἀληθοῦς καὶ ἀναγκαία συνέπεια, συμπλήρωσις ἡ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»· καὶ ἐν σελ. 150 «ἐφ' ὅσον ἡ Ῥώμη ἐπιμένει εἰς τὴν προτέραν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν συμπεριφορὰν τῆς καὶ ἐπιτάσσει αὐτῇ τὴν παραδοχὴν τῶν αὐτῆς νέων προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν εἴτε δι' ἀλόγου βίας, εἴτε ἐπὶ τῷ ἀβασίμῳ ἐδάφει ΤΗΣ ΔΙΗΝΕΚΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία πιθανὸν νὰ μὴ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ὑποχρεωμένην . . . νὰ ἐξετάσῃ μετὰ προσοχῆς ὅ, τι φαίνεται μέχρι τοῦδε ὡς ἀνεκτὴ θεωρία ἡ σχολὴ ἐν τὸς τῆς ῥωμαϊκῆς κοινότητος. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ πιθανὸν καιρὸς τις, καθ' ὃν ἡ θεωρία αὕτη, ἥς αἱ συνέπειαι εἶναι παραπολὺ ἐκτεταμέναι καὶ σπουδαῖαι, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐν ἐκκρεμεῖ καταστάσει διαμονὴν τῆς, εἴτε θὰ ὑποστηριχθῇ καθαρῶς καὶ γενικῶς, εἴτε θὰ ἀπορριφθῇ καὶ καταδικασθῇ». Καὶ λοιπὸν «ἡ θεωρία τῆς παραδόσεως»*,

* Ἡ καθαρὰ διδασκαλία τῆς βατικανῆς συνόδου ἔχει ὡς ἑξῆς· «Τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐπηγγέλθη τοῖς διαδόχοις τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἵνα διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ δύνωνται οὗτοι νὰ γνωρίσωσι τοῖς ἄλλοις νέα δόγματα, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἀπαραβιάστως ζητῶσι καὶ πιστῶς ἐρμηνεύσωσι τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν παρακαταθήκην τῆς πίστεως» (De Eccles. IV)· καὶ πάλιν· «Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθεῖσα δὲν ἐπροτάθη ὡς φιλοσοφικὸν ἐπινόημα, ἵνα τελειοποιηθῇ δι' ἀνθρωπίνης εὐφυίας, ἀλλὰ παρεδόθη τῇ νύμφῃ τοῦ Χριστοῦ ὡς θεία παρρησιασθέντα, ἵνα πιστῶς φυλάττηται καὶ διακηρύττηται ἀλανθίστως. Ἐντεῦθεν ἐπίσης ἡ ἔννοια ἐκείνη τῶν ἱερῶν δογμάτων, ἣν ἀπαξ διὰ παντὸς ἡ ἀγία ἡμῶν μήτηρ ἐκκλησία διεκήρυξε, πρέπει αἰωνίως νὰ διατηρῆται· ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ἡ ἔννοια ἐκείνη νὰ ἐγκυβερνηθῇ ἐπὶ τῇ προφάσει βαθυτέρας κατανόησης αὐτῶν» (De Fide IV). Τοῦτο ἀσυνήθης φαίνεται ὡς μία ἀπόρριψις καὶ καταδίκη τοῦ διδάκτορος Νιούμαν.

ἦτις μέχρι τοῦδε ἦτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐν γενικῇ χρή-
σει καὶ εἶναι ἔτι ἐπισήμως διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ Πάλ-
μερ ὡς ἀβάσιμος καὶ ἀδύνατος νὰ δικαιολογήσῃ τὰς
νεωτέρας προσθήκας καὶ μεταβολὰς ἐν τῇ
πίστει τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἡ δὲ «θεωρία τῆς
ἀναπτύξεως» δὲν ἐνεκρίθη ἔτι ἐπισήμως καὶ δύναται ἴσως
νὰ ἀπορριφθῇ καὶ καταδικασθῇ. Πῶς εἶναι λοιπὸν
τότε δυνατόν νὰ βασίσῃ τις τὴν πίστιν του ἐπὶ τοιούτου
σαθροῦ ἐδάφους;

Ὁ Πάλμερ μετὰ ταῦτα ὑποτιθεῖς ὅτι ἡ θεωρία «τῆς
ἀναπτύξεως» ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ κοινότητι,
ἀποτείνεται οὕτω πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους (σελ. 151): «Υ-
πῆρχεν ἐπίσης μία σοβαρωτάτη παρανοήσεως αἰτία, ἣτις
οὐδέποτε ἔτι ἀνεγνωρίσθη πρεπόντως ἢ ἀρκούντως· ἡ ἐ-
κατέρωθεν ὁλ. ἄγνοια τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ νόμου τῆς
ἀναπτύξεως, ἄγνοια ἣτις ἔκαμεν ἡμᾶς τοὺς λατίνους
(καὶ ἐὰν ἀκόμη εἴχομεν ἐσωτερικῶς δίκαιον εἰς ὃ τι ἐζή-
τοῦμεν νὰ διδάξωμεν ἢ νὰ ἐπιβάλλωμεν τῇ καθόλου ἐκ-
κλησίᾳ, ἵνα ὦμεν ἐξωτερικῶς καὶ φαινομένως εἰς τὸ ἀδι-
κον) καὶ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας (καὶ ἐὰν ἀκόμη εἴχετε ἐσω-
τερικῶς ἀδίκον) εἰς τὸ ἀπορρίπτειν τοὺς λατινικοὺς
ἡμῶν νεωτερισμοὺς, ἵνα ᾗτε ἐξωτερικῶς καὶ φαι-
νομένως ἐν τῷ δικαίῳ. Τουτέστι κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἣτις
τότε [ΚΑΙ ΝΥΝ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΣΤΙΓΜΗΝ ΕΤΙ]
ΕΤΗΡΕΙΤΟ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ὅτι ἕκαστον
δόγμα ἔδει ν' ἀποδεικνύηται δι' ἀκριβοῦς
καὶ διαρκοῦς παραδόσεως, ὅτι δὲ δὲν ἡδύ-
νατο ν' ἀποδειχθῇ, ἔδει ν' ἀπορρίπτηται». Ἀλλ' ἐπειδὴ ἤδη ἡ νέα θεωρία δὲν ἀνεγνωρίσθη ἔτι ἐπισή-
μως, ἡ ὀρχαία ἀρχὴ «ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐκατέρωθεν
τηρουμένη» ἰσχύει ἔτι. Καὶ διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης,
καθὼς ἀπέδειξεν ὁ Πάλμερ, ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀδυ-
νατεῖ ὅλως νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς νεωτερισμοὺς, τὰς προσ-

θήκας καὶ τὰς μεταβολὰς τῆς. Ἐὰν ἡ ἀλήθεια τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι οὕτω μεταβλητὴ, οὕτως ὥστε ὁ τι πιστεύομεν σήμερον, πρέπει νὰ τὸ ἀποκηρύξωμεν αὐριον, εὐκόλως ἐννοοῦμεν διατί οἱ ῥωμαιοκαθολικοὶ, οἵτινες ἐγκαταλείπουσι τὴν ἐκκλησίαν των, ἐξακοντίζουν συνήθως πᾶσαν θετικὴν θρησκείαν ὡς τοὺς ἀνέμους*. Ὁ Πάλμερ λέγει. « Ἡμεῖς νομίζομεν ἤδη ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀμεταβλήτου ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ἦτο πράγματι πεπλανημένη ». Καὶ λοιπὸν ἡ μόνη θεωρία, ἣτις δύναται νὰ σώσῃ τὸν ῥωμαϊσμόν, εἶναι μία ἀνακάλυψις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀναφανεῖσα χίλια ἔτη ἀργότερον τοῦ δέοντος. « Ἐκαστος δὲ ῥωμαιοκαθολικὸς δύναται μέχρι τοῦ νῦν ν' ἀπορρίπτῃ τὴν θεωρίαν ταύτην. Ἐὰν ἐκλέξῃ νὰ ἀπορρίψῃ αὐτὴν τὸ ἔδαφός του ὁμολογουμένως εἶναι ἄνευ ὑποστηρίγματος, καὶ ἡ εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν πίστις τοῦ ἄνευ λόγου καὶ ἀδικαιολόγητος· ἐὰν δ' ἐκλέξῃ νὰ ἀποδεχθῇ αὐτὴν, ἔχει νὰ διορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν πίστιν τῆς ἐκκλησίας του, τουτέστι ν' ἀναγνώρισῃ ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀλάνθαστος. Πῶς δύναται ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς νὰ ἐξέλθῃ τοῦ διλήμματος τούτου;

* Ἀνάγνωθι τὸ 12 κεφάλ. τοῦ 1 βιβλίου τῶν Discorsi τοῦ Μακκιάβελλη, καὶ θὰ ἴδῃς πῶς ὁ ῥωμαϊσμὸς ἄγει εἰς τὴν ἀπιστίαν. Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὴν κατὰ τὸ 1531 ἔκδοσιν γενομένην διὰ « παπικοῦ προνομίου ». « Ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ ὀφείλομεν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἱερεῦσίν της ὅτι διὰ τοῦ κακοῦ των παραδείγματος ἀπωλέσαμεν πᾶσαν θρησκείαν καὶ εὐσέβειαν, καὶ κατηντήσαμεν εἰς ἄπιστον καὶ πονηρὸν ἔθνος ». Καὶ πάλιν (fol. 16) « ὅτε ἤρξαντο νὰ ὁμιλῶσιν ὡς δυνάτται, ὁ δὲ λαὸς ἀνεκάλυψε τὸ ψεῦδός των. οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο ἄπιστοι ». Ἰσπανὸς δὲ τις σπουδᾶσας τὴν χώραν του γράφει κατὰ τὸ 1862 (Preservation contra Roma σελ. 14 « μετὰ τῶν ὅσα παρατηρήσα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἔχω τόσῃν πεποίθησιν, ὅσῃν περὶ τῆς ἀτάσεως τοῦ καθολικισμοῦ (ῥωμαϊσμοῦ) πρὸς τὴν ἀπιστίαν ». Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ Ῥωμαῖοι δύνανται νὰ μᾶς προμηθεύσωσιν ἀξιοσημειώτᾳ τινα παραδείγματα.

Β') Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν θέλουσι συμφωνήσαι ἡμῖν ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ἡ ἱστορία χορηγεῖ πλησμονὴν ἀποδείξεων τοῦ σχισματικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀξιοῖ ὅτι εἶναι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἡ κατοικία τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας· ἀλλ' οὐχ ἥττον πολλοὶ θὰ ἐρωτήσωσιν· «ἐὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐγκατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, διατί τότε πολλὰ ἀληθῶς εὐσεβεῖς ψυχαὶ συμβαίνει νὰ εὐρίσκωνται ἐν αὐτῇ, δι' οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη καθίσταται πολλοῖς ἢ πρὸς οὐρανὸν ὁδός; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλῆ καὶ εὐκολος. Πᾶσαι αἱ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ σωζόμεναι ψυχαὶ δὲν σώζονται διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ὀρθοδόξου. Ἀνήκουσι κατὰ συνέπειαν εἰς ἡμᾶς, διότι μόνον ἡ ἀνυπέρβλητος αὐτῶν ἄγνοια* ἀναχαιτίζει αὐτοὺς ἐξ ἡμῶν. Ἐὰν δὲν ὠδηγοῦντο ὑπὸ νεοθευμένων ἀληθειῶν, ἐὰν ἡ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν ἀπεκρίπτετο ἀπ' αὐτῶν, ἤθελον καὶ ἐξωτερικῶς ἐπίσης ἐνωθῆ μεθ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἤδη ὁ *Index librorum prohibitorum* ἀποστερεῖ αὐτοὺς τῶν μέσων τοῦ εἰσιδεῖν τὴν διαφθοράν τῆς ἐκκλησίας των. Τούτου ἕνεκα καὶ ἱερεῖς μάλιστα καὶ λόγιοι δυνατὸν νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὸ βάρος ἀνυπερβλήτου ἀγνοίας. Πρόσθετες τούτῳ τὰ ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔθη, τὰ περιχυκλοῦντα αὐτοὺς

* Καίτοι Πῖος ὁ Θ' ἀπαγορεύει τὸ τρέφειν ἐλπίδα τινὰ περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἐκείνων, οἵτινές εἰσιν ἐκτὸς τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας (Syllabus Prop. XVII) καὶ κηρύττει ὡς ἄρθρον πίστεως ὅτι «οὐδεὶς δύναται νὰ σωθῇ ἐκτὸς τοῦ περιβάλλου τῆς ἀποστολικῆς Ῥωμῆς ἐκκλησίας», ὅμως διακηρύττει ταυτοχρόνως ὅτι πρέπει νὰ θεωρῇται βέβαιον ὅτι οἱ ὑπὸ ἀκταμάχτην διατελοῦντες ἄγνουν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀληθῆ θεητείαν, εἰσὶν ἐλεύθεροι ἐνοχλῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Allocut. Pii IX. Singulari quadam de die 9 decembre, 1854). Ἰδε «Lo spirito del cattolicesimo» per Michaelangelo Celesia vescovo di Datti, Roma, 1866, σελ. 276.

πράγματα, καὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τοὺς οἰκογενειακοὺς καὶ φιλικοὺς δεσμοὺς, καὶ εὐρίσκομεν εὐλογον λόγον νὰ συγχωρήσωμεν πολλοῖς ἐξόχοις ῥωμαιοκαθολικοῖς καὶ πολλοῖς ἐπίσης ἐξόχοις διαμαρτυρομένοις. Ἡ σκέψις αὕτη ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ ἀγάγῃ ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι οὐσιῶδες τὸ εἰς ποίαν ἐκκλησίαν ἀνήκομεν, ἀρκεῖ νὰ ὦμεν ἠθικῶς καλοὶ χριστιανοί. Οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρηθῇ καλὸς χριστιανὸς τοιαύτην ἔχων πρὸς τὴν θρησκείαν ἀδιαφορίαν καὶ περιφρονῶν τὴν μίαν ἀληθῶς καὶ ὀρθῶς πιστεύουσαν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. «Οὐδεὶς δύναται ἔχειν τὸν Θεὸν πατέρα, μὴ ἔχων τὴν ἐκκλησίαν μητέρα αὐτοῦ» λέγει ἀρχαῖός τις τῆς ἐκκλησίας πατὴρ πρὸς πάντας τοὺς χριστιανούς.

Ἀλλ' ἄς ἀνταποδώσωμεν ἤδη τὰ ἴσα πρὸς τὸν δόκτορα Νιοῦμαν ἀναδημοσιεύοντες τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ χωρίον τὸ ἐν τῇ 11 τῶν αὐτοῦ «ὁμιλιῶν ἐπὶ τινων δυσκολιῶν, ἃς αἰσθάνονται οἱ ἀγγλικανοὶ εἰς τὸ ὑπαχθῆναι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ», λαμβάνοντες μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἵνα διωρθώσωμεν αὐτὸν διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς λέξεως «ῥωμαιοκαθολικὴ» εἰς «ὀρθόδοξον», «ἐλληνικὴ» εἰς «ῥωμάναν» καὶ ἄλλων τινῶν ἐλαφρῶν ἀλλοιώσεων. «Μία ῥωμαιοκαθολικὴ χώρα (Dr N. «ἐλληνικὴ χώρα») ἀπέχει πολὺ τοῦ εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν κατάστασιν ἐθνικοῦ πληθυσμοῦ· ἔχει μερίδας τῆς ἀληθείας μενούσης ἐν αὐτῇ· ἔχει ὑπερφυσικοὺς τινὰς ἀγωγοὺς χάριτος· τὰ δὲ ἀποτελέσματα εἶναι τοιαῦτα, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ γνωσθῶσιν, ἕως οὗ παρέλθωμεν τὴν ὁρατὴν ταύτην σκηνὴν τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ ἀπολογισμοὶ τοῦ κόσμου κλεισθῶσι διὰ τὴν ἐσχάτην φρικτὴν ἡμέραν. Ἐνῶ λοιπὸν (εἶναι νομίζω σαφές) ἡ ὑπαρξὶς μεγάλων ἑτεροδόξων (Dr N. Ἀντικαθολικῶν) σωματείων ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμὸν εἶναι τόσον ἀναπόφευκτος ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ αἱ ἄπιστοι φυλαὶ

καὶ πολιτεῖται (ἐκτὸς ἐὰν ὑπὸ ἑκτακτόν τινα τῆς θείας χάριτος ἐπιτροπήν)· ἐνῷ πάντοτε ἐν τῷ κόσμῳ πρέπει νὰ ὑπάρχωσι ψευδοπροφῆται καὶ ἀντίχριστοι παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ (Dr Νιοῦμαν τῇ ῥωμικῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ), ὅμως εἶναι παρηγορητικὸν τὸ ἀναλογίζεσθαι ὅτι τὸ σχίσμα ἢ ἡ αἵρεσις, ἢ ἡ ἰδιοτροπία ἐνὸς πάπα (μονάρχου Dr Ν.) ἢ μιᾶς γενεᾶς ἐπροξένησε, δὲν ἀρκεῖ νὰ καταστρέψῃ ὁλοτελῶς τὸ ἔργον, δι' ὃ εἰς ἀπομεμακρυσμέναις ἐποχὰς εὐαγγελιστὰὶ ἐθυσίασαν τὰς ἐστίαις των καὶ μάρτυρες ἔχυσαν τὸ αἷμά των. Καὶ λοιπὸν ἡ ἔγκυρος παρ' ἡμῖν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος εἶναι εὐλογία μὴ δυναμένη νὰ ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἐν ταῖς ῥωμαιοκαθολικαῖς χώραις (Dr Ν. ἐν Ἑλλάδι), ἐνθα πολὺ μεγαλειτέρα δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν τελετουργικὴν ἀκρίβειαν, ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀναγεγεννημένος. Τὰ ἡμίση τέκνα τὰ γεννώμενα ἐν τῷ κόσμῳ μεταβαίνουνσι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκ σχισματικῆς ἐκκλησίας, εἰς πολλοὺς δ' ἐκ τῶν λοιπῶν δυνατὸν αὕτη ν' ἀποβῇ ἢ βάσις ὑπερφυσικῆς τινος ζωῆς δωρουμένης μετὰ ἐγκαρτερήσεως κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι πολλοί, οἵτινες ὄντες ὑπὸ παχυλὴν ἄγνοιαν τῶν σημείων ἐκείνων τῆς θρησκείας, εἰς ἃ ἡ ἐκκλησία των σφάλλει, δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν ἀνέφελον θείαν ἑλλαμψίν τῆς πίστεως ἐπὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων σημείων, ἅτινα ὀρθῶς αὕτη κατέχει. Καὶ περαιτέρω ἐπειδὴ ἐκεῖ ὑπάρχει ἀληθὴς ἱερωσύνη καὶ ἀληθὴς θυσία, αἱ εὐεργεσίαι τῆς λειτουργίας εἰς ἐκείνους, οἵτινες οὐδέποτε ἔσχον τὰ μέσα νὰ γνωρίσωσι καλλίτερον, δύνανται σχεδὸν νὰ ὦσιν αἱ αὐταὶ τῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ (Dr Ν. ῥωμαιοκαθολικῇ). Ταπειναὶ ψυχαί, αἵτινες ἔρχονται ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεροπραξίαν, ὑπὸ οἰασδῆποτε καὶ ἂν ὦσι δυσκολίας, ἕνεκα τοῦ σφαλεροῦ

πολιτεύματος τῆς κοινότητός των, δύνανται ν' ἀπολαμβάνωσιν, ὅπως καὶ ἡμεῖς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνων, ἃς ἡ θυσία κατ'εὐθείαν ἐξαλείφει καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν ἐκεῖνο ἔλεος, ὅπερ ἐξαλείφει καὶ τὰ βαρύτερα τῶν ἁμαρτημάτων. Πρὸς τοῦτοις, ὅτε τὰ ἄχραντα μυστήρια δεικνύονται τῷ λαῷ, οὗτος λατρεύει, ὅπως ἡμεῖς τὸν ἁσπίλον τοῦ Θεοῦ ἁμὸν, καὶ ὅταν κοινωνῶσι τοῦ ἀληθοῦς ἄρτου τῆς ζωῆς, οὐδὲν κατώτερον τούτου, ὃν λαμβάνουσι πρὸς αἰώνιον τῶν ψυχῶν αὐτῶν εὐεξίαν». Διὰ τοῦ αὐτοῦ βλέμματος ἀφορῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν σχισματικὴν ῥωμάναν ἐκκλησίαν.

Γ') Τὸ τελευταῖον ζήτημα τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν λοιπῶν ἑτεροδόξων ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ ἐξῆς. «Ἐάν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ᾗναι ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, διατί δὲν λέγει οὕτω καὶ διατί δὲν προβαίνει παρακαλοῦσα ἅπαντας τοὺς χριστιανούς ὅπως ἐνωθῶσιν αὐτῇ, ἀνακαλοῦσα αὐτοὺς ἐκ τοῦ σχίσματος καὶ τῆς αἵρεσεώς των»; Τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐδίδαξε καὶ ἔπραξε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου σχίσματος μέχρι τοῦ νῦν. Ἀλλ' οἱ δυτικοὶ καμμύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φράττουσι τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἴδωσι τὸ νεῦμα καὶ ἀκούσωσι τῆς φωνῆς τῆς καλούσης αὐτοὺς ὀρθόδοξου ἐκκλησίας. Δὲν ὑπάρχει ἥλιος, διότι ὁ τυφλὸς δὲν δύναται νὰ ἴδῃ αὐτόν; δὲν ὑπάρχει φωνή, διότι ὁ κωφὸς δὲν δύναται ν' ἀκούσῃ αὐτῆς; Δὲν δεικνύει αὐτὴ ἡ λέξις «ὀρθόδοξος», δηλ. ὀρθῶς πιστεύουσα, ὅτι οἱ μὴ κατέχοντες τὴν αὐτὴν πίστιν πιστεύουσιν ἐσφαλμένως καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν κατάστασιν ταύτην καὶ νὰ γίνωσιν ὀρθῶς πιστεύοντες; Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδος (ἐν 11 ὅρῳ) λέγει· «πιστεύομεν ὅτι πάντες ἐκεῖνοι καὶ μόνον ἐκεῖνοι οἱ πιστοὶ εἶναι μέλη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅσοι στερεῶς κατέχουσι

τὴν ἀμώμητον πίστιν Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων». Θεοφάνης ὁ Προποκοβίχιος (*Miscellanea sacra*, Breslaw, 1774 σελ. 15), λέγει· «ἀποκαλοῦμεν καὶ διακηρύττομεν μόνην τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὡς τὴν ἀληθῆ ἀποστολικὴν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἐν σελ. 64· «ὁ δὲν τολμῶμεν νὰ ἀποκαλέσωμεν ὑμᾶς ἀληθεῖς χριστιανούς, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ μεταξὺ ἡμῶν ἡ διαφωνία αὕτη» (τὰ ἀρχικὰ κείμενα ἐν σελ. 230). Ὁ Πλάτων μητροπολίτης Μόσχας ἐν τῇ κατηχήσει αὐτοῦ λέγει· «ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία, ἀλλ' ἡ μόνη ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου». (Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ἡ ἐκκλησία θεωρεῖται ἐν διαρκὲς ὅλον ἀπὸ τοῦ παραδείσου μέχρι τῆς ἐσχάτης κρίσεως). Ὁ ἀρχιμανδρίτης Καρπίνσκη, ὁ Falkovski, ὁ Ἰουβενάλιος, Θεοφύλακτος, Πλάτων καὶ Φιλάρετος καὶ πράγματι πάντες οἱ μεγάλοι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας φωστῆρες διακηρύττουσιν ὅτι ἐκείνη ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθής, ἥτις πιστῶς διετήρησε τὴν ἀλάνθαστον παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ νῦν μητροπολίτου Μόσχας Μακαρίου, ὅστις λέγει ἐν τῇ αὐτοῦ *Introduction à la theologie orthodoxe* (Paris, 1857 σελ. 574)· «ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης δεικνύει καθαρῶς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν μὴ ὀρθοδοξίαν πασῶν τῶν ἄλλων»· καὶ ἐν σελ. 594 «ἐκ πασῶν τῶν νῦν ὑφισταμένων ἐκκλησιῶν μόνη ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία βασιῖζεται ἐπὶ παλαιᾷ ἀναλλοιώτου βάσει, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παρεξέκλιναν αὐτῆς»· καὶ ἐν σελ. 595 «εἶναι πασιφανὴς ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη (ἡ ὀρθόδοξος) εἶναι ἤδη ἡ μόνη, ἥτις μένει πιστὴ εἰς τὰς ἀρ-

χαίας οίκουμενικὰς συνόδους, καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτῇ μόνῃ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀληθῆ καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἥ τις εἶναι ἀλάνθαστος». Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἰησουΐτης Gagarin παρηρμήνευσε τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, γενναῖός τις συγγραφεὺς (ὁ Καραθεοδωρῆς; ὁ ἀνατολικὸς Μεζοφάντης) ἀνέστη καὶ καθ' ὁλοκληρίαν κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν τῷ συγγράμματι *Orthodoxie et Papisme*, Paris, 1859. Ἀπέστειλε τὸν ἰησουΐτην οἰκαδὲ μετὰ τινων μηδέποτε δυναμένων νὰ λησμονηθῶσι μαθημάτων, ἅτινα ἔπρεπε νὰ μάθῃ ἐν τῇ μητρὶ τοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ ἅτινα δὲν ἔμαθεν ἔτι ἐν τῇ νέᾳ, καίτοι οἱ Ῥωμαῖοι καθ' ὁλοκληρίαν συμφωνοῦσιν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τοῖς ὀρθόδοξοις. Ἐάν ὁ ἰησουΐτης νομίζῃ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν εἶχεν ἔτι ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καινοτομιῶν, διότι μόνῃ οἰκουμενικῇ σύνοδος ἡδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τοιαύτην ἀπόφασιν, σύνοδος συγκειμένη ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως σφάλλει καὶ εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀρχὰς (διότι αἱ τελευταῖαι ἦσαν ἔτι ἐν ἰσχύϊ, ὅτε ὁ Gagarin ἔγραψε τὸ βιβλίον του, καίτοι ἔκτοτε μετεβλήθησαν)· διότι 1] ἡ συγκατάθεσις τῆς *ecclesia dispersa* ἰσοῦται τῇ φωνῇ τῆς ἐν συνόδῳ συνηθροισμένης ἐκκλησίας. Ἡ φωνὴ τῆς ἀλάνθαστου ἐκκλησίας εἶναι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσιν οὐσιωδῶς ἡ αὐτή. Ἡ σύνοδος μόνον διατυποῖ τὴν φωνὴν τῆς *ecclesia dispersa*. 2] Ἐν σχισματικὸν σῶμα εἶναι ἀποκεκομμένον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκέραιον αὐτῆς μέλος, ἀλλ' οὔτε ἀξιόπιστος μαρτυρία τῶν διδασκαλιῶν αὐτῆς δύναται νὰ παρευρεθῇ εἰς τινὰ σύνοδον μόνον ὡς θεατῆς. 3] Συνεπῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἡδύνατο μετὰ τὸ σχίσμα νὰ συγκαλέσῃ εἰς ὅποιανδήποτε περιστάσιν οἰκουμενικὴν σύνοδον ἄνευ τῆς βοηθείας καὶ τῆς συνεργασίας τῆς Δύσεως, ἢ μᾶλλον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλη-

σία δὲν ἡδύνατο νὰ παραδεχθῇ τὴν Δύσιν, εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς εἰς τὴν πίστιν τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας. Καὶ τῷ ὄντι· ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Β' δὲν ἐδολοφονεῖτο, θὰ ἐβλέπομεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἰκουμενικὴν ἐν Μόσχᾳ (;) σύνοδον. 4] Ἐπειδὴ ἡ φωνὴ τῆς *ecclesia dispersa* ἦτο μέχρι τοῦδε ἀρκετὴ νὰ ἱκανοποιήσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἡ ζωὴ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εἶναι πρόδηλος· ἀλλ' ἅμα ὡς φανῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀναγκασία, καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις ἐπιτρέπουσι τὴν συγκρότησιν αὐτῆς, δὲν ὑπάρχει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς συγκαλέσεως αὐτῆς.

Ὁ πάπας Πῖος ὁ Θ' ἐν ἀρχῇ τῆς παπwsύνης αὐτοῦ ἀπέλυσεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἀνατολικούς, διατάσσων αὐτοὺς νὰ ὑπαχθῶσι τῇ Ῥωμάνῃ ἐκκλησίᾳ. Οἱ τέσσαρες πατριάρχαι καὶ αἱ ἅγαι σύνοδοι ἀπέστειλαν ἀπάντησιν, τεμάχιά τινα τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐπιθεωρήσει (τόμ. Α' σελ. 234—246). Τὸ ἀξιοσημείωτον καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦτο ἔγγραφον ἀπευθύνεται πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὡς τῆς μόνης ἀληθοῦς καθολικῆς ἐκκλησίας μεγάλῃν ἐνεποίησε φρίκην τῷ ἀμερικανῷ μεταφραστῇ, ὅστις ἦτο μέλος τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας. Ἀπαριθμήσαντες οἱ πατριάρχαι τὰς διαφοροὺς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ῥωμάνας ἐκκλησίας αἰρέσεις, λέγουσιν (Ε' 15) ὅτι «αἱ συναθροίσεις τῶν τοιούτων εἰσὶν ἐπίσης αἰρετικαί, ἡ δὲ μετὰ τοιούτων πνευματικὴ ἐν τῇ λατρείᾳ κοινωνία τῶν ὀρθοδόξων τέκνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι παράνομος». Ἡ παπικὴ ἐγκύκλιος εὐφυῶς ἀνεσχευάσθη ὑπὸ τοῦ Μαρκοράνου, ὑπὸ τοῦ μετανοήσαντος ἀποστάτου Πιτζιπιου (Le Romanisme, Paris

1860) ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, I. Κασσιανοῦ καὶ ἄλλων. Ἡ δὲ φλύαρος ἀπάντησις εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον ἀξίως κατεκερματίσθη ὑπὸ τοῦ Μοσχάτου (Ἀθῆναι 1859), ὅστις λέγει ἐν ἀρχῇ· «Ἐν τῷ παπισμῷ δὲν ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σατανᾶ, τὸ πνεῦμα τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς διαστροφῆς»· καὶ ἐν σελ. 6· «Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπευθύνει τοῖς ῥωμαίοις τὰς λέξεις· «μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν». Ὁ Σταυρίδης ἐν τινι «διαλόγῳ ὀρθοδόξου καὶ παπιστοῦ» λέγει· «ἡ φράσις καθολικὴ ἐκκλησία ἐσήμαινε καὶ σημαίνει κυρίως τὴν ἀρχαίαν καὶ γνησίαν ἐκκλησίαν, ὅποια σήμερον μόνον ἡ Ἀνατολικὴ τυγχάνει οὖσα». Ἄλλος δέ τις ὀρθόδοξος ἐν τῷ «Εὐαγγελικῷ κήρυκι» (σεπτεμβρ. 1857 σελ. 401) λέγει· «Μόνον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία ἐκ τὸς δὲ ταύτης οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρία». Αἱ ἀποδείξεις αὗται θὰ ὦσιν ἱκαναὶ νὰ διαλύσωσι τὴν δυτικὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀξιώσεις τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὡς τῆς ἀληθοῦς καθολικῆς ἐκκλησίας πρὸς ἀποκλεισμὸν πασῶν τῶν λοιπῶν. Κατὰ συνέπειαν πάντες οἱ ἐκτὸς αὐτῆς ἔχουσι καθ' ἑαυτοὺς νὰ ἐνωθῶσιν αὐτῇ. Ἐὰν ἡ Δύσις ἀκούῃ τῆς φωνῆς αὐτῆς πρέπει νὰ ἀναστήσῃ τὴν ἀρχαίαν προσχισματικὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἵνα οὕτω δυνηθῶμεν νὰ ἀνακτήσωμεν τὰς σχισματικὰς ἐπαρχίας καὶ θεραπεύσωμεν τὰς διαιρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ καθολικοφρονοῦντες ἀγγλικοὶ καὶ οἱ δυτικοὶ γενικῶς, καίτοι ἀπεξενώθησαν ἐπὶ χίλια ἔτη, δὲν ἐλησμόνησαν ὅλως τὴν μητέρα αὐτῶν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ἐμαθον ἐκ τῆς πικρᾶς πείρας τί ἐστὶ Ρώμη καὶ συμπαθοῦσι τῇ Ἀνατολῇ.

EX ORIENTE LUX!

Ἡ ἀγία Γραφή διακηρύττει τὸ σχίσμα καὶ τὴν αἵρε-

σιν ὡς μέγα κακὸν, ὅπερ πάντες οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἀποστρέφονται (Α' Κορινθ. α', 10 IB' 25, ΙΑ' 19, Τίτ. Γ' 10). Καὶ ὅπως ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, οὕτω καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν. Ὁ ἱερὸς Ἰγνάτιος (ἐν τῇ πρὸς Φιλᾶδ. 3) λέγει· «ὁ ἀκολουθῶν τῷ σχίζοντι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ κληρονομήσει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τραλλιανούς (κεφ. 5') «παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνῃ τῇ χριστιανικῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἧτις ἐστὶν αἵρεσις· οἱ ἑαυτῆς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦν Χριστὸν καταξιοπιστευόμενοι, ὥσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἡδέως λαμβάνει ἐν ἡδονῇ κακῇ τὸ ἀποθανεῖν».

Τοιαύτη εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, ὡς ἐδίδαξεν αὐτὴν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ ἀγ. Ἰγνατίῳ καὶ τῷ μαθητῇ αὐτοῦ ἀγίῳ Πολυκάρπῳ, ὁ δὲ ἅγιος Πολύκαρπος ἐδίδαξεν αὐτὴν τῷ ἱερῷ Εἰρηναίῳ, ὅστις γράφει (κατὰ αἱρέσεων, βιβλ. Γ', κεφ. Γ' σημ. 4). «Ὁς (Πολύκαρπος) καὶ ἐπὶ Ἀνικλήτου ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἱρετικῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρεληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. Καὶ εἰσὶν οἱ ἀκηχοῦτες αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητῆς ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι καὶ ἰδὼν ἔσω Κηρίνθου ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπὼν· φύγωμεν μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον ἐπιπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος, Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι· ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς; ἀπεκρίθη· ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. Τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν

πρὸς τὸ μὴ δὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινι τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· «αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκριτος». Ἴδου ἀποστολικὴ διδασκαλία! ἰδου ἀποστολικὴ φρίκη τοῦ σχίσματος καὶ τῶν αἱρέσεων; Ἀλλὰ τί βλέπομεν ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ; Αἱρέσεις δὲν εἶναι μόνον ἀνεκταί, καὶ δημοσίᾳ διδάσκονται ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος, ἡ σχισματικὴ καὶ αἰρετικὴ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης οὐ μόνον περιπαθῶς ὑπὸ πολλῶν ἀγαπᾶται καὶ θαυμάζεται, ἀλλ' ἀνεφύη καὶ τις θεωρία ἢ οὕτω καλουμένη θεωρία τῶν ἐκκλησιαστικῶν κλάδων (Branch Church theory), ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία συνίσταται ἐκ τριῶν κλάδων, τῆς Ῥωμάνας, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανῆς· ἀπλοῦν φάντασμα! Ἡ Ῥωμάνα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιφάσκουσαι καὶ ἀναθεματίζουσαι ἀλλήλας, ἡ Ἀγγλικανὴ (ἐν τοῖς ἄρθροις τῆς) ἀντιφάσκουσα ἀμφοτέροις καὶ ἐκτὸς τούτου πλήρης οὔσα αἰρετικῆς διδασκαλίας, εἰσὶ τὰ συστατικὰ μέρη τῆς Μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς κατοικίας τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας!!! Καὶ ἐπὶ τῆς θεωρίας ταύτης βασίζεται ἡ *Corporate Reunion of Christendom*, ἥτις ὅλως ἀγνοεῖ τὴν περὶ σχίσματος καὶ αἱρέσεως ἀποστολικὴν διδασκαλίαν!

Ἀμφότεραι αἱ ἐκκλησίαι, ἡ τε ὀρθόδοξος καὶ ἡ Ῥωμάνα συμφωνοῦσι διδάσκουσαι ὅτι τὸ σχισματικὸν σῶμα ἀποκόπτεται τῆς μιᾶς ἀληθοῦς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὲν ἀποτελεῖ τοῦ λοιποῦ μέρος τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτον σῶμα δυνατόν νὰ ἔχῃ ἔγκυρα μυστήρια—ὡς ἀποστολικὸν κληροδότημα—ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ παράνομος οὕτως, ὥστε ὁ γνωρίζων τὸν σχισματικόν

χαρκτηῖρα τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, ἀμαρτάνει τελῶν ἢ λαμβάνων μυστήριόν τι ἐν αὐτῇ· ἐὰν δηλαδή ὀρθόδοξός τις μεταλάβῃ ἐν τινι ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, μεταλαμβάνει ἀναξίως, διότι τοιοῦτοτρόπως ἔρχεται εἰς κοινωνίαν μετὰ σχισματικῆς ἐκκλησίας, ὅπερ εἶναι βεβήρωτον ἀμάρτημα. Τοιαύτη σχισματικὴ ἐκκλησία δὲν ἔχει οὔτε δικαιοδοσίαν, οὔτε κανονικοὺς ἐπισκόπους. Ὁ πάπας κατὰ συνέπειαν τῆς χειροτονίας του εἶναι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε Ῥώμης ἐπίσκοπος οὔτε πατριάρχης τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἐπιβάτης μὴ ἐλθὼν διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλ' ἀναβάς ἀλλαχόθεν, ὅστις κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής.

Ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία οὖσα θυγάτηρ τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας μετέσχε φυσικῶς τοῦ σχίσματος τῆς Ῥώμης. Ὅτε Ἐρρίκος ὁ Η' ἀπεχωρίσθη ἀπέρριψε τῷ ὄντι τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ σὺν τούτοις δὲν μετέβαλε καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις καὶ ἔμεινε σχισματικὴ. Ὅτε Ἐδουάρδος ὁ σ' μετέβαλε τὴν ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγγύσεως προτεσταντικοῦ αἵματος, ἀπέρριψε μὲν τὰς ῥωμαϊκὰς αἱρέσεις, ἀλλ' εἰσήγαγεν ἀντ' αὐτῶν προτεσταντικὰς. Καὶ λοιπὸν τὸ σχίσμα διέμεινε τὸ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔτι ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία ἀπέρριπτε πάσας τὰς ῥωμαϊκὰς αἱρέσεις καὶ παρεδέχετο πάντα τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, ἤθελεν ἔτι διατελεῖ σχισματικὴ ἐκκλησία· διότι ἀφ' οὗ ὁ δεσμὸς τῆς καθολικῆς ἐνότητος διεκόπη ὁρατῶς, πρέπει ἐξ ἀνάγκης ὁρατῶς ν' ἀναζευχθῇ. Ἀόρατος ἡ πνευματικὴ ἔνωσις εἶναι ἀνωφελὴς ἐν ὁρατῇ ἐκκλησίᾳ· ὡς πρὸς τοῦτο, ἡ προτεσταντικὴ γνώμη περὶ τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας εἶναι τόσον ἰσχυρὰ μεταξὺ τῶν ἀγγλικανῶν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ μάλιστα προκεχωρημένοι κληρικοὶ, οἵτινες ἐμφαντικῶς διδάσκουσι τὸ ὀρθρὸν τῆς ἐκκλησίας, διαμιᾶς μετατρέπονται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀοράτου, ἅμα ὡς προταθῇ τὸ ζήτημα· ἐὰν ἔχω-

σι καθήκον ἢ ὅχι νὰ ἐνωθῶσιν ὁ ρ α τ ῶ ς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ ἣν εὖρον ἀληθῆ. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ προτε-
 σταντισμοῦ νὰ μὴ δίδῃ σημασίαν εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὴν
 αἵρεσιν· τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦτο εἶναι ἕξοχον ἐν τῇ
 ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ. Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ὁ καλβινισμὸς
 καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς διδάσκονται ἐλευθέρως καὶ ἀτι-
 μωρητ εἰ κατὰ τε τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος τῆς ἀγγλι-
 κανῆς ἐκκλησίας. Οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅτι ἡ ἀρχαία ἐκκλη-
 σία τοῦναντίον μετὰ ζήλου ἐπηγρύπνει διὰ τὴν καθαρότη-
 τα τῆς καθολικῆς πίστεως καὶ συνήρχετο εἰς οἰκουμενι-
 κάς συνόδους, ἵνα ἀπορρίψῃ τὸ αἵρετικὸν δηλητήριον ἐκ
 τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ἵνα διατηρήσῃ αὐτὴν ἐν ὑ-
 γιείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ. Καὶ ὅμως οἱ τὰ μάλιστα ὀρθοδοξο-
 φρονοῦντες ἀγγλικοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ διατελῶσιν ἐν
 ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν αἵρετικῶν μελῶν τῆς
 ἐκκλησίας αὐτῶν. Τὸ παρὰδόξον τοῦτο φαινόμενον δὲν
 δύναται νὰ λογισθῇ ἄλλως, εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ
 προτεσταντισμὸς ἐρριζώθη εἰς αὐτὰς τὰς καρδίαις τῶν ἀγ-
 γλικανῶν μεθ' ὅποιασδήποτε γνώμας καὶ ἂν ἔχωσι. Τὸ
 διαμένειν ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ
 ἐκπροτεσταντίσαι αὐτὴν, ὅπερ ὁ δόκτωρ Πιούζε ἀξιοῖ νὰ
 πράξῃ, εἶναι ἀπαράλλακτον τῷ διαμένειν ἐν ταῖς φλοῖ-
 καιομένης οἰκίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ σῶσαι τοὺς ἐνοι-
 κοῦντας ἐν αὐτῇ. Δὲν πρέπει νὰ ἐξέλθῃ τις καὶ νὰ ἐξαγάγῃ
 καὶ τοὺς κατοίκους, ἢ πρέπει νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὰς φλόγας;
 Τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἀπολύτως δὲν δύναται νὰ
 οἰκῇ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ἡ αἵρεσις εἶναι ἀνεκτὴ. Ἐὰν ὁ δό-
 κτωρ Πιούζε προσάγῃ τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος τοὺς
 ὁρατοὺς ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι
 αὕτη μεθ' ὅλας τὰς ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς αἱρέσεις, εἶναι
 ζῶν κλάδος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἔχει μέγα λάθος.
 Ἄς παρατηρήσῃ γύρωθεν, καὶ θὰ εὕρῃ εἰς ἐκάστην ἐκκλη-
 σίαν ἢ αἵρεσιν τοιοῦτους καρποὺς τοῦ Πνεύματος, εἰς τι-

νας περισσοτέρους, εἰς τινας ὀλιγωτέρους. Οἱ καρποὶ οὗτοι τοῦ Πνεύματος γεννῶνται ὑπ' Αὐτοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν ἐκείνων, οἵτινες ἔνεκα τῆς αὐτῶν *iquorantiae invincibilis* ὄντως τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, εἰσὶν ἀναμφισβητήτως μέλη τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ἀγγλικοὶ τινες διακρίνωσι μεταξὺ τῆς θρησκείας τῆς ἀναγνωριζομένης ὑπὸ κράτους (*establishment*) καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἵνα ἀποδώσωσι τὰς αἰρέσεις εἰς τὸ *establishment* καὶ καθάρισωσιν οὕτω τὴν ἐκκλησίαν των, τὸ ἐπιχείρημα πίπτει, ἀφ' οὗ οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν.

Ἄς ἀποκτήσωμεν παντοιοτρόπως τὸν χριστιανισμόν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, καίτοι ἡ νῦν γενεὰ δυνατὸν νὰ θεωρῇ αὐτὸν ἄκομψον, ἄχαριν, δεισιδαίμονα καὶ ἀσυμπαθῆ· ἄς ἀπορρίψωμεν δὲ τὸ καθ' ὑπερβολὴν διυλισμένον ἀφέψημα «τοῦ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα χριστιανισμοῦ τοῦ συρμοῦ», τοῦ τόσῳ τελειοποιουμένου καὶ τρυφεροῦ τὴν καρδίαν, τοῦ τόσῳ συμπαθητικοῦ καὶ περιεκτικοῦ, ὥστε δὲν περιλαμβάνει μόνον πάσας τὰς χριστιανικὰς αἰρέσεις, ἀλλ' ἐναγκαλίζεται ἀναμεμορφωμένους ἰουδαίους, μωαμεθανούς, ζωροάστρας καὶ βραχμάνας. Οἱ ἀγγλικοὶ ἐπίσκοποι καυχῶνται ἐπὶ τῇ περιεκτικότητι τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν, μὴ γνωρίζοντες ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ κακῶς ἀναμειγμένα στοιχεῖα συνιστῶσι θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν καὶ, καίτοι ἀνεπαισθήτως, ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν αὐξάνουσαν ἀπιστίαν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι οὐσιωδῶς ἀποκλειστικὴ, δηλαδὴ ἀνεπίδεκτος πλάνης. Ἡ ἀλήθεια δὲν δύναται νὰ παραβλέψῃ ἢ νὰ παρμελήσῃ τὴν πλάνην χάριν τῆς εἰρήνης. Τούτου ἔνεκεν ὁ Ἱερεμίας (6, 14) λέγει: «Καὶ ἰῶνται τὰς πληγὰς τοῦ λαοῦ μου ἐλαφρῶς λέγοντες: Εἰρήνη, εἰρήνη, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ εἰρήνη» (κατὰ τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον). «Ἰδοὺ δι' εἰρήνην ἔχουσι μεγαλειτέραν πικρίαν» (Ἡσ.

38, 17). «Τάδε λέγει Κύριος, στῆτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς καὶ ἴδετε καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου σίω-
νίους· καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ,
καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ καὶ εὐρήσετε ἀγια-
σμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ἱερ. 6, 16). Ἡ ἀλήθεια
πρέπει νὰ μάχεται κατὰ τῆς πλάνης ὅπουδήποτε εὐ-
ρίσκει αὐτήν· δὲν πρέπει νὰ συνεργῇ τῇ πλάνῃ, δὲν πρέ-
πει νὰ συμβαδίζῃ αὐτῇ, διότι «τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς
σκότος;» (Β' Κορινθ. 5', 14). Ἐὰν αὕτη ἐνῆργει οὕτως
ἤθελεν ἤδη καταντήσῃ εἰς κατάστασιν ἀδιαφορίας
καὶ ἀρχίσει ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἑαυτῆς ὑπάρξεως ἐρω-
τῶσα μετὰ τοῦ Πιλάτου «Τί ἐστὶν ἀλήθεια;» Ἡ ἀδια-
φορία αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς «συσσώμου ἐνώσεως»,
ὡς ἀντικειμένης τῷ «ἀτομικῷ χωρισμῷ» (corporate
reunion-individual secession). Πρέπει λοιπὸν τὸ ἄτο-
μον νὰ διατελῇ ἡσύχως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν γνωρίζει
οὕσαν λελανθασμένην, ἕως οὔ οἱ λοιποὶ τῶν συναδέλφων
του θεωρήσωσιν ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἐγκαταλείπωσι; Δὲν εὐ-
θύνεται τὸ ἄτομον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Δύναται ἡσύχω
πνεύματι ν' ἀποτινάξῃ ἐκ τῶν ὤμων του τὴν εὐθύνην ἐπὶ
μιας διεφθαρμένης ἐκκλησίας. Γεννηθεὶς ἐν τοιαύτῃ ἐκ-
κλησίᾳ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονὴν
του, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτῷ ὀφθαλμοὺς τοῦ διακρίνειν
τὸ φῶς τοῦ σκότους;

Οἱ ἀγγλοκαθολικοὶ δὲν θέλουσι νὰ ἔχωσί τι κοινὸν
μετὰ τοῦ προτεστантиσμοῦ, ἀλλ' οὐδὲ θέλουσιν ἐπίσης
νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν· ΣΥΜΦΩ-
ΝΟΥΜΕΝ ΑΥΤΟΙΣ. Μὴ ἀκούετε τὴν σειρήνιον τῆς Ῥώμης
φωνήν. Ἡ νῦν ἐκκλησία ὑμῶν εἶναι φυσικῶς τῷ λόγῳ
διεφθαρμένη καὶ σχισματικὴ, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ τρα-
κταριανοὶ ὡπισθοχώρησαν εἰς τὴν προμεταρρυθμιστικὴν
ἐκκλησίαν· ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐκείνη
ἦτο σχισματικὴ· ἀλλὰ διατί δὲν ὡπισθοχωρεῖτε ὀλίγους

αἰῶνας περαιτέρω, εἰς τὴν ἐβδόμην οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας; Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀναμφίβολος ἐκκλησία, ἥς καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη ἦτο μέρος, ἐκκλησία ἄνευ σχίσματος καὶ αἰρέσεως (ἴδε πρὸς περισσotέραν πληροφορίαν ἡμέτερον δοκίμιον «ἡ ἀρχαία ἀληθὴς ἀγγλικὴ ἐκκλησία», ἐν τῇ ὀρθ. καθολ. ἐπιθεωρήσει, τόμ. Θ', σελ. 1—14). Ἐὰν οἱ ἀγγλικανοὶ ὀπισθοχωρήσωσι μέχρι τῆς περιόδου ἐκείνης, οἱ ὀρθόδοξοι θ' ἀναγνωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς γνησίους τῶν ἀδελφῶν, ὁ δὲ καθολικὸς δεσμός ὁ ἀποκοπεῖς διὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ σχίσματος θ' ἀναδειχθῇ πάλιν ὁ ρατῶς. Τούτου ἕνεκα ἡμεῖς δὲν λέγομεν, ὅπως ἡ Ῥώμη «ἀποχωρίσθητε!» ἀλλ' «ἐπιστρέψατε!» Ἐπιστρέψατε εἰς τὸν ἀρχαῖον οἶκόν σας, εἰς τὸν λαμπρὸν οἶκόν σας· ἄφετε τοὺς Λατίνους νὰ λάβωσι τὸν δρόμον τῶν διατηρήσατε τὴν γλῶσσάν σας, τὰς τελετάς σας, τὰ ἔθιμά σας, ὡς εἶχετε αὐτὰ τὸ πάλαι πρὶν ἢ ὑποβάλητε τὸν τράχηλόν σας ὑπὸ τὸν παπικὸν ζυγόν!

Οἱ ἀγγλικανοὶ φυσικῶς θὰ ἐπιθυμῶσι νὰ μάθωσι τὴν γνώμην τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῶν χειροτονιῶν αὐτῶν. Δὲν διακηρύττει ταύτας οὔτε ἀκύρους (ὅπως ἡ Ῥώμη) οὔτε ἐγκύρους· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐλλείπει ὁ βαθμὸς ἐκεῖνος τῆς βεβαιότητος ὁ ἀπολύτως ἀναγκαῖος διὰ πᾶν μυστήριον, ἀναχειροτονεῖ τοὺς ἐνουμένους αὐτῇ ἱερεῖς. Δὲν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἱστορικὸν μέρος τοῦ ζητήματος, ἀλλ' οἱ ἀγγλικανοὶ γενικῶς λησμονοῦσιν ὅτι ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ δογματικὸν μέρος. Ὑπάρχει στοιχεῖόν τι ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπερ οὐσιωδῶς ἐπηρεάζει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα. Ἡ πλειονοψηφία τῶν ἀγγλικανῶν εἶναι ἐν τῇ πίστει προτεστάνται, οἱ δὲ ἐπίσκοποι (ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαίρέσεων) εἶναι μέλη τῆς Χαμηλῆς καὶ Πλατείας ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ παράδοξον γεγονός ὅτι ἐξ ὧν τῶν προτεσταντικῶν ἐπισκοπικῶν ἐκκλησιῶν οὐ-

δὲ καὶ μίᾳ αἱ χειροτονίαι ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τῆς ὀρθο-
δόξου Ἐκκλησίας, καίτοι λ. χ. οἱ Μοραβοὶ ἔλαβον τὴν
ἐπισκοπικὴν ἀξίαν παρὰ τινος ἀποστάτου Ἑλλήνου ἐπι-
σκόπου. (Ἡ ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονία, καίτοι ἀντι-
κανονικὴ, εἶναι ἀναμφιβόλως ἔγκυρος). Ὑπάρχει
ἄρχὴ γέ τι ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὅπερ
ἀναχαιτίζει τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀναγνωρίσαι τὰς
ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν τελουμένας χειροτονίας; Μάλιστα.
Ὑπάρχει τι ἐν τῇ προτεσταντικῇ διδασκαλίᾳ, ὅπερ κατα-
στρέφει τὴν περὶ ιερωσύνης καθολικὴν ιδέαν ὡς *qualita-*
tivḗ διακεκριμένῃ τῇ λαϊκότητος, — ὅπερ ὑποσκάπτει
τὴν καθολικὴν περὶ τῆς ιεραρχίας ιδέαν, ὥστε δὲν ἀφίνει
ἄλλο, εἰμὴ τὸ ψιλὸν ὄνομα καὶ τὸν τίτλον μιᾶς ἀπλῆς
τιμητικῆς τάξεως. Τοῦτο τό τι εἶναι ἡ διδασκαλία, κοι-
νὴ πάσαις ταῖς προτεσταντικαῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐφ' ἧς ἡ
ἀγγλικανὴ χαμηλὴ ἐκκλησία βασίεται (ἀγρίως ἀποκη-
ρύττουσα μυστηριακὸν τινα χαρακτῆρα), ἡ διδασκαλία
λέγω τῆς γενικῆς ιερωσύνης πάντων τῶν πιστῶν.
Λέγουσιν οὖν: Μόνον χάριν τῆς τάξεως καὶ τῆς
εὐκολίας ἀνθρωποὶ τινες ἀφωρίσθησαν πρὸς τὸ ἔργον
τῆς διακονίας. Δὲν εἶχον ἰδιαιτέρας θείας δυνάμεις δοθεί-
σας αὐτοῖς μυστηριακῶ τῷ τρόπῳ. Ἐκαστος λαϊκὸς εἶχε
τὰς αὐτὰς δυνάμεις, καίτοι περιεμένετο χάριν τῆς εὐτα-
ξίας νὰ μὴ ἐξασκῇ αὐτάς. Ἡ γενικὴ ιερωσύνη, τὸ κεν-
τρικὸν τοῦτο δόγμα τοῦ προτεσταντισμοῦ καταστρέφει
τὴν εἰς προνομιοῦχόν τινα τάξιν ιερέων καὶ ἐπισκόπων
πίστιν. Ἐκεῖ ὅπου τὰ ὀνόματα διετηροῦντο ἔτι, ἡ ἀρχικὴ
οὐσία καὶ σημασία τῶν ὀνομάτων τούτων ἀπώλετο ἀνεπι-
στρεπτί. Ἐχουσι τὰ ἄρθρα τῆς ἀγγλικανῆς θρησκείας
συνταχθέντα ὑπὸ μεμαρτυρημένων προτεσταντῶν, τὴν
ἐλαχίστην νύξιν ὡς πρὸς τὸν μεσσιανικὸν (*sacer-*
dotal) χαρακτῆρα τῆς ιερωσύνης. Ἡ λέξις *priest*
δὲν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς ιερέα ἀλλ' ἀπλῶς πρεσβύτε.

ρον (elder). Ἐπίσκοπος δὲν ἐστήμαινε παρ' αὐτοῖς «τὴν ἀκρότητα τῆς ἱερωσύνης», ἀλλ' ἀπλῶς ἐπιτηρη-
τὴν ἢ ἑφορον (superintendent or overseer). Ὅπου
τοιαῦται γνῶμαι ἐπικρατοῦσιν, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει
βεβαιότης τῆς εὐσυνειδήτου τηρήσεως ὁ-
λων ἐκείνων, ἅτινα θεωροῦνται ὑπὸ τῆς ὀρ-
θοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἀναγκαῖα πρὸς τὴν
ἔγκυρον τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερω-
σύνης. Ἐὰν ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι (ἢ αἵρετικοί τινες, ὧν
αἱ χειροτονίαι ἀναγνωρίζονται ὡς ἔγκυροι ὑπὸ τῆς ὀρ-
δόξου Ἐκκλησίας), ἐνωθῶσι τῇ προτεσταντικῇ ἐκκλησίᾳ
καὶ χειροτονήσωσιν ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους ἐκτελοῦντες
πάντα τὰ ἀπαιτούμενα καὶ ἀναγκαῖα κατὰ τὴν ὀρθόδοξον
Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ ἔγκυρον τῆς χειροτονίας, δὲν ὑ-
πάρχει ἀμφιβολία ὅτι τοιοῦτοι κληρικοὶ ἤθελον ἀναγνωρι-
σθῇ ὑπὸ τῆς ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ὡς ἔγκυρον ἔχοντες
(καίτοι ἀντικανονικῇ) τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐπισκόπου ἢ
τοῦ ἱερέως καὶ δὲν ἤθελον ἢ δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαιτηθῇ
ἀναχειροτονία κατὰ τὴν μετὰ τῆς ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας
ἐνωσίν των. Ἀλλ' ἐὰν ὁμως αὕτη ἡ ἰδέα τῆς μεσσιανι-
κῆς (sacerdotal) ἱερωσύνης ἀπωλέσθῃ, πῶς δύναται λο-
γικῶς νὰ προσδοκᾶται ὅτι οἱ ἐπίσκοποι θὰ ἐμμένωσιν ἐν τῇ
forma et materia sacramenti, ὡς ἀπαιτεῖται παρὰ
τῆς ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἐπισκόπων,
πρεσβυτέρων καὶ διακόνων; Ἐτοιμαζόμεθα ν' ἀκούσωμεν
τοὺς ἀγγλικανοὺς ἀποκρινομένους: «Οἱ ἐπίσκοποι ἡμῶν
δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρεκκλίνωσι τῶν τύπων, οἵτινες
διαγράφονται ἐν τῷ εὐχολογίῳ, κατὰ τὴν χειροτονίαν
ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· τοιουτοτρόπως
δίδονται πᾶσιν ἡ ἀπαιτουμένη βεβαιότης· ἐρεῦνησον τοὺς
τύπους τούτους καὶ θ' ἀποδείξῃς ἀσφαλῆς ἐν τῷ κρίνειν τὰς
χειροτονίας ἡμῶν». Εἶναι ἄρα γε οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι
καὶ ὁ κληρὸς τόσον αὐστηροὶ καὶ εὐσυνειδήτοι τηρεῖται

τῶν ἐν τῷ εὐχολογίῳ διαγραφομένων*; Οἱ ἀγγλοκαθολικοὶ ἔχουσιν ἄλλο τι νὰ εἴπωσι περὶ τούτου. Δὲν παραπονοῦνται: ἐβδομάδα μεθ' ἐβδομάδα περὶ τῶν τῇ χαμηλῇ ἐκκλησίᾳ ἀνηκόντων ἐπισκόπων αὐτῶν καὶ τοῦ κλήρου, ὡς περιφρονούντων τὰς διατάξεις τοῦ εὐχολογίου; Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν τί τὸ μέγα ἀγγλικανὸν κῦρος ὁ «judicious κριτικὸς» Hooker λέγει: «Ἄπασα ἡ ὁρατὴ ἐκκλησία οὕτα ὁ ἀληθὴς καὶ ἀρχικὸς σκοπὸς πάσης ἐξουσίας δὲν ἐπέτρεψε κανονικῶς ἄλλῳ τινι, ἐκτὸς τῶν ἐπισκόπων μόνων νὰ χειροτονῶσιν· ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὅπως ἡ συνήθης πορεία πρέπει ἐν πᾶσι τακτικῶς νὰ διατηρῇται, οὕτω δυνατὸν εἶς τινὰς περιστάσεις ν' ἀποβῇ ἀναγκαστικὸν ν' ἀποκλίνωμεν ἐκ τοῦ συνήθους γινόμενου». Ἀφ' οὗ ὁ ἐπίσκοπος Cosins ἐπανειλημμένως μετέλαβεν ἐν πρεσβυτεριαναῖς ἐκκλησίαις, πρέπει νὰ ἐφρόντισεν ὀλίγον ἐὰν ὁ λειτουργὸς ἦτο ἐγκύρως χειροτονημένος ἱερεὺς ἢ ὄχι. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Hall (ὅστις εὐρίσκεται ἐν τῇ σειρᾷ (catema) τοῦ δόκτορος Πιούζε) ἐκπεφρασμένως λέγει περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας χαρακτῆρος: «HANTEΣ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ τύπος οὗτος δὲν εἶναι οὐσιώδης πρὸς ὑπαρξιν μιᾶς ἐκκλησίας». Ὡς βλέπετε ἡ ἀγγλικὴ ἐκκλησία δὲν παρέχει διὰ τὴν διατήρησιν ἐγκύρων χειροτονιῶν ἀσφαλεστέρας ἐγγυήσεις ἄλλης τινος προτεσταντικῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας.

Ἦδη ἔχομεν νὰ ἐξηγήσωμεν ὀρθοδόξους τινὰς διδασκαλίας, αἵτινες εἰσὶν ἀλγεινή δοκιμασία καὶ πέτρα σκανδάλου εἰς πλείστους ἀγγλικανούς καὶ εἰς ἐκείνους ἐπίσης, οἵτινές εἰσιν ἄλλως καλῶς διατεθειμένοι πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διδασκαλίας, ὧν ἡ ἄρνησις δεικνύει

* Οὐδεμία ἐκκλησία εὐθύνεται δι' ὅ,τι δὲν διδάσκει· πανταχοῦ συμβαίνουνσι κατὰχρήσεις. Σ. Μ.

πόσον βαθέως ὁ προτεσταντισμὸς ἐρριζώθη εἰς τὰς σάρ-
 κας τοῦ ἀγγλικανοῦ σώματος, καὶ πόσον τὸ φαινόμενον
 καθολικὸν πρόσχημα εἶναι μᾶλλον εὐειδὲς ἢ πραγματι-
 κόν. Αἱ διδασκαλίαι αὗται εἰσὶν ἡ ἐπίκλησις τῶν
 ἀγίων καὶ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων καὶ
 τῶν λειψάνων. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι τοιαύτη ἀγρία
 προτεσταντικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν διδασκαλιῶν τούτων ἐν
 τοῖς τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ (Littledale) «ἀπλοῖς λόγοις
 κατὰ τῆς τῇ ῥωμάνῃ ἐκκλησίᾳ ἐνώσεως». φέρει τὸ ὄνομα
 ἀνδρὸς, ὃν ἐξετιμῶμεν σχεδὸν ὡς ἀνήκοντα τῇ ἐκκλησίᾳ
 ἡμῶν, ἀλλ' ὅστις εἶναι, ὡς ἤδη βλέπομεν, καθ' αὐτὸ καὶ
 γνήσιος προτεστάντης, καὶ πικρὸς πρὸς τούτοις προτε-
 στάντης. Ἐνῶ ἐν τοῖς προτέροις συγγράμμασί του ὠμί-
 λει μετὰ σεβασμοῦ περὶ τῆς «ἀγίας» ἀνατολικῆς Ἐκ-
 κλησίας, ἤδη στιγματίζει τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον
 τῆς «παρηκμακυίας» ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (De-
 crepit Eastern Church). Ἐὰν τοῦτο εἶναι πρὸς τὰ πρό-
 σω πρόοδος, δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν νὰ ἴδωμεν καὶ ἄλ-
 λας τινὰς διδασκαλίας πιπτούσας μετ' ὀλίγον.

Ἄλλ' ἄς ἀρχίσωμεν ἐξετάζοντες τὴν περὶ τῆς προσ-
 κυνήσεως τῶν εἰκόνων ὀρθόδοξον διδασκαλίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐπιτρέ-
 πονται λαξευταὶ εἰκόνες (εἰδῶλα). Καὶ λοιπὸν, κυ-
 ρίως εἰπεῖν, δὲν παραβαίνομεν τὴν δευτέραν ἐντολήν.
 Ἀλλὰ τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς δὲν περιλαμβάνεται κατ' οὐ-
 δένα λόγον ἐν τῇ λέξει «εἰδῶλον», ἀλλ' ἐν τῇ ἀπαγορεύ-
 σει τοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα τῆς Θεότητος· λαμπρότατα
 ἐκφράζει τὴν ιδέαν ταύτην ὁ Δοιλίγγερος (Heidenthum
 un Judenthum σελ. 805). Ἐν Ἐξόδῳ Κ', 4, 5 καὶ Δευ-
 τερονομίῳ Ε', 8 οὐδὲ καὶ λέξις ἀναφέρεται ὅτι ἀπηγό-
 ρευσεν ἀπολύτως τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ ποιεῖν εἰκόνα ἢ
 ὁμοίωμα ἐκτὸς μιᾶς, τῆς τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ
 λατρεύειν Αὐτὸν ἐν τῷ σχήματι τούτῳ ἢ τῇ συμβολικῇ

παραστήσει. Ἐνκντίον τοῦ ἔθνισμοῦ, ὅστις διαρκῶς κατεβίβαζε τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει καὶ ἀνεμίγνυσεν Αὐτὸν σωματικῶς μετ' αὐτῆς, ὁ Ἰεχωβά ἔδει νὰ γινώσκηται καὶ λατρεύηται ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ὡς ὁ ἀόρατος Θεὸς μὴ ἔχων σχῆμα ψηλαφητὸν ἢ φθαρτὸν. ἀλλὰ μᾶλλον καθόλου ὢν ἀπὸ τοῦ κόσμου διακεκριμένος. Ἰδοὺ τί ἡ ἐκτενεστέρα ῥωσικὴ κατήχησις λέγει: «Ἀπαγορευόμεθα (ἐν τῇ Β' ἐντολῇ) νὰ προσκυνῶμεν εἰδῶλα ὡς ὑποτιθεμένας θεότητας ἢ ὁμοιώματα ψευδῶν Θεῶν». Ὅτι αἱ εἰκόνες ἀπηγορεύοντο γενικῶς εἶναι πλάσμα τῶν εἰκονοκλαστῶν. Δὲν ἦτο Αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅστις διέταξε τὴν κατασκευὴν δύο Χερουβίμ, ἵνα ἐπισκιάζωσι τὸ ἐλατήριον (capporeth); Δὲν ἦτο Αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅστις «ἀνακέκληκεν ἐξ ὀνόματος» τὸν Βεσελεήλ καὶ τὸν Ἐλιάβ καὶ ἐνέπλησεν αὐτοὺς «πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι, ἐργάζεσθαι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκόν . . . καὶ εἰς τὰ ἔργα τὰ τεκτονικὰ τῶν ξύλων ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα» (Ἐξοδ. ΛΑ', 1—6); Καὶ λοιπὸν οὐδεὶς χριστιανὸς δύναται νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν Χερουβίμ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, διότι Αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξε καὶ μάλιστα ἐσχεδίασεν αὐτάς ἐμπνεύσας τὸν Βεσελεήλ καὶ τὸν Ἐλιάβ· καὶ ὁμῶς ταῦτα φαίνονται κατὰ τι ἄνοστα εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἄχρηστα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ δόκτορος Λίτλδέαλ, διότι (αὐτόθι σελ. 26) προσθέτει εἰς τὰς λέξεις «τὰ ὁμοιώματα τῶν Χερουβίμ εἰς τὰ ἅγια τῶν Ἀγίων» τὴν ἀξιοσημεῖωτον ταύτην παρατήρησιν: «ἐνθα ὁμῶς εἷς μόνον ἄνθρωπος ἔβλεπεν αὐτὰ καὶ τοῦτο ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ». Ἐρωτῶμεν: ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν ὁμοιώματα ἦτο ὀρθή ἢ ἐσφαλμένη; Ἐὰν ἐσφαλμένη, τότε οὐδὲ καὶ εἰς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἴδῃ αὐτά· μὲν ἦτο ὀρθή, τότε ἅπας ὁ λαὸς δύναται νὰ πράξῃ τὸ ἴδιον. Τὰ Χερουβίμ δὲν ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τῆς ὀφείας τοῦ λαοῦ (ὡς ὁ

δόκτωρ Λίτλδέαλ φαίνεται συμπεραίνων), διότι ἠδύναντο ν' ἀποδώσιν ἀντικείμενα εἰδωλολατρείας, ἀλλὰ διότι συνεδέοντο τῷ ἱλαστηρίῳ καὶ τῇ *shechinah** τοῦ τυπικοῦ τούτου μυστηρίου τοῦ προτυποῦντος τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ εὐχαριστίᾳ τῆς Καινῆς διαθήκης. Ἐὰν τὰ Χερουβίμ ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, διατί δὲν ἐδίστασεν ὁ Κύριος νὰ διατάξῃ τὸν Μωϋσῆν: «Ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημείου, καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφιν ἄνθρωπον πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται» (Ἀριθ. ΙΑ', 8). Πῶς ἠδύνато τοιοῦτόν τι ὁμοίωμα νὰ ἔχῃ θεραπευτικὴν δύναμιν; Ἐνυπῆρχεν ἄρά γε ἐν τῷ χαλκῷ τοιαύτη θυμασία ιδιότης: τὸ ἐν Ἰω. Γ', 14. 15 χωρίον ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸ μυστικόν. «Καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Ἰδοὺ ἀκριβῶς ἡ διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Τοιαῦται εἰκόνες εἶναι βεβαίως καὶ τι περισσότερον τῆς ἱστορικῆς παραστάσεως, εἶναι εἶδος ἐζωγραφημένου λόγου. Ἐγένοντο πρὸς τὸν σκοπὸν, ἵνα οἱ πιστοὶ δύνωνται νὰ προσεύχωνται ἐνώπιον αὐτῶν, ὅπως οἱ Ἰσραηλῖται ἱκετευτικῶς ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ὄφιν. Καὶ ὅπως οἱ Ἰσραηλῖται δὲν ἐσώζοντο ὑπὸ τοῦ χαλκοῦ ὁμοιώματος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἱατροῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ ὁ ἱλαστικὸς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος καὶ ἡ κατὰ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ὄφεως τελεία νίκη προει-

* τῆς μεταξὺ τῶν δύο Χερουβίμ δόξης τοῦ Κυρίου ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος. Ἡ λέξις δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀγ. Γραφῇ, εἶναι ὅμως ἐν χρήσει ἐν τοῖς Ταργουμίσις πρὸς ἔκφρασιν τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ τῆς ἐνοικούσης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐν τῷ ναῷ. Σ. Μ.

κονίζοντο ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ σημείου ὄφει τοῦ Μωϋσέως, οὕτω καὶ τὰ πνεύματα τῶν ὀρθοδόξων αἴρονται, διὰ τῆς πίστεως, ἐκ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰκόνων πρὸς τὴν μόνην πηγὴν πάσης χάριτος Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀρχιερέα ἡμῶν. Ἐὰν ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὴν μακαρίαν Παρθένον, τοὺς ἀποστόλους ἢ ἄλλους ἁγίους, τὰ πνεύματα καὶ αἱ προσευχαὶ ἡμῶν δὲν μένουσι μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέρχονται μετ' αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον ἐκεῖνου, ἐξ οὗ μόνον προέρχεται πᾶσα δόσις ἀγαθῆ. Ἐνταῦθα θὰ εἴπωσιν οἱ εἰκονοκλάσαι: «ἀφ' οὗ δυνάμεθα ἄνευ εἰκόνων καὶ δὲν χρῆζομεν τοιούτων ἀσθενῶν βακτηριῶν, ἵνα προσεγγίσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, διατί νὰ μεταχειριζόμεθα αὐτάς»; Δὲν ἀμφισβητοῦμεν τὴν ἐλευθέραν τῷ Θεῷ προσέγγισιν, ἣν εἶχον καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ταύτῃ περιστάσει, ἵνα ἀποταθῶσιν Αὐτῷ διὰ μέσου τοῦ χαλκοῦ ὄφews. Διατί; τότε δὲν ἐγνώριζον, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν ἡμῖν τὴν βαθεῖαν τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ βουλήν. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, τὸ ὄργανον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διακηρύττει ἡμῖν ὅτι ἡ πρέπουσα χρῆσις τῶν εἰκόνων ἀποβαίνει ἡμῖν σωτηριωδεστάτη. Διατί; Ἐν μέρει διότι εἶναι ἀναγκαῖον συμπλήρωμα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, ὡς θὰ εἴδωμεν μετὰ ταῦτα. Ὁ καθαυτὸς λόγος θὰ γνωρισθῇ ἡμῖν ὅταν πάντα τὰ ἐπιπροσθοῦντα καλύμματα ἀρθῶσι καὶ ἴδωμεν Αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Ἄς προβῶμεν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτης ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων ἦτο φυσικῶς περιορισμένη, καίτοι κατ' οὐδένα λόγον ἐν πλήρει ἀχρηστία, ὅπως αἱ ἀσφαλεῖς τῶν κατακομβῶν κρύπται δεικνύουσι, ἐν αἷς ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴδομεν πλῆθος εἰκόνων ἀνερχομένων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰῶνος. Ἡ ἀρχαιοτέρα εἰκὼν, ὡς ἐνθυμούμεθα εὐρίσκεται ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς ἁγίας Προισκίλλης καὶ παριστᾷ τὴν ἁγίαν

Παρθένον μετὰ τέκνου, πολὺ ὁμοία ταῖς κατὰ παράδοσιν εἰκόσιν ἡμῶν καὶ προφήτου τινὸς (τοῦ Ἡσαΐου Ζ'); δεικνύοντος αὐτήν. Εἶναι ἐξωγραφημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ, καίπερ πολὺ ἐφθαρμένη, διακρίνεται ὅμως τελείως. Αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, ἢ μᾶλλον αἱ ἰδιαίτεραι οἰκίαι αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ἐκκλησίαι, ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν προσβολὴν τῶν ἐθνικῶν καὶ δὲν ἐδείκνυν ὅτι, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ τὰς ὑπονοίας τῶν ἐθνικῶν ἢ νὰ προδώσῃ τὴν θρησκείαν των. Τούτου ἕνεκα ὁ εἰσερχόμενος εἰς ἐκκλησίαν θεατὴς δὲν ἤθελεν ἰδεῖ, οὔτε θυσιαστήριον, οὔτε σταυρὸν, οὔτε εἰκόνα. Ἡ τράπεζα (*mensa*) ἦτο τὸ θυσιαστήριον. Ὁ ἐθνικὸς βωμὸς (*ara*) ἦτο βέβηλος αὐταῖς· τὸ ἐθνικὸν *altare* ἦτο σκευὸς τι προσαρμοζόμενον τῷ βωμῷ καὶ τιθέμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν ὀλοκαυτωμάτων, ὡς ὁ Κυντελιανὸς πληροφορεῖ ἡμᾶς (*aris altaria imponere*), κατὰ συνέπειαν οὐχ ἥττον τοῦ βωμοῦ βδελυκτὸν εἰς τὰ πνεύματα τῶν χριστιανῶν. Ἦθελεν εἶσθαι ἄσοφον νὰ ἐφελκύωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς ἐκθέσεως εἰκόνων, αἵτινες δὲν ἀποτελοῦσιν οὐσιῶδες μέρος τῆς θείας λατρείας. Οἱ δὲ σταυροὶ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀποκρύπτονται, διότι ἀναντιρρήτως ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἐν γενικῇ χρήσει καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένη ἢ σήμερον, τόσον, ὥστε οἱ ἐθνικοὶ ἀπεκάλουν τοὺς χριστιανοὺς Σταυρολατρεῦτὰς (*Cross-worshippers*). Ἐὰν ὁ δόκτωρ Λίτλδέαλ προσεῖχεν εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐὰν προσεῖχεν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν πρaxyματειῶν, ἐξ ὧν τὰ προσαχθέντα χωρία ἐλήφθησαν, ἤθελεν εὐκόλως ν' ἀναιρέσῃ ἑαυτόν. Ἡ ἀπλὴ χρῆσις τῶν πατερικῶν χωρίων δὲν ἔχει ἀξίαν περισσοτέραν τοῦ ὁρμαθοῦ τῶν γραφικῶν χωρίων πρὸς ὑποστήριξιν αἰρέσεώς τινος. Ἀμφότερα ἀπαιτοῦσι προσεκτικωτέραν παρατήρησιν. Ἀποροῦμεν ὅτι οἱ καρποκρχτιανοὶ προσηνέχθησαν ὡς μάρτυρες ἐναντίον ἡμῶν, ἀφ' οὗ οὔτοι ἦσαν ἐθνι-

κοί, ὡς οἱ ἅγιοι Εἰρηναῖος (κ. αἰρ. Α' 25, 1) Ἰππόλυτος (ἐλ. κ. π. τῶν αἰρέσε. Ζ' 32) καὶ Ἐπιφάνιος (αἰρ. ΚΖ' 2) καθαρῶς λέγουσιν. Ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἀπλῶς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας. Οἱ δὲ πατέρες ἐμνήσθησαν αὐτῶν μόνων ὡς παραδεχθέντων χριστιανικόν τι πρόσχημα διὰ τὸ θρησκευτικὸν σύστημά των, δανεισθὲν παρὰ τῶν Γνωστικῶν. Ὁ ἱερὸς Ἰππόλυτος (αὐτόθι) λέγει ὅτι οὗτοι ἐπίστευον τοὺς καταφρονοῦντας τοὺς δημιουργοὺς τοῦ κόσμου ἄρχοντας, ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐπραξε, τὴν αὐτὴν ἔχειν τῷ Ἰησοῦ δύναμιν· καὶ τινες δὲ δυνατωτέρους τοῦ Ἰησοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τί δύναται νὰ ἀφορᾷ ἡμᾶς ὁ τρόπος αὐτῶν, καθ' ὃν ἐλάτρευον τὰς εἰκόνας; Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος δὲν ἀναφέρει λέξιν τινὰ κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν χριστιανικῶν εἰκόνων, ἀλλὰ μνημονεύει τῶν κερποκρατιανῶν ὡς «προσκυνούντων τὰς εἰκόνας κατὰ τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθνη». Ἡ ῥῆσις τοῦ Μινουκίου Φήλικος εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ διδασκτική. Ἀλλ' ἀνέγνω ἄρά γε ὁ δόκτωρ Λίτλδέαλ τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου, ἐξ οὗ λαμβάνει ταύτην; Ἐὰν ἀνεγίνωσκεν, ἤθελεν ἰδεῖ ὁποίου εἶδους σταυροὺς ἡμεῖς οὐτε λατρεύομεν, οὐτε ἐπιθυμοῦμεν νὰ λατρεύσωμεν· «ἐν τῷ ἀποδίδειν, λέγει ὁ Φῆλιξ, τῇ θρησκείᾳ ἡμῶν τὴν λατρείαν ἐν ὃς κακουργοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ, πλανᾶσθε μακρὰν τῆς περιφερείας τῆς ἀληθείας, νομίζοντες ὅτι εἰς κακοῦργος ἤξιζεν, ἢ ἐν γήινον ὃν ἠδύνατο νὰ πιστευθῇ ὡς Θεός». Ἀλλ' ἄς συμβουλευθῇ ὁ ἀναγνώστης τὸν ἀπολογητικὸν τοῦ Τερτυλλιανοῦ (κεφ. 16) καὶ θὰ παρατηρήσῃ πῶς ἀμφοτέροι οἱ συγγραφεῖς στηρίζονται ἐπ' ἀλλήλων. Ἀμφοτέροι ἦσαν σύγχρονοι· ἀμφοτέροι ἐξῆσαν (τοῦλάχιστον ἐπὶ τι διάστημα) ἐν Ρώμῃ, ἀμφοτέροι ἦσαν, πιθανώτατα, συμπολίται Ἀφρικανοί. Ὁ Τερτυλλιανὸς δεικνύει ἔτι καθαρώτερον ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ἀπεκάλουν τοὺς χριστιανούς Σταυρολατρευτάς

(crucis religiosos) ὡς πιστεύοντες αὐτοὺς λατρεύοντας τὸν Σταυρὸν ὡς εἰδωλόν. Σαρκαστικῶς δὲ ἀπαντᾷ (αὐτόθι.) «Λοιπὸν ἐάν τις ἐξ ὑμῶν νομίζῃ ἡμᾶς λατρεύοντας τὸν Σταυρὸν, μετέχει ἡμῖν ἐν τῇ λατρείᾳ ταύτῃ· διότι ἀφ' οὗ ὑμεῖς ἰκετεύετε τεμάχιον ξύλου, ὀλίγον βλάπτει τὸ σχῆμα τοῦ ξύλου, ἀφ' οὗ ἡ οὐσία εἶναι ἡ αὐτή. Ὁ τύπος δὲν ἔχει σημασίαν ἐάν ἔχητε αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ (ipsum dei corpus)». Δὲν φαίνεται παράδοξον εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, πῶς οἱ χριστιανοὶ ἠδύναντό ποτε νὰ κληθῶσι λατρευταὶ τοῦ Σταυροῦ, ἐάν δὲν ὑπῆρχε νόμιμός τις προσκύνησις τοῦ Σταυροῦ, ἣν οἱ ἐθνικοὶ παρηρμήνευον: Ἐάν οἱ εἰκονοκλάτται ἀποκριθῶσιν ὅτι «τοιοῦτον συμπέρασμα εἶναι βεβιασμένον, ἀφ' οὗ οἱ χριστιανοὶ ἀπεκαλοῦντο ἐπίσης λατρευταὶ τοῦ ὄνου (Ass-worshippers) ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου λόγου», ὁ Τερτυλλιανὸς τοῖς ἀπαντᾷ διὰ πολλῶν καὶ ἰκανοποιητικῶς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐν τῷ «πρὸς τὰ ἔθνη» συγγράμματί του κεφ. ΙΑ'. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκ τοῦ Ὠριγένους ῥήσεις τοῦ δόκτορος Λίτλδέαλ, δὲν εἶναι χρησιμώτεραι πρὸς τὸ προκείμενον πῶν προηγουμένων· πράγματι πραγματεύονται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, δηλ. περὶ εἰκόνων λατρευομένων ὡς θεῶν, ἢ ἐθνικῆς εἰδωλολατρείας. Ἄλλ' οὐδεὶς ὀρθόδοξος ἀπευθύνεται πρὸς ἀντικείμενα ἄψυχα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ζῶντα πρωτότυπα ἐν οὐρανῷ. Οὐδεὶς ὀρθόδοξος προσεύχεται εἰς τὰς εἰκόνας, καίτοι δύναται νὰ προσεύχεται ἐνώπιον αὐτῶν, μεταχειριζόμενος τὴν γραπτὴν παράστασιν ὡς μέσον, ἵνα παραστήσῃ ἐνώπιόν του τὸ πρωτότυπον. Ὁ Ὠριγένης ἔχει ἀπολύτως ἄδικον λέγων «Τίς γὰρ νοῦν ἔχων, οὐ καταγελᾷσεται τοῦ μετὰ τηλικούτους καὶ τοσοῦτους . . . ἐφ' ὃν φαντάζεται δεῖν ἀναβαίνειν ἀποβλεπομένου καὶ συμβόλου ὄντος ἀναφέροντός τε ἐπὶ τὸν νο-

οὐ μενον» ; [Contra Celsum VII § 44). Πρὸς τίνα σκοπὸν τότε ἐδόθησαν σύμβολα ἐν τῇ Π. Δ. καὶ παραβολαὶ ἐν τῇ Καινῇ ; Δὲν ἐδόθησαν, ἵνα ὁδηγήσωσι τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ ὁρατοῦ εἰς τὸ ἀόρατον, ἐκ τοῦ σωματικοῦ εἰς τὸ πνευματικόν ; Ἐλαβε τὸν κόπον ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ν' ἀναγνώσῃ ὁλόκληρον τὸ 19 κεφάλαιον τοῦ Β' βιβλίου τῶν «Θείων διατάξεων» τοῦ Λακταντίου ; Πῶς δύναται λοιπὸν τότε σπουδαίως νὰ προσαγάγῃ καθ' ἡμῶν χωρίον τόσῳ σαφῶς πραγματευόμενον περὶ τῆς ἐθνικῆς εἰκονολατρείας, ἥτις εἶναι ἐξ ὁλοκληροῦ διαφορὸν τι τῆς χριστιανικῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως ; Τί δύναται νὰ ὑπάρξῃ μᾶλλον λαλοῦν, ἢ τὸ ἐξῆς τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου χωρίον ; «Ἐκ τούτου συμβαίνει ὥστε, ὅστις δῆποτε θέλει νὰ κλίνη τὴν ψυχὴν του, ἥτις ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξ οὐρανοῦ, εἰς τὰ κατὰ χθόνια καὶ τὰ κατώτατα ὄντια (ad inferna et ima postraverit) πρέπει νὰ πέσῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην. εἰς ἣν ἔρριψεν ἑαυτόν». Τοῦτο καθαρῶς ἄγει εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων πατέρων γνώμην, ὅτι τὰ ἐθνικὰ εἰδῶλα κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἢ ἦσαν ὅργανα τῶν δαιμόνων. Μετὰ ταῦτα ἀναφέρεται [ὑπὸ τοῦ Λιτλδέαλ] ὁ 46 κανὼν τῆς ἐν Ἐλβίρχ συνόδου*. Ἀλλὰ ἂς ἀκούσωμέν τι πρῶτον περὶ τῆς

* Ὁ κανὼν ἔχει ὡς ἐξῆς : Placuit picturas in Ecclesia esse non debere. ne quod coli tur et adoratur im parientibus depingatur, μεθ' ὃν ὁ Hefele ἐπάγει : «Οἱ κανόνες οὗτοι ἐννοοῦνται εὐκόλως. Ἐξηγήσαμεν ἀλλαχοῦ διατὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησία δὲν ἠνείχετο εἰκόνας. Ὁ Binterim καὶ ὁ Aubespine δὲν παραδέχονται τὸν καθόλου ἀποκλεισμόν τῶν εἰκόνων, νομίζουσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν γένει καὶ ἡ ἐν Ἐλβίρχ Σύνοδος ἐν μέρει ἐπεθύμουν νὰ διαγράψωσιν εἶδος τι μόνον εἰκόνων. Ὁ Binterim πιστεύει ὅτι ἡ Σύνοδος ἀπηγόρευσε μόνον τοῦτο ὅτι δηλ. ἡδυνάτῃ τις ν' ἀναρτήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰκόνας κατὰ τὴν φαντασίαν του καὶ συγνῆ. τούτου ἕνεκα, ἀπαρადέκτους. Ὁ Aubespine νομίζει ὅτι ὁ κανὼν οὗτος ἀπαγορεύει μόνον εἰκόνας παριστώσας τὸν Θεόν (διότι λέγει adoratur) καὶ οὐχὶ ἄλλας εἰκόνας καὶ ἰδίᾳ τὰς

Συνόδου ταύτης. Συνίστατο εἰς δεκαεννέα ἐπισκόπων, ὧν δίδονται τὰ ὀνόματα (καίτοι εἰς κώδῃξ ἀναφέρει 43 μὴ προσθέτων ὁμῶς τὰ ἐπίλοιπα τῶν προστιθεμένων ὀνό-

τῶν ἁγίων. Ἀλλ' ἐπίσης ὁ κανὼν λέγει *colitur* καὶ ἡ ἀπαγόρευσις λοιπὸν ἐμπεριέχεται εἰς πολὺ γενικὰς λέξεις». — Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῆς Συνόδου μεγάλη ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν διχμά-
χη. Ναὶ μὲν τὰ πρακτικὰ φέρουσι χρονολογίαν 324, ἀλλ' ὁ Hefele νομίζει ὅτι ἡ χρονολογία αὕτη ἐτέθη ὑπὸ μεταγενεστέρως χειρὸς, ἐπειδὴ τὰ ἀρχαιοτάτα χειρόγραφα οὐδεμίαν φέρουσι χρονολογίαν. Μὴ ἀμφι-
βάλλων δὲ ποσῶς περὶ τῆς ἐν αὐτῇ παρουσίας Ὁσίου τοῦ Κορδοῦης, ὁρίζει τὴν σύνοδον συνελθοῦσαν πρὸ τοῦ ἔτους 313, ὅτε ὁ Ὁσίος διετέλει ἐν Ἰσπανίᾳ· διότι ἐκ διαφόρων μαρτυριῶν συμπεραίνει ὅτι ὁ Ὁσίος ἀπὸ τοῦ 313 ἔζη διαρκῶς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ κατὰ τῶν Δονατι-
στῶν ἀπόφασις τοῦ αὐτοκράτορος, κατὰ τὸ 316, ἀπεδόθη ὑπ' αὐτῶν τῇ ἐπιτροπῇ Ὁσίου τοῦ Κορδοῦης· ἐ δὲ Αὐγουστίνος ὁμιλῶν περὶ τούτου λέγει ὅτι τούνοχτίον ὁ Ὁσίος ὑπέβαλε τῷ αὐτοκράτορι μετριώτερα μέ-
τρα, τῶν ὧν οἱ Δονατισταὶ ἦσαν ἄξιοι, ὥστε ὁ Ὁσίος ἦτο παρὰ τῷ αὐτο-
κράτορι κατὰ τὸ 316. Διάταγμα δέ τι ἀπευθυνθὲν παρὰ τοῦ αὐτοκράτο-
ρος Κεκλιανῷ τῷ Καρθαγένῃς ἐπισκόπῳ κατὰ τὸ 313 καὶ μνημονεῦον τοῦ Ὁσίου, ἄγει ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἰσπανὸς ἐπίσκοπος (λέγει ὁ Hefele) ἦτο μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ ἔτος 313. [ὥστε ὁ αὐτο-
κράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ μνησθῇ προσώπου, ὃν ἡγάπα καὶ μακρὰν ὄντος, ἢ καὶ νὰ ἐπηρεασθῇ ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐ-
τοῦ]. Οἱ κανόνες, λέγει, τῆς Συνόδου δεικνύουσιν ὅτι αὕτη συνεκροτή-
θη κατὰ ἡ ἀμέσως μετὰ τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν (303—305 ἢ 306). Ὁ Morinus ἐν τῷ «περὶ μετανοίας» βιβλίῳ του ὑποθέτει ὅτι ἡ Σύνοδος συνεκροτήθη πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Νοβατιανοῦ σχίσματος κατὰ τὸ 250, διότι ἄλλως, λέγει, οἱ πατέρες διὰ τοῦ πρώτου κανόνος πρέπει νὰ ἔλαβον τὸ μέρος τῶν Νοβατιανῶν [ὁ κανὼν οὗτος ἀπαγορεύει τοῖς ἀποστατήσασιν τὴν κοινωνίαν καὶ *in articulo mortis*]. Ὁ Magde-
burg Centuriators τίθησι τὴν Σύνοδον κατὰ τὸ 700. Ἀλλ' ὁ Hefele ἀπορρίπτει καὶ τὰς δύο γνώμας ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, λέγει, ὁ Ὁσίος καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες, ἡ δὲν ἦσαν γεγεννημένοι ἔτι ἢ δὲν ἦσαν κληρι-
κοί· ἐν τῇ δευτέρᾳ πρέπει τις νὰ ὑποθέσῃ τὸν Ὁσίον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Μαθουσάλλας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ εἰς τὰ πρακτικὰ ἐπιγραφὴ *Constantii [Constantini] temporibus editum, eodem tempo-
re, quo et Nicæna synodus habita est*, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Hefele ποσῶς, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ὁσίος ἦτο ἄπῳν. Πᾶσα μαρτυρία, ὡς νομίζει, πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἐν τῇ Συνόδῳ παρουσίαν τοῦ Ὁσίου.

ματα). Τὰ πρακτικὰ χρονολογοῦνται κατὰ τὸ ἔτος 324. Ἄλλ' Ὅσιος ὁ Κορδούης, ὅστις πλάττεται μεταξύ τῶν μελῶν δὲν ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 323 διετέλει ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ἀπὸ τοῦ 323 μέχρι τοῦ 325 ἔζη τὸ μὲν ἐν Νικομηδείᾳ, τὸ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Νικαίᾳ. Δὲν εἶναι θαυμαστὸν ὅτι ὁ Βεράρδης καὶ ὁ Μόλκενδουχρ (εἰς ἔξοχος κανονιστὴς τοῦ Münster) ἀμφιβάλλουσι τὴν γνησιότητα τῶν πρακτικῶν. Πρὸς τούτοις, ὁ πρῶτος κανὼν στιγματίζεται διὰ τῆς Νοβατιανῆς πλάνης. Ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ δύναται ἤδη νὰ ἐκτιμήσῃ, ὅπως ἀξίζει, τὴν βαρύτητα τοιαύτης Συνόδου. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη, καὶ μακρὰν ἔτι τῶν σκέψεων τούτων ὁ 36 κανὼν φαίνεται προὐδὸν τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀποφυγεῖν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ προδώσῃ τοὺς καταδιωκομένους χριστιανούς. Ὅτι πρέπει ἢ νὰ ἀπορρίψωμεν ὅλως τὴν Σύνοδον ἢ ν' ἀναγράψωμεν αὐτὴν εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν, εἶναι καταφανὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων. Πρὸς τούτοις αἱ ὀλίγαι λέξεις τοῦ κανόνος δὲν λέγουσιν ἐὰν πᾶσα εἰκὼν ἢ μόνον ἡ τοῦ μυστηρίου, δηλ. τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀπηγορεύετο. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, τότε ὁ κανὼν διαφωνεῖ τῇ καθολικῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον.

Ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ἀναφέρει μετὰ ταῦτα τὴν «Ἐκκλησι. ἱστορίαν τοῦ Εὐσεβίου» Ζ', 14. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ παραπομπὴ αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, προσεπαθήσαμεν νὰ εὕρωμεν τὴν πηγὴν τῆς καὶ εὕρομεν αὐτὴν ἐν τῷ βιβλίῳ «Τί ἐστὶ Ῥωμαϊσμός»; δημοσιευθὲν ὑπὸ τῆς αὐτῆς, ὑφ' ἧς καὶ αἱ τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ «ἀπλοὶ λόγοι . . .» Ἑταιρείας. Τὸ βιβλίον τοῦτο «τί ἐστὶ Ῥωμαϊσμός»; εἶναι μία σειρὰ ἐξ 26 πραγματειῶν καὶ ἀποτελεῖ πλουσίαν ἀποθήκην διὰ πάντα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ προσβάλλῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ (ἐν μέρει τοῦλάχιστον) τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ἐν τῇ 23 πραγματείᾳ σελ. 32 εὐρίσκομεν σχεδὸν τὰς αὐτὰς λέξεις τῆς μεταφράσεως καὶ τὴν αὐτὴν ἐσφαλμένην παραπομπὴν εἰς τὸ κεφ. 14 ἀντὶ 18. Εἶναι βεβαίως τι, ὅπερ καθιστᾷ τὸ συγγράφειν (book making made easy). Ἀλλ' εἰάν εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ ἡ ἀξιοπιστοτέρα ὁδὸς, τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα. Τὸ χωρίον τοῦ Εὐσεβίου δὲν συντελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀφ' οὗ μνημονεύει μόνον τὴν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν λατρείαν χριστιανικῶν εἰκόνων, βεβαίως κατὰ τὸ ἐαυτῶν εἰδωλολατρικὸν ἐθνικὸν ἔθος.

Ἡ πρᾶξις τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου σχίσαντος ἔν τινι ἐκκλησίᾳ ἐν Ἀναβλάθᾳ παραπέτασμά τι διότι ἦτο ἐπ' αὐτοῦ εἰκὼν ἐξωγραφημένη, «ἐναντίον τοῦ κύρους τῶν Γραφῶν καὶ ἐναντίον τῆς ἡμετέρας θρησκείας» πρέπει νὰ φαίνεται τοῖς ἐναντίοις ἡμῶν τελειωτικῇ. Ἀλλ' ὀλίγον περισσοτέρα γνώσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς Πατρολογίας, ταχέως θ' ἀνασηκώσῃ τὴν πλάστιγγα. Τί ἦτο ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος; «Ἅγιος καὶ μέγας λόγιος». Ἀναμφιβόλως ἦτο, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο μέγας γλωσσολόγος, καὶ αἱ προθέσεις του ἦσαν ἀγναί. Ἦτο πολὺ ζηλωτὴς, ἀλλὰ συγχρόνως πολὺ ἄσκεπτος καὶ ἄκριτος· πολὺ πεπαιδευμένος, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀξιόπιστος (ὡς ὁ R. A. Lipsius ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Zur Quellen-kritik der Epiphanius, Wien, 1865 διὰ πολλῶν ἀπόδειξεν). ἐπιβλητικὸς καὶ ἐμπαθὴς, παραφερόμενος ὑπὸ τῆς στιγμιαίας ἐμπνεύσεως καὶ πέραν ἐπίσης τῶν ὁρίων τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐν βρῆχεϊ, ἦτο τραχὺς καὶ ἀπόλυτος εἰς τὰ μέτρα του*. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἐπιφάνιος. Δὲν εἶναι παράδοξον

* Σ. Μ. Νομίζομεν ὅτι καὶ ἄνευ τῶν πικρῶν τούτων ἐπιθέτων δι' ὧν χαρακτηρίζει τὸν ἱερὸν Ἐπιφάνιον ὁ συγγραφεὺς ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος ἐκ πεποιθήσεως ἔσχισε τὴν ἐν Ἀναβλάθᾳ εἰκὼνα [τίνος εἰκὼνα; ἴσως τῆς ἁγίας Τριάδος]· ὡς ἀντιβαίνουσιν τοῖς θεσμίσις, «οὐ μίαν χελιδὼν ποιεῖ ἔαρ»· κατὰ τὴν λαμ-
προτάτην τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ περατήρησιν [ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν εἰκό-

ὅτι ὁ βίος τοῦ ἦτο ἐν ἀνώμαλον στάδιον. Τί δικαίωμα εἶ-
 χεν ὁ Ἐπιφάνιος νὰ ἐνεργήσῃ οὕτως ἐν Ἀναβλάθᾳ, ὥσπερ
 ἦτο ὁ κύριος τῆς οἰκίας; Ἐπρεπε ν' ἀποταθῇ πρὸς τὸν
 ἐπίσκοπον τοῦ τόπου καὶ ἠθέλομεν πιθανώτατα ἀκούσει
 πολὺ διάφορον γνώμην (ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ Μ. Βασι-
 λείου). Καὶ τί θὰ εἴπωμεν περὶ τῆς φανεραῆς τῶν ἱερῶν
 κανόνων παραβιάσεως διὰ τῆς εἰς ἱερέα προχειρίσεως τοῦ
 ἀδελφοῦ τοῦ ἀγ. Ἱερωνύμου Παυλινιανοῦ; Καὶ ὁ Σωκρά-
 τῆς δὲ (ς', 12—14) καὶ ὁ Σωζόμενος (Η' 14, 15), ἀνα-
 φέρουσι πόσον περιεφρόνησε τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον καὶ
 ἐνήργησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς εἰς τὴν ἰδίαν του
 παροικίαν. Ἡ ἐν Ἀναβλάθᾳ πράξις αὐτοῦ ἦτο μακρὰν τοῦ
 νὰ ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ὀρθοδόξου λαοῦ, διότι
 αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνιος γράφων πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἱεροσολύ-
 μων λέγει: «Ἦκουσα ὅτι τινὲς παρὰ πονοῦνται
 κατ' ἐμοῦ, διότι . . .» καὶ ἀναφέρει τὸ γεγονός τοῦτο.
 Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σώζεται μόνον ἐν μεταφράσει τοῦ ἀγ.
 Ἱερωνύμου καὶ ἤθελε πιθανώτατα ἀγνοεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ
 ἐὰν δὲν ἦτο, ἔνεκα τῆς κατὰ τοῦ Ὠριγένους (καὶ συνεπῶς
 τῆς κατὰ τοῦ Ρουφίνου) δριμείας προσβολῆς ἐν τῷ τέλει,
 πάρα πολὺ μέγας πειρασμὸς εἰς τὸ φιλοπόλεμον τοῦ Ἱε-
 ρωνύμου πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀντικρουσθῇ.

νων λόγοις του, ἐὰν δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς ἡ μνήμη]. Ἡ καθολικὴ τῆς ἀρ-
 χαίας Ἐκκλησίας πράξις, ἡ σιωπηλὴ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων εἰς
 τὴν πρᾶξιν ταύτην συγκατάθεσις (συνερχομένων ἐν νοαῖς λημπρῶς δι'
 εἰκόνων κεκοσμημένοις) ἢ σχεδὸν ὁμόφωνος τῶν πατέρων μαρτυρία καὶ
 εὐαρέσκεια, ὁ 82 τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης οἰκουμ. Συνόδου κανὼν,
 ἢ κατὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν, ὡς αἰρετικῶν, συμπάσης τῆς Ἐκκλη-
 σίας κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἐξέγερσις, καὶ πρὶν γε πάντων, ὁ ἐν ἁγίῳ
 Πνεύματι ἐξενεχθεὶς ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς Συνόδου ὅρος, ὅπως ἦσαν
 ἱκανὰ πρὸς φέμωσιν τῶν ἀρχαίων εἰκονοκλαστῶν, οὕτως εἰσὶν ἱκανὰ
 καὶ πρὸς φέμωσιν τῶν νεωτέρων. Ἀς εἶπον οἱ πατέρες κατὰ τῶν εἰκό-
 νων ἄλλο πατέρες καὶ ἄλλη Ἐκκλησία ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαι-
 νομένη.

Ἄλλ' ἄς μεταβῶμεν ἤδη βορειότερον ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ἔνθα κατὰ τὴν 14 ἰουνίου τοῦ 370 ὁ Μέγας Βασίλειος διεδέχθη τὸν Εὐσέβιον εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον. Πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ ἱερός Ἐπιφάνιος ἐγένετο ἐπίσκοπος (367) τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος (Κωνσταντίας) οὕτως ὥστε ἀμφότεροι ἦσαν σύγχρονοι. Ὁ Ἐπιφάνιος ἀναμφιβόλως ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ «ἀγίαν» Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὁ Βασίλειος εἰς τῶν μεγίστων ἀγίων καὶ διδασκάλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνήκει εἰς τὴν αὐτοῦ «παρηκμακυῖαν» Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν διότι διδάσκει ἀκριβῶς ὅτι κατὰ τὸ 787 ἡ Ζ' οἰκουμένη Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ διεκήρυξεν, ὅτε «ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶχεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς». (Ἀπλοὶ λόγοι . . . σελ. 47). Ἰδοὺ αἱ λέξεις τοῦ Μ. Βασιλείου «Ὅθεν καὶ τοὺς γαλακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ, κατ' ἐξάρετον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων ἀλλ' ἐν ΠΑΣΑΙΣ ταῖς Ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων» (ἐπιστ. 360 πρὸς Ἰουλ. Παραβ.).

Ἄς προσθέσωμεν δὲ καὶ τινὰς ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις. Τὸ ἐλληνικὸν προσκυνεῖν (ὡς τὸ Ἑβραϊκὸν *Hishtachavah*) εἶναι ἐν χρήσει ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὰ κτίσματα καὶ σημαίνει «πίπτειν τινὰ πρηνῇ ἐνώπιον ἄλλου» εἰς σημεῖον σεβασμοῦ, «ἀσπάζεσθαι τὴν χεῖρα ἢ προσκυνεῖν τινὰ» ὡς σημεῖον τιμῆς (veneration). Ὁ Μ. Βασίλειος μεταχειρίζεται δύο ῥήματα τιμᾶν καὶ προσκυνεῖν, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ σεβασμὸς δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς ὁ τῷ Θεῷ ἀνήκων, ὅστις ἐκφράζεται διὰ τῆς λέξεως λατρεία. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ Ζ' οἰκουμένη Σύνοδος ἀποκαλεῖ τὸν σεβασμὸν τοῦτον «τιμητικὴν προσκύνησιν». Ἵνα δὲ ἡ Ἐκκλησία δη-

λώση διὰ λέξεων τὴν διαφορὰν, παρεδέχθη τὴν λέξιν δουλείαν διὰ τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων (ὑπερδουλείαν διὰ τὴν μακαρίαν Παρθένον), διότι ἡ λέξις αὕτη οὐδέποτε ἦτο ἐν χρήσει ἐν σχέσει πρὸς τὴν θείαν λατρείαν*. Ἡ λατρεία ἦτο μία ἀρχαία ἔκφρασις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας οὔσα ἐν χρήσει ὡς τοιαύτη ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν. «Τοὺς χαρακτηῖρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν (ἀποστόλων, προφητῶν καὶ μαρτύρων) . . . παραδεδομένων ἐκ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων». Τί τούτου σαφέστερον; Ἡ πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ γνωρίζει καλλίτερον τοῦ Μ. Βασιλείου, τί ἐστὶν ἀποστολικὴ παράδοσις; Ὁ ἱερός Ἐπιφάνιος ἀνατραφεὶς ἐν ἐρημητικῷ ἀποκλεισμῷ μετὰ τοῦ ἀγ. Ἰλαρίωνος δυνατὸν νὰ ἐγνώριζεν ὀλίγον περὶ τῆς λαμπρότητος τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ τῶν εἰκόνων των. Ἀσκητικὴ ὁρμὴ καὶ αὐστηρὰ ἀπλότης εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ. «Καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων». Τοῦτο φαίνεται ἐννοοῦν ὅτι εἰς τινὰ μέρη εἶχεν ἐγερθῇ ἀντίστασις, ὡς πᾶν χριστιανικὸν δόγμα ἀπῆντησεν ἀντίστασιν Ἀλλὰ πόσον ἀνωφελὴς ἦτο ἡ ἀντίστασις αὕτη μανθάνομεν ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων ὅτι «αἱ εἰκόνες ἀνιστοροῦνται ἐν ΠΑΣΑΙΣ ταῖς Ἐκκλησίαις ἡμῶν».

Ἦθελεν εἶσθαι ἀπλῶς ἀπώλεια χρόνου τὸ ἐρευνῆσαι τὰς ἐκ τῶν ἀγίων Ἀμβροσίου καὶ Αὐγουστίνου μαρτυρίας

* Τὸ ῥῆμα δουλεύω (ὡς καὶ τὸ Ἑβρ. abad εἶναι βεβαίως ἐπίσης ἐν χρήσει ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν οὐδὲ ἐν χωρίῳ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐν ᾧ τὸ οὐσιαστικὸν «δουλεία» καὶ τὸ ἀντίστοιχον Ἑβρ. aboda λαμβάνονται ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ. Καὶ ὁ λόγος δι' ὃν δὲν ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ φαίνεται ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμ. Η' 15· «οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας». Καὶ Γαλ. Δ', 24 «... αὐταὶ γὰρ (αἱ δύο γυναῖκες) εἰσὶν αἱ δύο διὰ τὴν μίαν ἀπὸ ὁρῶν Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννωσά...» ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ εὐαγγελισμένη ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν». Τούτου ἕνεκα ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν χριστιανῶν «λογικὴν λατρείαν» (Ῥωμ. ΙΒ' 1)

τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ, ἀφ' οὗ αὐταὶ εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης παρατηρεῖ. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ Σειρήνον (Serenus) τὸν πρῶτον εἰκονοκλάστην, ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ πρέπει δικαίως νὰ προσδοκᾷ ὅτι ἡ πλειονοψηφία τῶν ἀναγνωστῶν του θὰ συγκαταταχθῇ τῷ πάπα Γρηγορίῳ τῷ Μεγάλῳ, ὅστις ἀποστρέφεται οὐχ ἥττον τὴν θείαν τῶν εἰκόνων λατρείαν ἢ ὡς ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πάντοτε ἀπεστρέφετο καὶ διατελεῖ μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ ὅρος τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐκφραστικώτατα λέγει « Ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν ». Τούτου ἕνεκεν ἐπιτρέπει μόνον τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ περιορίζει τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τῷ Θεῷ (veneration—adoration).

Ἐὰν ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ἀνεγίνωσκε τὴν τοῦ Hefele Concilien Geschichte (τόμ. Γ' σελ. 410—454 καὶ 646—671), ἤθελε καλλίτερον ἐκτιμῆσαι τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, οἵτινες τελείως συνεφώνουν τῷ ὄρῳ (Hefele αὐτόθ. σελ. 436) καὶ ἤθελε μάθει πῶς οἱ ἐν Φραγγφόρτῃ πατέρες κατὰ τὸ 794 ἠπατήθησαν ὑπὸ διεφθαρμένων πρακτικῶν, ἐν οἷς τὸ προσκυνεῖν μετεφράζετο διαρκῶς διὰ τοῦ *adorare*, οὕτως ὥστε οἱ πατέρες ἀπέρριψαν ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἀπέρριψεν. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ κρίνῃ πόσον αἰσχυρῶς ἐπλανήθησαν ὑπὸ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν κειμένων υποβολιμαίων τῆς Ζ' Συνόδου πρακτικῶν ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν 56 *capitula*, ἅτινα ἡ ἐν Φραγγφόρτῃ Σύνοδος ἐξέθηκεν, ἰσχυρίζομένου ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς μὴ ἀπονέμοντας ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λατρείαν καὶ προσκύνησιν, ἣν καὶ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι (Hefele αὐτόθ. σελ. 646). Ἐ.

γνώριζε τοῦτο ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ; Ἐάν τὸ ἐγνώριζε, διατί δὲν ἐπληροφόρησε τὸν ἀναγνώστην; Ἐάν δὲν τὸ ἐγνώριζε, διατί δὲν ἐπληροφόρησεν ἑαυτὸν πρὶν ἢ κρίνῃ τόσῳ σπουδαῖον ἀντικείμενον τόσῳ ἀπροσέκτως; Καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου (ἀρκετὰ σπουδαίως) λέγει: «ὅτι οὐδέποτε αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅπερ εἶναι ἀναγκαῖον, ὅπως Σύνοδός τις ἀποβῇ γενικὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ οὐδὲ ἀνάταίποτε ν' ἀποκτήσῃ τοῦτο ἤδη». Δὲν ἐγνώριζεν ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ὅτι ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις ἀνεγνώριζον αὐτὴν ὡς οἰκουμενικὴν ἀπὸ τοῦ 787 μέχρι τοῦ νῦν; Ἡ ἐν Φραγγφόρτῃ Σύνοδος δὲν ἀπέρριψε τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἀλλ' ἰδανικὴν τινα Σύνοδον· αἱ δὲ μεμονωμέναι ἐναντίαι φωναὶ μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος μετεῖχον τῆς ἐσφαλμένης ἐντυπώσεως, ἣν παρήγαγεν ἡ Σύνοδος τῆς Φραγγφόρτης. Ἡ νῦν Ῥωμάνᾳ Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωρίζει ταύτην ὡς οἰκουμενικὴν (ὡς ὁ καρδινάλιος Manniny δύναται νὰ πληροφωρήσῃ τὸν δόκτορα Λιτλδέαλ) καὶ δὲν δύναται νὰ προσαχθῇ ἀπόδειξις ὅτι ἡ Ῥώμη ἀπέρριφέ ποτε αὐτὴν ἐπισήμως. Ἡ δύναται ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ νὰ ὀρίσῃ ἐποχὴν μεταγενεστέραν τοῦ 787, καθ' ἣν ἡ Ῥωμάνᾳ Ἐκκλησίᾳ ἤρξατο ν' ἀναγνωρίζῃ αὐτήν; Ἐκτὸς τῆς μελέτης τοῦ Hefele πρέπει νὰ συμβουλευσώμεν τὸν δόκτορα Λιτλδέαλ ν' ἀναγνώσῃ τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦ διδάκτορος Michaude σύγγραμμα Discussion sur les Sept Conciles œquuméniques, Berne 1878. Ἐνταῦθα θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ γνώμη περὶ τῶν *libri Carolini* ἦτο ἓν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει· ἡ αὐτὴ ἐκτὸς τῆς μοναδικῆς ἐξαιρέσεως «Ἀγγλικανῶν τινῶν μιᾶς μερίδος, οἵτινες φαίνονται ὅτι κατέστησαν εἰδικότητά των νὰ προσβάλλωσι τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Ζ' Συνόδου παντοιοτρόπως καὶ νὰ ὀνειδίζωσιν αὐτὴν per

fas et nefas ἀποδίδοντες αὐτῇ διδασκαλίαν, ἣν οὐδέποτε ἐδίδαξε» (σελ. 301). Μετὰ ταῦτα ἐν σελίδι 301—305 ἀναιρεῖ τὸν κ. Meyrick δι' ἀληθῶς διδασκαλικοῦ τρόπου.

Ὁ Θεὸς ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον διὰ φαντασίας, καὶ ἐπειδὴ ἡ δύναμις αὕτη εἶναι δῶρον αὐτοῦ ἐπεθύμησεν ἵνα αὕτη ἐκτιμᾶται καὶ χρησιμοποιῇται ὀρθῶς. Αἱ εἰκό-
νες εἶναι τὰ ὄργανα, μεθ' ὧν ἡ φαντασία ἡμῶν ἐργάε-
ται· τούτου ἕνεκα αὗται δὲν δύνανται νὰ ᾧσι κακὰ ἐὰν
ἡ χρῆσις αὐτῶν ᾖ ὀρθή. Πράγματι ὁ ἐκ σώματος καὶ
πνεύματος συνιστάμενος ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ κάμῃ
ἄνευ αὐτῶν. Ἐὰν ἡμεῖς ἄγγελοι ἡδυνάμεθα νὰ ἀπαλλα-
γῶμεν αὐτῶν. Τὸ κατὰ τῶν εἰκόνων Πουριτανικὸν μῖσος
ἦτο ἄλογος βαρβαρότης. Ἐκαστος ἡμῶν γνωρίζει πόσον
βαθέως ὁ σεβασμὸς τῶν εἰκόνων ἐδρεύει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ
φύσει. Ἐχετε εἰκόνα τινὰ τεθνηκότος γονέως ἢ φίλου, ὃν
περιπαθῶς ἠγαπᾶτε; Δὲν ἠτενίσατέ ποτε αὐτῇ φιλοστόρ-
γως καὶ μετὰ συγκινήσεων ἐμπνεουσῶν ἀγάπην καὶ θαυ-
μασμόν καὶ πραγματικὴν πεποιθήσιν ὅτι εἶναι ἀξία τῆς
ἀγάπης σας; Ἐν βραχεῖ, δὲν διέβητέ ποτε διὰ τῶν αἰ-
σθημάτων σας πέραν τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἢ τοῦ ὑφάσμα-
τος νεκρῶν γραμμῶν πρὸς τὸ ζῶν πρωτότυπον; Ἡθέλετε
ὀρίσει τιμητικὴν τινα θέσιν διὰ τοιαύτην εἰκόνα ἢ δὲν θὰ
ἐμελλεν ἡμῖν νὰ ῥίψητε ταύτην ἐπὶ σωροῦ σκυβάλων;
Πρὸς τί νὰ προσενεχθῇτε τῇ εἰκόνι ταύτῃ διαφόρως ἢ
πρὸς τὰς λοιπὰς; Δὲν ὑπάρχει ἐσωτερικὴ τις ἀξία, δὲν
ὑπάρχει μαγικὴ τις δύναμις κεκρυμμένη ἐν αὐτῇ. Ἐὰν
λοιπὸν τὸ ὁμοίωμα ἐνὸς τῶν φίλων σας ᾖ ἡμῖν τόσῳ
πολύτιμον, πόσον ἀπείρως πολυτιμότερον ἔδει νὰ ᾖ ἡμῖν
τὸ ὁμοίωμα ἢ ἡ παράστασις ἐνὸς τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ;
Δυνάμεθα νὰ ὀνειδισθῶμεν ὡς δεικνύοντες πᾶν σημεῖον
τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ ταπεινῆς ἰκεσίας (ἀπευθυνομένης
ταῖς πρωτοτύποις καὶ οὐχὶ ταῖς νεκραῖς ὕλαις, αἵτινές εἰ-

σι μόνον ὄργανα τοῦ ἀναμιμνήσκειν ἡμᾶς τῶν πρωτοτύπων), πρὸς τοὺς περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ ὄντας; Ἐὰν προσπέσωμεν φίλῳ τινὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ ἡμῖν ἐν μεγάλῃ δυστυχίᾳ ἢ διὰ τῶν εὐχῶν του, πράττομεν ὡς ἐθνικοὶ ἢ εἰδωλολάτραι; Ἡ νομίζετε ὅτι οἱ περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ τετελειωμένοι ἅγιοι εἰσιν ἥττον ἰσχυροὶ εἰς τὸ συνηγορεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ μᾶλλον ἀδιάφοροι τῶν ἐνταῦθα ἀτελῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν; Καὶ ὡς πρὸς τὸ καίειν δὲ λαμπάδας καὶ προσφέρειν ταῖς εἰκόσι θυμίαμα, ἕκαστος γνωρίζων τὰ τῶν τελετῶν, κατανοεῖ ὅτι ταῦτα εἶναι πράξεις συμβολικαὶ δηλοῦσαι ὅτι οἱ ἅγιοι ἐπιθυμοῦσιν ἵνα τὸ φῶς ἡμῶν λάμπῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐν πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις, αἱ δὲ προσευχαὶ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ αἱ προσευχαὶ αὐτῶν δι' ἡμᾶς ἀνέρχονται ὡς θυμίαμα εὐοσμὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς εὐφρονῶν θὰ τολμήσῃ νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἀσπασμὸς, ἢ ὑπόκλισις, τὰ φῶτα καὶ τὸ θυμίαμα προσφέρονται πρὸς τὸν ξύλινον πίνακα τὸν καλούμενον εἰκόνα. Πλέον ἢ ἅπαξ συνέβη, ἵνα ἐπίσκοπός τις βλέπων ἀνοίκειον σεβασμὸν διδόμενον πρὸς εἰκόνα τινά, συντρίψῃ αὐτήν «ὡς ὁ Ἐζεκίας συνέτριψε τὸν ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως κατασκευασθέντα χαλκοῦν ὄφιν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλέξανδρος Λυκουργος ἔπραξεν οὕτω πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἀλλὰ, θὰ ἐρωτήσῃ τις, δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὑπάρχουσιν ὀρθόδοξοι, οἵτινες πράττουσιν ὥστε ἀπέδιδον εἰς τὰς εἰκόνας ἀνεξήγητόν τινα μαγικὴν δύναμιν, φοροῦσι δὲ σταυροὺς καὶ εἰκόνας ὡς οἱ ἐθνικοὶ τὰ φυλακτήρια. Λυπούμεθα διότι ὑπάρχουσι δεισιδαίμονες ἄνθρωποι· ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὐθύνῃται ἡ Ἐκκλησία, δι' ὅ,τι δὲν διδάσκει; Ἡ δεισιδαιμονία εἶναι ἱκανὴ νὰ ὑπεισέρχεται πανταχοῦ, καὶ πρέπει νὰ ἀπομακρύνῃται καὶ νὰ ἀποδιώκῃται διὰ στερεᾶς διδασκαλίας διαρκῶς ἐπαναλαμβανομένης καὶ διατηρουμένης ζωῆς.

Ἄς μὴ λησμονήσωμεν τοὺς χρυσοὺς τοῦ Δοιλιγγέρου λό-
 γους (Kirche und Kirchen, σελ. 31) «Ἐχομεν ἐπί-
 σης ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἰὸς τῶν κα-
 ταχρήσεων καὶ τοῦ δεισιδαίμονος μηχανισμοῦ πάντοτε
 ἀνανεοῦται· ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνίοτε διὰ
 τῆς ὀκνηρίας καὶ ἀσυνεσίας αὐτῶν, ὁ δὲ λαὸς διὰ τῆς
 ἀμαθίας ὑλικοποιοῦσι τὰ πνευματικὰ τῆς θρησκείας στοι-
 χεῖα καὶ οὕτω καταβιβάζουσιν, ἀσχημίζουσιν καὶ μετα-
 στρέφουσιν αὐτὴν πρὸς βλάβην των. Τοῦτου ἕνεκα
 τὸ ὀρθὸν ἀναμωρφωτικὸν πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ δὲν πρέπει νὰ ἐκλείψῃ ποτέ, ἀλλὰ
 μᾶλλον νὰ ἐκρήγνυται περιοδικῶς μετὰ ζωογόνου δυνά-
 μεως καὶ νὰ εἰσχωρῇ εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν θέλησιν
 τοῦ κλήρου». Αὕτη ἡ δεισιδαίμων κλίσις εἶναι τόσον
 ἰσχυρὰ ὥστε καὶ ὁ ἄθρησκος ἔτι ἄνθρωπος γίνεται λεία
 αὐτῆς, ὡς ὁ Δισραέλῆς ἐν τῷ Σελδονιανῷ θεάτρῳ (25
 νοεμβρίου 1864) ἀληθῶς παρετήρησεν. «Ὁ ἄνθρωπος εἶ-
 ναι ὅν γεγεννημένον ἵνα πιστεύῃ, καὶ ἐὰν ὑμεῖς δὲν προ-
 βῆτε, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία δὲν προβῇ δι' ὅλων τῶν εἰδῶν
 τῆς ἀληθείας, τῆς διατηρουμένης διὰ τῆς παραδόσεως
 τῶν ἱερῶν ἐποχῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων ἀναριθμήτων
 γενεῶν. νὰ ὁδηγήσητε αὐτὸν, θὰ εὕρῃ θυσια-
 στήρια καὶ εἰδωλα ἐν τῇ καρδίᾳ του». καὶ τῇ φαντασίᾳ του. Εἶναι τὸ καθῆκον τῶν
 ἱερέων καὶ τῶν ἱεροκλήρων τὸ προφυλάττειν τὴν ὑγιᾶ
 διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας διαφθορᾶς.
 Ἀλλὰ φεῦ! πόσοι δὲν παρημέλησαν καὶ δὲν παραμελοῦσι
 τὸ καθῆκόν των καὶ ἕνεκα τούτου οὐ μόνον ἐδυσφήμησαν
 τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἀλλὰ κατεσπάραξαν τὰς εἰς τὴν
 φροντίδα αὐτῶν ἐμπιστευθείσας ψυχάς! Ἀλλὰ πρέπει νὰ
 καταργήσωμεν τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων διότι εἶναι δυ-
 νατὸν ν' ἀποβῇ αὕτη κακὴ; Ἄς ρίψωμεν λοιπὸν τότε
 καὶ τὴν μάχαιραν, τὸν πέλεκυν καὶ τὸ σχοινίον. Ἡ δὲν

ἤθελεν εἶσθαι καλλίτερον νὰ νουθετήσῃ τις τὸν λαὸν ἀντὶ νὰ στερήσῃ αὐτὸν χρησίμου καὶ πρὸς εὐσέβειαν παρορμητικοῦ μέσου; (ἴδ. Ὁρθοδ. Ὁμολ. Μέρ. Γ' ἐρώτ. 56).

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ἅγια λείψανα καὶ ἰδίᾳ τὰ σώματα τῶν μεταστάντων ἀγίων, ταῦτα εἶναι πλέον ἢ εἰκόνες. Τὸ σῶμα ἄπαξ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, βεβαπτισμένον, κεχρισμένον, τεθραμμένον τῇ σαρκὶ καὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἀναμένον ἐνδοξον ἀνάστασιν, ἵνα ἐνωθῇ πάλιν μετὰ τῆς ψυχῆς, τοιοῦτον σῶμα δὲν εἶναι ἀπλῆ κόνις. Ὅχι· ἡ προσωπικὴ τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς μετὰ σώματος ἔνωσις ἀφῆκεν ἀνεξάλειπτον τὸν χαρακτῆρά της ἐπὶ τῶν ὁστέων τούτων καὶ τῆς τέφρας, χαρακτῆρα ὁρατὸν τῇ πίστει, χαρακτῆρα δόξης καὶ ἁγιότητος. Ἐὰν ἤδη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Δ' Βασιλ. 13, 21) νεκρὸν σῶμα ῥιφθὲν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἐλισσαίου «ὅτε ἤψατο τῶν ὁστέων αὐτοῦ ἐζήσε καὶ ἀνέστη ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ», δυνάμεθα νὰ ἀπορῶμεν ὅτι τὰ σώματα τῶν τῆς Κ. Δ. ἀγίων εἶχον τὸ αὐτὸ προνόμιον; Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς «Βίοις τῶν ἀγίων» περὶ πολλῶν θαυμάτων τελεσθέντων διὰ τῶν λειψάνων των. Οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς γλευάζουσι τὴν εὐπιστίαν τῶν παραδεχομένων τοιούτους «μύθους»· ἀλλὰ δὲν ἤθελεν εἶσθαι συνεπέστερον ν' ἀρχίσωμεν ἀμφιβάλλοντες τὰ ἐν τῇ Γραφῇ ἀναφερόμενα; Δὲν θ' ἀπορρίψωμεν τὸ «λίαν ἀσύμφορον» ἸΘ' κεφάλαιον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τὸ διαλαμβάνον τὰ ὑπὸ τῶν σουδαρίων καὶ σιμικινθίων τοῦ ἀποστόλου Παύλου τελεσθέντα θαύματα; Δὲν ἦτο ἡ ἀπλῆ πίστις ἀρκετὴ; Καὶ ὅτε ἡ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος γυνὴ ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου τοῦ Ἰησοῦ, διατί ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶπεν ἀπλῶς «ἡ πίστις σου σέσωκέ σε» ἀλλ' «ἔγνω (θεραπευτικὴν) δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἐξ Αὐτοῦ»; Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ

* Ἡ Συριακὴ Πεσχιτῶ καὶ ἡ τοῦ Κυρετωνείου Λουκ. Η' 46, ἔχουσι. «Γνωρίζω de hailâ nfaq men(i)». Chailâ εἶναι τὸ Λατίν.

ἐνέργησεν οὐ μόνον πνευματικὴν, ἀλλὰ καὶ σωματικὴν ἐνέργειαν. Οἱ ὀρθολογισταὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἠρμήνευον πάντα ταῦτα τὰ θαύματα διὰ τῆς εὐνοουμένης αὐτοῖς θεωρίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἀπόστολοι ὑπέκυπτον καὶ συνεμορφοῦντο πρὸς τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας τῆς ἐποχῆς των. Ἀλλὰ νῦν, τῆς θείας ἐμπνεύσεως μηδενισθείσης καὶ ἀπορριφθείσης ὅλως ὑπὸ τῶν νῦν ὀρθολογιστῶν, ἐρμηνεία τοιούτων δυσκολιῶν δὲν χρησιμεύσει πλέον· οἱ πιστεύοντες χλευάζονται ἀπλῶς. Ἡμεῖς οἱ τῆς παλαιᾶς σχολῆς προσκείμεθα εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τὴν σύμφωνον ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεσιν· εἰς πᾶν καλὸν δογματικὸν βιβλίον δύναται νὰ εὑρεθῇ μακρὰ σειρὰ μαρτυριῶν ἐκ τῶν πατέρων. Εἶναι περιττὸν, νομίζω, νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι μόνον γνήσια καὶ αὐθεντικὰ λείψανα δύναται νὰ ἀξιῶσι τὸν σεβασμὸν ἡμῶν. (Ἡ Ἐκκλησία δὲν βιάζει ἡμᾶς ν' ἀποδεχθῶμεν μετ' ἐμπιστοσύνης λείψανόν τι, ἀλλ' ἀφίνει ἡμᾶς τελείως ἐλευθέρους νὰ κρίνωμεν).

Ἐὰν ἐμβαθύνωμεν καλῶς εἰς τὸ ζήτημα διατί ἡ Ἀγγλικανὴ ἐκκλησία (καὶ ἡ προτεσταντικὴ γενικῶς) παρητήθη τῆς χρήσεως τῶν λειψάνων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ διατί δὲν ἠδύνατο νὰ καμῇ χρῆσιν αὐτῶν καὶ ἀκόμη ἐὰν ἐπεθύμει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὰ, εὐρίσκομεν ὡς καθ' αὐτὸ λόγον τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ ἐπικλήσεως τῶν ἀγίων καὶ τῶν ἀγγέλων διδασκαλίας. Αὕτη χορηγεῖ τὴν κλειδα εἰς τὴν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων καὶ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐν ἀκέραιον μέρος τῆς διδασκαλίας τῆς Κοινωνίας τῶν ἀγίων, ἣν οἱ Ἀγγλικοὶ μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν προτεσταντῶν διετήρησαν μόνον ἐν ἑσπα-

robur δύναιμι, ἰσχύς. Ὁ Ἀρμένιος μεταφράζει αὐτὸ κυριολεκτικῶς διὰ τοῦ Zoruthium, ὅπερ σημαίνει σωματικὴν ἐνέργειαν καὶ δραστηριότητα.

ραγμένη καὶ διεστραμμένη καταστασει. Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὀρθοδόξῳ μορφῇ της, εἶναι οὐ μόνον πλήρης τῶν μεγαλειτέρων παρηγοριῶν καὶ εὐλογιῶν, ἀλλ' ἀκτινοβολεῖ, οἷονεῖ, ἐντὸς τῶν ἄλλων διδασκαλιῶν τῆς θρησκείας ἡμῶν δεικνύουσα τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον δεσμὸν τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῶν ἀπλῶν διδασκαλιῶν ἠγνωμένων ὁμοῦ ἀδιασπᾶστως, αἵτινες εἰσὶν ἀσαφεῖς, ἐὰν διασπασθῶσι, καταστρέφουσιν ἀλλήλας, ἐὰν καὶ μία μόνον ἀπορριφθῇ ἢ διαστραφῇ, ἀλλὰ λάμπουσιν ἐν ἐξόχῳ ἀρμονίᾳ, ἐὰν ἡ ὀρθοδοξία διατηρῇται ἀνέπαφος.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας ἀπεδείξαμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει δύο πλευράς ἢ ὄψεις ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματί της ἐννοουμένης· 1] σημαίνει Ἐκκλησίαν (Ecclesia) σῶμα περιβεβλημένον διὰ κύρους, καὶ 2] Κυριακὴν τ. ε. τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Χριστοῦ. Μέχρι τοῦδε ἐνησχολήθημεν κυρίως θεωροῦντες τὴν μίαν ὄψιν, ἀλλ' ἤδη πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν ἐτέραν. Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ἐπράξαμεν τοῦτο ἐν τῷ συγγράμματι ἡμῶν «Ἡ καθολικὴ ὀρθοδοξία καὶ ὁ Ἀγγλο-καθολικισμὸς» (London. Treibner, 1866) καὶ χρῆζομεν μόνον ν' ἀναδημοσιεύσωμεν ὅ,τι ἐκεῖ εἴπομεν, προστιθέντες ὀλίγα τινά.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Ἐφ. Α' 23)· ἡμεῖς δὲ «μέλη ἐσμὲν αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ» (αὐτόθι, Ε' 30). Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡμεῖς τὰ κλήματα. Ἡ ἐνότης ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς κεκρυμμένης καὶ ἀοράτου ἐκκλησίας διότι «πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν ἐκκόπτεται» (Ἰω. ΙΕ' 2). Ἐντεθεν τὸ ξηρὸν κλῆμα ἦτο ἐπίσης κλῆμα, ἡ δὲ Ἐκκλησία, περὶ ἧς ὁ λόγος ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία, ἧς τὰ μέλη συνεσωματώθησαν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ πιστεύωσι τὴν

διδασκαλίαν καὶ νὰ τηρῶσι τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἐμψυχοῦται μυστικῶς, ἀλλὰ πραγματικῶς (οὐ μόνον κατὰ τύπον) ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ (ἐντεῦθεν τὸ ἀλάνθαστον τῆς Ἐκκλησίας), διαχωρεῖται διὰ τῶν Αὐτοῦ μυστηριακῶν δυνάμεων καὶ ὑπερασπίζεται διὰ τοῦ Παντοδυνάμου Αὐτοῦ βραχίονος. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ μόνη κεφαλὴ αὐτῆς (ἥτις δὲν χρήζει τῆς εὐτελοῦς ἐν γῇ ὑπὸ Βικαρίου ἀντιπροσωπεύσεως)· αὕτη τρέφεται ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ταῖς φλεβὶν αὐτῆς κυκλοφορεῖ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτη τῆς Ἐκκλησίας ὄψις ὡς ζῶντος ὁργανισμοῦ τοῦ Χριστοῦ δεικνύει διὰ μιᾶς πόσον ἡ πτωχὴ καὶ ἐλεεινὴ ἰδέα τοῦ Ζβιγγλιανοῦ ἢ Καλβινιστικοῦ δείπνου τοῦ Κυρίου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τῶν καθολικῶν, οἵτινες ἀπαιτοῦσιν ἀπείρως περισσότερον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς των. Καὶ ὁ τοῦ Λουθήρου ἐπίσης χριστοποιημένος ἄρτος ἢ ἔναρτος Χριστὸς ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ ἀπερρίπτετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς εἰδός τι Εὐχαριστιακοῦ Μονοφυσιτισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «τριμερής»· ἡ ἐπὶ γῆς «στρατευομένη Ἐκκλησία», ἡ τῶν μεταστάντων ἀγίων «θριαμβεύουσα» καὶ ἡ «κοπιῶσα», ἐκείνων δηλ. οἵτινες «ἀπέθανον ἐν πίστει ἀλλ' ἐστεροῦντο καιροῦ νὰ ποιήσωσι καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας». Ὁ Μ. Βασίλειος ἐν ταῖς διὰ τὴν Πεντηκοστὴν εὐχαῖς αὐτοῦ λέγει ὅτι ὁ Κύριος καταξιοῖ δέχεσθαι ἱλασμοὺς ἰκεσίους καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν ᾧδῃ καὶ παρέχει ἡμῖν τὴν ἐλπίδα τοῦ τυχεῖν ὑπὲρ αὐτῶν εἰρήνης, ἀπαλλαγῆς καὶ ἐλευθερίας» (Ἡ μεγαλειτέρα Ῥωσικὴ κατήχησις ἐν τῷ 11 ἄρθρῳ τοῦ Συμβόλου)*.

* Σ. Μ. ἰδοὺ ἡ ἐν λόγῳ περικοπὴ· «... ὁ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παντελείῳ ἑορτῇ καὶ σωτηριῳδῇ, ἱλασμοὺς μὲν ἰκεσίους ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν ᾧδῃ καταξιώσας δέχεσθαι, μεγάλας τε παρέχων ἡμῖν ἐλπίδας,

Ἡ τριπλῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ ΣΥΝΔΕΕΤΑΙ ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΩΣ ΥΠΟ ΣΤΕΡΕΩΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΩΝ οὕτως, ὥστε «εἴτε πάσχει ἐν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος συγχαίρει πάντα τὰ μέλη», ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη» (Α. Κορινθ. ΙΒ' 26, 25). Τοιαύτη εἶναι ἡ θαυμασία καὶ μυστηριώδης ζωτικότης ἐν Χριστῷ* καὶ διὰ Χριστοῦ, ὥστε καὶ αἱ πύλαι αὐταὶ τοῦ Ἄδου δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσιν αὐτῆς. Τοιαύτη εἶναι ἡ διαπεραστικότης (Penetrancy), ὥστε οὔτε ὁ Οὐρανὸς, οὔτε ὁ Ἄδης δύνανται ν' ἀποτελέσωσι μεσότοιχον διαχωρισμοῦ. Μόνον μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἄδου (ἐνθα αἱ καταδεδικασμέναι ψυχαὶ, τὰ ξηρὰ κλήματα, ἐπὶ τέλους συναθροίζονται, «χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι» (Λουκ. Ις' 26).

Ἴδου ἡ οὐσία τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς «κοινωνίας τῶν ἁγίων», διδασκαλίας, ἧς ὁ χαρακτήρ εἶναι ἀπέραντος κατὰ πολὺ ὑπερβαίνων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, διδασκαλίας τόσῳ περιεκτικῆς, τόσῳ παρηγορητικῆς, τόσῳ ἐνθαρρυντικῆς πρὸς χριστιανικὴν ἐνεργητικότητα καὶ συγχρόνως τοσαύτην ἐμπνεύσεως βαθυτάτην ταπεινοφροσύνην, ὥστε πᾶς ἀληθὴς καθολικὸς πρέπει βαθύτατα νὰ εὐγνωμονῇ τῷ Κυρίῳ διὰ ταύτην τὴν ἀνεκτίμητον Αὐτοῦ εὐεργεσίαν, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ προτεστάνται διέρρη-

ἄνεσιν τοῖς κατεχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν καὶ παραψυχὴν παρὰ σοῦ καταπέμπεσθαι, ἐπάκουσον ἡμῶν . . . ἀνάπαυσον . . . καὶ εἰρήνης καὶ ἀφéseως ἀξίωσον αὐτούς . . . καὶ τὰς ἰλαστηρίους εὐχὰς καὶ θυσίας προσάγομέν σοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν» (Α' εὐχὴ τῆς τρίτης γονυκλισίας).

* Σημείωσαι τὸ γόνιμον τῆς ἐκφράσεως ἐν Χριστῷ (ὅπου περιέμενέ τις εἰς Χριστὸν, ὅπερ ἐπιπόλαιοι σχολιασταὶ ἐρμηνεύουσιν ὡς ἐλληνισμὸν ἀντὶ εἰς. Ἐν Α' Κορινθ. ΙΕ' 19, «ἡλπικότες ἐσμέν ἐν Χριστῷ—ἡ ἐλπίς ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἐν Χριστῷ διαμονῆς ἡμῶν.

ξαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ὁ Κύριος συνέσφιξε δι' ἀδιαλύτου δεσμοῦ, διέκοψαν τὴν μεταξὺ τῶν δύο κόσμων συγκοινωνίαν καὶ περιώρισαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀσθενῆ βοήθειαν, ἣν οἱ ἁμαρτωλοὶ πάροικοι ἐνταῦθα παρέχουσιν ἀλλήλοις. «Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ μόνη βοήθεια ἡμῶν, λέγουσιν· Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μόνος μεσίτης ἡμῶν· οὐ χρῆζομεν ἄλλου τι-
νος». Ἀλλὰ τίς ποτε ἀμφέβαλε τὴν ἀλήθειαν, ἣν προτείνε-
τε; Ἡ ὑμεῖς αὐτοὶ, ἴσως, ἀμφιβάλλετε αὐτὴν ἀφ' οὗ ἐρω-
τᾶτε τὸν ἀδελφόν σας νὰ εὐχθῇ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ σὺν ὑμῖν;
Ἡ ἀδυνατεῖ Αὐτὸς ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τῷ ἀνθρωπίνῳ γέ-
νει, ἀφ' οὗ ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ νὰ διακονῶσιν
αὐτῷ; Δὲν ἦτο ἀδικαιολόγητον τοῦ Χριστοῦ λάθος, νὰ
μνησθῇ τῶν ἀγγέλων ὅτε ὠμίλει περὶ τοῦ σκανδάλου τῶν
καταφρονούντων τοὺς μικροὺς, λέγων: «ὁρᾶτε μὴ κατα-
φρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι
οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουνσι τὸ
πρόσωπον τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»; (Ματθ. ΙΗ',
10). Δὲν ἔπρεπε μᾶλλον νὰ εἴπῃ: «Φοβοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ
Θεοῦ»; Καὶ πῶς δύνανται οἱ ἄγγελοι νὰ βλέπωσιν ἢ νὰ
γνωρίζωσι τὰ πταίσματα ἡμῖν, ἀφ' οὗ διὰ παντὸς βλέ-
πουνσι τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανίου πατρὸς των; Εἶναι ἄρά
γε παντογνώσται ἢ πανταχοῦ παρόντες; Περιμένω ν' ἀ-
παντήσητε πρὸς τὸν σκοπὸν ὅτι «οἱ ἄγγελοι γνωρίζουσι
τὰ πταίσματα διὰ τοῦ Θεοῦ ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ᾧσι». Τὸ
αὐτὸ ἀποκρίνομαι καὶ ἐγὼ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἁγίους.
Πῶς ἀκούουσι τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ τὰς δεήσεις, τὰς εὐ-
χαριστίας καὶ τοὺς ὕμνους, δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ θ' ἀκού-
σωσιν αὐτὰς διὰ τοῦ Θεοῦ ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ᾧσιν. Ἀλλ'
ἄλλο σπουδαιότερον ζήτημα ἀναφαίνεται. «Πρὸς τί ἐπι-
καλεῖσθε τοὺς ἁγίους; ὅτι εἶναι ἀρκετὸν νὰ προσεύχῃται
τις τῷ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ; Ἀληθῶς, δὲν εἶναι ἐξευτε-
λιστικὸν τῇ ὑπερτάτῃ Αὐτοῦ μεγαλειότητι τὸ ζητεῖν δευ-
τερεύουσιν βοήθειαν ὥσεί Αὐτὸς ἦτο ἢ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστη-

ρὸς δεσπότης ἢ εὐμετάβλητος καὶ εὐπροσιτότερος τοῖς εὐ-
φυέσι συνηγόροις»; Φίλοι μου· καταδικάζεσθε διὰ τῶν
ιδίῳ λόγων ὑμῶν, ἀφ' οὗ ἐνταῦθα παρακκληεῖτε τὸν ἀδελ-
φὸν νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ σὺν ὑμῖν. Ἡ ἡ ἐπί-
κλησις τῶν ἁγίων εἶναι ἐσφαλμένη διότι οἱ ἅγιοι ἀπέθεν-
το πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἐν ᾧ ἡ Γραφή ἐπιτρέπει ἡμῖν τὸ ζη-
τεῖν τὴν πρὸς Θεὸν μεσιτείαν τῶν ἁμαρτωλῶν; Ἰδοὺ τί
λέγει ὁ ἐν ἁγίοις Ἱερώνυμος (adv. Vigilant. τόμ. Δ', σελ.
2) «Si apostoli et martyres adhuc in corpore con-
stituti possunt orare pro cæteris, quando pro se
adhuc debent esse solliciti, quando magis post
coronas victorias et triumphos»; ἀφ' οὗ οἱ ἀπόστολοι
καὶ οἱ μάρτυρες ὄντες ἔτι ἐν σώματι καὶ ὀφείλοντες νὰ
φροντίζωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, δύνανται νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ
τῶν ἄλλων, πόσω μᾶλλον μετὰ τοὺς στεφάνους, τὰς νί-
κας καὶ τοὺς θριάμβους»; Ἀλλ' ἡ ἀρχικὴ αἰτία καὶ
ὁ κύριος λόγος τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων εἶναι
ἄγνωστος ὑμῖν, διότι ἀγνοεῖτε τὴν ἀληθῆ σημασίαν καὶ
τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων.

Ὁ κύριος λόγος, ὅστις συνδέει ἀμοιβαίως τὰ μέλη τῆς
Ἐκκλησίας πρὸς ἄλληλα οὕτως, ὥστε ταῦτα καὶ δὲν
ἐπιτρέπονται καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀδιαφορῶσιν ἐπὶ τῇ ζη-
μῇ ἢ τῷ κέρδει, ἐπὶ τῇ χαρᾷ ἢ τῇ λύπῃ, ἐπὶ τῇ ἐνερ-
γητικότητι ἢ τῇ ὀκνηρίᾳ ἐνὸς μέλους. «Εἴτε πάσχει ἐν
μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη». «Οὕτω μεγάλη χαρὰ
ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι ἢ ἐπὶ
ἐννενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι με-
τανοίας» (Λουκ. ΙΕ' 7)*. Αὕτη ἡ ἀμοιβαία ὑποχρέωσις,

* Ὡς βλέπετε οἱ ἐν οὐρανῷ εἶναι περισσότερον ἢ ὅσον ἡδυνάμεθα νὰ
φαντασθῶμεν πεπληροφορημένοι περὶ τῶν πνευματικῶν ἡμῶν ὑποθέ-
σεων. Ὁ προτεσταντισμὸς ὅμως εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἔμφροντις νὰ δια-
τηρῇ τὸν οὐρανὸν μικρὰν καὶ ν' ἀποτρέπη τὴν εἰς τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν
συμμετοχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν χρησιμεύει ν' ἀρνηταί τις ἢ ν' ἀγνοῇ δε-

ὕποχρεοῖ τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἐργάζεται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου αὐτῆς τέλους τῆς δόξης δηλ. καὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇ οὗτος ν' ἀποβῇ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Οἱ ἐνταῦθα πάροικοι ἀλληλοβοηθοῦνται κατὰ τὴν οἰκαδε πορείαν. Οἱ ἄνω ἅγιοι, ἀπλῶς μεταστάντες, δὲν παύουσι τῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας συμμετοχῆς αὐτῶν· ἀλλ' ἐνθαρρύνουσι τὸν ὁδοιπόρον καὶ ὠθοῦσι πρὸς τὰ πρόσω διὰ τε λόγου καὶ παραδείγματος, ἅτινα κατὰ τὴν μετάστασιν κατέλιπον ὀπίσω αὐτῶν. Πρεσβεύουσιν ἀκαταπύστως ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁδοιπορούντων, ὡς ὁ φίλος πράττει χάριν τοῦ φίλου του, συνηγοροῦντες ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡμεῖς οἱ *Viatores debiles et lassī* ἐκτείνουμεν τὰς χεῖρας πρὸς οὐρανοὺς, ἐνθα καλαὶ εὐχαὶ καὶ δεήσεις προτφέρονται ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας ἡμῶν ὑπὸ τῶν φίλων καὶ συγκοινωνῶν ἡμῶν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη καὶ οἱ *Viatores* ἐνταῦθα καὶ οἱ *Viatores* ἄνω αἰσθάνονται κοινὴν πρὸς τοὺς ἐν ἄλλῃ πεπεδημένους συνεταίρους τῶν συμπάθειας καὶ συνενοῦσι τοὺς ἑαυτῶν ἀγῶνας πρὸς τὴν ἐκείνην ἀπαλλαγὴν*. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας προβαίνει μετὰ προθυμίας καὶ ἐνταῦθα καὶ ἄνω ἐκάστου μέλους συνεργαζομένου τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τοῦ ἐξόχου σχεδίου. ὅπερ ὁ Χριστὸς, ἡ κεφαλὴ τῶν μελῶν ἔθηκε πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ αἰωνίαν ἡμῶν μακαριότητα. Καὶ λοιπὸν ἡ μεγάλη αὕτη ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζομένη ἐταιρεία προκόπτει ἐν Χριστῷ, σὺν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων πῶς δυνάμεθα νὰ εἰπω-

σμέν, ὅστις *de facto* ὑφίσταται καίτοι ἀποφεύγετε νὰ θερίσητε τοὺς καρπούς του καὶ νὰ χρησιμοποιήσητε ἑαυτοῖς τὰς εὐλογίας του.

* Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος (εἰς Ἰω. πδ') λέγει: « Ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ μνημονεύωμεν τῶν ἁγίων μαρτύρων, οὐχ ἵνα προσευχηθῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς πρᾶττομεν ὑπὲρ τῶν ἐν εἰρήνῃ ἀναπαυσυμένων, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ προσευχηθῶσιν ὑπὲρ ἡμῶν ».

μέν τι περὶ τῆς προσγινομένης τῷ Χριστῷ καταφρονήσεως διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων Αὐτοῦ ; Δὲν διαβαίνει τὸ πᾶν πρὸς τὸν Χριστὸν, ὡς τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν, τὰ συμβεβηκότα πρὸς τὴν οὐσίαν ; Δὲν εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ χριστοφόρος καὶ χριστόφορος ; Τούναντίον, ἐκεῖνοι ἀτιμάζουσι τὸν Χριστὸν, ὅσοι ἀρνοῦνται τὸν συνεργατικὸν χαρακτῆρα τῆς Αὐτοῦ Ἐκκλησίας. Πράγματι, ὅλως παρανοοῦσι τὴν ὁραστικὴν ταύτην ἐνότητα τῆς τρισυποστάτου Ἐκκλησίας, ἔνθα οὐδέποτε ὑγιὲς τι μέλος ἀποθνήσκει ἢ διασπᾶται τῶν ἄλλων οὐδὲν ὑγιὲς μέλος μένει μεμονωμένον ἢ ὀρφανόν. Δίδοντες, λαμβάνουσι, καὶ λαμβάνοντες δίδουσιν. Ἴδου ὁ γνήσιος τύπος τοῦ θείου σωσιαλισμοῦ ἀπομιμούμενος καὶ γελοιογραφούμενος ἐν τοῖς νεωτέροις Phalanstères. Τὰ τοῦ Saint-Simon ὀνειροπολήματα δὲν εἶναι παρὰ κατάχρησις μιᾶς βαθείας ἀληθείας· ὁ δὲ Lamennais μετέφερε τὰς ιδιότητας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντα τὸν λαὸν γενικῶς.

Ἡ «Ὁρθόδοξος ὁμολογία» (σελ. 300 κ. ἐ.) λέγει : «Ἐπικαλούμεθα τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων πρὸς Θεὸν διὰ νὰ παρακαλῶσι δι' ἡμᾶς . . . καὶ χρειάζομεθα τὴν βοήθειάν τους, ὅχι ὡς ἂν νὰ μᾶς ἐβοηθοῦσαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν ἐδικήν τους δύναμιν, μὰ, διατί ζητοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ μὲ ταῖς πρεσβείαις τους» . . . καὶ ἐν σελ. 304. «Μάλιστα ἂν καταφρονήσωμεν τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων, παροξύνομεν τὰ μέγιστα τὴν θεῖαν μεγαλειότητα, δὲν τιμῶντες τοὺς εἰλικρινεῖς λατρεύσαντας αὐτῇ». Πρὸς τούτοις παραπέμπω εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου καὶ κυρίως εἰς τὸν ὀγδοὸν ὅρον Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ εἰς τὸ 17 κεφάλαιον τῆς ὁμολογίας Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου. Σημείωσον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ταύτῃ διδασκαλίᾳ τὴν μὴ διαφορουμένην ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γλώσσης. Ὅποια εὐχάριστος διαφορὰ ὡς

πρὸς τὸ ἀποκεχαυνωμένον ὕψος καὶ τὴν ὑποδεδουλωμένην φωνὴν τῆς ῥωμαϊκῆς διδασκαλίας ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ, ἣτις φαίνεται ὅτι ἐγένετο πρὸς ἐξαπάτησιν προσηλύτων παρουσιάζουσα τὸ *minimum* καὶ ὑποκρύπτουσα τὸ *maximum*. Ἄς βαδίσωμεν ἡμεῖς τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν προτιθέντες εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν αὐστηροτάτην γλῶσσαν τῶν ὀρθοδόξων ὁμολογιῶν καὶ παρουσιάζοντες τὴν πρακτικὴν ὄψιν τοῦ συστήματος. Δύνασθε ἐξ ὅλης καρδίας νὰ παραδεχθῆτε τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ζῆν; Ἐὰν δύνασθε, καλῶς ἔχει· ἄλλως, μὴ σκέπτεσθε περὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ διατί πρέπει μετ' ἐκφράσεως πάντοτε νὰ ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ μεσιτεία* τῶν ἁγίων εἶναι μόνον δευτερεῦόν τι; Νομίζομεν ὅτι ἕκαστος γνωρίζει τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ὁ φείλει τὴν αἰωνίαν σωτηρίαν αὐτοῦ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Μονίκα ἀφ' οὗ αὕτη ἦτο τὸ κύριον ὄργανον, δι' οὗ ὁ Θεὸς ἐνήργησεν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς δύναται καὶ ἐνεργεῖ ἄνευ τινὸς μεσολαβοῦντος μέσου, ὡς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου· ἀλλ' ὁ κανὼν εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ καὶ χορηγεῖ τὴν χάριν αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ἁγίων του. Ὁ δὲ λόγος καταφανὴς ἅμα ὡς καλῶς ἐννοήσητε καὶ σταθμίσητε τὴν ζῶσαν καὶ ἐνεργὸν τρισυπόστατον Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν του, ἵνα ἡ ζῶν καὶ ἐνεργὸς ὀργανισμὸς, ὅστις δύναται νὰ ὑφίσταται ὑπὸ καὶ διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμπράξεως. Ἐδειξα ἄνωτέρῳ πόσον βαθέως ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐνόησε καὶ ἐνεβάτευσεν εἰς τὸ ζωτικὸν τοῦτο

* Ἴδε ὁμιλίαις ἡμῶν πρὸς τοὺς Δυτικούς ὀρθοδόξους : « Ἡ ἁγία Παρθένος Μαρία ἡ μήτηρ ἡμῶν καὶ Μεσίτρια », καὶ : « Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ κοινωμία τῶν ἁγίων » (Ὁρθ. Καθ. Ἐπιθεώρ. τόμ. Θ', 55—63, τόμ. Η', 68—77).

χαρακτηριστικὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ μεταξὺ θριαμβευούσης καὶ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας κοινωνία διεκόπτετο, ὁλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς ἤθελε παραλύσει, ἐν ἀληθείᾳ ἤθελε καταστραφῇ. Παρατηρήσατε περίξ ὑμῶν· δὲν ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς ἐφ' ἡμῶν διὰ τῶν ὁμοίων ἡμῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας; Δὲν χορηγεῖ τὴν χάριν τοῦ κυρίου διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν; Καὶ ὅμως ὁ βραχίων Αὐτοῦ δὲν ἐβραχύνθη· δὲν χρήζει βοηθοῦ ἐν τῷ ἔργῳ του· ἀλλ' ἵνα διεγείρῃ πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ὁρίζει ἵνα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ὧσι σωλῆνες τῆς χάριτός του πρὸς ἀλλήλα, ἵνα συνάψῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ μυστικὸν τοῦ Χριστοῦ σῶμα.

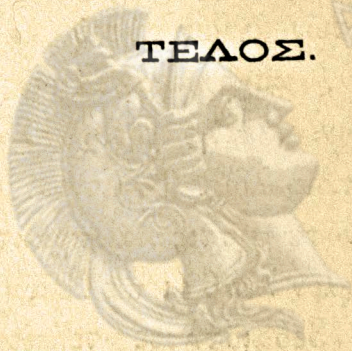
Ἰδοὺ ἡ πλήρης ὄψις τοῦ ἱεροῦ καὶ ὑπερτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, ἐν ᾧ ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων δεικνύει αὐτὴν ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι. Ἀλλ' ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἐσκέφθητε συχνά: τί οἱ ἅγιοι πράττουσιν ἐν οὐρανῷ; τὸ αὐτὸ, ὅπερ καὶ ἡμεῖς πράττομεν, ἢ μαλλον ὅπερ ἔδει νὰ πράττωμεν, ἐργάζονται δηλ. ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, βοηθοῦσι καὶ συναντιλαμβάνονται ἡμῖν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἡμῶν ἔργῳ. Καὶ ἡμεῖς δ' ἀφ' ἐτέρου πράττομεν τὸ αὐτὸ, ἢ τοῦλάχιστον ἔπρεπε νὰ πράττωμεν τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ ἅγιοι ἐν οὐρανῷ· διότι ὁ οὐρανὸς ἄρχεται ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς: «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν» (Λουκ. ΙΖ', 21) λέγει ὁ Χριστός· καὶ ἡ βασιλεία αὕτη τοῦ Θεοῦ εἶναι οὐρανός. Ὁ μὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἤδη κατέχων οὐρανὸν, οὐδέποτε θ' ἀποκτήσῃ αὐτὸν μετὰ ταῦτα. Αὕτη εἶναι ἡ παραμυθητικωτάτη ὁρθόδοξος τοῦ ζητήματος θεωρία, ἥτις καταβιβάζει τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης καὶ ἀναβιβάζει τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ἥτις καταρρίπτει τὸ μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, ἥτις ἐξαλείφει τὴν ὁροθετικὴν μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου γραμμὴν, ἥτις εὐρύνει

τὸ διάστημα τῆς ὀψευς ἡμῶν πολὺ πέραν τῆς γῆς ταύτης καὶ ποιεῖ ἡμᾶς ζῆν καὶ περιπατεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἐν πραγματικῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων. Καὶ διὰ τί νὰ ἀπορῶμεν εἰς τοῦτο ἄφ' οὗ ζῶμεν ἐν ταῦθα μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν στενοτάτῃ κοινωνίᾳ; ὅπου δὲ εἶναι ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ εἶνε οὐρανὸς καὶ πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ; Ἄς μὴ σκεπτόμεθα πλέον περὶ τοῦ οὐρανοῦ ὡς περὶ ἀπομεμακρυσμένης χώρας: Ἄς προσευχώμεθα, ὥς προσευχώμεθα καλῶς, ἀκριβῶς ὡς ὁ Χριστὸς ἐπιθυμεῖ νὰ προσευχώμεθα, καὶ ἀμέσως ὁ Χριστὸς μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων εὐρίσκεται μεθ' ἡμῶν, ἀπαράλλαχτα ὡς περιπατοῦμεν μετὰ τῶν φίλων ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μᾶλλον δραστηρικῶς καὶ μᾶλλον ἐπωφελῶς. Τὸ μόνον, οὗτινος χρῆζομεν εἶναι πίστις· ζῶσα πίστις καὶ πρακτικὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, καὶ θέλομεν λάβει πεῖραν τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων μετὰ βεβαιότητος τελειοτέρως τῆς ὑπὸ πάσης ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παρεχομένης. Δὲν θὰ ζητήσητε θαύματα, διότι τὸ θαυμαστὸν σημεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκη εἰς τὰ πνεύματα ὑμῶν καὶ καθιστᾷ ὁλόκληρον ὑμῶν τὴν ζωὴν διαρκὲς θαῦμα τῆς θείας καλοκαγαθίας. Τότε θὰ ἐννοήσητε τὸν ἑξοχὸν τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἐπιπεσόντος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ λόγον: «Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων». Οὐδεμία ἀλήθεια δύναται νὰ ἐννοηθῇ τελείως ἐὰν δὲν ζῇ τις ἐν τῇ ἀληθείᾳ ταύτῃ· δὲν δύναται δὲ νὰ μεταδοθῇ φῶς, εἰμὴ διὰ τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀποκαλυφθεῖσα τελεία ἀλήθεια, δύναται νὰ εὑρεθῇ μόνον ἐν τῇ μιᾷ, ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα ἄσπιλος, ἀναλλοίωτος, μηδὲ δυναμένη ἀλλοιωθῆναι ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. δι' ἧς τὰ μέλη ὁ Χριστὸς εὐχεται πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ (Ἰωάν. ΙΖ' 17): «Ἀγιάσον αὐ-

τοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου». Ἐλθετε λοιπὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀγιάσθητε !

«ΤΑΔΕ ΛΕΓΕΙ ΚΥΡΙΟΣ· ΣΤΗΤΕ ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΟΔΑΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΑΤΕ ΤΡΙΒΟΥΣ ΚΥΡΙΟΥ ΑΙΩΝΙΟΥΣ, ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ ΠΟΙΑ ΕΣΤΙΝ Η ΟΔΟΣ Η ΑΓΑΘΗ, ΚΑΙ ΒΑΔΙΖΕΤΕ ΕΝ ΑΥΤῃ, ΚΑΙ ΕΥΡΗΣΕΤΕ ΑΓΝΙΣΜΟΝ ΤΑΙΣ ΨΥΧΑΙΣ ΥΜΩΝ» (Ἱερεμ. 5' 16).

ΤΕΛΟΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000022287

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

